mimarlar odası
kayseri şubesi

TOL

mimarlık kültürü dergisi

sayı 7 bahar 2009

Dönüşüm

S. AYDINLI / A. GÜZER / İ. AKPINAR /
İ. MUKUL / H. AKARCA

Yeniden Dönüşüm

V. İMAMOĞLU / S. ŞİMŞEK / B. SALGIN

F. KOCATÜRK / N. YILMAZ BAKIR

M. GERMEN

M. NALÇAKAN - Ö. MUMCU UÇAR /

N. ÇAĞLAR / H. ŞAHİN

H. ELDEK - S. YÜCEL - G. GÜNDOĞ
M.O. KAYSERİ ÇOCUK ve MİMARLIK KOMİSYONU

Merhaba,

Keyifle okuyacağınızı düşündüğümüz **Bahar 2009** sayımız, dosya konuları ve diğer bölümlerine seçilen yazılar ile özenle hazırlandı.

Bu sayımızın dosya konularını, dönüşüm ve yeniden dönüşüm olarak belirlemiştik. Bu kapsamda **Büyüteç** altına aldığımız **dönüşüm** teması üzerine hem kavramsal hem de deneyimsel yaklaşımları bir araya getirmeye çalıştık. Bu kapsamda Semra Aydınlı, C. Abdi Güzer, İrfan Mukul, İpek Akpınar ve Hande Akarca, temayı kavramsal içeriğinden, kentsel ve mekansal tasarım deneyimine kadar farklı açılardan irdelediler.

Dönüşüm dosyasındaki değerlendirmeler ışığında, **Kent ve Kültürü** köşemizde Kayseri kent merkezinde Cumhuriyet'in ilanı sonrası yaşanan değişimleri ve gelişmeleri konu edinen iki yazıyı ilgiyle okuyacaksınız. Füsun Kocatürk ve Neşe Yılmaz Bakır, Kayseri'nin yakın geçmişine, hem mekansal hem de tarihsel olarak ışık tutuyorlar.

Bahar sayımızın ikinci inceleme dosyası olarak, **Mimarlık ve Yeniden Dönüşüm** başlığı altına ise Vacit İmamoğlu, Sultan Şimşek ve Burcu Salgın, ekolojik mimarlık, etkin enerji kullanımı ve malzemenin yeniden kullanımını değerlendirdiler.

Mevcut yapı stoğunun yeniden nasıl değerlendirileceği ve tasarım sorunu mimarlık gündemimizde önemli bir yer tutmakta… Bu kapsamda **tasarım** köşemizde, Meral Nalçakan ve Özlem Mumcu Uçar, öğrencileri ile yürüttükleri TCDD Eskişehir Tren Gar Binası üzerinden fiziksel çevre verileri ve mevcut bir yapı üzerine ilgi çekici bir tasarım deneyimini aktarıyorlar.

O'nun Gözüyle köşemize ise daha çok fotoğraf sanatçısı kimliğiyle tanıtan Murat Germen'i konuk ediyoruz. Fotoğraf ve mimarlık; mekanın görsel imgesi, yeniden üretimi ve dönüşümü üzerine gerçekleştirilen söyleşiyi, Germen'in seçkin fotoğrafları eşliğinde sunuyoruz

Geçen sayımızda başladığımız **değerlendirme** köşemizde M.O. Kayseri Şubesi tarafından gerçekleştirilen iki ayrı etkinlik yer alıyor. Mimar Sinan'ın anısında gerçekleştirilen "Sinan'ın Kentleri; Kentlerde Sinan İmgesi" başlıklı uluslararası katılımlı sempozyum ve afiş yarışması ile Çocuk ve Mimarlık Komisyonu tarafından yürütülen "Nerede Yaşıyorsun?" çalışmasına ait değerlendirmeleri keyifle okuyacaksınız. Katıldığınız kongre, çalıştay gibi etkinlikler, yarışmalar ya da okuduğunuz kitaplara ilişkin değerlendirmeleri bu köşe aracılığıyla paylaşmak istiyoruz.

Her sayımızda yer almasına özen gösterdiğimiz **Okuldan** bölümümüzde ise Nur Çağlar ve Hamza Şahin, mimarlık eğitiminde kış okullarının önemine vurgu yapıyorlar. Mimarlık eğitiminin ve sürekliliğinin kavranmasında, birbiri ile ilişkili bu iki değerlendirmenin önemli çıkarımlar sunacağını düşünüyoruz.

Bahar sayımızı sizlere sunarken, bir sonraki sayımızın dosya konularını da hatırlatmak isteriz. Güz sayımızda **Yapay Zeka** konusunu Büyüteç altına almayı planlıyoruz. Ayrıca, son zamanlarda artan yarışmalar bizleri **Mimarlık ve Rekabet** konusunu da gündeme taşımaya yönlendirdi. Yarışmalar, hazırlık ve değerlendirme süreçlerinin yanı sıra mimarlık dünyasına eğitim sürecinden uygulama sürecine bu kez de "rekabet" gözlüğüyle bakmayı amaçlıyoruz. Her iki dosya konumuz için katkılarınızı bekliyoruz.

…tol'dan…tol'dan…tol'dan…tol'dan…tol'dan…

içindekiler

yıl: 7 sayı: 7
b a h a r
2 0 0 9

Serbest Kürsü 04

Büyüteç 09
DÖNÜŞÜM

Kent ve Kültürü 49

Tasarım 63

Sanat 72

Mimarlık ve Yeniden Dönüşüm 75

O'nun gözüyle 95

Değerlendirme 105

Okuldan 115

04 *Koca Sinan'nın Kayserisi Bunları Hakediyor Mu?*
Baran İDİL

09 *Kentsel Dönüşüm Olgusu Üzerine Düşünceler*
Semra AYDINLI

49 *Kayseri'nin Kentsel Gelişim Süreci*
Füsun KOCATÜRK

63 *İç Mimarlık Stüdyosuna Mekânsal İlişkiler Yoluyla Çağdaş Bir Yaklaşım*
Meral NALÇAKAN

72 *Sedad Hakkı Eldem II Retrospektif Sergisi*
Pınar Korkmaz

75 *Ekolojik Mimarlik, Geri Dönüşüm, Geçmişimiz - Geleceğimiz*
Vacit İMAMOĞLU

105 *Nerede Yaşıyorsun?*
M.O. Kayseri Şubesi
Çocuk ve Mimarlık Komisyonu

115 *Mimarlık Eğitiminin Başlica Tartışma Konuları Bağlamında Kış Okulu*
Nur ÇAĞLAR

mimarlar odası
kayseri şubesi
TOL
mimarlık kültürü dergisi

Yayınlayan: TMMOB Mimarlar Odası Kayseri Şubesi
Mimarlar Odası Kayseri Şubesi Adına Sahibi: Hakan MAHİROĞLU
Yazı İşleri Müdürü: Eda VELİBAŞOĞLU
Yayın Koordinatörü: Burak ASİLİSKENDER
Sayı Editörleri: Yeşim ALEMDAR, Burak ASİLİSKENDER, Hikmet ELDEK, Güntülü GÜNDOĞ, Eda VELİBAŞOĞLU, Seven YÜCEL
Dergi Konsept ve Tasarım: Yeşim ALEMDAR, Burak ASİLİSKENDER, Beyhan HİSARLIGİL, Murat ÇAĞIL
Kapak Tasarımı: Murat ÇAĞIL
Teknik Hizmetler: Müge YEĞEN
Baskı: Acar Basım ve Cilt San. Tic. A.Ş.

TOL
mimarlık kültürü dergisi

05 *Kent Ve Çocuk*
Betül ÖZKAN
Mustafa ÖZÇELEBİ

07 *Düşünüyorum O Halde Varım*
Hakan MENEVİŞ

15 *Bir Planlama Anlayışı Olarak Kentsel Dönüşüm*
C. Abdi GÜZER

18 *Yapısı Mekanın Yeniden Üretimi Kentsel Dönüşüm*
İrfan MUKUL

24 *İstanbul'da Yeni Dönüşüm Dinamikleri Kadırga-Kumkapı'da İç-Dış Göç*
İpek Yada AKPINAR

35 *Kullanıcı Tanımlı Konut Yenileme Projeleri*
Londra'dan Dört Uygulama
Hande AKARCA

57 *Kayseri Kentsel Sit Alanlarının "Planlı" Değişimi*
Neşe Yılmaz BAKIR

82 *Güneşle Tasarım*
Sultan ŞİMŞEK

89 *Türkiye'de Yapısal Atık Yönetimi İle İlgili Yasal Düzenlemeler ve Yetersizlikler*
Burcu SALGIN

95 *Murat Germen ile Fotoğraf ve Mimarlık Üzerine Söyleşi Tol Mimarlık Kültürü Dergisi*
Burak Asiliskender, Ayşegül Kıdık, A. Nihan Tarınç

112 *M.O. Kayseri Şubesi 2009 Sinan Günleri Etkinlikleri "Sinan'ın Kentleri; Kentlerde Sinan İmgesi"*
Hikmet Eldek, Güntülü Gündoğ, Seven Yücel

122 *EWSAD Kış Okulu Deneyimi*
Hamza ŞAHİN

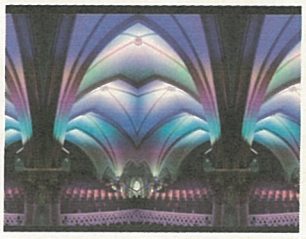

Dergimizde yayınlanan yazıların,
İçeriklerinin sorumluluğu yazarlarına,
her türlü yayın hakkı TOL dergisine aittir.

ISSN 1303 - 5835 toldergi@gmail.com / www.kaymimod.org - bilgi@kaymimod.org
Mimarlar Odası Kayseri Şubesi Sahabiye Mahallesi Yıldırım Caddesi No: 30 Kayseri Tel/Faks: 0352 222 8695

MİMARLAR ODASI
KAYSERİ ŞUBESİ

KOCA SİNAN'NIN KAYSERİSİ BUNLARI HAKEDİYOR MU?

Baran İDİL, Kent Plancısı

Sanıyorum 3-4 dönem önceki Belediye seçimleri zamanı idi. Mimarlar Odası Kayseri Şube'nin duyarlı yöneticileri Ankara'ya gelerek, gerek kent merkezinde yaptırılmak istenen bir otel projesinin, tarihi kent merkezi çevresindeki etkileri açısından gerekse seçim platformunda sergilenen imar vaatlerinin doğru değerlendirilmesi için bizlerden yardım istemişlerdi.

O dönemde genel merkez (MYK) bünyesinde işlev gören bir "Planlama Komitesi" var idi. Komitenin iki üyesi Sn. Ahmet Uzel ve Sn. Kamutay Türkoğlu ile beraber Kayseri'ye gittik. 15 yıl aradan sonraki bu ilk tetkik ziyareti benim için kâbus gibi olmuştu. Zira geçmişte birçok kere gittiğim, doğu gezilerimde özellikle yolumu değiştirerek sık sık ziyaret ettiğim Kayseri'nin tarihi kent merkezi yok olmuş, park ve açık alana çevrilerek, çevresi yeni ve yüksek sivil-resmi yapılarla gelişen bir "yenileme zonu" halini almış idi.

Üstüne üstlük bu yenileme düzenlemesine temel teşkil eden plan revizyonları, çok sevdiğim ve saydığım plancılar tarafından yapılmış idi. Ancak gerek Belediye gerekse halk bu yenileme biçiminden çok memnun idi. Çoğu kesimin görüşüne göre eski 1-2 katlı Osmanlı konut ve çarşı dokuları içinde 'sıkışmış kalmış' dikitler, türbeler ve hatta saat kulesi ile iç kale şimdi ortaya çıkmış, her yerden daha çok görünür hale gelmiş idi...

Oysa, bana göre yapılan işlem "jenosit/soykırım" gibi bir şey idi: Minimal Osmanlı dokusu içinde bu anıtlar birer anıtsal simge iken, artık ölçeklerini kaybedip 'cüceleşmişler' ve dominant yapı alanı olan iç kale (yükselen 8–14 katlı apartman gabarisi içinde) bir "luna-park kalesine" dönüşmüş idi.

Bu yaklaşımın bir "planlı tarih katliamı"na neden olacağı konusunda yerel televizyonlar dahil birçok yerde yaptığım konuşmalar üzerine aldığım çok olumlu tepkiler nedeniyle çok ümitlenmiş ve mutlu olmuş idim. Hatta Kayseri Mimarlar Odası bu nedenle bana "Mimar Sinan Ödülü" adıyla bir plaket dahi verdi. (Bu plaketi hala sevgi ile saklarım.)

O zamanın Belediye Başkan adayları ile de bu konuları tüm açıklığı ile konuşmuş ve kendilerinin ilk defa karşılaştıkları böyle bir tarihsel yoruma çok olumlu yanıt vermeleri nedeniyle (kim bilir kaçıncı keredir) çocukça sevinmiş idim.

O dönemde, tarihi kent merkezi için uluslararası ya da ulusal bir kentsel tasarım yarışması düzenlenmesini ve aynı zamanda merkezin üzerindeki baskıları da göğüsleyecek bir mekanizma yaratılmasını önermiştim. Merkeze yapılacak kentsel tasarım karakterli müdahalede kalite ve birikimin aynı ağırlıkta önemi olduğunu; kent merkezini şekillendirmede izlenecek yolun özel olması gerektiğini; tasarıma konu olacak alanın boşaltılmış olmasının, tarihi hatayı tarihi şansa dönüştürebilecek imkânlar sunduğunu; ancak bunun için ehil bir müellif ekibe ulaşmak gerektiğini özetle vurgulamış idim. Bu yaklaşımda, açık alana rast gele serpiştirilmiş gibi duran anıtsal ve tarihsel öğelerin yeni bir mekânsal çevreye kavuşturulmaları fikri yer alıyordu. Bunun anlamı şuydu: yeşil saha açmak ve meydan yaratmak için geçmişte uygulanan tavrın - bir ölçüde tersini yapmak gerekecek idi.

Belediye başkanı merhum Sn. Osman KAMBUR zamanından beri, mevcut dokuları yüksek yapı hakkı vererek yenilemek gibi bir uygulamayı benimsemiş Kayserilinin, bunun tersi gibi algılanabilecek bir yaklaşımı benimsenmesini ummak hayal olurdu. Öyle de oldu!

Mimarlar Odası Kayseri Şubesinin aktif tavrı ve ardından da Erciyes Üniversitesi'nin kurulması, bir süre ümitlerimi sürdürmek açısından yardımcı oldu. Ancak 2003 yılından beri yaptığım Kapadokya çalışmaları sırasında göz ucu ile takip ettiğim TOKİ uygulamaları ve en son ekibimizin mimari proje sergisi nedeniyle yaptığım ziyarette gördüğüm durum, doğrusu bu ya, hiç de iç açıcı değildi.

Şöyle ki:
- Üniversite kendi söküğünü dikemiyordu: 'Bilmem kaç defa' proje yaptırdıkları söylenen kampus tesisleri, gerek mimarisi gerekse yerleşim düzeni itibariyle dökülüyordu. Mimari kalite, daha da önemlisi kentsel tasarım olarak böylesine dökülen bir yerleşim nasıl oluyor da Sinan'ın memleketinin kampüsü olabiliyordu.

- Anlaşılan, eğri hatlarla tasarım yapmayı sanatın vazgeçilmezliği gibi gören peyzaj mimarlarının Osmanlı, Selçuk, Bizans vd kültürlere ait mekânlarda yaptıkları alüminit tasarımlar -en hafif tabiri ile- sanatı hiç mi hiç bilmediklerinin göstergeleri olarak değerlendirilebilir.

- Ancak, aynı alanda yarışma organize eden Mimarlar Odası ve Üniversite hocalarımızın, sorunsalın kokusunu dahi almamış görüntüleri, doğrusu bende ne keyif bıraktı ne de ümit...

Yeni bir yaklaşım, kenti ve Kayseri kültürünü yeniden okumaya çalışmak olabilir. Belki AB'nin 'Kültür ve Mimarlık Konseyi Bildirisi' bize yol gösterici olabilir. Bu bildiride Avrupalı özetle şunu diyor: "... Kentlerimizi 700 yıldır özenle koruyor ve bakıyoruz. Bu sayede dünyanın en güzel kentlerine sahibiz. Dünyanın en iyi tasarımcı ve mimarları bu kent mekânlarına çağdaş mimarlığın örneklerini eklemlemek için yarışıyorlar. Önümüzdeki yakın hedef, sıradan insanlarımıza bu mimarlık değerlerini daha çok anlatmak, sevdirmek ve onların katkısını almak olmalıdır..."

Kendi mimari ve kentsel değerlerini böylesine iyi bilen ve kutsayan yöneticilerimiz, mimarlarımız ve akademisyenlerimiz çoğalmadıkça, Kayserilinin TOKİ yapılarına hayranlığı ve tarihi değerlerini bozuk para gibi harcayan aymazlığı sürüp gidecektir. Doğrusu bu ya Sinan'ın Kayserisi bu muameleyi hiç hak etmiyor. TOL

KENT VE ÇOCUK

Betül ÖZKAN - Mustafa ÖZÇELEBİ

Çocuk ne ister, nasıl düşünür, gelişir, öğrenir ve anlar?
Bütün bu gelişim evresinde çevrenin etkisi nedir?
Bu sorulara verilecek cevaplar çocuklar için kent tasarımının ipuçlarını da verecektir.

Tabiî ki kent rantı, arsa fiyatları ve maliyetlerle bunun ilişkisini kurmak mimarların işi. Biz işin bu tarafına karışmadan sadece hayallerimizi anlatacağız.

Çocuklarımızı sanal âlemden kurtarıp her şeyi kendi tadında yaşatmak hepimizin arzusu olduğuna göre buradan başlayabiliriz.

Çocukların fiziksel ve zihinsel gelişimlerini sanal olmayan gerçek insanlarla rekabet ederek gerçek dünyanın şartlarında geliştirmesi için birlikte koşabilecekleri, oyun oynayabilecekleri bolca arkadaşa ihtiyaç duyacakları muhakkak.

Bunu sağlamak için çocukların evden çıktıklarında arkadaşları ile rahatça buluşabilecekleri çevresel riskler içermeyen geniş alanlara ihtiyacımız olacak. (Arsa maliyetlerinin bizi bağlamadığını daha önce söylemiştik)

İşbirliği yapmayı da öğrenmeli çocuğumuz uzlaşmayı da; Güvenmeyi de aynı bağlamda ele almak lazım herhalde, paylaşmayı da... Anne ve babaların tersine arkadaşlar insana her istediğini alamayacağını da öğretir.

Sanal dünyada olduğu gibi her yenilgide oyunu yeniden başlatamayacağımıza göre bu kavramları evde dört duvar arasında yaşayan bir çocuğun kavramasını nasıl beklersiniz? Çocukların akranları ile dışarıda daha çok vakit geçirmeye ihtiyacı var değil mi?

Bizler farklı sosyal ve ekonomik yapıdaki mahallelerin adeta sanal duvarlarla ayrıldığı kentlerimizde, çocuklarımızın ellerinden tutup parklara götürüyoruz. (öyle ya, bizim çocuklarımız kaç yaşında olurlarsa olsunlar, iki bina ötedeki parka yalnız gidip oynayamazlar) Göçer-yerleşik, yoksul-varsıl bütün çocukların buluşma ve kaynaşma yeri olan bu parklarda çocuklarımızı çocuklardan koruyoruz kendimizce, onca çocuk arasında yine yalnız oynuyor bizim çocuğumuz ama biz ona "güvenmemeyi öğretmek" ten dolayı gururluyuz.

Kapalı odalarda yetişen, evinin kapısından dışarı ilk adımında bahçe duvarlarının sınırlarına hapsolan ve ötesinde hesapsız tek adım atamayan, bir yolda karşıya geçemeyen çocuklarımız var artık.

Bir süre öncesine kadar iki Almanya olduğunu hatırlarsınız ve bu iki Almanya arasında bir duvar olduğunu. Yıkılması bütün dünyada asrın olaylarından biri olarak algılanan bu duvar bütün insanlığı rahatsız ederken, biz hala neden bahçelerimize duvar örerek çocuklarımızın yan apartmana dahi geçmesine izin vermiyoruz?

Yalnız çocukları değil çocukların hayallerini de sınırlar içine aldık kentlerimizde... Oysa sınırsızlık olmalı çocuğun gelişebilmesi için; karşıdan karşıya geçerken de hayal kurabilmeli.

Hayalsiz, iletişimsiz, korunaklı büyüyen çocuklarımız sevmeyi de sınırlı öğreniyorlar. Hayvan sevgileri akvaryumdaki balık, kafesteki kuşları ile sınırlı; onlar gibi, sınırlı alanda kısıtlı hareketler... Doğa sevgileri saksıdaki çiçek, görebildikleri kadar ağaç.

Sorumluluk ve merhamet duygularını zor kavrayabiliyor hayalleri sınırlı, rotaları belli, kent çocukları... Komşuları tanımıyor, komşuluğu bilmiyor. Hiç taşımamış pazardan dönen bir yaşlı teyzenin alışveriş filesini... (Hoş, pazarın ne olduğunu da bilmiyor...) Yaşlılara, özürlülere, hastalara yardım hayat bilgisi dersinde anlatılıyor; uygulamasına olanak tanınmıyor belki de... Yardımı ve daha önemlisi merhameti kavrayamayan çocuğa sosyal kurumların gerekliliğini anlatabilmek ne kadar da zor ve Hayat ile Ölümü...

Çünkü insanlar artık apartmanlarda doğup büyüyor, hastanelerde ölüyorlar. Cenazeler camilerde yıkanıyor, mezarlığa götürülüyor. Çocukların bu süreçten haberleri olmuyor; bu yüzden ölümü kabullenemiyorlar ve ne zaman bir yakınları ölse travma yaşıyorlar...

Son yıllarda çocukların suça yönelmeleri artarak devam ediyor. Artık tehlike çanları çalıyor. Bunun başlıca sebepleri olarak göç, fakirlik, eğitimsizlik ve çevre sayılıyor. Kentler acaba herkes için zenginlik üretebilmekte midir? Kentler zenginleşirken ortaya çıkan varoşların büyümesi nasıl izah edilebilir? Çok zenginlikle çok fakirliğin yan yana olması suçu tetikler mi? Modern kentin hangi imkânları her semte taşınıyor?

Ülkemizde çocuk sorunları ile ilgilenen önemli bilim insanlarından Prof.Dr.Sevda Uluğtekin tarafından bir etkinlik başlatıldı. "Çocuklardan yeni seçilen Belediye Başkanlarına mesaj var." 5 kentte çocukların taleplerini belirtebileceği çok sayıda stant kuruluyor. Kent ve Çocuk konusunu önemseyenlerin bu etkinliğin sonuçlarını iyi takip etmesi gerekmektedir. Sanırım çocukların nasıl bir kent istedikleri en iyi bu yolla tespit edilebilirdi.

Apartmanlardan ve duvarlardan ibaret kentlerde özgürlüğü, cesareti, güvenmeyi, rekabeti, sevmeyi, sorumluluğu, merhameti, hayal etmeyi, işbirliğini, uzlaşmayı, hayatı ve ölümü öğrenemeden büyüyen çocuklarımız ileride mağdur eden veya mağdur olarak karşımıza çıkmamalılar. Bu yüzden her birimiz düşünmeliyiz:

Çocuklar tehlikeli mi?
Çocuklar tehlikede mi?
Biz bir şey yaptık mı? TOL

DÜŞÜNÜYORUM O HALDE VARIM

Hakan MENEVİŞ, Mimar

Sonun başlangıcı, kaybolup gidişe yelken açmak mıdır, yoksa varolduğunu, işte tam orada olduğunu , kim olduğunu , neden olduğunu hissetmeye başlamanın hazzı mıdır. " Cogito ergo sum ", "Je pense, donc je suis" yada her hangi bir dilde hiç anlamadığın bir lehçede söylenmiş olmasının bir önemi var mıdır ya da bu sözün 372 yıl önce söylenmiş olması, 3000 sene sonra bu beyin sancılarının yaşanmayacağı anlamına mı gelir. Şüphesiz bu sancılar silsilesi "VAR" olmak deyip bitirilemiyor, ilintili olmadığı hiçbir konu alan kuram vs yok. Başka konu kavram ve olaylardan soyutlanabileceği düşünülebilir lakin "zaman , mekan ve insan" dan soyutlanmasının ise imkanı olamaz. İnsan düşünmek ve üretmek üzerine kurgulanmışsa ve varlığını bu süreç silsilesinde ortaya koyabilecekse düşünmekten kaçısın anlamı ne?

Nadide bir tablo gibidir yaşamak, veya anı kaçırılmamış bir fotoğraf karesi. Öyle bir anda basmışınızdır ki deklanşöre öncesi veya sonrası imkansız o anı tanımlayamaz. Sadece o an vardır yaşanılası. "AN" işte o akıp giden varlık. O hazzı yaşatan, o hissi taddıran "Zaman"dır. Herkes için eşit olan, kişiye özeli olmayan şey. Elinizden akıp gidiyor, tutmanızın depolamanızın imkanı yok , geri dönüşlerde söz konusu değil. Ve beyin sancılarınızın bir kısmını işte tam o anda atabildiniz ve var olduğunuzu hissettiniz. O anı stabil hale getirmek mümkün olsaydı ne derdiniz acaba, çok mu monoton olurdu ya da çok mu sıkıcı olurdu belki de çok anlamsız olurdu, peki o anı özel kılan önceki yaşanmışlıklarda ki "sıkıcı " zaman deneyimleri değil miydi? Demek ki her an kendi içerisinde ayrı ayrı anlamlı, demek ki hepsinden bir birikim söz konusu . Yaşanan her an özel hepsi ayrıcalıklı ayrı ayrı haz almak gerek. "Düşünüyorum o halde varım" bunu tekrar tekrar kuruyorum beynimde yani demek ki düşünüyorum acaba zaman içerisinde yok olup gidenlerden mi yoksa zamana imgesini bırakanlardan mı olmalıyım. Düşünüyorum imgem, bir Sinan gibi imza atmak mıdır mimariye, fikirlerimi, hislerimi bırakmak mıdır benden sonraki nesle yada sadece yaşayıp anmak mıdır sessizce. Zaman üstüne düşünülesi yorumlanası ama kurgusundan vazgeçilmeyesi varlık. "Düşünüyorum o halde varım" eğer varsam zamanda var ve zamanı kendine bağlayan "mekan"...

Aynı tabloyu eşsiz kılan ne idi, aynı kişi veya kişileri aynı zaman diliminde başka bir mekanda aynı olayla fotoğraflamaya çalışsa idik aynı olur muydu sonuç? Şüphesiz hayır. O mekana özgü idi yaşanmışlıklar, zaman olayı gibi ama her mekanında kendine özgü yaşanmışlıkları ile muhakkak ki ayrı ayrı haz almak gerek. Mekansız zaman olur mu, ya zamansız mekan madem bu kadar içinde birbirinin ve ben içindeyim yaşamanın o halde düşünüyorum zamanı ölümsüz kılan mekanlar mıdır? Belki zamanları aşan bir mimari yapıda, belki bir ressamın fırçasında yada vizörün arkasından bakan gözlerde. Ama nasıl kurgular ve tanımlarsam bunu insanın yapısından uzak düşünemiyorum. Zamana bir mekan mekana bir insan yerleştiriyorum kendi imgemde ve düşünüyorum "Zaman bendedir ve mekan bana emanet" diyebilir misiniz şairin dediği gibi. O "zaman" ve o "mekan "o " insan"la hayat buluyor. Bunun kurtuluşu veya kaçışı yok.

Peki , zamansız, mekansız ve insansız var olabiliyorsanız buyurun , sahne sizin!!! TOL

Not:
Güz 2008 sayımızda yer alan, "Kayseri İç Kalesinin Korunarak Kültür ve Sanat Ortamına Dönüştürülmesi için İki Kademeli Mimarlık Yarışması" başlıklı yazımızda kullanılan görseller, Kayseri Büyükşehir Belediyesi arşivinden alınmıştır.

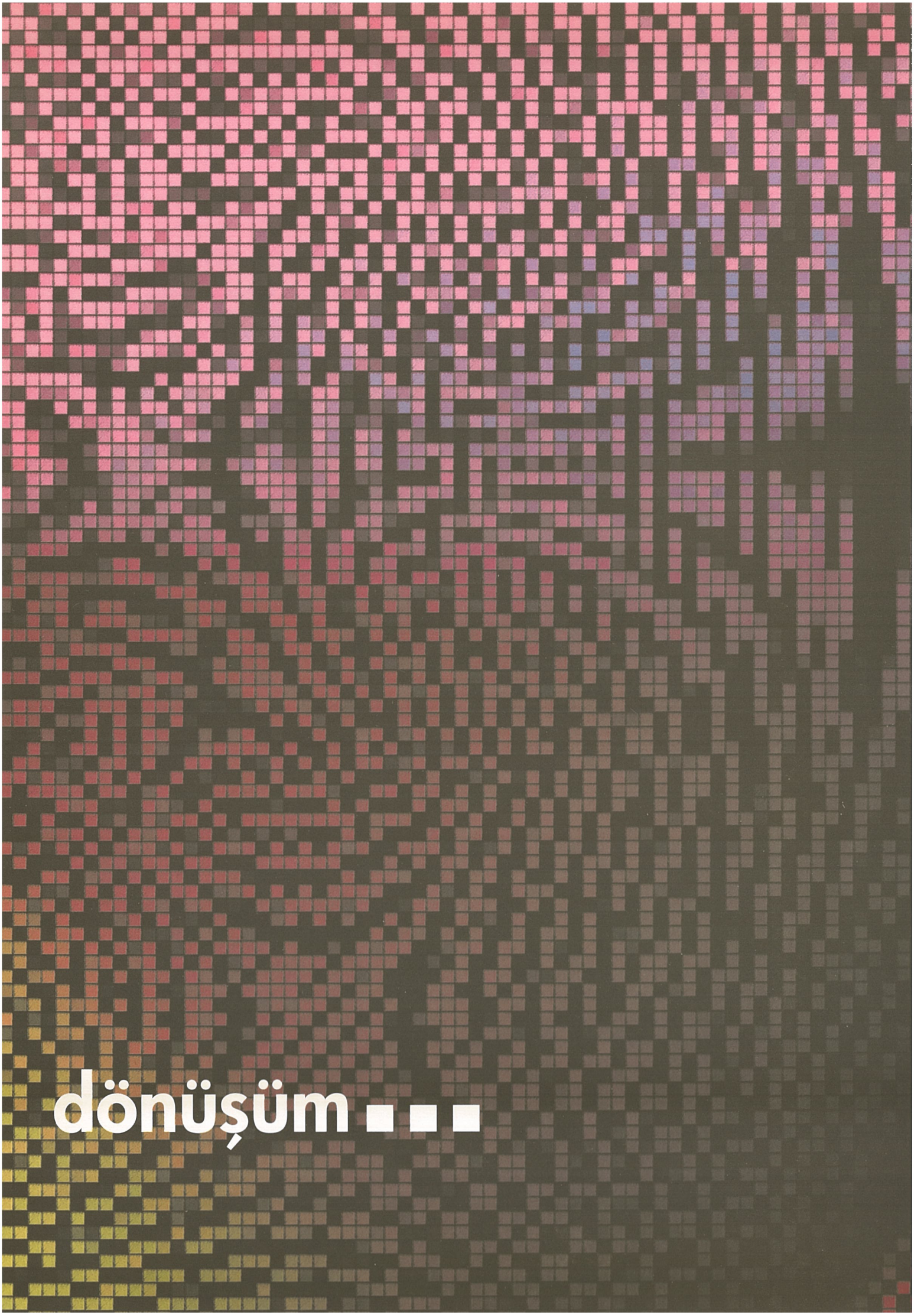
dönüşüm...

KENTSEL DÖNÜŞÜM OLGUSU ÜZERİNE DÜŞÜNCELER...

Semra Aydınlı
Mimar. Prof. Dr.
İTÜ Mimarlık Fakültesi
Öğretim Üyesi

"Dönüşüm" sözcüğü almaşık bir kurama gönderme yapıyor; ancak o kadar farklı anlamlarda kullanılıyor ki gözü kapalı bir bağlılık halini alıyor. Bir tür bağımlılık yaratan bu sözcüğü kullanırken derinlemesine bir kavrayış gerekiyor; sosyo-kültürel boyutu teğet geçen yalnızca akıl ve mantığın geçerli olduğu soyut bir ortamda çözümleyerek anlama yetersiz oluyor. İletişim çağı, her konuda sınır / sınırsızlık arasında bir yer tanımlarken, disiplinler arası sınırları muğlak kılarken, aynı sözcüğü farklı disiplinlerin bakış açısından irdelemek, nedenselliğini sorgulamak kaçınılmaz oluyor. Aslında küresel kültür ortamında üretilen bir sözcük olarak ele alındığında, tüm değerlerin katmanlı bir yapı içinde üst üste çakışan ilişkisel değişimi yansıttığı düşünülebilir. İlişkisel değişimi ifade eden "shift" sözcüğü ile "dönüşüm" ün anlamsal açılımını yapmak olası. Bu açıdan bakıldığında "dönüşüm", doğada olduğu gibi kendinden organizasyonlu sistemlerde, karşıtlıkların birbirini yok etmeden aralarındaki farkı tanıyarak bir arada olduğu "çokluk" uzamına işaret eder. Kentsel dönüşüm olgusunda da mevcut yapılara ilişkin müdahaleler, eski-yeni gerilimini asimetrik bir dengede tuttuğunda, "çokluk" uzamını temsil eden sürdürülebilir bir çevrenin var oluşu, olagelen ve süre giden bir döngü ile sağlanır.

Örneğin İstanbul, hem değişen kendi iç dinamiklerini bir arada tutan hem de değişmez mevcut katmanları içeren yaşayan bir sistemin uzantısıdır. Söz konusu paradoks tarihsel koruma olgusuna yeni bir bakış açısının gerekli olduğuna işaret eder; eski yeni döngüsünün uzamzaman ilişkileri ile her defasında yeniden anlamlandırıldığı bir ortamın yaratılmasını gerekli kılar. Bu bağlamda, kültürel mirasın hayal gücünde canlandırılmasına ve yeniden üretimine olanak sağlayan, eski-yeni gerilimi ile farklı bir deneyim sunan örneklere birçok Avrupa kentinde rastlanır. Bu açıdan bakıldığında dönüşüm projelerinde öncelikle mevcut binaları ve onların sağladığı olanakları olagelen ve süregiden bir oluş / oluşum olarak okumak, diğer bir deyişle dönüşüm olgusunu derinlemesine anlama(k) ve yorumlama(k) gerekir.

İstanbul gibi bir metropol için önerilen kentsel dönüşüm projeleri ile mimarlık ve şehircilik disiplinleri ranta yönelik düzenlemelerin pençesine düşmüş; o yere

özgü farklılığı sorgulama, anlama ve yeniden yorumlama kentsel rant adına geri plana itilmiştir. Aslında dönüşüm olgusu, küresel dünyanın ürettiği bir sözcük olarak ele alındığında, kentsel rant dahil tüm değerlerin katmanlı bir yapı içinde ilişkisel değişimi yansıttığı düşünülebilir. Kentsel dönüşüm için önerilen projelerin bulunduğu "yer"in kendine özgü karakterinin korunması ve günümüz koşullarını sağlayan yeni düzenlemelerle uzlaşı içinde olmasından kaynaklanan farklı bir rant anlayışı, ilişkisel değişim sistemi içinde kendini yeniden organize edebilir. Özde özne ile nesnenin etkileşiminden doğan, ancak giderek bu etkileşimden bağımsızlaşan, hatta bu etkileşime yön veren nesnel bilgi içeriğine sahip olan "dönüşüm" kavramı oluştuğu ortam ile uygulama alanını ayrıştıran / birleştiren aykırılıklar içeren bir olgudur. Oluşsal (genetik) psikolojik ve toplumsal bir mesele olarak ele alındığında içinde barındırdığı aykırılıkların deneyimi ve eleştirisi asimetrik bir yaklaşımı gerekli kılar.

Aykırılık, mevcut çevre verilerinin güncel yaşam dinamiklerine yanıt vermemesi sonucu ortaya çıkabilir. Bu bağlamda, kentsel dönüşüm için öncelikle, aksayan şeylerin geniş kapsamlı algılanması, yeni görüngülerin ortaya çıkmasında rol oynayan aykırılıkların farkına varılması gerekiyor. Örneğin Haydarpaşa ve yakın çevresinin kentsel dönüşüm projesi için, Haydarpaşa Binasının orada varoluş nedeni / nedenselliği ve yakın çevresini / deniz ve kara bağlantısını, devlet malzeme siloları, konteynır limanı v.b. farklı zaman mekan ilişkileri ile katmanlaşan biçimlendirme mantığının günümüz gereksinimlerini karşılayamaz duruma gelmiş olması, mevcut çevre ve işlev arasındaki uyumda ortaya çıkan bir aykırılık olarak kabul edilebilir. İstanbul'un tüm ulaşım sistemi değiştirildiğinden Haydarpaşa Binasının var olma nedeni ortadan kalktığında, tren istasyonu ile organik bağı olan liman, silolar işlevsiz kaldığında aykırılık ortaya çıkar ve tüm liman kentlerinde olduğu gibi, Haydarpaşa ve yakın çevresi çöküntü bölgesi haline gelir. Çoğu kez direnişle karşılaşılan değişikliklere gebe olan bu aykırılığın çok boyutlu incelenmesi, hem gözlem hem de kavram düzeyinde eklenerek çoğalan bir veri hale getirilmesi gerekir. Hanson'un "keşif örüntüleri" terimine gönderme yaparsak, aykırılığa dair bir farkındalık, karşı örneğe dönüşebilen bir bulmaca çözmeye dayalı bir araştırmayı gerektirir; temel çelişkilerle ilerleyen bir yapı sergiler. Kentsel dönüşüm projeleri bir tür bulmaca çözme faaliyeti olarak incelendiğinde, araştırma süreci boyunca sürekli ortaya çıkan ve beklenmedik görüngülerle karşılaşma, bir dizi kural içinde oynanan bir oyun sırasında istenmeden ortaya çıkan bazı yenilikleri benimsemek için başka bir dizi kural geliştirme çabası olarak düşünülebilir. Bu bağlamda "dönüşüm" kavramının açılımını yapacak yepyeni bir söz dağarcığına ve yeni kavramsal ilişkilere gereksinim ortaya çıkar.

Aslında geçmişi geleceğe bağlayan, sürdürülebilir kılan mimari çevreler için benzer çelişkiler içeren aykırılık bilinci ile "dönüşüm" kavramına yaklaşıldığında, o çevrenin yeniden canlılık kazanması için bazı ipuçları elde etmek olasıdır. İşlevini yitirdiğinde çöküntü bölgesi haline gelen kentsel mekanların dönüşümü söz konusu olduğunda; mevcut mimari çevrenin sağladığı olanakların keşfedilmesi ile kullanım değerlerindeki değişimi toplumsal, algısal, yaşamsal dinamiklerin harekete geçirdiği bir olay örgüsü olarak anlama ve yorumlama açılım getirebilir. Kuşkusuz politik kararlar, ekonomik yararlar dönüşüm projelerinin hayata geçmesinde kaçınılmaz etkin faktörlerdir; ancak o çevrenin yaşam örgüsünü olası kılan, o çevreyi yeniden canlandıran kamusal ortamın yaratılmasında yeterli değildir. Bu nedenle, dönüşüme neden olan aykırılıkların farkında olup büyük resmi oluşturan tüm etkin faktörleri, birbiri ile ilişkili kılan bir olay örgüsü olarak anlama, çelişkilerle kendini aşan disiplinler aşırı bir matris mantığı ile yorumlama, kentsel dönüşüm olgusunun ortaya çıkmasında önem kazanıyor. Bu noktada geleneksel koruma yöntemlerinin, kuramsal genellemelerin yeni bir bakış açısıyla yeniden düşünülmesi; özellikle sürdürülebilirlik kavramına içinde barındırdığı değişim ve devamlılık paradoksu ile yeni bir açılım getiren olası durumların klişe haline gelmiş bilinenlerin ötesine taşınması kaçınılmaz hale geliyor.

Bugün yerleşik ve bilinen kavramların anlamlarını yeniden düşünmemiz gerekiyor. Örneğin "dönüşüm" kavramı, değişim ve devamlılık paradoksunu içinde barındırır; değişime ait bir anlam örüntüsünden devamlılık imgesine atlama tıpkı muğlak figür algısını temsil eden ördek/tavşan algısında olduğu gibi sürekli yer değiştirir. Dönüşüm kavramı içindeki deği-

şim, önceden ördek sayılan imge ile temsil edilirken, devamlılık, tavşan imgesi ile algılamayı tetikler; bir bütüne ait olan bu devinim birbirini görünür kılan sarmal bir döngü içinde algı dünyasını sonsuz gelişime açar. "Dönüşüm" kavramının bu bütünsel yapısını - değişimden bağımsız bir sürekliliğin ya da süreklilikten bağımsız bir değişimin olmayacağı vurgusunu - değişim ve devamlılık paradoksunu - gestalt dönüşümü ile kavramak olası. Örneğin, M. C. Escher'in çizimlerindeki "gestalt" dönüşümüne benzer "dönüşüm"ü, fizik dünyanın biçimi ile deneyimin birbirini var eden bitmez tükenmez ilişkisini, birbirinden ayrılmazlığını gözümüzde canlandırmak ilginç olabilir. Hatırlanacağı gibi, M.C. Escher'in grafiklerinde bakan kişinin odak noktası kaydıkça figür ve zemin, pozitif ile negatif arasında belirsiz bir biçimde dalgalanır; gözün bu hareketi algıyı dinamik kılar. Bu açıdan bakıldığında kentsel dönüşüm olgusu, almaşık algılama olanaklarının farkındalığı ile algılama yapısındaki dönüşümlere açıklık getirir. Almaşık algı dünyasında şeyleri ve şeylerin görünme biçimlerini birbirinden ayırmak olanaksızdır. Şekil ile zemin, söylenen (içerik) ile söyleyen (söyleyiş biçimi) birbirinden ayrı var olamaz. Bireyin algılanan dünya ile arasındaki bağ, bedensiz özne ile uzaktaki bir nesne arasında değil, bireyin doğal çevre ile arasındaki ilişkide, beden ile kavrayış sonucu ortaya çıkar. Beden ile kavrayış ufkumuzu genişletir; mimarlığın dilini ve kültürel kodlarını temel zenginlikleri bağlamında düşünmenin yolunu bulmamıza yardımcı olur. Katıksız bir gözlem dili yaratmak, ters görüntülü bir mercek ile dünyayı algılamak, tersten düşünmek gibi Gestaltvari bir dönüşüm sayesinde gerçekleşir; bu durumda bilinen gerçeklerin ötesinde duran, ayrıntıda kökten dönüşmüş gerçekleri yakalamak olasıdır. Ördek/tavşan örneğinin gösterdiği gibi, retina tabakalarında aynı imge olan iki insan çok farklı nesneler görebilmektedir. Diğer taraftan da ters mercekler örneğinde olduğu gibi, retina tabakalarında farklı imgeler olan iki kişi de aynı şeyleri görebiliyor. Bu tür bir algı dünyasına dalabilmek için tüm kavramsal ve yorumlayıcı kategorilerden uzak durmak; katıksız bir gözlem dili yaratmak gerekiyor. Goethe'nin bilime yaklaşımında olduğu gibi doğrudan deneyimsel dokunuş, "dönüşüm" olgusunu derinlemesine anlamada önemli ipuçları taşıyor. Katıksız gözlem dilini, Goethe'nin doğrudan deneyimsel dokunuş yöntemiyle anlamak olası; ona göre: "tüm algılar kuram yüklüdür; kuram olma potansiyeli taşır/ kuram olmaya adaydır. Araştırmacı kendi iç dünyasında gezinmeyi bilmeli, genel durumları ustalıkla tikel durumlara uyarlayabilmeli; bu durumda her bakma edimi gözleme, her gözlem yansımaya, her yansıma çağrışımla birleştirme yapmaya dönüşür, algılanan dünyanın bilgisi kuram olmaya aday hale gelir". Bu açıdan bakıldığında, "dönüşüm" olgusu ile kuram arasındaki karşılıklı etkileşim katıksız gözlem dilini yeni bir ilişki örüntüsüne taşır; olan ile olması gereken arasındaki bütünsel ilişkiliyi gerekli kılar.

Kentsel dönüşüm gerektiren bir çevrede değişim ve devamlılık paradoksunu benzer bir sarmal ilişki içinde eklenerek çoğalan katmanlar üzerinden okumak, tasarım ve koruma kararlarını oluşturan "çokluk" ortamını bir olay örgüsü / anlatı olarak düşünmek olasıdır. Mimarın deney alanı olan kentin anlam katmanlarını, ait olduğu "çokluk" ortamının bileşenleri arasında ortaya çıkan ağ ilişkileri üzerinden okumak için disiplinler aşırı bir yaklaşıma gereksinim olabilir. Bu yaklaşımın, Thomas Kuhn'un altını çizdiği bir "Tarih" anlayışı ile örtüşür: ona göre, tarih yalnızca bir zaman dizimi ve anlatı deposu olarak görülmediği takdirde, şu anda egemen olan bilim imgesinde esaslı bir dönüşüme yol açabilir. Bu bağlamda kültürel kodları olan bir mimari çevreyi olagelen ve süregiden bir oluşumun izleri olarak okuma, "yeni" ye ait mekansal dinamikleri dönüştürme, kendiliğinden oluşan bir kentsel dönüşüme izin veren bir tasarıma yol açabilir. Kentsel dönüşüm olarak tanımlanan sorunsal, bundan böyle, çözüm düzleminde olası durumları görebilmeyi, "çokluk" ortamını olay örgüsü /anlatı boyutuna taşıyan bakış açısındaki başkalaşımı ve temel kavramların yeniden düşünülmesini sağlar.

KENTSEL DÖNÜŞÜMÜ TETİKLEYEN MEKANSAL, YAPISAL, TOPLUMSAL DİNAMİKLERİ OKUMA: ANLAMA - YORUMLAMA

Kentsel dönüşüm, mimarlık, şehircilik, sosyoloji, felsefe, ekonomi v.b. disiplinlerin oluşturduğu disiplinler [arası-aşırı] bir matris olarak okunan kentin gerçekliğini anlama(yı) – yorumlama(yı) gerektirir; ve bunun

bir paradigma dönüşümü ile gerçekleşmesini talep eder. Neil Leach (2002) "Hieroglyphics of Space" adlı kitabında kentin gerçekliğini "sökme" yi hiyerogrif okumaya benzetir; ve bu eylem için farklı disiplinlerin kentle kurduğu ilişkileri deşifre etmek üzere metin olarak kent, film olarak kent, politik kent, temsil olarak kent okumalarına dayalı bir omurga önerir. Leach farklı katmanlardan oluşan kenti "anlama" adına, kente dair keşfedilmemiş bilginin / doğal dilin kodlarını, edebiyat, sinema ve politika gibi kurgulanmış bir dil üzerinden çözebilme olasılıklarını bir yöntem olarak sunar. Bu durumda kentsel dönüşüm olgusu salt biçime indirgenen morfolojik bir çalışma alanı olarak değil; sürdürülebilir bir çevre yaratma sorunsalı - yeni bir yaşam dünyasının doğuşuna olanak sağlayan "morphogenesis" kavramı üzerinden biçimin ortaya çıkış koşullarını anlama, bütünsel bir kavrayış meselesi - olarak karşımıza çıkar. Bu açıdan bakıldığında, kentin çöküntü alanlarının dönüşümü, morfo-genetik sürecin - kent dokusunun canlı organizmalarda olduğu gibi farklılaşarak yeniden şekillenme sürecinin - bir ürünü; kendinden organizasyonlu doğal bir oluşumun gelişime açık bir parçası olarak düşünülebilir. Toplumsal dinamikler, kültürel ve anlamsal katmanlar fizik dünyayı sürekli değiştiren ve dönüştüren bir ilişki ağı içinde yeni oluşumlara kapı aralayan üretken bir yapı sunar. Bu durumda hafızası olan bir çevrenin yeniden ele geçirilmesi, yeniden hayat bulması için anlamsal, yapısal ve işlevsel değerlerin birbirleriyle ilişkilerini bir bilmece olarak okumak, olası sonuçları sorgulamak, biçimin ortaya çıkış koşullarını anlamak gerekir. Kentsel dönüşüm için önerilen bir morfo-genetik yapı; farklı uzamzaman ilişkileri ile ortaya çıkan episodik hafızayı - unutma ve hatırlama ikilemini aşan çelişkilerle ilerleyen bilmece verilerini - tümel gerçeklik düzeyine taşıyarak tasarlanır. Londra, Kopenhag, Barselona gibi küresel kimlik taşıyan kentlerin kıyı düzenlemeleri, benzer morfo-genetik yapı sergiler: yerel kimlikler ve yeni müdahaleler çelişkilerle ilerleyen bilmece verileri / paradokslar yaratarak sürekli değişen kentsel deneyimler sunar.

Bir dönemin ruhunu taşıyan, kendine özgü bir anlatısı ile mekansal bellek üzerinden farklı bir deneyim sunan Haydarpaşa binası, derin bir okuma ile yaratıcı mimarların hayal dünyası ve düşünce dağarcığında yeniden yaşama olanağı kazanabilir. Bugün Haydarpaşa binasının toplumsal belleği, küresel kültürün bir uzantısı olarak düşünüldüğünde, onun kendine özgü aurası geçmiş deneyimlerin zihinde bıraktığı izler yığını olarak şimdinin ve geçmişin eşzamanlılığını barındırır. Bellek oluşturan değerleri bu bağlamda yeniden okuma ve anlama kentsel dönüşümü doğal bir sürecin içinde konumlandırır. Bellek, geçmiş ve şimdinin ilişkisini sorunsallaştıran bir alan olduğundan zamansaldır; geleceğin sezinlenmesi ve geçmişin anımsanması şimdiki zaman üzerinden sorunsallaştırılır. Haydarpaşa ve yakın çevresini anlama ve yorumlama: derin yapıya yönelen çözümleme ve bütünleme biçimi, çağdaş eleştiri, eleştirel düşünme için ipuçları sağlar; neden sonra dönüp bakılacak bir değeri de zaman içinde taşıyarak gelir. Martin Heidegger "dünyanın imge olması, varoluş içinde insanın özne olmasıyla aynı eylemdir" derken söz konusu bütünselliği, bir şeyin imgesinin onu alımlayan öznenin zihinsel konfigürasyonunun yansıması olduğunu ima

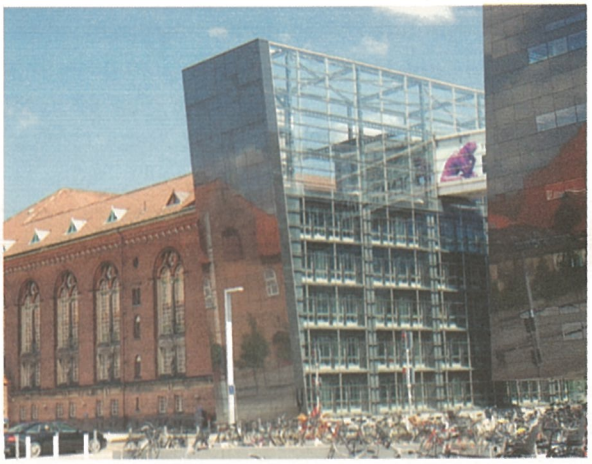

eder. Bakan göz ile bakılan nesnenin biçimsel olarak örtüştüğü / izomorfik/ bir yapıyı temsil eder. Görüntünün ardında yatan aşkınlık, onun ötesine uzanabilme yetisiyle görünür kılınır. Haydarpaşa binası geçmişte kalmış bir dokunuşun izi olarak okunduğunda, anlamı imgede ele geçirmek olasıdır.

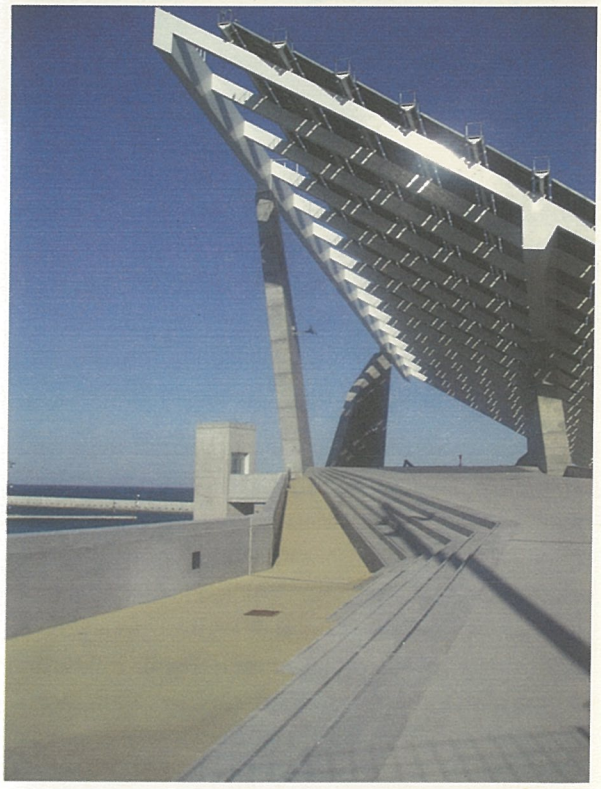

Sonuç olarak, geçmişin izlerini taşıyan bir mimari çevrenin küresel kent dinamikleri ile dönüştürülmesi sırasında, kentsel dönüşüm olgusunun içinde barındırdığı paradoksal yapıyı derinlemesine anlama(k) gerekiyor. Bütüncül bir sinematografik ritim oluşturma olanağına sahip bir çevrenin sunduğu olanakları okuyabilme, kendine özgü dilini ve oluşum mantığını bir anlatı olarak alımlama kentsel dönüşüm için olası durumları ortaya çıkarıyor. Buna karşın, küresel kimlik taşıyan bir kentin dönüşümü söz konusu olduğunda, tarihsel değerlere ve kültürel kodlara sahip mimari çevrenin korunması, koruma ve değişme paradoksu gibi çelişkili durumları barındıran sorunlu bir konu olarak karşımıza çıkıyor. Bu bağlamda, kentsel dönüşüm projesi adı altında tarihsel ve kültürel kodlara sahip bir mimarlığın, pazar ekonomisinin kültür endüstrisi ortamında sunduğu imgenin nesneleştirilmiş bir formu olarak manipüle edilebilme tehlikesi, güncel bir tartışma konusudur. Bu durumda özünü kaybeden mimarlık, salt bir nostalji objesi haline gelebilir. Bu tehlikeli durumun tuzağına düşmemek için mimar/tasarımcı öncelikle eski kente dair bellekyer karakterini içselleştirip küresel kentin talep ettiği çağdaş yaşam dinamiklerine dönüştürebilmeli; yeni bir bellek yaratma çabasında olmalıdır. Bunun için, devamlılık ve değişim gibi birbirinin zıttı olan bu iki kavramın birbirlerini yok etmeden aralarındaki farkı

tanıyarak bir arada var olma olasılıklarını keşfetmek gerekiyor. Günümüzün sınırsız, denetimsiz, özgürlükçü ve kaotik mimarlık ortamında, mimari çevreye sadece bir biçim olarak yaklaşmak yerine; algılayan öznenin algılanan nesneyle arayüz oluşturduğu bütünü, tinsel ve bağlamsal özellikleri vurgulayan kavramlar yardımıyla "anlama"(k) gerekiyor.

Bir kültür varlığı olarak Haydarpaşa binası su ile karanın birleştiği noktada denize açılan önemli bir ulaşım noktasıdır; öncelikle zaman içinde bir yolculuk karakterini yansıtan mekansal oluşumu sayesinde eklenerek çoğalan mekan–zaman ilişkileri ile deneyimlenir. Bu ilişki, anlatı mekanı olarak kentsel deneyimi ağ gibi örmeye yol açan çok katmanlı anlam strüktürünü okuma olanağı sağlar; sonuçta çağdaş yaşam biçiminin özümsendiği bellek-yer tasarımı için bazı ip uçları elde edilebilir. Ancak bilindiği gibi, bu bölge için önerilen kentsel dönüşüm projesi, sürdürülebilirlik yerine rant marjına öncelik verir ve mevcut binaları ezen yoğun yüksek binalarla çevreyi herhangi bir yer haline getirir. Oysaki, mevcut çevrenin sağladığı olanakları derinlemesine okuma ve yakalanan ipuçları ile bellek-yer oluşturan tasarım ürünü de kendine özgü kimliği ile farklı bir rant değeri yaratabilir. Bu bağlamda tarihsel çevreye müdahale, tarihe tanık olan, geçmişten günümüze ve geleceğe iletilebilen özü, "aura"yı kaybetmeden 21.yüzyılın günlük yaşam dinamiklerinin yaratıldığı davranış ortamını gerektirir. İstanbul, eski binaları "zaman içinde donma olasılığı" olmayan bir yaklaşımla ele alan kentsel dönüşüm projeleri için saklı, keşfedilmeyi bekleyen kültürel kodlar ve bunların izlerini sürmemizi sağlayan kentsel izler taşır. Eski kentler yeni düşünceleri, hayalleri ortaya çıkartan, karmaşık ilişki örgüsü yaratan gizemli yerler olarak 21.Yüzyıl yaşam dinamikleri ile birlikte yeniden okunmalı; uzamzaman aurası ile yaratılan kendine özgü kimlik / bellek üzerinden kullanım değeri oluşturma olasılıkları aranmalıdır. TOL

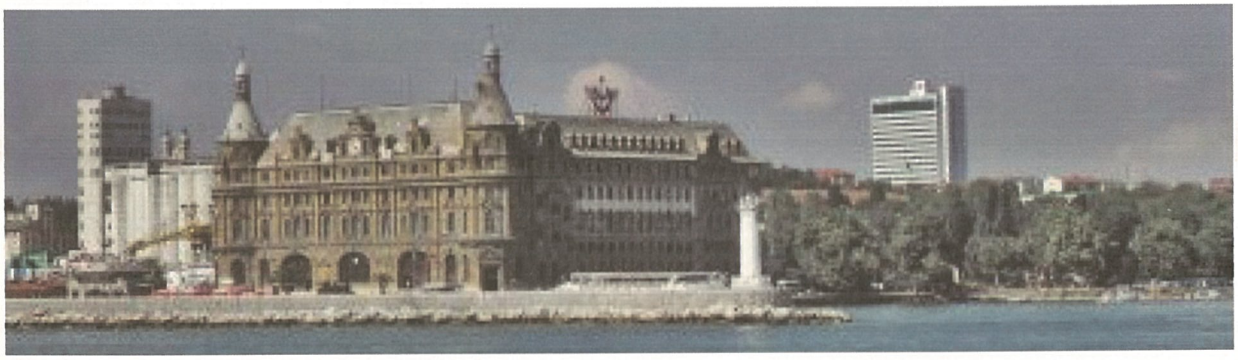

Bir Planlama Anlayışı Olarak Kentsel Dönüşüm

C. Abdi Güzer,
Mimar, Doç. Dr.

ODTÜ Mimarlık Fakültesi
Mimarlık Bölümü Öğretim Üyesi

Dönüşüm, gelişme ve değişimlere paralel olarak süreklilik gösteren bir kavram olmasına karşın, özellikle sanayi devrimi sonrasında artarak ivmelenen bir hız sergilemekte, daha sık aralıklarla ve daha açık olarak sergilenir hale gelmektedir. 20. yüzyılın ikinci yarısında ise teknoloji ve iletişim alanındaki gelişmelerin desteklemesiyle oluşan yeni ekonomik ilişkiler sosyal, kültürel, yönetsel, sanatsal yansımaları ile birlikte karmaşık bir dönüşüm ortamı yaratmış, yaşamın her alanında ilişkiler ve işleyiş biçimleri yeni tanımlar kazanmaya başlamıştır. Şüphesiz bu durum yaşamın tüm alanlarında karşılıklı yansımalar, süreklilik ve karşıtlıklar göstermektedir. Çevre, kentleşme, mimarlık ve tasarım bu dönüşümlerden doğrudan etkilenen alanlardır. Bu dönüşümün en belirgin zemini kültür alanında yaşanan değişimdir. Özellikle basın, yayın ve internetin sağladığı yeni olanaklar kültürel arasındaki farkların azalmasını getirmiş, kültür büyük ölçüde coğrafya ve gelenek bazlı bir olgu olmaktan çıkmıştır. Bugünün dünyasında fiziksel yakınlık ve mekansal paylaşım kültürel sürekliliğin temel belirleyicileri değildir.

Tüketim ve iletişim toplumu kavramları, esnek ekonomik örgütlenmeler, kapitalin serbest dolaşımı yeni bir üretim ve tüketim ilişkileri sistemi oluşturmuş, toplumsal ve evrensel değerler yeni bir kademelenme düzeni içinde yeniden anlamlandırılmaya başlanmıştır. Yapılar, barınma işlevlerinin yanı sıra birer tüketim ve yatırım objesi olarak öne çıkmakta, kültür ortamında kimlik aracılığı ile artı değer barındırmaya zorlanmaktadır. Yer ve zamana yönelik referansların karmaşık yapısı yeni bir küreselleşme kavramına zemin hazırlamakta, yapısal çevrelerin yerle bağları coğrafyadan bağımsız anlamlar kazanmaktadır. Bu durum, bir yandan yeni yapı türlerini ortaya çıkarmış, öte yandan "yersizlik-aidiyetsizlik" olarak nitelenebilecek bazı tasarım anlayışlarının yerleşmesine, yapı-bağlam ilişkisinin yeniden yorumlanmasına neden olmuştur. Sermayenin kazandığı uluslararası esneklik onu destekleyen iletişim ve bilişim teknolojileri ile biraraya geldiğinde dünyanın her yerinde tekrar eden tüketim kalıpları oluşmuş bunlara altyapı sağlayan binalar kadar kendileri de doğrudan tüketim nesnesi olan mimarlık ürünleri birbirlerine benzemeye, yere bağlı referanslarından arınmaya başlamışlardır. Bu anlamda bir dönüşüm içinde kentlerin sosyalleşme

mekanlarının yerini alan alışveriş merkezleri doğu batı, ölçek ve kültür farkı gözetmeksizin dünyanın her bölgesinde yer almakta, benzer biçimde uluslararası oteller, iş merkezleri hatta konut yapılarına varan bir "yersizleştirme" pratiği yaygınlık kazanmaktadır.

Öte yandan yeni yüzyılda dönüşüm kavramının bilinçli bir kentleşme stratejisi, radikal bir planlama anlayışı olarak da kullanıldığını gözlüyoruz. Kentlerin fiziksel ve sosyal sorunlarını çözmek, yeni rant, üretim ve tüketim alanları elde etmek için bazı bölgesel alanlar toplu halde yeniden planlamaya ve işlevlendirmeye açılıyor. Genellikle yoğunluk artışı ve radikal kimlik değişimi ile sonuçlanan bu süreçler nadir olarak da kentin belleğinin izlerini sürmeye yöneliyor. Amacı ve ölçeği ne olursa olsun bu radikal dönüşümler zaten ivmelenerek yitirilmekte olan "yer" algısının yok olmasını, mekanla kurulan aidiyet bağlarının zayıflamasını getiriyor. Modernizm düşüncesinin popülist algısı içinde bağlamla ilişkisini özgürleştiren mimarlık özellikle radikal dönüşümleri destekleyen programlarla karşılaştığında küresel ölçekteki davranış modellerini benimseyerek yerle yapı arasındaki ilişkiyi göz ardı etmeye başlıyor. Dönüşüm adı altında yaşama geçirilen projelerin çoğu büyük ölçekte oluşmuş olan bir kente eklemlenmek, onun parçası olmak yerine yakın çevresinden başlayarak kenti de dönüştürecek bir başlangıç noktası olarak algılanıyor.

Şüphesiz yukarıda genellenerek sıralanan mimarlık ve kentsel dönüşüm ilişkisi kültür ve coğrafya farklılıklarından kaynaklanan özellikler gösteriyor. Türkiye gibi kentleşme sürecini hızlı ve plansız yaşayan ülkelerde oluşmuş yapı stoğunun niteliği ve kentlerin fiziksel sorunları dönüşümün bir planlama stratejisi olarak kullanımına meşru bir zemin hazırlıyor. Kentlerin neredeyse merkezinde kalmış gecekondu ve sanayi alanları, fiziksel olarak niteliksiz sayılabilecek yapı stoğunun sayısal fazlalığı kentsel dönüşümü sadece bir sonuç olarak değil aynı zamanda bir başlangıç noktası olarak algılamayı getiriyor. Bu noktada rant kaygısını öne alan uygulamalar kent için öngörülen planı bir oldu bitti ile karşı karşıya bırakmakla kalmıyor, planın bu yeni duruma göre revize edilmesini zorunlu kılıyor. Örneğin İstanbul'da Maslak bölgesinin yüksek ve yoğun yapılaşma alanı olarak gelişmesi, Ankara'da Eskişehir yolu üzerinde aynı bölgeye 10 civarında alışveriş merkezi yapılması, Bodrum'un köy dokusunun metropol ölçeğine ulaşması planlı bir dönüşümden çok, dönüşümün denetlenememesinin sonucu.

2000'li yıllarda kentsel dönüşümün ivmelendirici gücünü yeni ekonomik yapılanma politikaları oluşturuyor. Post-Fordist ekonomilerin devleti üretimin ve üretim-tüketim ilişkilerinin merkezinden çıkarma çabaları giderek yaygınlık kazanan özelleştirme uygulamalarının önünü açtı. Özellikle Türkiye gibi Cumhuriyetin ilk yıllarında sanayileşme ve kentleşme çabalarını devletin yönlendirdiği ülkelerde çok sayıda eski sanayi kuruluşu ve devlet yapısı kentlerin rant değeri yüksek merkezi alanlarında yer alıyor. Batılı ve gelişmiş ülkeler bu stoğu daha çok birinci anlamda , yani kentin fiziksel sorunlarını çözmek, yeşil alanların oranlarını arttırmak, kente yeni kamusal kullanımlar kazandırmaya yönelik bir dönüşüm planlaması için araç olarak kullanırken, Türkiye gibi ülkeler bu stoğu bütçe açıklarını kapatmaya yönelik bir kaynak olarak algıladılar. İkinci anlamı ile, yani rantı arttırmaya ve kentin kimlik değerini dönüştürmeye yönelik bir planlama anlayışı içinde ele alınan bu bölgeler büyük ölçekli kentsel dönüşümlerin gerçekleşmesini getirdi. Batıda giderek yerleşen endüstri arkeolojisi kavramı eski fabrika, depo gibi yapıların kültür ve sanat işlevleri ağırlıklı olmak üzere yeniden değerlendirilmesini getirirken Türkiye'de bu tür yapılar değerlendirmeye açık araziler olarak algılandı. Örneğin Ankara'da Büyükşehir Belediyesi'nin eski havagazı fabrikasını yıkma girişimi ancak mahkeme kararı ile ve yıkımın bir bölümü gerçekleştikten sonra durdurulabildi.

Etkilerini küresel ölçekte gösteren 2008 ekonomik krizinin de gerekçesi olarak gösterilen gayrimenkul yatırımlarının denetlenemeyen ölçeği en belirgin etkisini kentsel dönüşüm alanları üzerinde gösterdi. Gerçek gereksinim verileri esas alınmak yerine finansal bir araç olarak işlevseleştirilen ve birikim değerlendirme yöntemi olarak görülen gayrimenkul yatırımları kentsel önceliklerden çok yatırımın geri dönüş hızına, karlılık oranlarına göre gerçekleştirildi. Bu anlamda merkez ya da çeper de yer alan pek çok bölgede kentsel gelişim planlarından bağımsız, altyapı, topografya, ekoloji gibi öncelikleri gözetmeyen yerleşim alanları,

büyük yapılar gerçekleştirildi. Bu uygulamalar kendi fiziksel çevreleri ile sınırlı kalmayan, tüm kent ölçeğinde etkili olan sonuçlar doğurdular. Öte yandan Türkiye gibi ülkeler dönüşüm aracılığı ile kentsel sorunları aşmak, kent yararına dönüşüm projeleri gerçekleştirmek için önemli bir altyapı barındırıyorlardı. 20. Yüzyılın sonunda kentlerinin çoğu % 50'leri aşan oranlarda gecekondu ve niteliksiz yapı stoğu barındıran Türkiye gibi bir ülkelerde bu yapı stoğu, sayısal çoğunluğu ve fiziksel konumu ile yeniden yapılaşma süreçlerinde daha çağdaş ve bağlamsal bir planlama anlayışının yaşama geçirilmesi için önemli bir potansiyel sunuyordu. (1) Bu dönemde yapı sektöründe ivmelenerek güç kazanan TOKİ eliyle gerçekleştirilen projelerin çoğu geleneksel gecekonduları çağdaş gecekondularla değiştirmenin ötesine geçemedi. Yer yön ve çevre kaygısı taşımayan tip projeler uzun vadede kentlerin yeni sorunsal merkezleri olmaya aday.

Başta da altı çizildiği gibi zamana bağlı bir değişim birikiminin sonucu olan dönüşüm kaçınılmaz bir olgu. Ancak dönüşüm pazar ekonomisinin kendi dinamikleri ile yarattığı ve bağlama duyarlı olmayan güçlerin tesadüfi etkilerine bırakıldığında kentlerin başta yer duyarlılığı ve aidiyet duygusu olmak üzere asli varolma zeminlerinde onarılmaz tahribatlarla geliyor. Buna karşın dönüşümüm bir planlama olgusu olarak işlevselleştirilebileceği, yer, bağlam ve tarih duyarlılığı içinde ele alınabileceği unutulmamalı. TOL

(1) Bu konuda bakınız: Güzer, C. A., 2001. Konut Üzerine De(ne)meler, "Gecekondular Türkiye Kentinin Şansıdır!", Mimarlar Derneği 1927 Yayını, s:16-18.

"Kentsel dönüşüm" olarak ifade edilen olgu, kaçınılmaz bir modernleşme projesi değil, kapitalizmin bizzat kendisinin ürettiği krizleri aşma çabası içindeki kaynak arayışları olarak algılanmalıdır. Bugünkü anlamında kentsel dönüşüm yeni kapitalizmin yeni bir çözümüdür. Son dönemdeki gelişmeler ve kentlerin bu çerçevede üstlendikleri roller düşünüldüğünde, sermaye birikim süreçleri ile sınıf ilişkilerini dikkate almayan bir yaklaşımın mevcut kentsel süreçleri anlaması mümkün gözükmemektedir. Bu nedenle son dönemde moda bir deyim haline gelen "kentsel dönüşüm" söylemini mekânın yeniden üretimi olarak okumak gerekmektedir.

Yapısı Mekânın Yeniden Üretimi: Kentsel Dönüşüm

İrfan MUKUL
Yrd. Doç. Dr.

Sinop Üniversitesi
Öğretim Üyesi

büyütec

Giriş

Ön Asya'da bu kurak ülkeyi ekime elverişli duruma getirmek için gerekli sulama tekniklerini bilen tarım toplumları, bataklık alanların kurutulması, daha sonra sulanması ile başlayan bir dizi süreçle toplumsal uyumu ve merkeziyetçi yönetimi oluşturdular. "MÖ 3300–3000 yıllarına gelindiğinde ise, bir yazı sistemi geliştirmeye başladılar. Bu sıralarda ortaya çıkan seçkinler sınıfı, gücü ve yetkileri elinde toplamaya başladı; askeri ve dini iktidar aracığıyla da, giderek ön plana çıkar oldu. Kent olgusu, işte bu çerçevede ortaya çıktı." (Huot, 2000)

Kentler, artık hem ürünün merkezleşmesinin alanı, hem de dağılımının ve yeniden üretiminin diğer sonuçlarının denetlenip yönlendirildiği karar ve yönetim merkezleri olarak olabildikleri ölçüde geliştiler. "Çağdaş kentin temel özellikleri de, bu tarihsel oluş çizgisinin evrilmesinden ve dönüşmesinden çıkagelmiştir. Ama günümüzde kentin ayırt edici özelliklerini, geçmiş çağlardan bir ve sıçrama noktasında, emek ve sermaye ilişkilerinin, emeğin ve sermayenin hareket biçimi ve araçlarının bütünlüğünde aramak doğru olacaktır. Bütün kent ilişkileri ve oluşumları, eninde sonunda, artı-değerin üretimi ve yeniden üretimi ile buna el koymanın özel ekonomik-politik araçlarının ve emek gücünün yeniden üretilmesinin olanaklarının yaratılmasına, geliştirilmesine ve yönetilmesine yöneliktir." (Çubukçu, 2008)

Genel bir anlatımla kapitalist üretim biçimi insan topluluklarının ihtiyaçları için değil kapitalist sınıfın kar elde etmesi için üretim yapar. Başka bir ifade ile kapitalist üretimin amacı faydalı nesneler (kullanım değeri) üretmek değil, değişim değeri olan metalar üretmektir. Bu üretim biçimiyle kapitalizm, insan ihtiyaçlarının dışında üretime yönelerek, insanın gerçek ihtiyaçlarına çare olamamakta ve insanlığı yıkıma

sürüklemektedir. İnsanlığın yıkımının ön koşulu ise doğanın hoyratça tahrip edilmesidir. "Kentsel dönüşüm" adı altında yapılan uygulamalar bu yıkımlardan sadece biridir. Günümüzde "kentsel dönüşüm" olarak ifade edilen olgu, kaçınılmaz bir modernleşme projesi değil, kapitalizmin bizzat kendisinin ürettiği krizleri aşma çabası içindeki kaynak arayışları olarak algılanmalıdır. Bugünkü anlamında "kentsel dönüşüm" yeni kapitalizmin yeni bir çözümüdür.

Biriktirici üretim tarzının ilk ortaya çıktığı dönemden bugüne kapitalizm, kullanamayacağı fazlalar yaratmaya başlaması ile önce istihdam edilemeyen bir fazla nüfus yaratır, sonra da karlı bir biçimde satılamayan fazla mallar, karlı bir biçimde yatırıma yönelemeyen fazla sermaye, bu fazlanın değerlendirilebileceği yeni alanlar, yeni avlanma alanları aramaya yönelir. Hem bu alanlara girebilmek hem de bu alanları sermayenin değerlendirmesine uygun bir biçimde yeniden düzenlemek için sık sık şiddete (askeri, siyasi, mali) başvurulur. Tüm bunların meşrulaşması için de uygun bir hukuksal çerçeve ve hukuksal ideoloji de üretilir. "Devlet", bu hukuksal ideolojiyi üretmek için vardır. Böylece mekân; bugünkü ulaştığı aşamada sermaye için, dolaşım ve tüketim ilişkilerinin örgütlendiği bir yer olmaktan öte, gelişimi için kendisi metalaşmış ve "sermaye birikim" süreçleri açısından yaşamsal önem kazanan yer olarak görülür.

Günümüzdeki krizi, yani finans krizini, dünya ekonomisinin geneli içinde bir kriz olarak görmek gerekir. Tarihsel süreç içerisinde kapitalist sistemin farklı dönemeçlerinde "sömürü" gibi değişmeyen ortak özellikler bulunmaktadır. Boratav'a (2008) göre sömürü -ama sömürülen-, "dünya sisteminin metropol ve çevre ülkeleri arasında paylaşılmıştır. Sömürülen daima emekçi kitleler olmakla beraber sömüren aktör emperyalist sistemde metropol-çevre ayrımının metropol kanadında yer alır." Boratav (2008) sömürünün, sermaye ihracı ile gerçekleştirildiğini savunur: "Sömürünün olması için kaynağın girmesi", başka bir ifadeyle, "metropolden çevreye doğru bir kaynak akımının olması" gerekmektedir. "Kaynak akımı olmazsa sömürünün kaynağı da kurur gider. Kaynak akımının karşılığında metropolde elde edilen artı ürünün alt öğeleri metropole aktarılması gerekir, aktarılmazsa da sömürü devam eder." Boratav'a (2008) göre, "aktarılan, ülkede kalan ve orada yatırılmaya devam eden artık öğeleri sömürünün devamı anlamına gelir.

Ama genellikle metropolden çevreye kaynak gelir, çevreden de metropole artığın pompalanması olur. Bunun sonucu hangi biçimde olursa olsun bağımlılıktır. Bağımlılık emperyalizmin değişmeyen öğesidir." Bütün bunların gerçekleşebilmesi yani çevreden metropole doğru kaynak aktarımı için, mekân üzerinde denetim şarttır.

1970'lerde yaşanan krizle ortaya atılan neo-liberal politikalar, Türkiye'de 24 Ocak kararları ile hayat buldu. Bu neo-liberal politikalar sağlık ve eğitim gibi hayatın en önemli alanlarında geniş kitleler lehine belli düzenlemeleri öngörürken, kentlerin de yeniden yapılandırılması anlamında belli dönüşümleri hedeflemişti. Bütün temel kavramlarda olduğu gibi Mekân kavramı da yeniden tanımlanmakta, kentler de bu tanımlamayla birlikte yeniden yapılanmakta, markalaşarak alınıp satılabilir bir metaya dönüştürülmekteydi. Böylece kapitalist birikim stratejileri, "kentsel dönüşüm" adı altında markalaşarak kendilerine yeni ve pahalı mekânlar üretme çabası içine girmişlerdir.

Bunun sonucu olarak kentsel mekânlar yeni güç savaşlarının arenasına dönüşmüşlerdir. Yapılanlar, yoksulların yaşadığı mekânları kentin dokusuna uyumlu hale getirmek yerine onları ortadan kaldırmaktadır. Hem de "yaşam alanlarının dönüştürülmesi gerekir" gerekçesiyle yapılmaktadır. Yenileme, soylulaştırma, iyileştirme, sağlıklaştırma, boşaltma-taşıma, zorla tahliye gibi birbirinden farklı koşulları ve ortaya çıkış nedenleri olan uygulamalarla "avantajlı sınıflar" için dönüşen mahalleler, yeni "cool" kafelere, görkemli alışveriş merkezlerine ve diğer tüketime yönelik mekânlara dönüştürülürken, daha "sağlıklı" bir ekonomiye sahip olunacağını varsayarak bütün bu süreci "kentsel dönüşüm" adı altında toplamaktadır.

Mekânsal Stratejiler

Kent mekânı; toplumsal olanla mekânsal olanın diyalektik bir ilişki içinde olduğu ve birbirini karşılıklı olarak etkilediği bir yerdir. Kentleşme süreci bir mekân üretim sürecidir; yeni sosyal, kültürel ve ekonomik mekânların yaratılmasını gerekli kılar. "Biz evi inşa

ederiz, ev de bizi" deyiminin tarihi eski Yunanlılara kadar uzanır. Kent sosyolojisinin kurucularından Robert Park, şu sözleriyle bunu çok iyi ifade etmiştir: "İnsanlık kendini daha az gelişmiş hayvanlardan ve ilkel insanlardan ayıran özelliği olan entelektüel yaşama ilk kez kent ortamında, yani kenti inşa etmiş olduğu dünyada kavuştu. Zira kent ve kentsel ortam, insanın içinde bulunduğu dünyayı kendi arzuladığı şekle sokma çabasının en tutarlı ve en genel anlamda en başarılı anını temsil eder. Ama insanın yarattığı dünya olan kent, bundan böyle yaşamaya mahkûm olduğu dünyadır. Dolayımlı olarak ve üslendiği işin doğasını tam anlamaksızın insan, şehri inşa ederken kendini de inşa etmiştir." (Harvey, 2008) Böylece mekânın insanı, insanın mekânı yeniden üretilmesi kaçınılmaz olmaktadır.

Kapitalizm, güç oluşturmak ve bu gücü korumak için daima "mekânsal stratejiler" kullanır. Bu stratejilerin önemli ayaklarından biri mekân üzerindeki denetimdir. Bu bağlamda sermaye birikimi ve bitmek tükenmek bilmeyen kar arayışlarının egemen olduğu kapitalist sistemin genişlemeci mantığı, sürekli olarak kendi faaliyetlerini kolaylaştıracak coğrafi mekânlar arar. Bu arayış aynı zamanda kendi ürettiği krizlerin çıkış yoludur. Böylece coğrafi genişleme ve mekânsal düzenlemeler kapitalizmin temel seçeneği ve yöntemidir.

Coğrafi genişleme ve mekânsal düzenlemeler uzun ömürlü fiziki ve sosyal altyapı yatırımlarını gerektirdiği için, mekânın ve mekân ilişkilerinin yeniden düzenlenmesi, kapitalizmin kriz yaratıcı eğilimini ortadan tamamıyla kaldırmasa da bir ölçüde dizginler. Bu tür düzenlemeler, zamanın bir noktasında söz konusu mekânı tamamen yok etmek zorunda kalır. Zamanın başka kesitinde ise sonsuz sermaye birikiminin açlığını doyuracak, tamamıyla farklı bir coğrafi mekân yaratacaktır. İşte bu süreç Harvey'e (2006) göre "sermaye birikiminin tarihi; yaratıcı yıkım (creative destruction) etkinliğinin tarihidir. Böylece mekân, sadece kendi başına varlığı olan bir nesne değil, kapitalist üretim tarzındaki toplumsal ilişkiler sonucunda üretilen bir meta, bu ilişkilerle yeniden üretilen ve bu ilişkileri etkileyen bir dinamik olur."

Kentsel süreç, üretim, dolaşım, değişim ve tüketim için maddi altyapının yaratımını ifade etmektedir. Harvey'e (2008) göre kente kapitalist birikim süreçlerinden özerk bir yapı ve bir özgünlük atfetmek hatalıdır. Kent ancak kapitalist birikim süreçleri ile anlam kazanmaktadır. Tersi, mekânı fetişleştirmek, toplumsal ilişkilerden bağımsız bir güç atfetmek anlamına gelmektedir.

Kentsel sürecin oluşturduğu mekânsal farklılaşmalar, en azından kaba hatlarıyla kapitalist üretim sürecinden doğan güçlerle üretilir ya da biçimlendirilir, yoksa insanların özerk ve kendiliğinden oluşturdukları yapılar değildirler. "Mekânsal farklılaşma, kapitalist toplumun yabancılaştırıcı toplumsal ilişkilerinin sürmesi ve yeniden üretilmesinde yaşamsal bir rol üstlenir. Kendi sürekliliğini sağlamak için strateji arayışlarının oluşturduğu süreçte, kapitalist birikimin güçleri, değer dizgeleri, tüketim alışkanlıkları, farkındalık ve politik bilinç durumları ve dahası, zaman içinde kapitalist düzenin yaygınlaşmasını dizginleyen bütün yapılı çevreyi yaratır. Kapitalist toplumun devrimci niteliği, sürekli olarak, kendini korumak üzere yaratmış olduğu engelleri yıkar. Kentsel çevrelerin ve mekânsal farklılaşmaların sürekli olarak yeniden biçimlenmesi, hiç bitmeyen bu sürecin kanıtıdır. Bu nedenle, mekânsal farklılaşmayı, toplumsal ilişkiler temelinde oluşan bir yeğleme dizgesinin edilgen ürünü olarak görmek yerine, sınıfsal ilişkilerin ve toplumsal farklılaşmaların üretildiği ve sürdürüldüğü süreçler içinde tamamlayıcı bir aracı etki olarak algılamamız gerekir. Çözümlemenin bu başlangıç aşamasında bile, mekânsal farklılaşma kuramının genel toplum kuramından alacağı çok şey olduğu gibi buna kazandıracakları da olduğu açıkça ortaya çıkmaktadır." (Harvey, 1992)

Bununla birlikte kent sosyologu Henri Lefebvre'in mekânın sosyal ve toplumsal olarak üretilişi fikrinden hareketle, bu üretilişin sınıf mücadelesini de barındırdığını, mekânın sosyal olarak üretilişinde sadece mekânın değil, hegemonyanın da iktidarın da yeniden üretildiği yerdir mekan. "Kentsel dönüşümle" dönüştürülen kenti; başta emek ve sermaye olmak üzere çeşitli sosyo-ekonomik dinamikler ile farklı mekânsal örgütlenmelerin bir araya geldiği söz konusu dinamiklerin birbirlerine bağımlılık ilişkilerinin kurumsallaştığı, mekân ve arazi kullanımının bu amaçlarla düzenlediği yerler olarak görmek gerekiyor.

Kapitalizmin hayatta kalmış olmasını bu üretim tarzının gerektirdiği toplumsal üretim ilişkilerinin sürekli bir temelde yeniden üretebilmiş olmasına bağlayan Lefebvre, bu durumu bunca yıldan beri kapitalizmin mekânı kullanım becerisine bağlamaktadır. Yani kendisi için farklı bir mekân yaratarak yeniden üretim yoluyla egemenliğini gerçekleştirmiştir. Lefebvre'e (1973) göre; "kapitalizm bir yüzyıldan bu yana kendi iç çelişkilerini (çözmese bile) yumuşatmayı becerebilmiş ve 'büyümenin' sağlanmasında başarılı olmuştur. Bunun, ne pahasına olduğunu kestirebilmekten uzağız, ancak araçlarını biliyoruz: Mekana yerleşerek ve bir mekan üreterek..." Kenti yalnızca yapılı bir çevreden oluşmayıp, gerçekte kapitalist gelişmenin öznesi olarak gören Lefebvre şu sözleriyle de şehirciliğin günümüzdeki rolüne vurgu yapmaktadır: "Akıldan çıkarılmamakta yarar var; kentin, kapitalizmin ve devletin, parçalara ayrılmış kenti istediği yere çekip çevirirken ve denetlenmiş mekanı üretirken ki en stratejik aracı 'şehircilik'ten (urbanism) ve kent planlamadan daha kötü düşmanı olamaz." (Lefebvre, 1973)

Öte yandan günümüz kapitalizmin ilişkilerinin mekânsal düzeyini ister siyasal süreçlerin, ister ekonomik süreçlerin sonucu olarak görelim, Castells'in (1977) önerdiği hipotezde olduğu gibi "ileri kapitalist toplumlarda mekânı yapılayan süreç, işgücünün basit ve genişletilmiş yeniden üretimine ilişkin olanıdır; kentsel pratik olarak adlandırılan şey, sürecin bir bütün olarak toplumsal yapı ile eklemlenmesini anlatır. Öyle görünüyor ki firmalar, üretim sürecine göre ne ise, kentsel birim de yeniden üretim sürecine göre odur. Bu nedenle kentsel birim yalnızca olayların geçtiği yer (loci) olarak değil, toplumsal yapı üzerindeki belirli etkilerin kaynağı olarak da değerlendirilmelidir (örneğin tıpkı firmanın, yani üretim biriminin niteliklerinin, barındırdıkları sınıf ilişkilerinin ortaya çıkmasını ve biçimlerini etkilemeleri gibi)." O halde Castells'ten çıkarımla, kent; yapılı çevrenin üretimidir. Yapılan ekonomik, politik ve ideolojik bütünlüğün mekâna eklenmesinden başka bir şey değildir.

KENTSEL DÖNÜŞÜM

Uluslararası finanssal desteğe sahip spekülatörler, karlarını maksimize etmek amacıyla mekânı radikal anlamda şekillendiriyorlar. "Daha genel olarak, kiraları farklılaştırma peşinde koşanlar sermaye yatırım yoğunluğunda coğrafi farklılıklar yaratıyor; sıklıkla sermaye zengini olan bölgelerin daha da zenginleşmesine, yoksul bölgelerinse görece daha da yoksullaşmasına yol açıyorlar. Farklılaştıran süreçler salt ekonomik olduğu gibi, aynı zamanda ekolojik ve toplumsaldır. Gay kültürünün yoğunlaştığı mahalleler, dini yerleşimler, ekolojist komünlerden çevre koruma gruplarının yürüttüğü doğal yaşam alanlarını koruma programlarına kadar her tür ortak değer toplulukları ve hayat tarzı kovuklarının ortaya çıkışı önemlidir. Kendi kendine ortaya çıkan ekolojik değişimler de (gerçi alüvyon birikimi, kasırga ve sel felaketleri, küresel ısınma örneklerinde görüldüğü gibi insan kökenli etkilerin söz konusu olduğu açıktır) bir rol oynamaktadır. Ne var ki, bu değişimler kısmen bizzat küreselleşme sürecinin sonucu olan niteliksel dönüşüm yüzünden son yılarda çok daha kısa zamana sıkışıyorlar. 1965'ten bu yana işleyen süreçte belli bölgelerde yaşanan sanayisizleşme (deindustrialization) ve üretim faaliyetlerinin bir yerden diğerine aktarılması, üretim ve istihdam alanındaki coğrafi farklılıkların dünyada ne denli hızla oluştuğunun bir göstergesidir." (Harvey, 2008)

Böylece kentler ve büyük metropolitan alanlar kısa sürelerde yapılandırılmış ve coğrafi olarak yeniden dönüştürülmüştür. Başka bir ifadeyle kapitalizm, kendi dünya, toplum ve insan algısına, yarattığı kriz ve eşitsizliklerine uygun bir şekilde coğrafyayı sürekli olarak yeniden inşa etmektedir.

Harvey'e (1982) göre, "sermayenin sürekli hareketliliği ve bu çerçevede yarattığı farklılık ve eşitsizlikler sermaye açısından hem zorunlu hem de gerekli olmakla birlikte, kapitalizm için önemli ve çözülmesi gereken çelişkiler de yaratmaktadır. Kar arayışında mekânsal farklılıklar yaratan sermaye için, metaların pazarda dolaşımında bu farklılaşmalar bir engel haline gelmektedir. Ürettiği metanın mekânda dolaşım süresini kısaltmayı amaçlayan sermaye için metaların daha hızlı dolaşımının sağlanması bir başka zorunluluktur. Bu ise sonuçta, yollar, ulaşım ağları, limanlar yani yeni mekânlar yaratmak demektir. Yani mekânı aşmaya çalışan sermaye için sonuç yeni mekânların yaratılmasıdır." Böylece mekân siyasal sorun olarak da kendini göstermeye başlar.

Türkiye'de kentleşme deneyiminin dönemlenmesini irdeleyen Şengül (2001), Türkiye'nin kentleşme deneyimini üç farklı döneme ayırıp, bu dönemlerin her birinin özgün yönleriyle önceki dönemden ayrıldığını, ancak bütün olarak bakıldığında bu deneyimin özgün bir kapitalist kentleşme deneyimi olduğunu söylemektedir. "İlk dönem ulus devletin kuruluşu çerçevesinde şekillenen bir kentleşme deneyimine işaret ederken, ikinci dönem emek gücünün kentleşmesiyle neticelenmiştir. İçinde bulunduğumuz son dönem ise sermayenin daha önce görülmemiş ölçüde kent mekânına kendini dayattığı bir süreci temsil etmektedir. Bu anlamda, her dönemde kentsel gelişmeye damgasını vuran, kullanım değeri merkezli bir kent mekanı mantığı ile değişim değeri merkezli bir kent mekanı anlayışı arasındaki mücadele ikinci anlayışın hegemonyası ile sonuçlanmış görünmektedir." Bu tür bir yaklaşımla kentler, değişim değeri merkezli bir yapılanmayla yeniden üretilmekte ve dönüştürülmektedir.

Kentle ilgili tanımlamaların çeşitliliği, kente bakış açıklarının çeşitliliğiyle ilgilidir. Var olan olguya, verilere hangi gözle bakıldığı, çıkarılan sonuçlar ve yapılan tanımları etkilemektedir. Buradan hareketle "kentsel dönüşüm" kavramının ele alınışı da kentin hangi çerçevede değerlendirildiğine bağlıdır. Kentsel dönüşüm diye adlandırılan olgunun dünyadaki ilk örnekleri, bakıldığında kapitalizmin gelişiminde sanayi kentleri olarak gelişmiş kentlerde var olan kentsel alanları başka bir şekle sokmak, oradaki yaşayanları gerekirse başka yerlere göndermek, aslında bir anlamda var olan dokuyu ve insan profilini değiştirmek şeklindeki projelerdir. Bu haliyle "kentsel dönüşüm" hiç var olmayan bir kentsel alanın yaratılması ya da kentsel planlama yapılması anlamına gelmemektedir.

Günümüzde "Kentsel dönüşüm" projelerinin gündeme alınmasındaki itici güç, kapitalizmin bizzat kendisinin ürettiği krizleri aşma çabası içindeki kaynak arayışlarının yanında işçi sınıfının eski örgütlü gücünü yitirmesi, sınıf hareketinin gerilemesidir. 1980'li yılların ikinci yarısından başlayan, kimi kesintilerle günümüze kadar gelen projeler hız kesmeden devam etmektedir. Oldukça süslü sıfatlar, isimler ve benzetmelerle işin iç yüzünü bilmeyenler açısından "kentsel dönüşüm" son derece ikna edici bir biçimde telaffuz ediliyor. Kentlerin çehresinin güzelleşeceği, kentlerin gelişeceği ve modern dünyaya entegre olunacağı iddialarıyla öne sürülen aslında, kentin bir "meta kent" olarak yeniden kurgulanmasından başka bir anlam taşımamaktadır. Bu gerçeklikte kendisini "marka kentler" sloganıyla ortaya koymaktadır.

Kentlerdeki gecekonduların "görünüm" sorunu yaratmasının, konutların kenti çirkinleştirmesinin sorumlusu, gecekondulaşmayı ekonomik ve siyasi getirim konusu haline getiren kesimlerdir. Dün "gecekondulara tapu vereceğiz" vaadini siyasi kazanca çevirenler, bugün bu gecekonduları yıkıp yerine dev, çirkin yasal gündüzkondularla ikinci bir kazanç sağlamaktadırlar. Ülkemizde gecekondu getiriminden ya da diğer adıyla "kentsel dönüşüm"den milyarlarca dolar bekleniyor olması, sorunun ülkemiz gibi "çevresel konumlu ülkelerde", mekânın merkez ülkeler için yeniden üretilmesiyle ilgili olduğu gerçeğini ortaya koymaktadır.

Türkiye'de "kentsel dönüşümle" ilgili yasal düzenlemelerde yapılmak istenen, Ruşen Keleş'e (2006) göre; "kendiliğinden oluşan kentsel dönüşümü planlı bir kentsel dönüşüme çevirmek olmalıdır. Bu ise dönüşüm sürecinde oluşan getirim paylaştırılması güdüsüne dayandırılamaz. Kamu malına el koymuş kaçak yapı sahibinin artan kentsel getirim büyük ölçüde ortak edilmesi, girişimi toplum yararına bir çaba olmaktan çıkarır ve meşruiyetini zaafa uğratır."

Bir başka açıdan bakıldığında "kentsel dönüşüm" emek, yatırım ve üretim olmaksızın sadece bir imzayla herhangi bir mekân parçasının imara açılmasına neden olanlar ya da buna aracı olanlar imza-aracı zenginler yaratmıştır. Böylece sermaye yatırıma, üretime ve sonucunda istihdama dönüşmeden el değiştirmektedir.

Bütün bunlar olurken; varlıklarını, işlerini, ekonomik güvenliklerini, onurlarını ve umutlarını kaybederek bunun bedelini ödeyenler, bizim ülkemiz gibi "çevresel konumlu ülkelerin" en alt kesimdeki halklarıdır. Başka bir ifadeyle merkez ülkeler sistemi aşırı sermaye birikiminden kurtararak Harvey'in deyimiyle zaman-mekân sabitesi ararlar. Bu yolla "mekânsal dönüşüm"ü, kendi lehlerine çevirerek kaçınılmaz eşitsizlikleri yaratırlar. Öyleyse sadece mekânı değil

mekânla birlikte eşitsizliği de yeniden üreten kentsel süreçler, egemen iktidarların ideolojisi tarafından belirlenir, bu bakımdan tüm "kentsel dönüşüm" projeleri sınıfsal açıdan ele alınmalıdır.

SONUÇ

Kentsel mekânın yeniden örgütlenmesi ve bu süreç içinde alternatif demokratik mekânların, yaşam alanlarının tanınması mümkün olacaksa, ve eğer kapsamlı kentsel politikalar geliştirmek istiyorsak, kapitalizmin gerçekliğinin neo-liberal çizgide kentleri nasıl dönüştüğünü, yönetimlerin, emlak piyasalarının, yatırımcıların, belediyelerin ve devletin diğer kurumlarının kentsel vizyonun yaratılmasındaki rolünün bilinmesi gerekir.

"Yeni emperyalizm"e ve onun dayattığı "kentsel dönüşüm"e karşı, örgütlenmiş yerellikler ile enternasyonalist dayanışmanın varlığından söz edildiği oranda, söz konusu sorunlar aşılıp, insanların yarınları aydınlık olacaktır. Tarihsel açıdan bakıldığında geleceğini yaratmak için mücadele eden insanları hiçbir güç durduramamıştır. Bu anlamda insanlığa dayatılan tüm bu olumsuz "mekânsal stratejilere" karşı, yeni bir dünyanın mümkün olduğuna inanmak gerekiyor.

Görünümün gerisindeki "sosyo-mekânsal" çelişkiler, söz konusu kentlerin geleceği konusunda belirleyicidir. Kentlerdeki yoksulluk, dışlanma ve ezilme gibi önemli sorunların oluşumu daha önceki dönemlere göre daha çarpıcı ve yapısaldır. Bu çelişkinin nasıl aşılacağı ise, mücadeleyi yürüten aktörlerin mücadele yöntemleri belirleyecektir.

Kent mekânının yerel ve yerel üstü süreçlerin karşılıklı etkileşiminin bir sonucu olarak üretildiği ve dönüştürüldüğü dikkate alan bir çerçeve öneren Şengül'e (2001) göre, "bu kesişim noktasında, kentsel mücadelelerin temel eksenini belirleyen soru ise, kentin somut, alınıp satılan ve üzerinde getirim elde edilen bir mekân olarak değişim değeri etrafında mı, yapılanacağıdır. Kent sorununu şekillendiren, bu iki mantık arasındaki mücadeledir."

Sonuç olarak, kapitalizmde doğa, toplum ve canlı (insan da dâhil) gibi yaşam algısı yoktur. Onun için her şeyin bir değişim değeri vardır. Buna mekân ve tüm canlılar dâhildir. O her zamanki gibi yıkar, tahrip eder ve kendisine göre her şeyi yeniden düzenler, biçim verir; buna sadece mekânlar değil; zaman (tarih) ve insanın bilişsel süreçleri de dâhildir. TOL

KAYNAKLAR

Boratav, K., 2008. Mühim Olan Sınıf Mücadelesidir, Yeniden Devrim, sayı 8, s.40.

Castell, M., 1977. The Urban Question, Cambridge, MA: MIT Press, s. 237.

Çubukçu,A., 2008. Sosyo-Politik Bir Kategori Olarak Kent, Özgürlük Dünyası, sayı 191, s. 30.

Harvey, D., 2008. Umut Mekânları, Metis Yayınları, İstanbul, s.103.

Harvey, D., 2006. Sosyal Adelet ve Şehir, Metis Yayınları, İstanbul, s.16.

Harvey, D., 1992. Sınıfsal Yapı ve Mekansal Farklılaşma Kuramı, 20. Yüzyıl Kenti, İmge Kitabevi, Ankara, s. 170.

Harvey, D., 1982. Limits to Capital. Oxford Blackwell.

Huot, j.l., Thalmann, j. P.,Valbelle, D., 2000. Kentlerin Doğuşu, İmge Kitabevi, Ankara, s. 39.

Keleş, R., 2006. Kentleşme Politikası, İmge Kitabevi, Ankara, s. 442

Lefebvre, H., 1973. La Survie du Capitalisme, Paris : Editions Anthopas, s. 21-15.

Şengül, H. T., 2001. Kentsel Çelişki ve Siyasey, Demokrasi Kitaplığı, İstanbul, s.146–94–42.

İSTANBUL'DA YENİ DÖNÜŞÜM DİNAMİKLERİ: KADIRGA - KUMKAPI'DA İÇ - DIŞ GÖÇ

İpek Yada Akpınar
Mimar, Yrd. Doç. Dr.

İstanbul Teknik Üniversitesi
Mimarlık Fakültesi
Doğu Akdeniz Ünversitesi,
Ziyaretçi öğretim üyesi

büyütteç

GİRİŞ

Küreselleşme rüzgarlarıyla, Istanbul'un dinamikleri sarsıcı olarak değişti ve son 25 senede, master plansız (1), kontrolsuz kentsel büyüme; 'kentsel kolaj' ve 'parçalılık'ı öne çıkardı (2). Yeni kentsel 'kolaj'da, ulusal göç, hızla artan hızdaki uluslararası göçün değişen örüntüsüyle bütünleşerek üçüncü binyıldaki küresel İstanbul'u yeniden biçimlendirmektedir (Öncü, Weiland, 1997) (3). Giderek artan iç ve ulusötesi göç, küresel İstanbul'da, özellikle 8,500 yıllık tarihi yarımadada mekansallaşmaktadır (4). Bu çerçevede, tarihi kentsel dokunun önemli geleneksel mahallelerinden Kadırga - Kumkapı, dış göçle Afrika ve Ermenistan'dan gelenlerle, iç göç yoluyla yakın dönemde özellikle güney-doğu Anadolu bölgesinden gelen göçmenleri misafir etmeye başlamıştır. Öncelikle, 1990'ların sonlarından beri, geniş sayıda Afrikalı 'transit göçmen' (5) Batıya ulaşmak umuduyla İstanbul'u Batı Avrupa öncesi, uzun zaman dilimli ve 'transit ev' şeklinde girizgahları haline getirmişlerdir (Kirişçi, 2002). Bu bağlamda, çoğu yasadışı yollardan ülkeye giren Afrikalıların bir kısmı (6) Kadırga-Kumkapı'da kalmaktadırlar. İkinci olarak, Ermenistan'daki yüksek işsizlikten uzaklaşmak ve daha iyi bir yaşam isteyen göçmen Ermeniler, İstanbul'u tercih ederek Patrikhane'nin de yer aldığı Kadırga-Kumkapı'ya yerleşmektedirler. Üçüncü olarak, güney-doğu'un güvensiz ortamından uzaklaşmak isteyen Kürtler, mahallenin nüfus dağılımında fark edilir değişim getirmişlerdir. Hem iç, hem dış göç hareketiyle, geçmişte tek ailenin kaldığı geleneksel taş ve ahşap evlerden, mahalleye yeni gelenlerin orijinal mekan organizasyonunu, kalıcı ve/veya geçici elemanlar ve her türlü malzeme ile mümkün olabilecek en küçük odacıklara bölmeleri ile, çok ailenin birarada yaşadığı ev tipine dönüşüm gözlenmektedir. Mimari dönüşüme paralel olarak, sosyo-demografik açıdan, kültürel-çoğulcu bir ortama geçiş söz konusudur. Bu çerçevede, bir yandan, göçün kültürel-etnik çeşitliliğinin verdiği zenginlik ile (Castells, 1997; Castles, 1998:179; Castles, 2003; Zolberg, 1989), küreselleşen İstanbul'un, eskiden olduğu gibi, kozmopolit doğu Akdeniz kimliğini yeniden kazanmak üzere yorumu yapılabilir. Öte yandan, yakın dönem araştırmalardaki sosyal adalet tartışmaları çerçevesinde, çeşitli iç-dış göçmen grupların sayıca artışının, özellikle

Resim 1. Kadırga-Kumkapı, tarihi yarımada

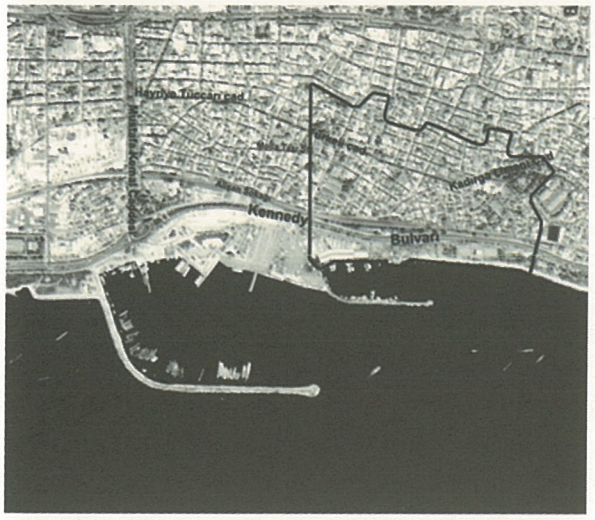

Resim 2. Kadırga-Kumkapı mahallesi

düşük kira nedeniyle mekansal olarak belli bölgeye yoğunlaşmalarının, İstanbul'daki sosyal ve mekansal ayrışıma işaret ettiği öne sürülebilir (7).

Bu makale, bölge üzerine daha önce yapılmış birkaç çalışmanın izinden giderek, geliştiren araştırmaya dayanmaktadır. Bölgede 100 konutu kapsayan uluslararası iki atölye çalışmasının ardından, Yürekli ve Akpinar (1994), geleneksel mahalle ve ender mimari kalitesi üzerine alan çalışması yapmışlardır (8). Ardından, mimari kalitesini devam ettiren 16 taş ev seçilerek, bölgenin, etnik kimlikten, 'ekonomik Türkleştirme' (Kasaba, 1997) adı verilen sürecin mekansallaşmasını yansıttığı aktarılmıştır (Akpınar, 2003). Akpınar ve Aydınlı (2004), kentsel kimlikteki dönüşümün, 'hibrid biçim' özellikleri taşıdığını savunmuşlardır. Ama, bu çalışmalar, giderek artan uluslararası göçü, iç göçle

beraber kuramsal ve ampirik olarak ele almamıştır. Bu çalışma, 2005-2007 yılları arasında, 16 taş evdeki hane sakinleriyle derinlemesine söyleşi yöntemini kullanarak gerçekleştirdiğim araştırmaya dayanmaktadır. Kadırga-Kumkapı'ya iç-dış göç ile gelip yerleşen çeşitli grupların mekansallaşmasına odaklanarak, kentsel dönüşümün yeni dinamiklerin irdelemekte, aynı zamanda, sosyal ve mekansal ayrışım kavramlarını sorgulamaktadır. İlk olarak, mahalle/bölgenin kentsel tarihi kısaca aktarılmaktadır. İkinci olarak, derinlemesine söyleşiler üzerinden, Afrikalı, Ermeni ve Kürt göçmenlerin sosyal sorunları, İstanbul'a geliş nedenleri, başlıca gelir kaynakları, mahalle ve/veya kentte karşılaştıkları temel sorunlar ve gelecekle ilgili planları kısaca sunulmaktadır. En son olarak, alan çalışması, yeni kuramsal okumalar üzerinden değerlendirilmektedir. Çalışmam, iç-göç dinamiklerinin, yaşadığımız çevreyi ve başkalarıyla ilişkilerimizi nasıl dönüştürdüğü konusunda ipuçları vermektedir.

KENTSEL TARIH

Konstantinopolis'in fethi ve rum kentinin İslam dünyasının pay-ı taht'ı ilan edilmesinin ardından, Sultan 2. Mehmet, Rum Patrikliğinin sosyal ve dini gücünü dengelemek amacıyla, Anadolu'nun çeşitli bölgelerinden geniş sayıda Ermeni'yi İstanbul'a yerleşmeye yönlendirdi ve Ermeni Patrikliği'ni kurdurttu (Inalcık, 1998; Kafesçioglu, 1996). Osmanlı yönetiminde, milletler (etnik-dini gruplar), geleneksel mahalle yapısında mekansallaştı. En çok 10-15 sokaktan oluşan, küçük meydan, cami / kilise/sinagog ve benzeri dini yapı etrafında öbekleşen, bir veya iki çeşme, hamam, medrese/dini okul, birkaç dükkan içeren mahalle, sınıf oluşumu açısından homojen ve birbirine benzer yapılardı (Duben, Behar,1996:29). Bu mahalle yapısında mekansal farklılaşmanın temeli, dini ve etnikti (Inalcık, 1973): gayri-müslüman mahalleler genelde Marmara ve Haliç kıyılarında, Müslüman mahalleleri daha iç bölgelerde yer aldılar. Bu bağlamda, Bizans döneminin önemli liman bölgesi olan Kadırga-Kumkapı (Inciciyan, 1976), tarihi yarımadanın güney sahilinde, askeri ve ticari amaçlarla kullanılan iki limanı içermekteydi (9). Osmanlı döneminde, Haliç'in giderek daha önem kazanmasıyla, Kadırga-Kumkapı eski önemini yitirdi, 1748'de kısmen doldurularak konut bölgesine dönüştürüldü. Patrikhane'yi çevreleyen Ermeni mahalleleri, bostanlar ve dönemin simgesi olan meyhaneler, bir kaç Rum kilisesi ve konutlarıyla çevrildi. Yaşayanlar, genelde balıkçı aileleriydi. Ankara'nın başkent ilan edilmesiyle, İstanbul, 1930'lara dek ulus-devlet kentsel politikasının dışında kalsa da Kadırga-Kumkapı, çok dinli - çok dilli mahalle kimliğini korudu (Mayer, 1943:143), (Duben, Behar, 1996:30-31) (10). Gayri-Müslüman grupların, 1940'lardan başlayıp 1960'ların ortalarına dek süren Batı Avrupa'ya doğru göçüyle boşalan geleneksel evleri, 1940'ların sonundan itibaren Anadolu'dan göçen gruplarca kiralandı. Kentin dışına göç, kente doğru göçle birleşerek, Kadırga - Kumkapı bölgesinin çok dinli, çok dilli kozmopolit Doğu Akdeniz kimliğini, Türk göçmenlerden oluşan daha homojen kentsel kimliğe dönüştürdü (Akpınar, 2003).

Fiziksel dönüşüm olarak, 19.yüzyılda gerçekleşen tren yolu inşaatı, balıkçı mahallesini denizden ayırdı. Ancak denizden asıl ayırma, 1950'lerin ikinci yarısında, 1937 Henri Prost planında yer alan Sahil Yolu'nun Menderes imar operasyonları kapsamında inşasıyla gerçekleşti. Yalnız denizle ilişki değil, aynı zamanda kıyıda yer alan mahallenin simgesi balık restaurantları da taşındı. 1990'ların ortalarında, kıyının 50 m kadar doldurulmasıyla inşa edilen bir dizi sportif alan, mahallenin, denizle ilişkisini tamamen kopardı. Kentsel kesit olarak bakıldığında, üst kotlarda yapılan 120 yıldaki eklemelerin, Kadırga-Kumkapı'yı, içe dönük bir 'kara' mahallesi kimliğine büründürdü.

ALAN ARAŞTIRMASI

8,500 yıldır göçle dönüşen kent, günümüzün küreselleşme sürecinde, iç ve dış göçle yeniden biçimlenmektedir. Bu çerçevede, iç-dış göç dinamikleri ile dönüşen Kadırga-Kumkapı'daki geleneksel konut bölgesinde, 16 taş evi kapsayan alan çalışması gerçekleştirilmiştir. Devam eden geleneksel mimari cephe karakterleri açısından seçilen 16 evde, enformel bölmelerle 47 hane yer almaktadır.

Mimari özellik olarak, 16 taş bina, 19 yüzyıl yangınlarını takiben gridal dokuda inşa edilen sıra evlerin parçasıdır (Çelik, 1996). Dönemlerinin bezeme ve oranlarını yansıtan dar taş cephelerden birkaç basamakla

Resim 3. Alan araştırması haritası

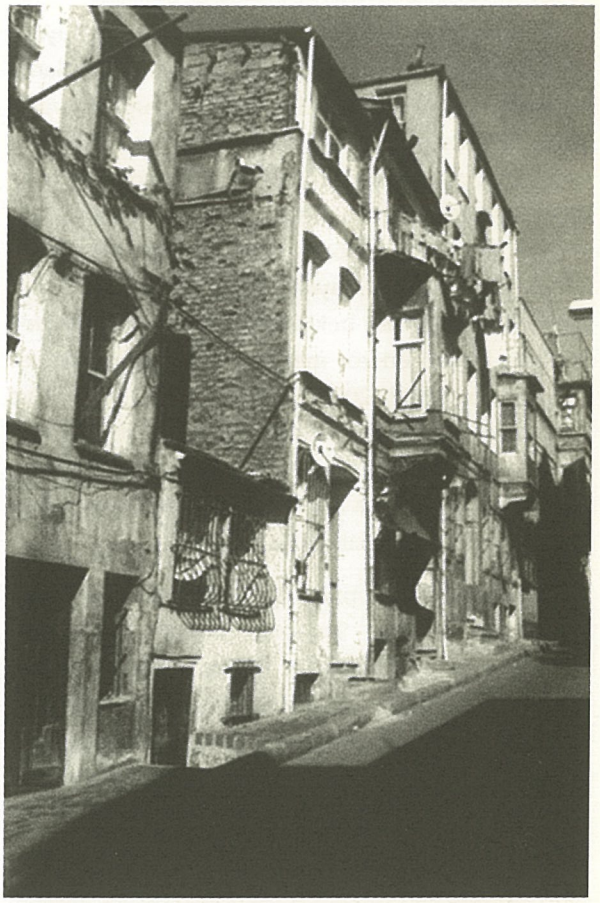

Resim 4. Geleneksel mahallede sokaklar

çift kapılı girişe ulaşılmaktadır. El yapımı fer-forgé kapılardan geçince, giriş holündeki dar ahşap merdiven, ziyaretçiyi üst katta yer alan ana mekanlara yönlendirir. Dış cephede, gerek geleneksel pencere oranı, gerekse bezemeler, usta demir işçiliği yaşamaya devam edebilmiş olsa da, tek aileye yönelik geleneksel iç mekan organizasyonu, daha çok ailenin kullanımına izin verecek şekilde, her türlü malzeme ile mümkün olabilecek en ufak parçalarına dek bölünmüştür. Bugün, en az 3-4 aile binalarda yaşamaktadır. Evler, kimi nadir durumlarda ise, 5-10 arası bekar genç erkeğin yaşadığı, yer azlığından sırayla uyuduğu odacıklar halindedirler. Göçmenler, genelde, küçük oda başına 100-200 TL arası ödemekte, tuvalet, lavabo ve mutfağı diğer odadakilerle paylaşmaktadırlar. Geleneksel taş evlerde, genel ısıtma sistemi yer almamaktadır. Kimi kez küçük sobalarla (tüp veya basit elektrikli ısıtıcı) ısıtma ve tüpgaz ile yemek hazırlama yoluna gidilmektedir.

Araştırma, iç ve dış göç (Afrikalı, Ermeni, Kürt) etkileriyle geleneksel mahallede, kentsel kolajın yeniden oluşmasını ele almaktadır. Araştırma alanında, hane halkları, 3 ana gruba ayrılmaktadır:

• Gayri-Müslüman gruplar: Ermeniler (yerel ve Ermenistan'lı göçmenler) ve az sayıda Rum.

• Müslüman gruplar: 1940'ların sonundan beri Anadolu'dan göç eden Müslüman Türkler; özellikle Diyarbakır olmak üzere, Doğu illerinden göç eden Kürtler. Müslüman göçmen nüfusların çoğu sünni; çok az sayıda Tuncelili Alevi aile yer almaktadır.

• Afrikalılar (çoğu Kenya, Senegal; birkaç Sudan ve Somalili)

• AFRİKALILAR (11)

Küresel dönemde, Orta Doğu ve Kuzey Afrika'dan Batı Avrupa'ya doğru hem deniz hem karayolu sağlayan Türkiye, özel coğrafyasıyla, 'transit göç'ün önem-

li duraklarından birisini oluşturmaktadır (İçduygu, 2000, 2003). Bu bağlamda, çoğu zaman kaçak olarak Türkiye'ye gelen İstanbul'daki Afrikalı grupların varlığı, uluslararası göçteki sorunlara ve Avrupa Birliği'nin kendi içinde sınırlarını kaldırırken, 'öteki'ne karşı duvarlar inşa ettiğini görselleştirmektedir (Brewer, Yükseker, 2006; Keely, 1996). Resmi kayıtlara ve Sivil Toplum örgütlerine göre sayıları 4,000 ile 6,000 arası değişen Afrikalılar, vize bekledikleri Batı'ya gidene dek genelde kentin en zor mekanlarında barınmaktalar (Yaghmaian, 2003, 2005). Müslümanlar (Sudanlı ve Somalililer), genelde Aksaray civarını tercih ederken, Kenya ve Senegalliler, adeta 'korunmuş' ve 'yalıtılmış mekan' olan Kadırga-Kumkapı'ya yerleşmeyi tercih etmişlerdir (Yaghmaian, 2003, 2005).

Mahallede, dört gruptan da Afrikalı az sayıda yer almaktadır (Kenya, Senegal, Somali ve Sudan). İstanbul'a ilk geldiklerinde, Afrikalılar, kendi ülkelerinden daha önce gelenler tarafından karşılanmaktadırlar ve kısa bir süre bedava barındırılmaktadırlar. Genel izlenim, Afrikalıların arasındaki ilişkinin çok olumlu olduğu yönündedir. Ama özellikle dil sorunu nedeniyle, yerel halkla ilişkilerinin zayıf olduğu gözlenmiştir. Dil açısından, transit göçmenler arasında Türkçe konuşabilenler, İstanbul'da bir yıldan daha uzun süredir kalanlardır; eski İngiliz kolonilerinden gelenler, iyi İngilizce konuşmaktadırlar. İletişim kurduğum her Afrikalı, Türkiye üzerinden Batı Avrupa'ya ulaşmayı düşlemektedir. Bazıları, Batılı bir ülkeden vize almaktan umudunu çoktan yitirmiştir. Genelde, Türkiye'de umduklarını bulamamaktan dolayı çaresiz durumda hissetmektedirler. Ama aralarından çok azı hariç, hiçbiri, savaşla, kıtlıkla boğuşan veya iş olmayan ülkelerine geri dönmeyi aklından geçirmektedir.

Tıpkı diğer göçmen gruplarındaki gibi Afrikalılar arasındaki en büyük ortak sorun – ama daha keskin olarak - düzenli, kalifiye iş yokluğu nedeniyle geçim zorluğudur. Kadırga - Kumkapı, her ne kadar Taksim'de yerleşmeyi yeğleyen Afrikalıların yaşam alanlarına göre göreceli olarak daha güvenilir bir alansa da, düzenli ve iyi gelir getirecek iş olanaklarına sahip değildir. Bazı Afrikalı göçmenler, günde 5 -10 TL'ye balık pazarında ya da semtin turistik simgesi olan meyhane ve balık restaurantlarında çalışmakta, kimisi çok düşük ücretli enformel işler bulmaktadır (kutu taşıma, temizlik, bulaşık yıkama, vb). Semtte kalacak oda bulmak en büyük ikinci sorundur. Bölgedeki ev sahipleri tereddüt ettikleri için, Afrikalı göçmenler, çoğunlukla Müslüman Somalili gibi davranıp, Türklerin kendilerine daha iyi davranmasını ve evlerinde oda kiralamasını ummaktadırlar. Önemli diğer bir sorun da yabancılarca/yerel halkça kötü davranılmasıdır (Arfikalı göçmenler, önce insan tacirlerince, ardından uluslararası ve yerel polisce, yerel halkca sömürülmektedirler). Genel olarak, kentte, Afrikalı adı, 'illegal göç' ve 'artan suç' oranıyla özdeşleştirilmektedir. Benzeri şekilde, Kadırga - Kumkapı'da herhangi bir suç için akla ilk gelen grup Afrikalılar'dır (Kürtler ikinci grubu oluşturmaktadır). Bu bağlamda, semtin eski göçmenleri/yeni yerlileri, 'eski güzel günler'i özlemle anmaktadırlar. 1950'lerin başında Malatya'dan göç eden semtin bakkalı, eski günleri acı duygularla yad etmektedir: 'bu sokaklar, Rum ve Ermeni ailelerle doluydu. Dürüst insanlardı. Oysa bugünlerde, burada yaşam başka birşeye döndü. Burada rahat yaşayamıyoruz. Her yerde yeni gelenler var. Ve arka sokaktaki meyhaneler, gece yarısına dek açık... Eski günlerdeki komşuluk ilişkileri artık yok.'

Bugün oğlu, semtteki suç oranının artışını doğrudan Afrikalıların varlığına bağlayarak, 'büyük kentte nasıl yaşayacağını bilemeyen Kürt ve Afrikalı göçmenlerden kaçıp modern bir semte' yerleşmeyi planlamaktadır. Kritik olan unsur, bilinmeyen yabancının, işlediği suç ve bilinmeyen suç istatistiklerinin verilerinin, kentlinin söyleminde egemen oluşudur.

• ERMENİLER

Günümüzde, Kadırga-Kumkapı'daki Ermeni grup, iki kısımdan oluşmaktadır: çoğunluğu yaşlı ve kadın olan yerli Ermeniler ile özellikle Ermenistan'ın başkenti Erivan'dan göç eden genç-orta yaş grubu Ermeni göçmenler. Yerli Ermenilerden biri hariç, hepsi, Ermeni Patrikhanesi'ne ait sıra taş evlerde kiracı olarak yaşamaktadır. Düşük eğitimli grup, semtteki Ermeni İlkokulu'nda temizlikçi olarak çalışmış ve emekli olmuşlardır. Doğdukları, büyüdükleri, kendileri için özelliği olan mahalleyi sevmekte, terk etmek istememektedirler. Aslında, üst gelir grubu ve eğitimli Ermeni ailelerin, kentin daha 'modern ve bakımlı' semtleri-

ne geçtiği göz önüne alındığında, taşınmak istememeleri ekonomik alım güçlerinin azlığı ile ilişkilendirilebilir. Yakın zamandaki önemli gelişme ise, ciddi iş istihdamı sıkıntısı çeken Ermenistan'dan geniş sayıda genç-orta yaş grubu göçmenlerin, çalışmak için komşu ülke Türkiye'ye göç etmesidir. Genelde göreceli olarak daha iyi eğitime sahip göçmenler (ortaokul, lise mezunu, öğretmen, az sayıda mühendis) arasında genç kadınlar ağırlıklıdır. Daha iyi iş ve daha iyi hayat arayışıyla bazı evli çiftler, beraberce İstanbul'a gelmişler. Türkiye, vize alması en ucuz ve en yakın komşu ülke olarak, yurt dışında şansını denemek isteyen genç Ermenilerin gözdesi durumunda. 40,000 göçmenden (Dışişleri Bakanlığı resmi sayısı) çoğunluk, özellikle düşük kiralı ve Patrikhane'nin de yer aldığı Kadırga-Kumkapı bölgesini tercih etmişlerdir (12). Uzun süredir bölgede yaşayan Türk aileler, Erivanlı Ermeni göçmenlere ev kiralamaktadırlar. Araştırma alanında da bir Türk aile, göçmen Ermeni aileye kendi yaşadığı evde oda kiralamıştır.

Yerli Ermenilerin bölgeye bağlılıklarına karşın, yeni gelenler, kaotik İstanbul'da göreceli olarak güvenilir bir liman bulmaktan memnun olsalar da, bakımsız, eski, hatta köhne olarak nitelendirdikleri taş evlerde yaşamaktan mutlu değiller. Bakımsız ve kötü yaşam koşullarına sahip mekanlarda, düşük kirayı birkaç aile beraberce karşılamaktadır. Eski mobilya ve yıpranmış perdeleri değiştirmektense, göçmenler dar odaların zor yaşam koşullarına tahammül ederek, kısıtlı kazançlarını biriktirmeye çalışmakta, kazançlarından artırabildiklerini, Ermenistan'daki ailelerine yollamaktadırlar. Çoğunlukla büyükannelerinden öğrendikleri Türkçeleriyle, göçmen Ermeniler, Afrikalılara ve Anadolu'dan göçen Türkçe bilmeyen Kürtlere oranla, Türk işverenlerden daha rahat ve göreceli olarak daha düzenli işler bulmaktadırlar. Türk ailelerin ev işlerinin yanısıra, yaşlı ve/veya bebek bakımı da yaptıkları işler arasındadır. Erkekler, düşük ücretli, gün bazlı enformel işlerde çalışmaktadır. Genç göçmenler, gelmeden önce milliyetleri ve etnik kökenlerinden bahsetmemek üzere aileleri tarafından tembihlenmişlerse de gerek mahallede, gerekse iş ilişkilerinde kimliklerini açıklamaktan dolayı sorunla karşılaşmamışlardır. Mahallede, yerli Ermeniler ile yeni gelen Ermeni göçmenler arasında, tam olarak tarif edilemeyen garip bir gerilim söz konusudur. Yaşlı bayanlar, yeni gelenlerin, eğitimlerine rağmen, 'kaba köylü'ler olduklarını düşünmektedirler. Ermenistan'dan göçü çok önemli kılan, sadece tarihi etnik mahallede, Ermenilerin sayısının yeniden artışı değil, aynı zamanda komşu Türkiye ve Ermenistan arasında, belli seviyede enformel ticari ilişkinin gelişmesi ve dolaylı ilişkilerin başlamasıdır. Göçmenler ile iki komşu ülke arasında iletişim yolları açılmaya başlamıştır (13).

• KÜRTLER (14)

Geniş sayıda Gayri-Müslüman grupların, 1940'lar ila 1960'ların ortalarına dek İstanbul'dan ayrılmasıyla (Kasaba, 1997; Akpınar, 2003), kentin kozmopolit kimliği yok olsa da, iç göçle başka çoğulcu kültürel 'kentsel kolaj' oluşmuştur: 1990'ların sonundan beri İstanbul, dünyadaki en büyük Kürt nüfusu barındıran kenttir (15). Kadırga-Kumkapı da İstanbul'un örneklercesine, artan sayıda Kürt göçmeni ağırlamaya başlamıştır. Aslında, 1990'lardan beri gelen göçmenlerin boş kamu arazisine yerleşme olanağı kalmadığından, erken dönem kimi göçmenlerinde olduğu gibi, tarihi yarımadanın en yıpranmış, en bakımsız ve dolayısıyla en düşük kiralı yerlerine, özellikle Kadırga-Kumkapı'ya yönelmektedirler (16). 1990'lardaki araştırmalar, semt sakinlerinin, ağırlıklı olarak İç Anadolu, Karadeniz bölgelerinden gelen ve oturdukları konutun zamanla sahibi olan göçmenler olduklarını ortaya koymuştur (Yürekli, Akpınar, 1994; Akpınar, 2003). Ev sahibi olan göçmenler, geleneksel evleri benimseyerek, evlerin bakımlarını kazançları oranında gerçekleştirmişlerdir. Bu araştırma süreçlerinde, bazı üst kazanç grubu eski göçmenlerin, zamanla kentin göreceli olarak daha 'modern' olarak kabul edilen semtlerine taşındıkları, 'modern yaşamın simgesi' olarak gördükleri apartmanlara yerleştikleri gözlenmiştir (Zeytinburnu, Bakırköy). Göçmenler için, geleneksel taş evler, 'eski'yi; tip apartmanlar, 'modern ve uygar yaşam'ı temsil etmektedirler.

Bugün, son 10 yıl içinde, iç Anadolu ve Karadenizli göçmenlerin taşınmasıyla boşalan taş evler, Güneydoğu ve Doğu Anadolu'dan (Diyarbakır ağırlıklı) gelen yeni göçmenlerce kiralanmıştır. Kentsel kimlikteki bu dönüşüm sürecinde, aynı köyden/bölgeden gelenlerin kentte birbirini izlemesi ('zincir göç') (Erder,

1999), Kadırga-Kumkapı'da Kürt nüfus artmaktadır. Yeni gelen genç Kürt aileler için, Afrikalı ya da Ermeni göçmenlerin vurguladığı 'daha iyi yaşam' ilk sırada değildir: görüşme yaptığım Kürt aileler, köylerinden terör nedeniyle çıktıklarını, 'daha güvenli' ortam, çocukları için 'güvenli çevre' için İstanbul'a gelmeyi tercih ettiklerini belirtmektedirler. Düzenli ve iyi iş olanağı ve düzenli gelir isteği daha sonra belirtilmektedir. Yeni göç eden genç, bekar erkekler ise, taş evlerde bakımsız küçük odalar paylaşmaktadırlar. Bazıları sokak satıcılığı, ayakkabı boyacılığı, eşya taşımacılığı ve benzeri işlerde çalışmakta, sokak köşelerinde iş olanağı arayışında beklemektedirler. Göçmenler, iş bulup düzenli gelirleri olduğunda ailelerini de İstanbul'a getirmektedirler. Görüştüğüm ailelerin hiçbiri eğitimli değildir; ama hepsi çocuklarını okula göndermektedirler. Ermeni göçmenler gibi, kazançlarından artırabildikleri az miktarı, bakımsız taş eve, yıpranmış odalarına harcamaktansa, geride kalan yaşlı aile fertlerine göndermektedirler. Birkaç ailenin aynı evde yaşadığı durumlarda, en ilkel yöntemlerle inşa edilen mutfak, banyo ve tuvaleti paylaşmaktadırlar. Kimi durumlarda, mekanı paylaşan aile sayılarının aşırı artmasıyla, ahşap kat yapılarının, taşıyıcı açısından zorlandığı gözlenmiştir. Bugün, birkaç ailenin taşınmasının ardından, iki taş ev yıkılmıştır. Kürt göçmenler, ne mahalleye, ne de fiziksel çevreye herhangi bir bağlılık hissi duymamaktadırlar. Kürtlere ait erkek kahvelerine devam etmektedirler. Semtteki, futbol sahası ve benzeri kamusal mekanlardan yararlanmamaktadırlar. Türkçelerindeki zayıflık, eski göçmenlerle ve Ermenilerle net iletişim ve ilişki kurmalarındaki temel zorluk olarak değerlendirilebilir.

Sonuç Yerine

Politik, sosyal, kültürel değişimler, yeni–eski göçmenlerin aynı mahallede buluşmasına, yeni etnik kimliklerin ortaya çıkışına, sosyal-kültürün yapının dönüşümüne zemin hazırlamıştır. Göçmenlerin, günlük yaşam koşullarını, sosyal durumlarını, geleceğe ait planlarını özetleyen bu çalışma, fiziksel çevrenin dönüşüm dinamiklerinden iç-dış göçe, geleneksel mahallelerden birinde ışık tutmaktadır. Alan araştırması, Kadırga - Kumkapı semtinin yaşamak için yeni gelen göçmenlerce seçimindeki en önemli faktörün, ucuz kiralar kadar, kendi yöresinden, ülke, kültüründen kişilerin çevrede olmalarını ortaya koymaktadır. Afrikalı ve Kürtlerden, en az eğitim seviyeli olanlar semttedir. Göreceli olarak daha üst eğitim seviyelerine rağmen, göçmen Ermeniler, hem Patrikhane'ye yakın olmak, hem de eski Ermeni mahallesinde yer almayı tercih etmektedirler. Bazı Kürtler, para kazanıp, daha güvenli olduğunda kendi yörelerine gitmeyi tercih etmektedirler. Kimileri de para kazanınca, İstanbul'un daha 'modern' semtlerine taşınmayı arzulamaktadırlar. Ermeniler, dönme konusunu açmamaktadırlar: düzenli iş olanağı, evlerine para gönderme şansı, şu anda en önemli öge gözükmektedir. Ama Afrikalılar, vize alır almaz İstanbul'dan kesin olarak gitmeyi düşlemektedirler. Ama çoğu kez, geleceklerinden ümit kesmiş durumdadırlar. Komşuluk ilişkileri açısından, göçmen gruplar yabancı çevrede biraz 'çekingen' hissettiklerini ifade etmektedirler. Yerel / eski göçmenlerin kendilerine karşı tutumlarından rahatsızdırlar. Genelde, ortak zaman dilimi geçirmemekte, ortak kamusal mekanları paylaşmamaktadırlar. Ortak tek tutumları, mahallenin merkezinde yer alan turistik meyhaneler sokağının, geç saatlere dek süren gürültüsü ve pisliğinden şikayetleridir. Göçmenler arasındaki iletişime gelince, farklı seviyelerde ön yargılar söz konusudur. Eski göçmenler, hangi etnik gruptan olursa olsun, yeni göçmenlerin gelişinden hiç hoşnut değiller ve komşuluk ilişkisi kurmamayı yeğlemektedirler. Din açısından, iç Anadolu'dan göç etmiş az eğitimli muhafazakar sünni aileler, yan kapılarında yaşamaya başlayan Tuncelili Kürt-Alevi ailelerle görüşmemeyi tercih etmektedirler. Genelde, bu eski göçmen aileler, aradan geçen 20 yılda, yerel Ermenilerle de iletişim kuramamışlardır. Yaşlı Ermeni bayanlar, yeni gelen genç Kürt kadınları, adeta himayeleri altına almış durumdadırlar. İçe dönük ve muhafazakar yaşam tarzlarıyla, eğitimsiz Kürt grupların, özellikle Alevi-Kürtlerin, mahalle içinde, adeta görünmez sınırlarla çizili mekan oluşturması, Kadırga-Kumkapı'daki mekansal ayrışıma dikkat çekmektedir. Afrikalılarla, diğer hiçbir grup iletişim kurmamaktadır. Eski göçmenler (yereller) ve yeni göçmenler arasındaki en büyük fark, mahalle için besledikleri histir: eskiler, bağlılık ve aidiyet duygusu geliştirirken, hangi kökenden olursa olsun yeni gelenler, semtten gidecekleri günü iple çekmektedirler.

Resim 5. Meyhaneler, Kadırga-Kumkapı

Mimari açıdan, yılların bakımsızlık ve yıpranmasıyla, geleneksel taş evler kötü fiziksel koşullara sahiptir. Tek ailelenin yaşamasına yönelik geleneksel plan tipine sahip taş evler, çok ailenin yaşamasına olanak verecek şekilde ilkel eklemelerle mekansal dönüşüme uğramış durumdadır. Temel sorun, ne ev sahiplerinin, ne de göçmen kiracıların, evin iç-dış bakımı ile ilgilenememeleridir. Çoğu geçici eklerle dönüştürülmüş evlerde, ev-yaşayan ilişkisi açısından, anlamını yitirmiş gözükmektedir... Ev-yaşayan arasında var olan simgesel 'ait olma hissi', Kadırga-Kumkapı'daki 'geçici yaşam birimi' olarak kullanılan taş evlerde anlamını çoktan kaybetmiş, 'arada-derede' bir kimliğe dönüşmüş durumdadır. 'Arada-dere'de olma durumu, hem mimari hem de kentsel kimlik açısından geçerlidir. Çok dilli ve çok dinli çoğulculuk kapsamında dönüşen mimari ve kentsel kimlikler, Grosz'un sınıflamasına göre, Kadırga-Kumkapı'yı, 'sosyal, kültürel, milli dönüşüm mekanı' sınıflamasına sokmaktadır (Grosz, 2002). Bu dönüşüm sürecinde, kimliklerin marjinalleşmesi, marjinal kimliklerin 'hibrit' (17) mekansallaşması kapsamında, küresel kent ve geleneksel Kadırga-Kumkapı, aslında adeta 'mücadele', 'gerilim' alanı olarak betimlenebilir. Kısacası, yeni kentsel kolajda Kadırga-Kumkapı, gerilimlerin fizikselleştiği 'hibrit' mekana dönüşmektedir. Araştırma, kültürel çoğulculuğun henüz tam olarak mekansallaşamadığını işaret etmektedir (18).

Bir yandan, bu göç dalgası ve değişim, daha büyük bir dünyanın parçası olmaya başlayanlar açısından, geleneksel yaşam kalıplarının kırılması olarak yorumlanabilir. Geniş sayıda insan, kentin yaşamının parçası olamaya başlamışlardır. Kentin sosyal dönüşümü açısından, bu hareketlilik ve insan bazlı eklemlenme süreci, yeni başlangıçlar için olumlu dinamikler olarak nitelendirilebilir. Hall (1989; 1993:258), 'yeni etnisite' başlığı altında, göçmen grubun entegrasyonu ile sosyal dönüşümdeki dinamikleri üzerine yazar. Sosyal dönüşümde, farklılık, çeşitlilik, önemli ögelerdir. Ama, farklı kimlikler ve üzerlerinden üretilen kimlik politikaları, göç ve küreselleşme gündemlerinden ayrı ele alınamaz. Göç, hem göçmenlerin hem de kentin kültürüne sarsıcı dengesizlikler getirmekte, geleceğe dönük, müphemlik, belirsizlik yaratmaktadır. Kültürel şokla, tamamen farklı bir fiziksel çevrede yaşamaya başlayan yeni gelenler, İstanbul'da hem güvensiz, hem de 'yabancı' gibi hissetmektedirler. Bu bağlamda, yerel ve merkezi yönetimler, sosyal entegrasyon açı-

sından, yeni sosyal politika stratejileri gereksinimine cevap vermek durumundadırlar. Bu da yeni yönetim paradigmaları denemeyi akla getirmektedir (Keyder, 2005). Parçalı kentsel kolajda, Kadırga-Kumkapı'nın etnik mekansallaşması, sosyal gerilimlere işaret etmektedir. 21. yüzyıl İstanbul'unda, etnik kimliklerin ifadesi, fiziksellesmesi, tek bir olay ve/veya yer üzerinden örneklenemez. Ama yeni mekansallaşmalar ve farklı etkileşim biçimleri için, çok disiplinli araştırmalar yürütmek başlangıç olabilir. TOL

NOTLAR

(1) Kentin ilk master planı, 1937'de Atatürk'ün davetlisi olarak Türkiye'ye gelen Fransız kent tasarımcısı Henri Prost tarafından hazırlandı (Akpinar, 2003); o zamandan bugüne, yerel yönetimce hazırlanan parçalı yeni öneriler, Mimarlar Odası tarafından mahkemeye götürülerek iptal edildi. Yeni hazırlanan en son plan ise, Şubat 2009'da Metropolitan Belediye Meclisi'nce kabul edildi.

(2) Bu çalışmada, 'parçalı kent' kavramı üzerinden tartışmalar, İTÜ'de 2003-2006 ve DAÜ'de 2006-2008 yılları arasında yürüttüğüm Urban Representation isimli doktora dersine, ve iki uluslararası etkinlikteki tartışmalara dayanmaktadır: Beyond Boundaries: From Fragmentation towards Integration, (DAÜ, Magosa, 2005) ve 9. Istanbul Bienali parallel kuramsal etkinliği Istanbul Fragmented (ITU, Istanbul, 2005). 'Kolaj' terminolojisi için ise, Colin Rowe'in Collage City çalışması esin kaynağıdır.

(3) Yeni araştırmalar, son 25 yılda, Güney-Doğu Anadolu'da yaşayan her üç kişiden birinin batıdaki illere göçtüğüne işaret etmektedir. Ülkenin üçte biri (özellikle en alt gelir grupları), göç etmiştir. Endüstrileşmiş ülkelerde tanık olunduğu gibi, nüfus, isdihdam yaratan bölgelere doğru göç etmektedir (Akpinar, Türker, 2008).

(4) Asya–Avrupa arası taşımacılık amaçlı denizaltından tünel inşası sırasındaki kazılarda, Yenikapı liman bölgesindeki buluntular, kentin bilindiği gibi 2,700 yıl değil, en az 8,500 yıllık geçmişi olduğuna işaret etmektedir.

(5) 'Transit göç', Batı Avrupa'yı hedefleyen üçüncü dünya ülkelerinin vatandaşlarının hareketine işaret etmektedir. 'Transit göçmen' ise, Batı'ya vize almadan veya illegal olarak girmeden önce, transit /geçiş ülkesinde belirsiz bir dönem geçiren gruplara verilen isimdir (Stola, 2001: 80; İçduygu, Toktaş, 2002). İnsan tacirleri ve organize suç örgütlerine belli ödemeler yaparak Batı'ya geçmek isteyen Afrikalılar, genelde Ege açıklarında gemilerden atılmaktadırlar. Batıya göç için, bkn. Wallace, (2001a); Wallace (2001b), ve Zolberg (1989).

(6) 1980'lerde, illegal transit göçmenlerin geniş sayısı ile alarma geçen Avrupa Birliği (AB) ülkeleri, Maastricht Anlaşması (1991) ve Schengen Vatandaşlığı (1995) ile, 'Avrupalılık vatandaşlığı' koşullarını tanımlayarak, iltica koşullarını ve sınır geçme olanaklarını zorlaştırmıştır (Castles and Mark, 1998). Böylece, "Avrupa kalesi" kavramı ile, Avrupalılar için, AB sınırları içinde rahat dolaşım koşulları getirilirken, Avrupalı-olmayanların, dışarda tutulmaları garanti altına alınmıştır (Brewer and Yükseker, 2006).

(7) 'Sosyal entegrasyon' terimi ile, nüfusun, sosyo-ekonomik durumuna göre mekansal ayrışımını ifade ediyorum. Batı Avrupa bağlamında üretilen sosyal politikalarda, önemli bir faktör durumundaki 'mekansal ayrışım' kavramı, giderek olumsuz çağrışımlar içermektedir. Bu çerçevede, sosyal mekansal ayrışım, 'sosyal eşitsizlik' ile güçlü ilişki içindedir (Musterd, 2005). Bu durumda, etnik grupların, kentin belli bölgelerinde yoğunlaşmalarının, gruplar arasındaki sosyo-ekonomik farklılık ve kültürel, sosyal-ekonomik uzaklık sonucu olduğu ileri sürülmektedir. Toplumda, etnik çeşitlilik ve sosyal entegrasyonun ölçümü açısından, yaşam/konut alanlarının konumu, göçmenlerin, misafir oldukları ülkedeki sosyal-ekonomik durumlarını betimlemek açısıdan veri olarak kabul edilmektedir (Forrest and Johnston, 2001). Etnik konut bölgeleri üzerine daha önceden gerçekleştirilmiş çalışmalarda 'eriyen kap' hipotezi sunulur: ekonomik entegrasyona işaret eden 'çoğulcu model' yerine, farklı etnik kökenlerden göçmen gruplarının asimilasyonuna işaret etmektedir (Peach, 1999:320). 1990'larda, etnik çeşitlilik ve göçmen grupların kimliklerine odaklanan 'çoğulcu perspektif' hipotezi öne geçer (Hugo, 1992:61).

(8) İTÜ'de Hülya Yürekli'nin yürütücülüğünü gerçekleştirdiği, 'Continuity and Development in Istanbul' (1993, 1994) isimli geniş kapsamlı uluslararası atölye çalışmaları kapsamında, 100 geleneksel konut (taş ve ahşap), mimari özellikleri ve cephe kaliteleri açısından ekipçe seçilerek, rölöveleri aktarılmıştır. Ardından, yayınlanmamış ulusal araştırma kapsamında, 16 taş konuta odaklanılmıştır (Yürekli, Akpınar, Dilekçi, Suda, Şener, 1994).

(9) Muller-Wiener (1977) Kumkapı'yı, 'Kontoskalion-Sophien' (rumcada 'küçük iskele' anlamına gelir) adını verdiği tek bir liman olarak betimler. Başka kaynaklar, Kontoskalion (Kumkapı) ve Sophien veya Lulianus (Kadırga) isimli iki ayrı liman yapısından söz etmektedir. Daha geniş olan liman, Yenikapı'da, küçüğü Kadırga-Kumkapı'da (rumcada 'küçük tekne' anlamına gelir) yer alır.

(10) 1927 ulusal nüfus sayımında, İstanbul'da 691,000'a düşen nüfusta, 448.000 Müslüman vardır (Karpat, 164); 1935 sayımında ise, nüfusun %30'u, gayri-Müslüman, %25 Türkçeden başka bir anadile sahiptir (Yerasimos, 1974:880). Osmanlı'dan Cumhuriyete geçiş ve erken cumhuriyet dönemi nesnel okuması için, bkn. A.Mango (1999).

(11) Türkiye'deki Afrikalı göçmenler üzerine çok az sayıda yayın ve araştırma mevcuttur. Bu konuda, Yaghmaian derinlemesine söyleşi yöntemi üzerinden, günlük yaşam ve sorunlar üzerinden okumalar yapmaktadır. K.T. Brewer ve D.Yükseker, "A Survey on African Migrants and Asylum Seekers in Istanbul" isimli araştırmayı, Taksim civarındaki Afrikalı gruplara odaklanarak gerçekleştirmişlerdir. Araştırmalarındaki yaklaşım, benim çalışmam için de alt yapı sağlamıştır. Diğer bir araştırma ise, Elizabeth Frantz'a aittir (2003).

(12) "Kumkapı'da küçük Ermenistan var" söylemi, yeni kentsel kolaj'daki en önemli demografik unsurlardan birini vurgulamaktadır (Hürriyet, Pazar, 06.08.2006).

(13) Türkiye, Azerbeycan'a ait toprakların (Karabağ) Ermenistan tarafından işgalini ve yakılan köyleri protesto amacıyla, Ermenistan ile sınırı kapatarak resmi ilişkisini kesmiştir. Bugün, iki tarafın akil adamlardan oluşturulan komiteler arası görüşmeler devam etmektedir. Bu süreçte, iki ülke halkının, ABD ve Batı Avrupa Ermeni diasporasının

politik söylemlerinden uzak, günlük deneyim çerçevesinde birbirleri hakkında ilk elden, nesnel görüşler elde etmesi, uzun vadeli kalıcı ilişkiler kurulmasında önemli köprü olabilecektir. Bu bağlamda, enformel olarak Ermeni göçmenlerin vize alarak Türkiye'ye gelip izinsiz çalışmalarına göz yumulmaktadır. 2009 UEFA Kupası maçları kapsamında, kura çekimlerinde aynı gruba düşen Türkiye ve Ermenistan'ın Aralık 2008'deki ilk maçlarına cumhurbaşkanı Gül'ün katılımı bu enformel ilişkinin doruk noktasıdır. Cumhurbaşkanı Sarkasyan ise, Rusya'ın Ermenistan'da gerçekleştireceği nükleer santral projesine, Şubat 2009'da, Türkiye'yi de davet etmiştir.

(14) AB ile müzakereler kapsamında, kimliklerin ifade edildiği daha özgürlükçü demokratik ortamda, 'Kürt' kimliği de tartışma ortamının parçası oldu: yasalardaki düzenlemeyle, 1990'ların sonunda, bölgesel Kürtçe yayın ve Kürt dilinde dershane açma olanağı verildi. Aralık 2008'de, yasal düzenleme yapılarak resmi devlet yayın organı TRT'in, Kürtçe kanal açması sağlandı. Eleştirel bir çalışma için, bkn. Kirişçi ve Gareth (1997).

(15) KONDA tarafından gerçekleştirilen yeni ulusal araştırma (2008), İstanbul'da kendini 'Kürt' kimliği ile özleştiren nüfusun 1 milyon 570,000'a ulaştığına işaret etmektedir. Bu göçü tetikleyen en önemli unsurlardan biri, uzun zaman dilimine yayılan sosyo-ekonomik faktörlerin yanında, bölgedeki bölücü etnik terördür (Keyder, 2005).

(16) Türkiye'nin göç yapısında, 'taşı toprağı altın' söylemiyle önce genç- bekar erkek İstanbul'a doğru maceraya atılır. Yerleşince, yakın aile bağlarının neden olduğu 'zincirleme' göç şeklinde, aile bireyleri, aynı köyden hısım, akrabası onu gittiği semtte takip ederler (Erder, 1999). Genel olarak göçmenler, daha iyi gelir, daha iyi yaşam olanakları ve çocukları için eğitim koşulları arayışındalar. Erken dönemlerde gelenler, çalışarak veya kamu arazisine yerleşerek, ev edinmiş ve eğitim, sağlık hizmetlerine ulaşabilir durumdalar, hem de sosyal ve politik olarak yaşadıkları yere damgalarını vurmuşlar. Ama 1990'larda gelenler bu şansı bulamamışlardır (Keyder, 2005). Keyder (1999), 1990'lardan beri göç eden Kürtlerin, çevre hazine arazilerinde, daha önce gelen göçmenlerin bıraktıkları işgal edecek boş yer bulamadıkları için, çaresiz durumda olduklarını öner sürer. Kürt göçmenlerin bu kapsamda, tarihi yarımadadaki düşük kiralı mahallelere yöneldikleri savunulabilir. Eleştirel bir alan çalışması için, bkn. J.P. Pérouse, (2004)

(17) 'Hibrid', farklı elemanlardan oluşan birleşim anlamıyla kullanılmaktadır (Anderson, 1987:22; Sargın, 2004).

(18) Erime kabı' (melting pot) modeli, zaman içinde, kente gelen gruplar arasındaki ekonomik ve kültürel farklılıkların yok olacağı savını öne sürer. Bu da zamanla, pekçok elemanın entegrasyonu ile, yeni kültür biçimi şeklinde hibrit kimliklerin oluşumuna yol açar (Forrest, Johston, 2001:57).

KAYNAKÇA

Akpinar, I.Y.,Türker, Ö. O, 2008. 'Being in-between: Re-reading Turkish and Turkish Cypriot identities'. The International Association for Semiotic Studies IASS-AIS sub auspicies Conference, Girne American University, 25-26-27.04.08

Akpinar, İ.Y., Aydinli, S. 2004. 'A Quest for Hybrid Identity at Kadirga-Kumkapı, Istanbul', Center for Environmental Design Research, IASTE, Traditional Dwellings and Settlements, University of California, Berkeley, working paper series, www.arch.berkeley.edu/research/iaste

Akpinar, I. 2003. 'The Rebuilding of Istanbul after the plan of Henri Prost, 1937-1961: from secularisation to Turkish modernisation', unpublished Ph.D. thesis, Bartlett School of Graduate Studies, University of London, University College

Anderson, A. 1987. 'The fiction of Function', Assamblage, February, 2.

Brewer, K.T. Yükseker, D., 2006. 'A Survey on African Migrants and Asylum Seekers in Istanbul', research between 2005-2006, Koc University.

Castells, M. 1997. The Power of Identity. Blackwell, London

Castles, S. Mark, J. 1998. The Age of Migration: International Population Movements in the Modern World. Macmillan, London

Castles, S. 1998. 'Globalization and Migration: some pressing contradictions'. International Social Science Journal, 156/1998 UNESCO, Blackwell

Castles,S. 2003. 'Towards a Sociology of Forced Migration and Social Transformation', Sociology, vol. 37, no.1, 13-34

Çelik, Z. 1980. The Remaking of Istanbul, University of California, Berkeley

Duben, A., Behar, C., 1996. Mariage, Family And Fertility, 1880-1940.Cambridge University, Cambridge

Erder, S. 1999. "Where Do You Hail from? Localism and Networks in Istanbul," Keyder, Ç. ed., Istanbul. Rowman & Littlefield Publishers, INC. New York, 161-171

Forrest, J. Johnston, R., 2001. 'The Geography of the New Ethnicity: ethnic residential segregation in Metropolitan Sydney 1996', Tijdschrift voor Economische en Sociale Geographie, vol.92, no.1, 42-59.

Frantz, E. 2003. 'Report on the Situation of Refugees in Turkey: Findings of a Five-Week Exploratory Study', December 2002-January2003, http://www.aucegypt.edu/academic/fmrs/Reports/TurkeyReport.pdf.

Grosz, E. 2002. 'Architecture from the outside', Writing Architecture series. MIT press, Cambridge

Hall, S., 1993 'The Local and The Global', edit. King, A.D. Culture, Globalisation and the World-System, Macmillan, London

Hall, S. 1989. 'New Ethnicities', Black Film, British Cinema ICA Documents, 7, Institute of Contemporary Arts, London

Hugo, G. 1992. Atlas of the Australian People: New South Wales, Australian Government pub. Service, Canberra).

Hürriyet, Pazar, 06.08.2006

İçduygu, A. 2003. Irregular Migration in Turkey. IOM. http://www.iom.int

Içduygu, A. 2000. 'The politics of international migratory regimes: transit migration flows in Turkey,' International Social Science Journal, September, vol 52, no 165, 357-367

Içduygu, A. Toktaş, Ş.2002. 'How do Smuggling and Trafficking Operate via Irregular Border Crossings in the Middle East? Evidence from Fieldwork in Turkey', International Migration, vol. 40, no.6, 25-52.

Inalcık, H. 1973. 'Istanbul', Encyclopaedia of Islam, vol.5, 224-248.

Inalcık, H., 1998. 'The Islamic City', Essays in Ottoman History. Eren Yayıncılık, Istanbul, 247-271.

Inciciyan, P.G. 1976. 18 Yüzyilda Istanbul. Çev. Andreasyan, H.D., Istanbul Fetih Cemiyeti

Kafesçioglu, Ç. 1996. "The Ottoman Capital in The Making: The Reconstruction of Constantinople in the Fifteenth Century." Unpublished Ph.D. thesis, Harvard University

Karpat, K. 1976. The Gecekondu, Rural Migration and Urbanisation. Cambridge University Press, London

Kasaba, R. 1997. 'Kemalist Certainties and ambiguities', edit. S.Bozdoğan and R.Kasaba, Rethinking Modernity and National Identity in Turkey. The University of Washington Press, Seattle, 15-33.

Keely, C.B. 1996. 'How Nation States Create and Respond to Refugee Flows', International Migration Review, vol. 30, no. 4 (Winter), 1046-1066.

Kirişçi, K. 2002. 'UNHCR and Turkey: Cooperating for Improved Implementation of the 1951 Convention relating to the Status of Refugees', International Law of Refugee Law 13 (1-2), pp.71-97

Kirişçi, K., Gareth, W. 1997. The Kurdish Question and Turkey: An Example of a Trans-State Ethnic Conflict. Frank Cass, London

Mango, A. 1999. Atatürk. John Murray, London

Mayer, R., 1943. Konstantinopel, Byzanz, Istanbul. Osterrich Akademie, Vienna

Muller-Wiener, W., 1977. Bildlexikon Zur Topografie Istanbuls. Verlag Ernst Wasmuth, Tubingen

Musterd, S., 2005. 'Social and Ethnic segregation in Europe: levels, causes, effects', Journal of Urban Affairs, vol.27, number 3, pp.331-348

Öncü, A., Weiland, P. edit. 1997. Space, Culture and Power. Zed books, London

Peach, C. 1999. 'London and New York: contrasts in British and American Models of Segregation'. International Journal of Population Gography 5, 319-331.

Pérouse, J.P. 2004. 'Deconstructing the Gecekondu', European Journal of Turkish Studies, Thematic Issue N°1 , Gecekondu, URL, http://www.ejts.org/document195.html

Sargın, A.G. 2004. Hybrid Spaces. METU, Ankara

Stola, D., 2001. 'Two Kinds of Quasi-Migration in the Middle Zone: Central Europe as a Space for Transit Migration and Mobility for Profit', edit. Wallace, C. & Stola, D., Patterns of Migration in Central Europe. Palgrave Macmillan, London

Turner, B.S. 1994. Orientalism, Postmodernism and Globalism. Routledge, London

Yaghmaian, B. 2005. 'Urban Space and Illegal Immigrants', http://tanpelin.blogspot.com/2005_12_01_tanpelin_archive.html

Yaghmaian, B. 2003. 'Afrika Diyasporası: Türkiye'deki Afrikalı Göçmenlerin Dramı', Birikim, Kasım-Aralık, s.140-148.

Yerasimos, S. 1974. Azgelişmişlik Sürecinde Türkiye. Belge, Istanbul

Yürekli, H. Akpinar, İ., Dilekci, D. Suda, B., Sener, A. 1994. 'A Historical Area in Istanbul', yayınlanmamış araştırma projesi, İTÜ, İstanbul

Wallace, C. Dariusz, S. 2001a. 'Introduction: Patterns of Migration in Central Europe', edit. C.Wallace & D. Stola, Patterns of Migration in Central Europe. Palgrave Macmillan, London

Wallace, C., 2001b. 'The New Migration Space as a Buffer Zone?', edit. C.Wallace & D. Stola, Patterns of Migration in Central Europe. Palgrave Macmillan, London

Zolberg, A.R. 1989. 'The Next Waves: Migration Theory for a Changing World', International Migration Review, vol. 23, no 3, 403-430.

KULLANICI KATILIMLI KONUT YENİLEME PROJELERİ LONDRA'DA DÖRT UYGULAMA

Hande AKARCA
Y.Mimar

büyütec

"En kötü şartlarda dahi kiracılar hak ettiklerine inandıkları hayat şartları için mücadele azmini kaybetmediler. Kiracılar kendi problemlerine cevap ararken, mimarlar onlara yeni tasarım yaklaşımlarının yardımıyla çözümler önerdiler, böylece mimarlar da kiracıları dinleme şansını yakaladılar."

Lea View House, önceleri "Hackney'deki Cennet" diye adlandırılıyordu, 1970'lerin sonunda kiracılar için bir cehenneme dönüştü. Kiracılar bir araya geldiler ve oturdukları yerin yenilenmesi için kavga verdiler. Maddi kaynak, tasarım ve yönetim temin edilmesi için ayak dirediler.

Broadwater Farm, uzun süren sıkıntı dolu bir geçmişe sahipti; başta çok takdir edilen mimari çözümler kısa sürede oturanlar için kâbusa dönüştü. Yüksek suç oranı ve ayaklanmalar nedeniyle girilmez bölge haline gelmişti. Burada da yine kiracılar bir araya geldiler ve belediye ile birlikte çalışarak aynı yerde yepyeni bir hayat kurdular.

Angell Town, Brixton'da, yüksek suç oranı ve ihmal edilmişliğin neredeyse kullanıma açıldığı ilk günden beri deneyimlendiği talihsiz bir gayrimenkuldü. Burada da kiracılardan birinin hem binaları hem de sosyal yapıyı yeniden kurgulama girişimi başarılı sonuçlar verdi ve Angell Town'da herkes için daha iyi bir hayat başladı. Stockwell Park konutlarında oturanlar da Angell Town örneğindeki gibi en başından beri suçlulardan ve yöneticilerin ihmalinden çok kötü etkilenmişti. Bu defa belediye eliyle başlatılan yenileme hareketinde kiracılar kendi organizasyonlarını oluşturarak bu sürece katıldılar. Sonuçta hem fiziksel hem de sosyal bir dönüşüm gerçekleşti.

İngiltere, batı dünyasında sosyal konut stoku ve politikalarıyla öne çıkan bir ülkedir. Yıllar boyu dar gelirlilere konut sağlanması konusunda çeşitli çalışmalar yapılmış, farklı teknik ve yöntemler uygulamaya konmuştur. Bu çalışmalar kapsamında mevcut konutların sağlıklılaştırılması, koşullarının iyileştirilmesi de önemli bir yer tutmaktadır. Merkezi hükümetler, meslek örgütleri, çeşitli toplum kuruluşları, kiracı dernekleri ve bireysel olarak mimarlar bu konuda oldukça etkili çabalar harcamışlardır. Bir araya gelerek ve bazen farklı amaçlar için bile olsa, aynı hedeflere doğru

yürüyerek sosyal konutların yenilenmesi konusunda büyük deneyimler elde etmişlerdir. Bu nedenle Birleşik Krallık'ta yaşanan bu deneyimler, gelecekte veya farklı ülkelerde kullanılabilecek çok geniş bir kaynak sunmaktadır (Harloe, 1990).

BİRLEŞİK KRALLIK'TA SOSYAL KONUT OLGUSU VE GELİŞİMİ

Sanayi devrimi sonrası, 19.yy.'da kent nüfusu hızla artan Birleşik Krallık'ta, barınma ihtiyacı çeşitli şekillerde ve genellikle özel sektör girişimcileri eliyle karşılanmaya çalışılmıştır. Çoklukla ucuza mal edilen ve çabuk üretilen bu yeni konutlarla, şehir merkezlerindeki zengin ailelerin terk ettiği büyük konutlarda, düşük gelirli işçi aileleri kiracı olarak barınmaya başlamışlardır (Burnett, 1991, Sim, 1993). İlerleyen yıllarda, konutlardaki sağlık koşullarının kötülüğü nedeniyle işgücü tehlikeye girmiş ve barınma standartlarının oluşturulması ve konutlarda sıhhileştirme ihtiyacı gündeme gelmiştir (Towers 1995, Burnett, 1991). Böylece merkezi hükümet, sağlık koşullarını ön plana çıkartan ve dönemi çerçevesinde yüksek standartlara sahip, dar gelirli konutlarının planlanması politikasında belirleyici olmuştur (Sim, 1993). Daha sonraları bu müdahale, yerel yönetimler tarafından, düşük kira bedelleriyle barınma ihtiyacını karşılamayı hedefleyen gayrimenkullerin üretilmesi politikasına dönüşmüştür. Bu aşamaya gelinmesinde I.Dünya savaşı sonrası üst seviyeye ulaşan konut ihtiyacı ve buna karşın standardı iyice düşen özel mülkiyetteki konut stoku en önemli etkenler olarak gösterilebilir (Harloe, 1990, Ravetz, 1980) (Resim 1). Bu eskimiş konutların

Resim 1. 19.yy sonunda dar gelirli kesimin yaşadığı tipik sırt sırta konutlar (back to backs)

iyileştirilmesi yüksek maliyet gerektirdiğinden, çoğunlukla yerel yönetimler eliyle kamusal kaynaklar kullanılarak, çöküntü alanları denilen bu yerleşimler yıkılmış ve yeniden yapılandırılmıştır. Bu politika ile hangi konut alanlarının yıkılacağına karar verilmesinden, yüklenicilerin seçimine kadar tüm kritik kararları alma yetkisi, pratik olarak yerel yönetimler eline verilmiştir (Hackney, 1990).

II. Dünya Savaşı sonrasında konut ihtiyacı milyonlara ulaştığında bu ihtiyacı karşılayabilmek için mevcut konut alanlarının sıhhileştirilmesi çalışmalarıyla birlikte yeni yerleşim alanlarının planlanması da hızlanmıştır. Bu arada daha önce konmuş yüksek standartlar düşürülmüş, dolayısıyla daha hızlı ve ucuz konut üretimi sağlanmıştır (Ravetz, 1980). Merkezi hükümet, yeni teknolojileri kullanarak çok katlı ve hızlı konut üretimi konusunda yerel yönetimleri zorlamış, özel sektöre de çok önemli teşvikler vermiştir. Bu dönemde ülkenin demografik ve sosyal yapısında da değişiklikler olmuş ve mevcut konut stoku mekân standartları anlamında da ihtiyaçlara cevap veremez hale gelmiştir (Bourne, 1990). Böylece, eskimiş geleneksel teras evler yıkılarak açılan alanlarda 'yeniden geliştirme ve modernizasyon' adı altında çok katlı tek tip konutlar üretilerek konut sorunu çözümlenmeye çalışılmıştır (Hackney, 1990).

Bu yeni tarz konutlar her türlü çağdaş teknolojiyi içlerinde bulundurmakla birlikte pek çok sıkıntı ve beklenmeyen problemi de beraberlerinde getirmiştir (Hackney, 1990). Öncelikle teknolojik yapım sistemleri konusundaki bilgi azlığı nedeniyle pek çok teknik problemler yaşanmış, biraz da bu gerekçeyle halk çok katlı yapılarda oturmaya direnç göstermiştir (Sim, 1993). Daha sonra, daha az katlı ama yine ortak kullanım alanları çevresinde şekillenen toplu konut tipleri oluşturulmuş, bu yerleşim tipinde ise, kullanım sırasında ortak alanların yönetimi, bakımı ve güvenliği konuları oturanlar açısından problem yaratmaya başlamıştır (Towers, 1995).

1980'li yıllara gelindiğinde, kamu mülkiyetindeki dar gelirli konutlarında sayısal olarak düşüş gözlenmiştir (Rao, 1990). Konutlar uygun koşullarla içinde oturan kiracılara satılmış veya toplu olarak yapı yatırım ve yönetim şirketlerine, kiracı kooperatiflerine ve kar

amacı gütmeyen konut birliklerine devredilmeye başlanmıştır (Harloe, 1990). Bunun yanı sıra, kamu mülkiyetinde yeni konut yapımı da ağır şartlara bağlandığından, piyasa değeri düşük ve çeşitli nedenlerle istenmeyen konutlar dışında yerel yönetimlerin elinde konut kalmamış, bunlar da bakım onarım masraflarındaki kısıtlamalar nedeniyle fiziki olarak çok yıpranmıştır (Reeves, 1996).

Bu dönemde İngiltere'de bulunan mevcut konut stoku, 19.yy sonunda yapılmış geleneksel teras evler, 1900'lerin başında yapılmış 5-6 katlı savaş öncesi blokları ve savaş sonrası yapılmış modern gayrimenkuller olarak üç kısma ayrılabilir (Cantle, 1986). Bu konutlardan 1930'dan önce yapılanlar eskimiş yapı malzemeleri nedeniyle, endüstrileşmiş tekniklerle inşa edilmiş görece yeni konutlar ise tasarım veya kullanılan teknolojiler nedeniyle sorunlar yaşamaktadır. Daha iyi bir yapılı çevre yaratmak amacıyla tasarlanan bir kısım gayrimenkul ise, tasarım zafiyetlerinin yanı sıra yanlış yönetimlerin de etkisiyle birkaç yıl içinde problemli ve başarısız hale gelmişlerdir (Hackney, 1990). Pek çoğu, kasti verilen zararlar (vandalizm), hırsızlık, işgal ve yüksek suç oranı nedenleriyle problem yaşamaktadır. Bunlar, 'kiralanması zor', 'girilmez bölge' veya 'batak gayrimenkul' gibi isimlerle adlandırılmış, 1980'li yıllarda bu tip problemli 300.000 kadar konut alanının yaklaşık %75'inin Londra'da bulunduğu saptanmıştır (Harloe, 1990). Bu tür konutlarda baş gösteren sosyal problemler, hükümetleri tedbir almaya zorlamış ve öncelikle yüzeysel iyileştirmeler yapılmıştır. Daha sonra bu yaklaşım, gayrimenkullerin kapsamlı bir şekilde elden geçmesi ve tümden yenilenmesi şeklinde bir akıma dönüşmüştür (Cantle, 1986).

Konut Yenileme Programı

Çöküntü alanlarının eski binalardan temizlenerek yeniden yapılanmaya açılması konusu, 1960'lı yıllardan başlayarak buradaki yerleşik halk ve bazı mimarlar tarafından sorgulanmaya başlanmıştır. Daha sonra konut politikalarını belirleyenler de bu gruba katılmış (Towers, 1995), bu dönemde mevcut yapı stokunun iyileştirilmesi ve kalan küçük boşlukların yeni yapılarla doldurulması gerektiği fikrine vurgu yapılmaya başlanmıştır (Hamdi, 1995). Çok kötü durumdaki alanlar yılıkmış, genellikle oturanların mülkiyet sahibi olduğu ve nispeten iyi durumdaki konutlar ile, doğrudan yerel yönetimler mülkiyetinde bulunan yıpranmış konutlarda yıkım yerine iyileştirme talep edenlerin sesleri yükselmeye başlamıştır (Harloe, 1990). 1969 yılında çıkartılan Konut Yasasıyla, genel iyileştirme alanları belirlenmiş ve bu alanlarda yapılacak yenileme projeleri için kredilendirme sistemi oluşturulmuştur. Böylece ülkedeki konutla ilgili tüm kurumlar birlikte hareket ederek iyileştirme alanlarındaki çalışmalara başlanmıştır. Ancak bir süre sonra özel sektör elindeki konutlarda yapılan yenilemelerin zaman içinde soylulaştırmaya (gentrification) sebep olduğu görülmüş; standardı yükselen konutların kiraları da yükselmiştir. Bunun yanı sıra, kamuya ait konutların büyük çaplı onarımları için, büyük mali kaynaklar ve hem teknik hem de sosyal donanımlara sahip nitelikli elemanlara gereksinim duyulması, yenileme projelerinin hiç de sanıldığı kadar "ucuz" ve "çabuk" uygulamalar olmadığını ortaya koymuştur (Pepper, 1971).

1980'lerde ise dikkatler sosyal konutlarda meydana gelen toplumsal huzursuzluklara ve ayaklanmalara yönelmiştir. Alice Colleman ve Oscar Newman tarafından ortaya konduğu şekilde "korunabilir alan" (defensible space) tartışması, yenileme programlarına referans oluşturmaya başlamıştır (Coleman, 1994). Bu akım, tasarım hatalarının giderilmesi ile suç oranının düşürülebileceğini savunmaktadır. Buradaki başlıca kaygı konutlar ve çevresinde güvenlik ve kontrolün sağlanabilmesindedir (Cantle, 1986). Bu bakış açısı, sosyal problemlerin çözümünün tasarım yardımıyla mı yoksa iyi bir yönetimle mi sağlanabileceği tartışmalarını beraberinde getirmiş (Sim, 1993), ancak bu tartışmalar yenileme projelerini durdurmamış, aksine kiracıları karar verme ve uygulama aşamalarında daha da katılımcı olmaları yönünde cesaretlendirmiştir.

Örnek Projeler

Londra'da 1970 ve 1980'li yıllarda başlayan kullanıcı katılımlı konut yenileme çalışmaları, dört farklı proje özelinde yakından incelenmiş, yapım tarihleri dikkate alınarak takip eden bölümde özetlenmiştir. İncelemeler kapsamında, yazılı kaynakların yanı sıra, kişisel görüş ve deneyimlerin öğrenilebilmesi için her bir projede çalışan belediye görevlileri, mimarlar ve kiracılarla karşılıklı görüşmeler yapılmıştır.

Lea View House

Hackney bölgesinde bulunan Lea View House, 1930'ların tipik çok katlı 'walk-up' konutlarındandır. "U" formundaki, beş katlı, iki yapı bloğu ortada bir avlu oluşturmaktadır (Rowlands, 1983; Brick Bulletin, 1987). Betonarme kat tabliyeleri ve tuğla duvarları ile her katta üç küçük daire yerleşecek şekilde tasarlanmış binalarda toplam 300 konut bulunmaktadır. İlk yapıldığı 1939-1940 yıllarında Pevsner konutları, "alışılagelmedik şekilde iyi tasarlanmış" (Thompson, 1985; Hackney, 1990) diyerek tanıtmıştır. Binayı çağdaşlarının önüne geçiren modernliği ise, tamamen donatılmış mutfak ve banyo mekânları ile lavabolardaki sıcak ve soğuk su musluklarıdır (Hackney, 1990). Bunlarla birlikte, 2 ve 1 yatak odalı ve tek mekânlı daireler çok küçük boyutlarda tasarlanmıştır (Resim 2). 1940'lı yıllarda konutlara ilk yerleştirilenler, doğu Londra'daki çöküntü alanlarının temizlenmesi sonucu evsiz kalan ailelerdir (Glancey, 1985) ve kiracılar arası birlik ruhu çok kuvvetlidir.

Lea View House çağdaş sosyal konutların iyi bir örneği olarak yirmi yıl kadar hizmet vermiş, 1960'ların ortasına gelindiğinde ise, fiziksel ve sosyal bozulma oldukça belirgileşmiştir. Konutlarda çocuklu aileler için yeterli alan bulunmazken, yaşlı, hasta ve engelliler merdivenlerden rahatlıkla çıkamaz olmuş (Hughes, 1981), sürekli kısılan bakım onarım bütçesinin de etkisiyle, değişen ihtiyaçlara cevap veremeyen konutlar, vandalizmin hedefi haline gelmiştir (Thompson, 1985; Hackney, 1990). 1970'lerde rutubet, hırsızlık ve bakımsızlık nedeniyle "batak gayrimenkul" (sink estate) olarak adlandırılmış, taşınmayı başarabilenler siteden ayrılmış, gidenlerin yerlerine çaresiz olanlar yerleştirilmiştir (Thompson, 1987).

Resim 2. 1960'lı yıllarda Lea View House

1970'lerin sonlarına doğru, yaşam koşullarından memnun olmayan kiracılar bir araya gelerek örgütlenmiş ve yerel yönetim kiracıların kararlı kampanyaları sonucunda, "Öncelikli Gayrimenkul Programı" (Priority Estate Programme) çerçevesinde Hunt Thompson Architects firması ile anlaşarak 1980 yılında Lea View House için bir yenileme projesi başlatmıştır. Bu çalışma, ülkedeki yerel yönetim girişimi ile başlatılarak kiracıların tam katılımı ile gerçekleşen ilk proje olması nedeniyle çok önemli bir olay haline gelmiştir (Wates and Knevitt, 1987).

Kiracıların başlangıçtaki niyetleri yenileme sırasında binaların boşaltılmasını fırsat olarak değerlendirip başka gayrimenkullere taşınabilmektir (Thompson, 1985). Ancak bütçedeki kısıntılar nedeniyle kiracıların başka bir yere taşınması mümkün olmamış ve yeni bir program hazırlanarak yenilemenin etaplar halinde yapılmasına karar verilmiştir (Thompson, 1985, Hackney, 1990). Konutlarda kalacaklarını anlayan kiracılar bu defa belediyenin çok çabuk ve yüzeysel bir onarım planladığını düşünerek (Spring, 1984) projenin tam kontrolünü ellerine almayı ısrarla talep etmişlerdir (Thompson, 1885, Hackney, 1990).

Mimarlar işe başladıktan kısa bir süre sonra konutlardan birini ofise dönüştürmüş, zamanla kiracıların güvenini kazanarak birlikte çalışmayı başarmış ve revize edilmiş yenileme projesini hazırlamışlardır. (Thompson, 1885). Kiracıların tasarım sürecindeki doğrudan katılımı böylece başlamış, kiracı temsilcileri bir strateji grubu oluşturarak mimarlar tarafından yapılan haftalık toplantılara katılmaya başlamıştır (Hughes, 1981).

Tasarımda yapılan en temel değişiklikler, giriş kat ve birinci katların birlikte kullanıldığı 3-6 yatak odalı bahçeli iki katlı dairelerin oluşturulması, üst katlardaki dairelerin oda boyutlarının arttırılması, mutfak ve banyoların büyütülmesi ve bina girişlerinin avlu yerine çevre caddelerden verilmesidir (Spring, 1984). Ayrıca kuzey tarafında bulunan sekiz binaya ait çarpıcı asansör kuleleri de yapıya belirgin bir görünüm kazandırmıştır (Thompson, 1985). Bunlara ek olarak, bloklardan biri özel bakıma ihtiyaç duyan kiracılar için sığınma evine dönüştürülmüş, merkezi ısıtma sistemi yenilenmiş, dubleks daireler için güneş panelli su ısıtıcıları yerleştirilmiş, pencere doğramaları ve kapılar

Resim 3. Yenileme sonrası Lea View House

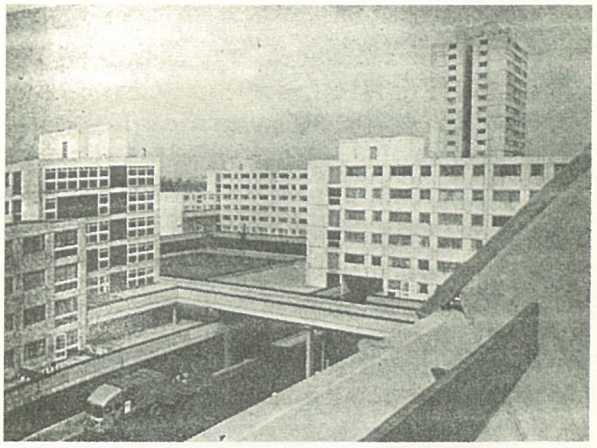

Resim 4. 1970'li yıllarda Broadwater Town

değiştirilerek her daireye bir kişisellik katmak amacıyla dört değişik renkte boyanmıştır. Tüm bunlara ek olarak, teras çatı üzerine eğimli bir çatı eklenerek ek bir yalıtım da sağlanmıştır. Avlu trafiğe kapatılarak yeni bir ortak bahçe oluşturulmuş, böylece çocuklar için güvenli bir alan kazanılmıştır (Thompson, 1985; Building, 1985). Dört yıllık yenileme programının sonlarına doğru, parasal kaynak bulmakta sıkıntılar yaşanmış ve bir kısım yenilemeler tüm bloklarda uygulanamamıştır (Resim 3).

Broadwater Farm Estate

Haringey Belediyesi sınırları içinde, 1967-1973 yılları arasında inşa edilmiş Broadwater Farm'da, prefabrike panellerle üretilmiş farklı büyüklük ve formlardaki 12 blokta toplam 1086 konut yer almaktadır. Nehir kıyısındaki konumu nedeniyle olası taşkın ve rutubetlenmeden korunmak için zemin katları araç yolu ve otopark olarak kullanılmış ve konutlar binaların birinci katından başlatılarak yaya dolaşımı bu kotta, blokları birbirine bağlayan betonarme yollarla sağlanmıştır. Bu proje, görece küçük bir alanda kent içi çöküntü alanlarının temizlenmesi sırasında açıkta kalan binden fazla aileye konut sağlanabilmiş (Power, 1997), 1971'de Çevre Bakanlığı'nın konut ödülünü kazanmıştır (AJ, 1985-a; Hackney, 1990) (Resim 4). Tüm bu iyi niyetli yaklaşımlar ve kazanılan ödüllere rağmen, daha yapımı sırasında yapım teknolojisi ile ilgili güvensizlikler oluşmuş, yerleşime açılmasından yaklaşık üç yıl sonra ise, "yaşamın dayanılmaz olduğu gayrimenkul" olarak herkes tarafından bilinir hale gelmiştir (Hackney, 1990).

Binalardaki yapısal problemler çok kısa sürede ortaya çıkmış; konutlar tavan ve cephelerden su almaya, rutubet ve haşere problemi tüm konutlarda görülmeye başlamıştır. Konut girişlerinin kontrolsüzlüğü, binalar arası beton yolların herkese açık olması, otoparklarda ışıklandırılmanın yetersizliği ve bunların yanı sıra, bina içlerinde ve açık alanlarda herhangi bir toplumsal mekânın bulunmaması nedenleriyle hırsızlık, bakımsızlık ve vandalizm gayrimenkulün en büyük sorunları haline gelmiştir (Hackney, 1990, Power, 1997).

1976 yılında küçük çocuklu aileler başka yerlere taşınmayı talep etmeye başlamış, belediye listesindekiler de taşınmayı reddedince, daha çok sığınmacılar ve farklı etnik kökenlerden gelenlerin ve çaresiz kimselerin mecburen oturduğu bir konut alanına dönüşmüştür (Antwi, 2001, Power, 1997). Bu olumsuz tablonun etkisiyle sosyal huzursuzluklar baş göstermiş, Afrika ve Karayip kökenli gençler ile kiracı derneği ve polis arasında sürtüşmeler yaşanmaya başlanmıştır. Uyuşturucu ticareti, hırsızlıklar ve yüksek suç oranı nedeniyle bir müddet sonra gayrimenkul girilmez bölge haline gelmiştir (Antwi, 2001). 1985 yılında polis aramaları sırasında bir kiracının ölümü ayaklanmaya yol açmış ve olaylar bir polis memurunun ölümü ve onlarca kiracının tutuklanması ile son bulmuştur (Hackney, 1990).

Tersi bir şekilde, gayrimenkul daha sonraki yıllarda başarılı katılımcı konut yenileme projesiyle olumlu bir örneğe dönüşmüş, özellikle güçlü kiracı inisiyatifi ve yerel yönetimin katılım anlayışına getirdiği yenilikçi yaklaşım ile merkezi yönetimin sosyal ayaklanmalar sonrası

buraya yönlendirdiği kamu kaynakları, konutları ülke çapında tanınır hale getirmiştir (Towers, 1995).

Ayaklanmanın çıktığı 1985 yılına kadar kiracılardan Dolly Kiffen adlı bir annenin liderliğinde oluşturulan Broadwater Farm Gençlik Birliği (Ravetz, 2001) ve belediye tarafından kurulan teknik ofis çalışanları birtakım iyileştirme çalışmaları yapmış, ancak kaynak yetersizliğinden gerekli etkinliğe ulaşılamamıştır.

1985 yılındaki ayaklanmadan sonra Broadwater Farm hükümetin olduğu kadar farklı alanlardan pek çok meslek ve kurumun da ilgisini çekmiş, gayrimenkule ayrılan kaynaklar ve iyileştirme çalışmaları artmıştır. 1986-1990 yılları arasında binaların dış yüzeyleri temizlenmiş, boyanmış ve peyzaj düzenlemeleri yapılmıştır (Power, 1997). Bu çalışmalar, belediye tarafından gayrimenkulde açılan bir ofiste, mimar, mühendis ve teknisyenlerden oluşan bir ekip ve kiracı temsilcileri ile yürütmüştür (Towers, 1995). Ancak asıl fark yaratan iyileştirme 1994 yılında merkezi hükümetin onarım için 33 milyon sterlin kaynak ayırması ve buna bağlı bir proje ile mümkün olmuştur.

Kiracılar arasından farklı grupları temsil eden bir strateji grubu kurulmuş ve mimarlarla birlikte bir yenileme programı oluşturulmuştur. Yüksek maliyetlere karşın yenileme işine ara verilmeden proje 2002 yılında tamamlanmıştır (Power, 1997). Bu süreçte, kiracılara alternatif çözümler sunulmuş, başlangıçta polis ve belediye tarafından istenen bazı yıkımlara oluşan tepkiler, mimarların 'pilot uygulama alanı' çözümüyle aşılmış ve kabul gören çözümler tüm gayrimenkule uygulanmıştır. Mimarlar bu projede master plan, program ve bütçe belirlenmesi işlerinin yanı sıra toplum danışmanı olarak da görev yapmışlardır. Ayrıca, belediye adına çalışmanın verdiği güçle hem yükleniciler hem sosyal konut memurları, hem de kiracılarla pazarlık yapabilir durumda olduklarından, yüklenicilerin sözleşmelerine kiracılara iş verme zorunluluğu getiren hükmü koydurabilmişlerdir (Wood, 1987). Böylece hem kiracılara maddi destek sağlanmış, hem de kişiler kendi emekleriyle yaptıkları işleri benimsemişlerdir.

Bu kapsamda, beton yolların yıkımı, güvenlik kameraları yerleştirilmesi, girişlerin yeniden düzenlenmesi, dış cephe yalıtımı ve ısıtma sisteminin bireyselleşmesi gibi tadilatlar gerçekleştirilmiştir. (Resim 5) Sosyal altyapıya yönelik olarak ise, girişimciler için atölyeler, sağlık merkezi, toplantı salonu ve ofisler hizmete alınmıştır. Her ne kadar mutfak, banyo, su ve elektrik tesisatlarının yenilenmesi proje içinde yer aldıysa da, uygulamaya geçirilememiştir.

Resim 5. Yenileme sonrası Broadwater Town

Angell Town

Güney Londra'daki Brixton'da, Victoria dönemi teras evlerin yerine yapılmış Angell Town, 1976 yılında tamamlandığında, 752 konutu içeren, yüksek katlı konutlarının yarattığı sıkıntıları yaşatmamak için 4-5 katlı, dıştan koridorlu (deck access), doğrusal ve avlulu olarak iki farklı formda tasarlanmış bir sosyal konut uygulamasıdır. Giriş katları otopark olarak bırakılmış, üst katlarda dış koridorlarla ulaşılan dubleks ve tek katta daireler oluşturulmuştur. Bloklar birbirlerine betonarme köprülerle bağlanarak zemin katta yaya trafiği oluşturulmasından kaçınılmış, zemin kotu yeşil alan ve araç trafiğine ayrılmıştır. Ayrıca binalar tuğla ile kaplanarak geleneksel bir görünüm elde edilmeye çalışılmıştır. (Resim 6) Bu açılardan bakıldığında yapıldığı dönemde daha iyi bir yaşam ortamı sunduğu için devrimci bir örnek olarak görülmüştür.

Angell Town'a yerleştirilen ilk kiracılar çoğunlukla genç işsizler ve yalnız ebeveynlerin yanı sıra farklı azınlık gruplarının üyeleridir (Castelletta, 1993). Bu bağlamda, içinde bulunduğu Lambeth bölgesindeki sosyal yapının küçük bir örneklemesidir (Rao, 1990). İlk yerleşimden dört yıl sonra Angell Town da, kiralanması zor "batak gayrimenkul"lerden biri haline gelmiştir. Konutlardaki yalıtım zafiyetleri, rutubet, pislik ve bakımsızlığa bağlı haşereler ile amaç dışı kullanılan

Resim 6. 1980'li yıllarda Angell Town

otoparklar, yeterince aydınlatılmayan ortak alanlar ve kontrolsüz giriş koridorlarına açılan zayıf malzemeli kapı ve pencereler en büyük problemleridir (Covan, 1992). Bunların yanı sıra, uyuşturucu ticareti, kapkaç ve işsizlik nedeniyle gayrimenkul, kötü bir üne sahip olmuş, bu durum oturanları hat safhada rahatsız etmiştir. Bu çerçevede 1980'li yılların başlarında, kiracılardan bir anne, Dora Boatemah çevresinde, amaçları iyi bir ortamda yaşamak, yüksek işsizlik ve suç oranıyla mücadele etmek olan gençlik kulübü oluşumu başlatılmıştır.

Bu hareketin başladığı yıllarda yerel yönetim de resmi kiracı birliği ile anlaşarak konutlarda iyileştirme amaçlı çalışmalara girişmiş ve öncelikle suçluların kaçmasına olanak verdiği iddiasıyla, blokları birbirine bağlayan köprüleri yıkmaya başlamıştır. Ancak bu yollara alternatif olabilecek daha iyi şartlar hazırlanmadığı için bu durum kiracıların yaşamını daha da zorlaştırmış (Cowan, 1992), gürültü, çöp yığınları, hırsızlık ve huzursuzluk artmıştır. Kiracılar kendilerini dışlayan yönetime tepki göstererek 1983 yılında kendi yenileme projelerini başlatmaya karar vermişler, böylece gönüllü bir gençlik girişimi olarak başlayan hareket 1985 yılında Angell Town Toplum Projesi'ne (ATTP) dönüşmüştür (Bentley, 1993). Öncelikle sosyal altyapı amaçlı gençlik kulübü, emekliler evi ve çocuk yuvası için girişimde bulunulmuş, bu arada Oxford Politeknik Kentsel Yenileme Danışmanlığı'na başvurularak geniş kapsamlı bir yenilemenin yolları araştırılmıştır. Danışman grup öncelikle gayrimenkuldeki araştırma ve organizasyon işlerini yürütebilmek amacıyla kiracılardan bir grup gönüllüyü eğitmiş (Covan, 1992), 1986 yılında parasal kaynağın bulunmasıyla 1988 yılında proje başlatılmıştır. Danışmanlık kapsamında, tasarım anlamında nelerin yanlış olduğu ve düzeltmek için neler yapılabileceği araştırılmıştır (Bentley, 1993). Bunun için eğitilen gönüllüler aracılığıyla her kiracıya toplantı, sergi, anket ve broşürlerle ulaşılmıştır. Bu proje, tamamıyla kiracılar tarafından idare edilen ve sürecin başından itibaren kiracıların akademisyenlerle ortak çalıştıkları ilk projedir.

Çalışmaların sonucunda kiracıların en büyük problemlerinin güvenlik ve gayrimenkulün kötü ünü olduğu ortaya çıkmış, 1990 yılında merkezi hükümet tarafından 2 milyon sterlin garajların atölye ve dükkânlara çevrilmesi için ayrılmıştır. Bu kaynağı ve projeyi doğrudan ATTP yönetmiş, kapsamlı yenileme projesi için Burrell Folley Fischer mimarlık ofisiyle anlaşmış ve tasarımı birlikte yürüterek, hükümetin sağladığı 3 milyon sterlin ile Pilot Proje'yi başlatmıştır (Covan, 1992). Bu projede 30 konut seçilerek kiracıların istekleri doğrultusunda gerekli tadilatlar yapılmıştır. Bu yenileme sırasında suçu önleyici tedbirler almak için yapılan tasarımlar, nezih bir yaşam alanı yaratmaya yönelik çözümlere göre ikincil kalmış ama göz ardı da edilmemiştir.

Pilot Proje kapsamında, binalardaki baskın yatay etki değiştirilen pencere ve balkonlarla azaltılmış, giriş katlarında yer alan dubleks dairelerin girişleri birleştirilmiş ve sokak kotunda belirgin bir form verilerek girişler vurgulanmıştır. Üst katlara çıkan bir iç merdiven eklenerek iki daireye hizmet eden bir giriş oluşturulmuştur. Üst kotta yer alan dış koridor konutlara eklenerek yeni bir oda alanı kazanılmış, en üstteki konutlara çatı arası odası eklenmiştir. Hem ön hem de arka bahçeler oluşturulmuş, kaldırım, yeşil alan ve caddeler düzenlenmiş, otoparklar atölye dükkân, çocuk yuvası ve kafeteryaya dönüştürülmüştür (Resim 7).

Ancak proje sürecine tam olarak katılan kiracılar başka yerlere taşınmış ve belediyenin sosyal konut politikaları nedeniyle bir daha konutlarına geri dönememişlerdir. Her ne kadar Pilot Proje başarılı bulunsa ve

Resim 7. Yenileme sonrası Angell Town Pilot Proje alanı

ödüle layık görülse de, yerel yönetim maliyetinin yüksekliği nedeniyle projeyi devam ettirmemiş ve 1993 yılında başka bir şirketle anlaşarak, toplam 49 milyon sterlin kamu kaynağı ile kısmen yıkım, kısmen tadilat öneren bir çözüme gitmiştir. Kiracı birliğinin proje içindeki rolü bu yeni süreçte de devam etmiştir.

Stockwell Park

Yine Lambeth sınırları içinde, Brixton'da yer alan Stockwell Park konutları, yıkılmış teras evlerin arazisi üzerinde ilk yapıldığında, farklı büyüklüklerde, tek ve çift katlı 929 dairenin yer aldığı bir yerleşimdir. Özellikle yaşlı ve çocuklu ailelere konut sağlamak amacıyla 1960'ların sonunda tasarlanmış ve 1970-1976 yılları arasında inşa edilmiştir (Rao, 1990, Building, 1973). Komşu gayrimenkul Angell Town'da olduğu gibi, tasarımda güvenlik kaygısı temel alındığından, dıştan koridorlu, 3-5 katlı bloklarda içe dönük, avlulu plan şeması ve otomobil ile yaya trafiğini birbirinden ayıran yerleşim ilkesi uygulanmıştır. Birinci kat seviyesinde oluşturulan beton yürüme yollarıyla bloklar arası yaya trafiği sağlanmış, giriş katları otopark olarak ayrılmıştır (Resim 8).

Farklı olarak gayrimenkul içinde dükkânlar, sağlık merkezi, toplantı salonu, oyun alanı, çocuk odası vb. farklı sosyal donatılara da yer verilmiştir (Building 1973). Konutlara ilk olarak aynı bölge içinde evsiz kalmış aileler ve yaşlı insanlar yerleştirilmiştir. Kiracılardan pek çoğu işsizlik yardımı almakta veya emekli maaşı ile geçinmektedir.

Resim 8. 1970'li yıllarda Stockwell Park

Planlamadaki tüm detaylı ve iyi niyetli çalışmalar bir yarar getirmemiş, yüksek suç oranı ve bakımsızlık nedeniyle 1978 yılından kiracılar başka yerlere taşınmayı talep etmeye başlamışlardır (Castelletta, 1993). Bu aşamada merkezi hükümet bir girişimde bulunarak, yerel yönetim ve kiracıları da içine alan bir yenileme programı başlatmış (BD, 1993), yetersiz yalıtım ve rutubetin yanı sıra, zayıf kapı ve pencere doğramaları, yersiz aydınlatma, dış etkilere açık çocuk parkları ve pisliğe karşı bir proje oluşturmuştur.

1980'lerin başında Lambeth yerel yönetimi, "proje ekibi toplantıları" kapsamında kiracı birliğiyle ortak çalışmalara başlamıştır. Öncelikli hedef gayrimenkul içinde suçu önlemektir (Castelletta, 1993), ancak toplantılar hiç verimli geçmemekte, öfkeli tartışmalar yapılmaktadır. 1988 yılında, kiracılar arasından üç çocuk annesi July Fawcett, çocuk oyun grupları hareketi ile kiracılar arasında ilk birlik duygusunu oluşturmaya başlamış, daha sonra kiracı birliği başkanı olarak yenileme projesinde oldukça önemli bir figür haline gelmiştir (Rogers, 1999).

Bu dönemde garajların kapatılması ve aydınlatmanın iyileştirilmesi için yerel yönetim tarafından 1,5 milyon sterlin ayrılmış, ek bir tedbir almadan binalar arasındaki yürüme yollarının yıkılması yeni kurulan kiracı birliği tarafından engellenmiştir (Castelletta, 1993). Tüm bu gelişmeler sonrasında yerel yönetim tarafından, tasarım bölümünde çalışan mimar Paul Klapisack, gayrimenkulün durumunu iyileştirmek üzere görevlendirilmiştir. Bu süreçte mimar, itfaiye ve polis teşkilatlarıyla ve kiracılarla ortak çalışmalar yapmıştır (AJ Focus, 1991). Yine Angell Town'da olduğu gibi bir pilot bölge seçilmiş, merkezi hükümet tarafından verilen 2,5 milyon sterlin ile yüz konut yenilenmiştir (Castelletta, 1993). Bu aşamada aylık tasarım toplantılarına çok az sayıda kiracı katılmış, iyileştirmeler sırasında kiracılar evlerinden çıkmak istemedikleri için prefabrike yapı elemanları kullanılmış, bu karar bütçeye ek yükler getirmiştir (AJ Focus, 1991).

Pilot projede gerçekleştirilen tadilatlar arasında, dış cephelerin kaplanması, ortak açık alanların özel bahçelere dönüştürülmesi, aydınlatma elemanlarının arttırılması, PVC pencere doğramaları ile kapı ve rüzgârlıkların montajı ile konut içlerinde mutfak ve banyoların yenilenmesi sayılabilir (Building, 1991). Alt katlarda bulunan dubleks dairelere doğrudan giriş verilmiş, merkezi ısıtma sistemi kat kaloriferine dönüştürülmüş, üst kat dairelere geçişi sağlayan dış koridorlarda kontrollü giriş kapıları oluşturulmuş, çatılar ve yağmur inişleri yenilenmiş, konut içlerinde mutfak ve banyolar değiştirilmiş, elektrik tesisatı, döşeme kaplamaları ve duvar boyaları yenilenmiştir (Resim 9).

Resim 9. Yenileme sonrası Stockwell Park

1993 yılında iyileştirmeleri tüm konutlara uygulayabilmek için yerel yönetim başvurusuyla merkezi yönetim tarafından 43 milyon sterlin tahsis etmiş ve konutların beşte birine uygulanan bir anket temel alınarak fiziksel sorunları ortadan kaldırmak üzere bir çalışma başlatılmıştır. Bu kez daha esnek bir tasarım programı uygulayabilmek amacıyla, hem belediye hem de kiracılar bir master plan hazırlanmaksızın on yıllık bir süre içinde tüm iyileştirmeleri yapmak için anlaşmıştır (Castelletta, 1993, BD, 1993). 1994 yılında gayrimenkulün yönetimi tamamen kiracıların yönetimine geçmiş, bu iş için de bir vakıf kurulmuştur. 1995-2002 yılları arasında sekiz blokta 479 konut yenilenmiş, bu süreçte yerel yönetim farklı danışman firmalardan yararlanmış, tasarım kararlarını Gayrimenkul Yönetim Kurulu almıştır. Bu sistem içinde yenileme yapılacak her bina için, danışman firma, mimarlar, yüklenici firma ve kiracıların katılımında kararlar alınarak uygulanmıştır.

2003 yılına gelindiğinde tahsis edilen kaynak konutların yarısının yenilenmesinde tükenmiş ve hükümet bu miktarı arttırmamıştır. Konutların kalan kısmı için özel sektörün girişimiyle eski binaların yıkımıyla satış ve kiralama amaçlı yeni konutların yapımı kararı alınmıştır.

Stockwell Park'ta kiracıların belediye ve merkezi yönetim tarafından başlatılan yenileme sürecine katılımı "temsilci katılımı" olarak nitelendirilebilir (Taylor, 1995), çünkü seçilmiş kiracı temsilcilerinin bulunduğu Gayrimenkul Yönetim Kurulu ve kurulan vakıf tüm karar verme aşamalarında yönetici olarak bulunmuştur. Kiracıların bireysel katılımları çok sınırlı olmuş olsa da, tamamlanmış alanlarda vandalizmin izine rastlanmamıştır. Ayrıca aydınlatmaların arttırılmasıyla da ortak dış mekânlarda korku ve güvensizlik ortadan kalkmıştır.

KARŞILAŞTIRMA VE SONUÇ

Konut yenileme sürecinin gelişimi ve örneklerden de görüldüğü gibi, mevcut konut stoku yenilenirken, konutlarda oturanların katılımı çözüme ulaşmada anahtar bir rol oynamıştır. Çünkü siyasal erk de, ilgili meslek adamları ve kullanıcılar gibi, derin sosyal problemlerin, 'yukarıdan aşağıya doğru' sunulan çözümlerle giderilemeyeceğine inanmıştır. Girişimin

kimin tarafından yapıldığından bağımsız olarak, konutlarda oturanların karar verme aşamalarındaki katılımları projeleri çok daha sürdürülebilir kılmaktadır.

Buna karşın katılımlı yenileme projelerinde yer alan mimarların da alışılagelmiş mimarlık pratiğinin biraz dışına çıktıkları bir gerçektir. Bu projelerde mimarlar kiracı dernekleri veya yerel yönetimler için çalışırlar ve süreç içerisinde tasarımcı, çizim teknisyeni, inşaatçı veya teknik destek elemanı olarak rol alabilirler. Mimarlar ayrıca, konutlarda oturanların inisiyatif geliştirmelerine ve bu inisiyatifi kullanmalarına destek verici toplumsal danışmanlık rolünü oynadıkları da görülmektedir. Böylece kiracılar kendi problemlerinin çözümlerine katkı sağlayabilir hale gelebilmişlerdir.

İncelenen bu dört projeye bakıldığında, hemen hepsinde, küçük çocuklu ailelerin çokluğu, bununla ilgili gürültü ve vandalizm ile işsizlik, yüksek suç oranı, ırk ve kültür farklılıkları ve benzeri bazı sosyal problemler ortaktır. Aynı şekilde bazı tasarım kaynaklı problemler de birbirine benzemektedir.

Örneğin, binalar çevresinde korunaklı ve sahiplenilebilir alanların azlığı, ortak alanlarda güvenlik eksikliği, kötü kalite ve tasarımlı kapı, pencere ve ortak sirkülasyon alanları gibi. Tüm bu belirtilenlere ek olarak, yönetim ve bakım konularındaki başarısızlıklar da her bir projede bulunan ortak noktalardandır. Bununla birlikte, kiracıların büyük çoğunluğunun arzusu ise, güvenli ve korunaklı bir gayrimenkulde sağlıklı bir hayat sürmek olarak özetlenebilir. Onlar daha iyi şartlara sahip bir yaşam çevresinin insanlara övünç ve saygınlık vereceğine inanmaktadırlar.

Her ne kadar tüm projeler benzer problem ve özelliklerde olmuş olsalar da, yenileme süreçlerinde her projeye yaklaşım farklı bir şekilde gerçekleşmiştir ve sonuca götüren çözümler her proje için aynı değildir. Bu konuda Ravetz'in de belirttiği gibi (2001), her bir gayrimenkul için uygun yenileme stratejileri geliştirebilmek için, buraya ait kaynaklara bağlı olarak dikkatlice bir inceleme yapmak gereklidir.

İncelenen örnek projelerin karşılaştırılması sonucu oluşturulan değerlendirmeler aşağıda dört ana başlık altında toplanmıştır:

1. Kullanıcı Katılımı: Kiracıların katılımı açısından bakıldığında, projelerde birbirlerinden farklı yaklaşımlar sergilendiği görülmektedir.

Her ne kadar, kiracılar kendi gayrimenkullerindeki problemlerin farkında olmuş olsalar da yenileme girişimleri konusunda hepsi aynı öncülüğü göstermemiştir. Bununla birlikte tasarım sürecinde tüm projelerdeki toplumsal katılım aşağı yukarı birbirine yakın gerçekleşmiştir. Bu aşamada doğrudan ya da temsilciler yoluyla kiracılar tasarıma katılımda bulunmuşlardır. Ancak bu katılım, ana kararları almak ile kendilerine sunulan önerilerden birini seçmek arasında farklı seviyelerde gerçekleşmiştir. Bu seviye farklılıkları kiracı inisiyatifinin güçlülüğüne bağlanabileceği gibi, mimarların oynadığı rol ile de ilişkilidir. Bu fark özellikle Angell Town ve Stockwell Park konutları yenileme süreçlerinde belirgindir. Angell Town örneğinde resmi olarak kurulan kiracılar birliği, süreci başlatan ve yöneten bir rol oynamış ve Pilot Proje bölgesinde doğrudan tasarımı etkilemiştir. Bununla birlikte Stockwell Park projesinde kiracıların tasarıma dahil olmaları, merkezi hükümet girişimiyle ve yerel yönetimde çalışan mimarların tasarımları aracılığı ile gerçekleşmiştir. Katılım tablosunda, yenileme süreci içinde projelerde farklı aktörlerin ne şekilde rol aldıkları özetlenmiştir. Tablodan da izlenebileceği gibi, karar verme ve proje programının hazırlanması aşamalarında yerel yönetimin söz sahibi olmasına karşın, mimar ve kiracıların sürece dâhil olmasıyla projelerin son şeklini aldığı görülmektedir. (Tablo: 1)

Broadwater Farm projesinde, hâlihazırda mevcut olan toplumsal katılıma karşın sürekli bir mali kaynak ve yenileme sürecini hızlandırabilecek bilgi birikimi eksikliği vardır. Lea View projesinde ise, her ne kadar yerel yönetim amaçları ortaya koyup, mimarları görevlendirerek yenileme sürecini başlatmış olsa da, bu süreç içinde kiracılar kendi organizasyonlarını tamamlamışlar ve kendi inisiyatifleri ile mimarlarla birlikte tasarım sürecine ortak olmuşlardır. Angell Town projesinde kullanıcılar, tasarıma doğrudan katılımın yanı sıra, teknik anlamda destek sağlayan ve toplumsal danışmanlık anlamında neyin nasıl yapılacağına dair yön gösteren akademisyenleri de sürece katarak farklı bir girişim başlatmışlardır. Bu şekilde kiracıla-

Projeler	Aşamalar	Aktörler			
		Merkezi Hükümet	Yerel Yönetim	Mimarlar	Kiracılar
Lea View House	Karar verme	-	i	-	i
	Program	-	i	-	-
	Tasarım	-	o	i	k
	Uygulama	-	i	k	k
Broadwater Farm	Karar verme	o	i	k	i
	Program	o	i	k	k
	Tasarım	-	k	i	k
	Uygulama	a	i	k	k
Angell Town	Karar verme	o	o	-	i
	Program	-	i	k	i
	Tasarım	-	o	i	i
	Uygulama	o	i	k	k
Stockwell Park	Karar verme	i	i	-	-
	Program	o	i	i	-
	Tasarım	-	i	k	k
	Uygulama	o	i	k	k

Tablo: 1 - Katılım Tablosu
i: inisiyatif kullandı o: onay verdi
k: katılımcı oldu - : ilgisiz

rın yönettiği bu çalışmalar sonucu merkezi hükümet ve diğer kurumlardan verilen maddi destek armıştır. Bunun tam tersi bir örnek olan Stockwell Park projesinde ise, merkezi hükümet, ilgili kanun kapsamında bölgeyi yenileme kararı aldıktan sonra kiracıların aktif katılımını sağlamıştır.

Sadece Angell Town projesinde konutların tasarımı doğrudan kiracıların istekleri yönünde şekillendirilmiş, diğer tüm projelerde çözümler, doğrudan mimarlar veya yerel yönetim tarafından üretilerek, kiracıların onayı alınmak ve küçük seçim hakları tanınmak suretiyle uygulanmıştır. Her şeye rağmen her bir projede, düzenli olarak yapılan proje toplantıları ile kiracıların tasarım kararları konusunda bilgilendirilmesi sağlanmıştır. (Tablo: 2)

2. Fiziksel İyileştirmeler: Aşağıda, her bir tasarım çözümünün neden gerekli görüldüğü ve uygulama sonrasında alınan sonuçlar detaylı olarak vermiştir.

- Bloklar arasındaki yürüyüş yollarının kaldırılması, merkezi hükümetin programında olan bir dönüşüm maddesidir. Böylece, suçluların bloklar arasındaki muhtemel kaçış yolları ortadan kaldırılmış olmaktadır. Bu çözüm, bloklar arası daha güvenli başka bir bağlantı

Fiziksel Özellikler	Lea View		Broadwater Farm		Angell Town		Stockwell Park	
	İlk Yapım	Yenileme	İlk Yapım	Yenileme	İlk Yapım	Yenileme	İlk Yapım	Yenileme
Yapım Yılı	1939/ 1940	1981/ 1986	1967/ 1973	1989/ 2002	1972/ 1976	1989/91 1991/ -	1970/ 1976	1989/90 1995/ --
Konut Sayısı	300	238	1063	1086	752	600*	929	916
Sosyal Altyapı	var	var	yok	var	yok	var	var	var
Yenileme Derecesi	büyük		orta		büyük		orta	
Konut Dışı İyileştirme	var		var		var		var	
Konut İçi İyileştirme	var		yok		var		var	
Kiracıların Taşınması	var		yok		var		yok	
Mimarın Çalışma Şekli	özel ofis		belediye		özel ofis		belediye	
Mimarın İşvereni	belediye		belediye		kiracılar		belediye	

**sayı yaklaşıktır.*

Tablo 2- Fiziksel özellikler karşılaştırma tablosunda yapılan dönüşümlerin dereceleri karşılaştırılmaktadır. Büyük müdahaleler hem konutların içinde hem de dış alanlarda yapılan mekânsal dönüşüm ve yenilemeleri kapsar, orta seviyede müdahaleler ise daha çok bina dış cephesinde yapılan tadilatları ve konut içlerinde yapılan, mutfak, banyo, ısıtma sistemi gibi yenilemeleri içerir.

sağlanan projelerde iyi sonuçlar vermiş, peyzaj düzenlemeleri ve çevre aydınlatma elemanlarının kullanılması bu çözümü bütünleyen iyileştirmeler olmuştur.

- Giriş katında bulunan otoparkların yeni kullanım amaçlı dönüşümü, yine merkezi hükümet tarafından öncelik verilen bir çözümdür. Bununla birlikte, bu çözüm kiracıların kullanabilecekleri bir kaynağa dönüştü ve bu mekânlarda kendi işlerini kurmuşlardır.

- Giriş katı dairelerin 1. kat dairelerle birleştirilerek bahçe dubleksi şeklinde düzenlenmesi, kullanıcı ihtiyaçlarından yola çıkılarak oluşturulmuş bir tasarım çözümüdür. Bu dönüşüm aynı zamanda korunaklı alanlar oluşturulmasına yardımcı olan bir uygulama olmuştur. Bunun dışında, üst katların küçük çocuklu aileler için uygun olmadığı düşüncesi de bu çözümün arkasındaki nedenlerdendir. Ayrıca çocukların vandalizme sebep oldukları düşüncesiyle de çocuklu ailelerle diğer kiracıların farklı girişleri kullanmaları ve ortak kullanım alanlarındaki çocuk sayısının azaltılması hedeflenmiştir.

- Aynı girişi kullanan konut sayısının sınırlandırılması ve blok giriş yönlerinin değiştirilmesi, yine güvenlik açısından herkes tarafından gözlemlenebilen bina girişleri ve ortak alanlar oluşturulmasını hedefleyen bir çözümdür. Girişlerin iç avlulardan verilmesi yerine cadde yönünden sağlanmasıyla, daha iyi kontrol edilebilir güvenli girişler kazanılmıştır. Özellikle dışa açık koridorlarla ulaşılan konut tiplerinde, yatayda yapılan dolaşım yer yer bloke edilmiş ve bunun yerine düşeyde merdiven veya asansörler kullanılarak daha özelleştirilmiş ve kontrollü ortak alanlar oluşturulmuştur.

- Yan yana dairelerin birleştirilerek daha büyük mekânlı konutların elde edilmesi, özellikle 1930'lu yıllarda yapılmış konutlar için gerekli bir çözümdür. Böylece bu konutların mekân standartları yükseltilerek, yeni kazanılan alanlarda kullanışlı mutfak ve banyolar oluşturulabilmiştir.

- İnsan ve araç trafiğinin yeniden düzenlenerek daha güvenli bir çevre oluşturulması, her bir konut alanı için oldukça farklı sonuçlar getiren ilginç bir çözüm olmuştur. 1930'lu yıllarda yapılmış avlulu konutlarda araç trafiğini yayaların bulunduğu alanların dışına almak çok iyi sonuçlar vermiş, binalar arasında daha çok yeşil ve aynı zamanda güvenli alanlar kazanılmıştır. Bunun karşın, 1960 ve sonrasında inşa edilmiş konut alanlarında, güvenli çözüme araç trafiği ile yaya dolaşım alanlarının yol kotunda bir arada kullanılmasıyla ulaşılmıştır. Orijinal tasarımdaki şekliyle kullanılmayan ve bu nedenle sahiplenilmeyen zemin kattaki alanlar bu sayede kullanıma açılmıştır.

3. Bütçe Yönetimi: Bu dört projeyi dikkate aldığımızda, yenilemede kaynak bulmanın en kritik konu olduğunu söyleyebiliriz. Projeler, merkezi hükümetin yenileme için kaynak fon oluşturmasının ardından belli bir hızda ilerleyebilmişlerdir. Her ne kadar Angell Town ve Broadwater Farm projelerinde kiracılar bazı özel kredi ve destekler almaya hak kazanmış olsalar da bu miktarlar gerekli iyileştirmeleri yapmak için yeterli olamamıştır. Her bir proje için iyileştirmelerle bütçe arasındaki ilişkiler de farklı şekillerde gelişmiştir.

Örneğin Broadwater Farm'da yenileme işi zamanında ve bütçe sınırları içinde bitirilmiş olmasına karşın, konutların içinde ısıtma sistemi dışında herhangi bir yenilemeye gidilmemiştir. Yenilemelerin yapılmasında en başta gelen kaygı, suça engel olmak ve konut alanının olumsuz imajını değiştirmek olduğu için, tüm dikkat bloklar arası bağlantı yolları, bina cepheleri, giriş kapıları ve peyzajın iyileştirilmesine verilmiştir. Stockwell Park'ta ise, mutfak ve banyo iyileştirmeleri başlangıçtaki program içine alınmış ve uygulama bu şekilde başlatılmış, ancak işin yarısı tamamlandığında belediye kaynak yetersizliği nedeniyle işi özel sektöre devretmek zorunda kalmıştır. Aynı şekilde Lea View House'da yenileme bütçesi tüm bloklara asansör kulesi eklenmesi için yeterli gelmemiştir. Angell Town örneğinde ise, her ne kadar hem kiracılar hem de belediye "Pilot Proje"nin tüm konut alanına uygulanması konusunda anlaşmaya varmış olsa da, projenin yüksek maliyetli olduğu öne sürülerek konut alanının kalan kısmında yenileme yerine blokların büyük kısmı yıkılarak yerlerine yeni binalar yapılmıştır.

4. Mimarların Rolü: Mimarlar Lea View House ve Broadwater Farm projelerinde, ofislerini gayrimenkul alanı içinde oluşturmuş ve belli saatlerde kiracılarla görüşmeler düzenlemişlerdir. Diğer iki projede ise, mimarlar kendi ofislerinde çalışmalarına karşın, haftalık proje toplantıları ile kiracılarla sürekli ileti-

şim içinde olmuşlardır. Bu tavır, kiracılarla mimarları bir araya getirerek aralarında iyi bir ilişki kurulmasını sağlamıştır. Mimarların özellikle konut alanı içinde bir ofiste çalışmaları, kiracıların kafalarında oluşabilecek endişeleri ortadan kaldırarak karşılıklı güven ve anlayışın oluşmasını da getirmiştir. Angell Town'da tasarım süresince kiracı birliğine danışmanlık yapan akademisyenler, belediye, proje mimarları ve kiracılarla birlikte çalışarak çözüm ortağı olmuşlardır. Stockwell Park projesinde ise, yenileme projeleri belediyede çalışan bir mimar tarafından hazırlanmış, daha sonra bu projeler özel bir danışmanlık şirketi tarafından, kiracı temsilcileri bilgilendirilerek uygulanmıştır.

Bu örneklerden de görülebildiği gibi, mimarlar bu projelerde salt tasarımcı rolünden çok daha farklı roller üstlenmişlerdir. Mimarların üzerinde çalıştıkları ilk şey kiracıların güvenini kazanmak olmuştur. Onlar geleneksel mimarlık ofislerinin alışılageldik engellerini yıkarak, kiracıların tasarım sürecinin bir parçası haline gelmelerine imkân vermişlerdir. Bu çabayla, belediye mülkiyetindeki konutların tarihinde ilk kez, kiracılar, arada başka bir görevli veya aracı olmaksızın, mimarlarla doğrudan iletişime girebilmişlerdir. En pahalı ve elde etmesi en zor olan mimarlık hizmetleri, artık kendi oturdukları konutlarda kiracılar için mümkün hale gelmiştir.

Belediyede de çalışsalar, özel bir ofiste de çalışsalar, mimarlar her zaman devlet kurumlarının getirdiği gerekliliklerle, kiracıların istekleri arasında dengeyi kurmaya çalışmışlardır. Her ne kadar belediyeler tarafından görevlendirilmişlerse de, sürecin gereği olarak bir müddet sonra kiracılar mimarların asıl müşterisi haline gelmiştir. Mimarların başlangıçta kendilerine ait fikirleri olmuş olsa da, kiracılarla görüştükçe tasarımlarına şekil vererek onlara kendi fikirlerini açıkça anlatabilmek için çeşitli araçlar kullanmışlardır. Bu tarz bir çalışma tek bir müşteriye hizmet vermekten çok farklı beceriler gerektirmektedir; her şeyden önce, bu çift taraflı bir öğrenme sürecidir ve iki taraf da hem kendini ifade etmek hem de karşı tarafı dinlemek konularında sayısız fırsatlar deneyimlemiştir. Öyle ki, bazı durumlarda mimarlar kiracıların haklarını savunmak ve söylemlerinin avukatlığını yapmak durumunda kalmışlardır.

Bu dört projenin incelenmesi sonucunda ortaya çıkan başka bir sonuç da, projelerde ortaya atılan tasarım çözümlerinin doğrudan mimarların tasarımcı rolleri ile bağlantılı olmadığıdır. Mimarlar temel olarak merkezi veya yerel yönetim organları tarafından oluşturulan belirli bir programı izlemişlerdir. Buna karşın, süreç içerisinde oynadıkları farklı roller, mimarların bu belirlenen konulardaki çözümleri açık bir şekilde kiracılara aktarmaları ve kiracıların uygulamalara katkılarını alabilmeleri anlamında çok yardımcı olmuştur. Yine de toplumsal organizasyonu çok sağlam, güçlü kiracı dernekleriyle çalışan mimarlar programda ön görülen çözümlerin ötesine geçip çok daha farklı çözümler geliştirebilmişlerdir. Angell Town örneğinde olduğu gibi, çok iyi örgütlenmiş bir kiracı grubunun farkındalığı, yenileme projesini farklı bir perspektife taşıyabilmiştir. Bu projede kiracılar, kendi oturdukları bu sosyal konutları bilindik "sosyal konut" görüntüsünden çıkarmayı hedeflemişlerdir ve bununla da kalmayıp yönetimdekileri bu konuda ikna edebilmişlerdir. Hiç şüphe yok ki, bağımsız toplumsal danışman olarak çalışmış akademisyenler grubu, bu kendine güven ve farkındalığın oluşmasında çok yardımcı olmuştur. Kiracıların fikirlerini belli bir amaç için yönlendiren bir yaklaşımdansa, onlara kendi yönlerini bulmaları konusunda donanım sağlayarak toplumsal danışmalık yapan bir mimarın oynadığı rol sonuçta elde edilen başarı ile doğrudan bağlantılıdır.

Bir başka bakış açısından yaklaşıldığında, mimarların özel sektörden gelmeleri ve belediye adına çalışmaları arasında sonuçta elde edilen ürünler bakımından farklılıklar oluştuğu görülür. Özel mimarlık ofislerinde çalışan mimarlar tarafından yürütülen yenileme projelerinin daha kökten bir takım değişiklikleri beraberinde getirdiği, ancak belediye mimarları tarafından yürütülen projelerde temel çözüm setleri dışına çıkılmadığı görülmektedir.

Ancak şu da açıkça görülmektedir ki, mimarın oynadığı rol, tasarım çözümleri ve yenileme projelerinin sürdürülebilirliği arasında güçlü bir bağ vardır. Hazır bir set halindeki tadilat çözümlerini uygulamaya çalışmaktansa, yerel sorunları yerel bilgi ve işgücünün yardımıyla tam da yerinden çözmek anlayışı bu dört projeye başarıyı getirmiştir. Yenileme sürecinin proje-

lere nihai bir sürdürülebilirlik getirebilmesindeki en önemli etken, tasarım çözümlerinin ortaya çıkış şeklidir. Burada, tasarım ürününün yanı sıra tasarım süreci de, sürdürülebilirlik bağlamında öne çıkmaktadır.

Ancak tüm bunların yanı sıra yenileme süreçlerine katılan ve bu süreç içinde sürekli fikir danışılan bir konumda bulunan bir kısım kiracının büyük tadilatlar sırasında evlerinden çıkartılarak başka konutlara taşınması ve konutlar tamamlandıktan sonra belediyeler tarafından yerlerine yeni kiracılar alınması mevcut toplumsal yapıyı değiştirmiştir. Önceden yapılmış bir anlaşma olmadığı takdirde, katılım sürecine katkıda bulunmuş kiracılar evlerine geri dönememişlerdir. Bu durum, yenileme geçirmiş bu gayrimenkullerin geleceğe yönelik sürdürülebilirliğini etkileyebilecek bir nitelik taşımaktadır. TOL

KAYNAKLAR

Anon. (1987) Housing Estate Modernisation, Hackney. Brick Bulletin, Autumn, 20-22.

Anon. (1985) Energy Refurb Success on Hackney Estate. Building, 249, 7414, 71.

Anon. (1985-a) RIBA Blames Council for Riot 'Ghetto'. The Architects' Journal, 182, 42, 49.

Anon. (1973) Building Dossier-Local Authority Housing: Stockwell Park redevelopment. Building, April 27, 83-96.

Anon. (1993) Lambeth asks DoE for £ 43m to fix up estate. Building Design, 1111, February 12, 6.

Anon. (1991) Insight: Paul Klapiscak: Territorial Rights. AJ Focus, 5, 9, 50-51.

Anon. (1991) New vision. Building, 256, 7722, 12.

Antwi, P. (2001) The Active Community in Procter, K., ed. Community - Led Estate Regeneration Handbook: by residents for resident. Revised edition. Totnes: Churches National Housing Coalition & The Housing Corporation

Bentley, I., (1993) Community Development and Urban Design in Hayward, R. and Mc Glynn, S. eds. Making Better Places: Urban design Now. Oxford: Butterworth Architecture.

Bourne, L.S. (1990) Introduction in: Van Vliet, W., ed. International Handbook of Housing Policies and Practices. New York, London: Greenwood.

Burnett, J. (1991) A Social History of Housing 1815-1985. 2nd addition: London: Routledge.

Cantle, T., (1986), Keynote Talk, Urban Design Group Conference June 1985. Urban Design Quarterly, special issue, March.

Coleman, A. (1994) Utopia on Trial: Vision and Reality in Planned Housing, reprinted second ed., London: Hillary Shipman,

Covan, R., (1992) A new spirit in Angell Town. The Architects' Journal, 195, 8, 11.

Glancey, J. (1985) Paradise Regained in Hackney. RIBA Journal, 92, 6, 53-55

Hackney, R. (1990) The Good, the Bad and the Ugly. London: Frederick Muller

Hamdi, N. (1995) Housing without Houses: participation, flexibility, empowerment. London: Intermediate Technology.

Harloe, M. (1990) Great Britain In: Van Vliet, W., ed. International Handbook of Housing Policies and Practices. New York, London: Greenwood.

Hughes, G., (1981) Its tough but it ain't pretty. Building Design, 528, January 16, 9.

Pepper, S., (1971) Housing Improvements: Goals and Strategy. London: Lund Humphries.

Power, A. (1997) Estates on the Edge. London: Macmillan Press Ltd.

Rao, N. (1990) The Changing Role of Local Housing Authorities. London: Joseph Rowntree Memorial Trust,

Ravetz, A. (1980) Remaking Cities: Contradictions of the Recent Urban Environment. London: Croom Helm,

Ravetz, A., (2001) Council Housing and Culture: The History of a Social Experiment. London: Routledge.

Revees, P. (1996) An Introduction to Social Housing. London: Arnold,

Rogers, L. (1999) Urban Renaissance: Sharing The Vision .01.99. London: Urban Task Force,

Rowlands, J. (1983) Housing's Hidden Assets: Lea View House, Clapton, Estate improvement through community participation. The Architects' Journal, 178, 29, 52-53.

Sim, D. (1993) British Housing Design. Exeter: Longman

Spring, M., (1984) Public Housing Repairing the Damage: Lea View Estate Building, 246, 7325, 31-32.

Taylor, M., (1995) Unleashing the Potential: Bringing residents to the centre of regeneration. York: Joseph Rowntree Foundation.

Thompson, J., (1985) Community Architecture: The Story of Lea View House, Hackney. London: RIBA Community Architecture Group,

Towers, G. (1995) Building Democracy: Community Architecture in the Inner Cities. London: UCL Press,

Thompson, J., (1987) Lea View House. In Sneddon, J. and Theobald, C. eds. Building Communities: The First International Conference on Community Architecture. Conference Proceedings. London: Community Architecture Information Services in association with RIBA Publications.

Wates, N., Knevitt, C. (1987) Community Architecture: How People are Creating Their Own Environment. London: Penguen Books

Wood, J., (1987) DoE praises council for work on riot-torn estate. Building Design, 848, August 7, 5.

KAYSERİ'NİN KENTSEL GELİŞİM SÜRECİ

Füsun Kocatürk
Mimar, Yrd. Doç. Dr.

Erciyes Üniversitesi
Mimarlık Fakültesi,
Mimarlık Bölümü, Öğretim Üyesi

Cumhuriyetin kurulmasından sonra izlenen ekonomik gelişme ve modernleşme politikalarının mekansal yansımaları kentlerin gelişim sürecinde etkili olmuştur. Cumhuriyetin ilk yıllarında bu yaklaşımların mekandaki izlerini, ulaşım kararlarında, sanayi politikalarında, kamu yapılarının ve konut alanlarının inşasında görmek mümkündür. Kayseri, Cumhuriyet sonrası kalkınma politikaları ile bir çok kamusal yatırım faaliyetlerinin olduğu ve ilk planlı gelişen kentlerden birisidir. (*)

Bu çalışmada, Kayseri'nin mekansal gelişimi plan dönemleri içinde incelenmekte; planlama kararları, değişim ve dönüşüm süreci açıklanmaya ve sonuçları tartışılmaya çalışılmaktadır.

Kentin karakteristik özelliğini oluşturan kale ve çevresinde oluşan organik kent dokusu, Cumhuriyet dönemine kadar varlığını sürdürmüştür. 1927 sayımına göre nüfusu 40,000 kişiye yakın olan Kayseri, o dönemde ortalama iki kilometre çapında bir alanı kapsamaktadır. Gabriel'in (1954) ifadelerinden, 1927 yıllarında kentin iç surlarının korunduğu, dış surların yalnızca kalıntılarının görülebildiği, Kapalıçarşı'nın iç kaleye yakın konumda yer aldığı ve yakın yıllarda yıkılmış olan Askeri hastane ile Hükümet Konağı ve ayrıca çok sayıda cami, medrese, han, hamam vb bulunduğu anlaşılmaktadır. (Şekil1)

Şekil 1 20. yy. Başı Kayseri Yerleşim Dokusu (Gabriel, 1954)

Yaklaşık olarak 1930'lu yıllara kadar, Kayseri kent merkezinde önemli bir değişme olmamıştır. Gabriel'in planına göre kent sınırları, kuzeyde Hacıkılıç camii, doğuda Gültepe'deki Memleket Hastanesi ve Büyükşehir Belediyesi'nin batısından geçen "Deliçay" adlı sel deresi, güneyde Seyit Burhanettin Mezarlığı hizasından itibaren düz bir hat üzerinde Atpazarı, Çakalız ve Çifteönü mahalleri ve batıda İmam Hatip Okulu çevrelerine dayanmaktadır (Karatepe, 1999).

Cumhuriyet döneminden itibaren kentte önce kamu sonra özel sektör gelişmiş ve kent yeni ulaşım olanaklarıyla büyümüştür. O yıllarda sermaye birikiminin az olması nedeniyle gerek ulaşım altyapısının geliştirilmesi gerekse sanayi yatırımlarının gerçekleştirilmesinde devletin etkin olması gerektiği düşünülmektedir. Yabancı şirketlerin elindeki demiryolu hatları millileştirildikten sonra, devlet eliyle yeni de-

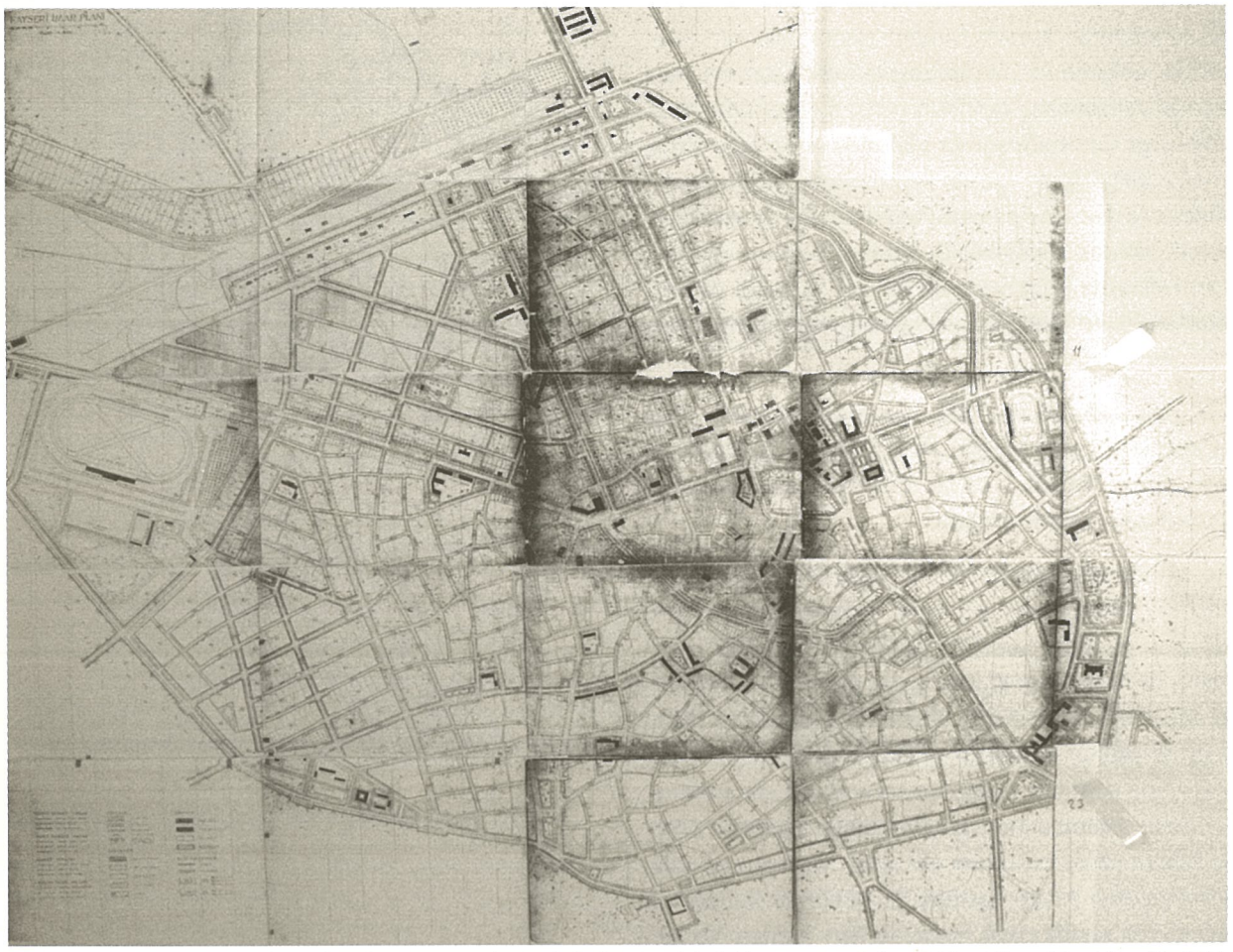

Şekil 2 1945 yılı Kayseri İmar Planı (Kayseri Büyükşehir Belediyesi arşivindeki mevcut paftaların birleştirilmesiyle elde edilmiştir.)

miryolları yapılmıştır. Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin çağdaşlaşma ve kalkınma araçları olarak demiryolları önemsenmekte ve yerli sanayinin geliştirilmesi hedeflenmektedir. Kayseri'de bu politikalar sonucu birçok yatırım gerçekleştirilmiştir. Kentte kurulan ilk büyük sanayi kuruluşu "Tayyare Fabrikası" (1926) ve "Tank Tamir ve Montaj Fabrikası"dır. Kayseri'ye tren geldikten sonra kentin mekansal yapısında önemli değişimler olmuş; demiryolu yapımı ile (1927) kente hareketlilik artmıştır. Bu hat doğu-batı yönünde uzanmakta ve kenti kuzey yönden adeta bir sınır oluşturmaktadır. Bugün de varlığını sürdüren istasyon binası lojmanları ve bakım merkezleri ile döneminin özgün örneklerinden birisidir. Ülkenin kalkınma stratejilerinin bir diğer tamamlayıcısı olarak 1929 yılında kurulan Bünyan Hidroelektrik Santrali ile 1931 yılından itibaren Kayseri'ye elektrik verilmeye başlanır.

1930 yıllarından sonra kent dışında kurulan sanayi alanları, onların yakınında, yeni konut alanlarının ortaya çıkmasına neden olacaktır. Kayseri'de 1935 yılında demiryolunun kuzeyinde, lojmanlar, sosyal tesisler ve eğitim kurumlarıyla birlikte kentin kuzeyinde küçük bir semt oluşturan Sümerbank kurulur. "Sümerbank yerleşkesi, Kayseri kentini modern hedefler doğrultusunda yeniden kuran önemli bir sosyal ve mekansal organizasyon olarak değerlendirilmelidir" (Asiliskender, B. 2009) Sümerbank'ın kurulmasıyla kentin kuzey yönde gelişiminin önü açılırken, benzer şekilde 1950'lerde inşa edilen Şeker Fabrikası ve lojmanları da batı yönündeki gelişimin öncüsü olacaktır.

İlk köklü planlama çalışmalarından önce, kentin doğu - batı ile kuzey - güney aksında bulunan yollar kısmi planlarla (1939) belli ölçülerde genişletilmişler ve Hükümet Binası, Halkevleri, Dikimevi, PTT, Tekel, Vali

yapılarının tümünün bugün tehdit altında olduğunu belirtmek gerekir. 1958'de demiryolunun kuzeyinde kalan, Mevlana, İstasyon, Gazi Osman Paşa Mahalleleri ile Yeni Mahalle planlanmış, bu alanlar Sümer Bez Fabrikası'na yakınlıkları dolayısıyla hızla yapılaşmıştır. 1963'de Erkilet Havaalanı'nın yapımı, Erkilet üzerindeki diğer konut alanlarının oluşumu ile kentin kuzey yönünde yeni bir fiziki görünüm oluşmuş, bunu diğer mahalleler izlemiştir.

Kompakt bir forma sahip olan kent sanayinin ve konut alanlarının yer seçimi ile yeni ulaşım olanakları sonucu doğu-batı yönünde lineer olarak gelişmeye başladığı görülmektedir.

60'lı yıllar önemli ilk değişikliklerin yaşandığı dönemdir. Bu dönem ekonomik yatırımların arttığı, hizmet sektörünün kent mekanında yoğunluğunun arttığı bir dönemdir. Bir yandan eski kent dokusu tahrip edilerek, çok katlı yapılar oluşmakta, diğer yandan kent genişlemekte ve yeni yerleşim alanları oluşmaktadır.

1970'lerde, kent ana ulaşım aksları (doğu-batı) boyunca lineer formda gelişmesini sürdürürken, merkez fonksiyonları olduğu yerde büyümeye devam etmiş, etrafındaki geleneksel doku üzerindeki yıkıcı etkisi artmıştır. Yapılan planlama faaliyetleri, merkezi gelişim sorununu iyi çözememiş koruma faaliyetlerinin yetersizliği de eklenince, doku üzerindeki baskı önlenememiştir. Türkiye genelinde yaşanan göç Kayseri'yi de etkilemiş ve 1970'li yıllar gecekondulaşma hız kazanmıştır.

1975 yılında Yavuz Taşçı tarafından yapılan nazım imar plan ile çok katlı geniş caddeli kent görünümü oluşmaya başlamıştır. Taşçı planında lineer formda ve tek merkezli kent olarak ele alınan Kayseri, hizmetler yoğun şehir merkezi olarak tasarlanmıştır (Şekil 3). Projeksiyon dönemi sonunda (1990) büyük sanayinin gelişerek metropol kentin dışına çıkacağı varsayılmıştır. Plan raporunda, Kayseri'de kapalı çarşının yanında yeni merkez gelişmesinin ve sanayi bölgelerinin oluşumundan hareketle, merkez yerleşiminin ve biçiminin kentin fiziki şekillenmesinde yol gösterici olarak ele alındığı ve etkin bir ulaşım sistemi ile tek merkezli bir makroform yaratılacağı belirtilmektedir (Taşçı, 1975). Kentin batısında büyük bir alanın organize sanayi bölgesi olarak önerildiği, böylece diğer sanayi tesisleri ile kentin fiziki bağlantısının sağlanacağı vurgulanmaktadır. Kentin yağ lekesi şeklinde büyüme eğiliminde olduğu belirtilmiş ve kentin lineer olarak gelişimi uygun görülmüştür. Merkezin doğusu ve Sivas yolunun güneyinin, mevcut eğilime uygun olarak, merkezden uzaklaştıkça azalan yoğunluklarda yüksek gelir grubunun yerleşebileceği bir bölge olarak düzenlenmesi; bu alanın merkeze yakın yörelerinde ve yakın batı ve kuzeyinde orta gelir grubunun, merkez-batı koridoru boyunca ve Argıncık sanayisinin gelişmesine bağlı olarak düşük ve düşük-orta gelir grubunun yerleşmesi öngörülmüştür. Geleneksel dokunun

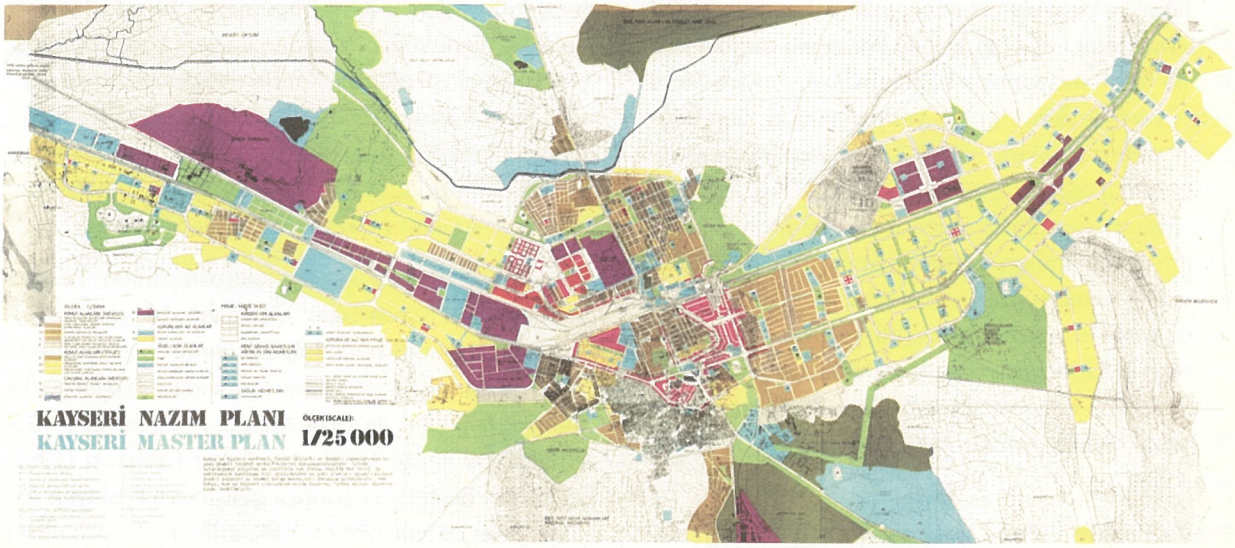

Şekil 3 1975 Kayseri Çevre Düzeni Planı

Konağı, Kız Enstitüsü, gibi kimi yapılar buna göre inşa edilmişlerdir (Çalışkan, 1995). Ama kent hala sur içinde ticaret ve iş merkezlerinin yoğun olduğu kompakt bir yapıda organik dokulu tipik bir Anadolu kentidir.

Konut bölgesi 1950'lere kadar geleneksel sınırlar içinde kalmıştır. Geleneksel doku 1950 sonrası fonksiyon değişikliğine uğrayacak, konut alanları imar planları ile getirilen ulaşım, arazi kararları doğrultusunda ana trafik aksları üzerinde yer alacaktır. Kent, küçük ticari faaliyetten, sanayi ve onunla birlikte hizmet sektörünün geliştiği bir yapıya dönüşmektedir (Kocatürk, 2003).

Kayseri'nin ilk planı 1944 yılında Alman şehirci Prof. Oelsner danışmanlığında, Kemal Ahmet Aru tarafından yapılmıştır. Her ne kadar, Oelsner eski kentin korunmasını, yeni konut gelişme alanlarının ise doğu yönünde, Sivas caddesinin iki yanında ızgara planlı olarak gelişmesini önermişse de, bu öneri Belediye Meclisi tarafından kamusal yükü yaratacağı gerekçesiyle reddedilmiştir (Karatepe, 1999). Bu planda yine de bir çok kamu yapısı korunmuştur. Ancak belediyenin istemi doğrultusunda eski kentin planlaması sonucu zamanla organik kent dokusu, birçok tarihsel ve kültürel yapı tahrip olacaktır. Bu plan incelendiğinde kentin hemen hemen mevcut sınırları içinde kalındığı, İç kaleden Kiçikapı'ya kadar olan alanın geleneksel dokunun tamamen değişimine yol açacak şekilde ızgara planlı olarak düzenlendiği, ancak çağdaş bir kentin gerektirdiği kimi donatıların yerleştirildiğini ve yeşil bir kuşakla çevrili bir kent önerildiği görülmektedir (Şekil 2). İç kale önündeki meydan bir aks ile tren istasyonuna bağlanmakta, Ankara-Sivas yolu üzerinde ikinci bir aks yer almaktadır. Garı bağlayan cadde üzerinde çeşitli kamu yapıları, yeşil ile ilişkilendirilerek yerleştirilmiştir. Kentin kuzeyindeki Karpuzatan semtinde, geleneksel dokunun dışında yapılması düşünülen pastırma ve sucuk imalathaneleri, 1944 yılındaki bu plana göre oluşturulmuştur. Daha sonraları, belediye çeşitli yıllarda, Bayındırlık ve İskan Bakanlığı'nca onaylanan mücavir alanlara ek imar planları düzenlettirmiştir. Bu planlar genellikle bölgesel ölçekte ya da mahalle ölçeğindedir (Berksan,1987).

Planla birlikte gelişen imar faaliyetlerinin bugünkü Kayseri makro-formunun önemli belirleyicilerinden biri olduğu söylenebilir. 1950'de iç kalenin güneyinden Kiçikapı'ya kadar olan bölge kamulaştırılmış ve burası ızgara planlı olarak, alt katları çarşı, üst katları konut olacak şekilde yeniden şekillendirilmiştir. Bu yıkım kararı ile eski kentten geriye tek bir yapı örneği kalmamıştır (Karatepe, 1999). Bugün de kentin ana akslarını oluşturan birçok cadde 1957'de açılmıştır. Bu bölge genişleyerek ilerde M.İ.A. içindeki önemini koruyacaktır.

1950-1960 döneminde eski kent merkezinde pek çok yıkımlar gerçekleştirilmiş ve yeni yollar açılmıştır. Bir yandan eski kent dokusu hızla yok edilirken, bir yandan da yeni konut ve işyerleri planlanmıştır. Kentin kuzeyinde Sahabiye, Fatih mahalleleri oluşmuş, kentin doğu aksını oluşturan Sivas Caddesi boyunca yeni bloklar oluşmaya başlamıştır. Kayseri'de, küçük sanayicileri ve imalatçıları, sur içinden dışarı çıkarmak ve bir arada toplamak üzere yapılan, kentin batı aksı üzerindeki Eski Sanayi Sitesi (1957) aynı zamanda Türkiye'de kurulan ilk sanayi sitelerinden biri olması bakımından önemlidir. O yıllarda kent dışında kalan sanayi sitesi, gelecekte sanayiden ticarete dönüşerek M.İ.A. sınırları içinde kalacaktır.

Gerçekte 1950'li yıllar, pek çok imar faaliyetinin geliştiği, eski dokunun yıkılıp yeni cadde ve sokakların açıldığı, Sahabiye, Fatih, Aydınlıkevler ve Esenyurt gibi kentin batı ve kuzey yönündeki konut alanlarının oluşturulduğu, içme suyu sorununun çözüme kavuşturulduğu yıllardır. Kent büyümekte, bir yandan eski doku yenilenirken, bir yandan da yeni konut ve sanayi alanları oluşmaktadır. Kentin doğu yönündeki gelişimi Sivas Caddesi'nin her iki tarafının K. Ahmet Aru tarafından konut alanı olarak planlanması ile tamamlanır. Kentin bugünkü makro formunun temellerinin bu düzenlemeler sonucu oluştuğu söylenebilir.

Bir kamu politikası olarak gerçekleştirilen Tayyare Fabrikası ve Sümerbank çevrelerinde yeni yerleşim alanlarını oluşmuş; bunları kentin batı yönünde 1950'ler sonrası özel sektör tarafından yapılan Birlik Mensucat (1951) ile Orta Anadolu Mensucat (1955) ile yine bir kamu tesisi olan Şeker Fabrikası (1955) izlemiştir. Bu tesisler sonrası gelişmeye başlayan Aydınlıkevler ve Hürriyet mahallelerini diğer mahalleler izler. Döneminin yapı tarzlarını yansıtan bu dönem

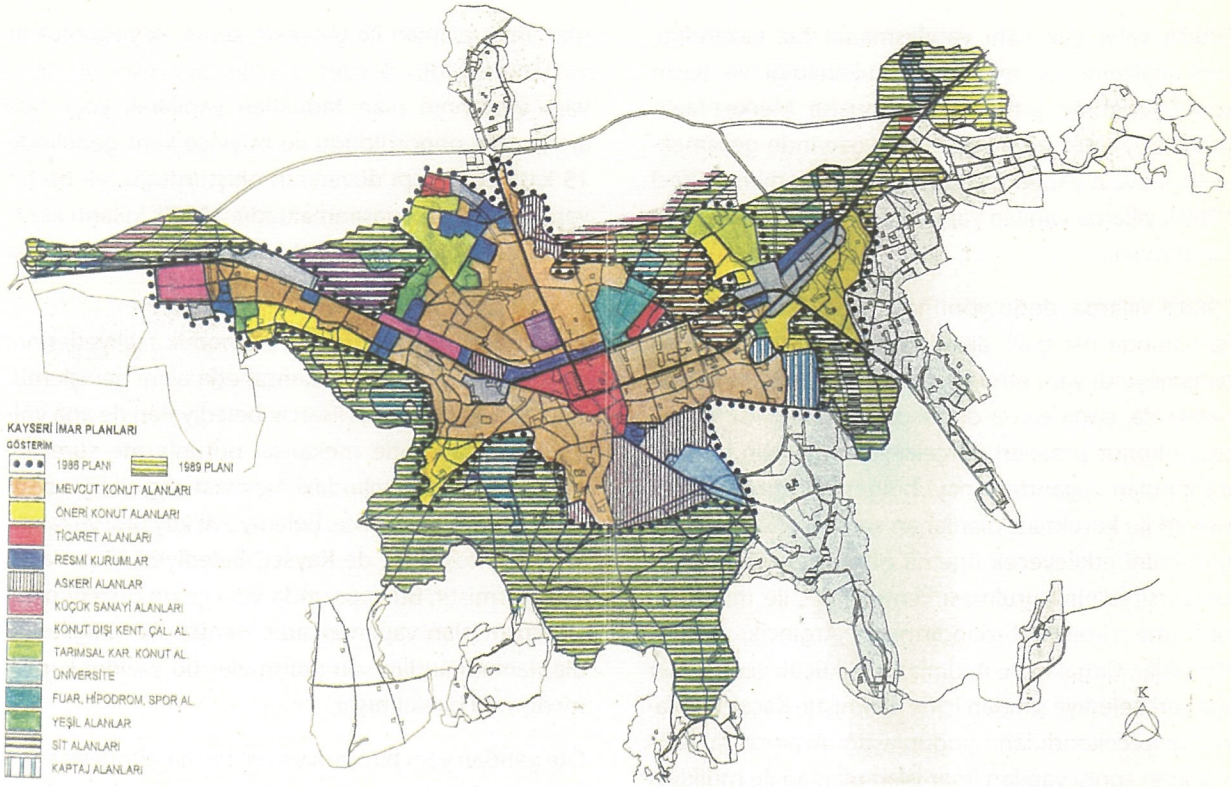

Şekil 4. Kayseri Kent içi ve Yakın Çevresi Ulaşım Etüdü ile Raylı Sistem Avan Projesi ve Fizibilite Etüdü Hazırlanması, (K.B.B. A.P.K. Daire Başkanlığı, 2000)

bir bölümü sit bölgesi sınırları içine alınarak korunması, ticaret ve hizmet sektörünün yoğunlaştığı Cumhuriyet Mahallesi ve çevresinin tampon bölge olarak gelişmesi öngörülmüştür; eski sokak ve cephe estetiğinin korunması gereği vurgulanmıştır.

Kent ve çevresinde ağaçlı alanların yokluğu göz önüne alınarak, güneyde Hacılar, Hisarcık ve Talas sırtlarında yer alan meyve bahçeleri ve bağlar kentin peyzaj alanı olarak düşünülmüştür. Bu alanlar, aynı zamanda korunacak yer üstü yapıtları ile arkeolojik sit bölgelerini barındırması nedeniyle mutlak koruma alanları olarak öngörülmüştür (Taşçı, 1975). Günümüzde bu bağ-bahçe alanları, hızla kentin daha yoğun ikinci konut bölgesi durumuna dönüşmektedir.

1986 yılında, Berksan tarafından yapılan planda Taşcı planındaki genel ilkeler korunmuştur (Şekil 4). Kentin mekansal yayılmasında büyük tesislerin yer seçimi, transit yol geçişleri ve çevre yerleşmelerin konumlarının yanı sıra örgütlü konut gelişmesinin de büyük rolü olduğu ve kentin lineer olarak gelişme eğiliminde olduğu belirtilir (Berksan, 1986).

Sanayi ve hizmet sektörü esas ekonomik faaliyet olarak öngörülmüştür. Yerleşimin batısı sanayi ve küçük sanayi alanları, doğusu konut dışı kentsel çalışma alanı olarak planlanmış, güneydeki bahçeli alanların karakterinin korunması öngörülmüştür.

Kayseri'nin 1980 sonrası mekansal gelişmesinde görülen başlıca eğilimler, kentin geniş alanlara yayılma eğiliminin ortaya çıkması, özellikle kuzey ve batı çeperlerinde gecekondulaşma, merkezin kendi etrafında büyümesi ve ana yollar boyunca aksiyal gelişmesi, kentin doğu-batı çeperlerinde planlı toplu konut alanlarının oluşması, eski kent dokusunun hemen hemen bütünüyle tahribi ve çok katlı yapılaşmanın artması, kentin yakın çevresindeki yerleşmelerle kentin bütünleşme eğilimi, güneyde bağ evleri karakterinde ikinci konut gelişmesinin yaygınlaşması şeklinde özetlenebilir (Kocatürk, F.2003).

1980'li yıllar çok katlı yapılaşmanın hız kazandığı, yeni malzeme ve tekniklerin kullanıldığı ve toplu konut yapımının arttığı yıllar olmuştur. Merkez faaliyetler büyümekte ve belli akslar üzerinde gelişmektedir. Mevcut yapıların yıkılıp yeniden yapılma süreci 1960'lı yıllarda yapılan yapıları da içine alacak şekilde hızlanmıştır.

1980'li yıllarda, doğu yönünde Sivas caddesinin her iki yanında üst gelir dilimine dönük konut alanları gelişmeye devam etmiştir. Bu dönemde önce kentin batısında, daha sonra doğusunda çok sayıda büyük toplu konut projeleri gerçekleştirilir. Kentin batısında kurulan organize sanayi bölgesi ve küçük sanayi siteleri ile kurulması planlanan serbest bölge, kentin gelişimini etkileyecek önemli göstergelerdir. Erciyes Üniversitesi'nin kurulması kentin Talas ile mekansal birleşme sürecini hızlandırmıştır. Argıncık, Ambar, Konaklar, Cırgalan ve Aydınlar gibi küçük yerleşimler Kayseri Belediye sınırları içine alınmıştır. Kaçak yapıların ve gecekonduların yoğunlaştığı Argıncık'ta 1993 yılından sonra yapılan imar ıslah planları ile mülkiyet ve altyapı sorunlarının bir bölümü çözüme kavuşturulmakla birlikte yapı yoğunluklarının biraz daha artışına neden olunmuştur. Taşçı döneminde sınırları belirlenen kentsel sit alanı yıkımlar ve bakımsızlık sonucu küçültülür.

1988 yılında Kocasinan ve Melikgazi ilçe belediyelerinden oluşan Kayseri Büyükşehir Belediyesi kurulmuştur. Kayseri'deki planlama faaliyetleri, 1990'lardan sonra devam etmiş; ana ilkeler korunmak üzere pek çok plan revizyonu ve ilave plan yapılmıştır. 1990'lar sonrası dikkat çeken en önemli uygulamalar, yeni toplu konut alanlarının oluşturulması, ıslah imar planlarının yapımı, gecekondu önleme bölgesinin yapımı, plan tadilatları yolu ile tekil yoğunluk artışları, büyük kentsel projelerin (stadyum ve terminal yapımı) gerçekleştirilmesi ve raylı sistemin inşası olarak özetlenebilir.

Kentin doğusuna yapılan büyük toplu konut kooperatifleri ile başlayan gelişme; tarihsel, doğal, arkeolojik ve kültürel değerleriyle önemli bir yerleşim bölgesi olan Gesi ve çevresini yoğun bir yerleşim baskısı altına almıştır.

Islah imar planları ile gerçekte kente ek yoğunluklar yüklenmektedir. Benzer şekilde düzensiz oluşmuş yapı adalarının plan tadilatları yapılarak yoğunluk artışlarının öngörüldüğü ve böylece kent genelinde 15 katlı ayrık yapı düzeninin oluşturduğu tek tip bir yapılaşma süreci yaşanmaktadır. 1990'lı yılların kentsel ölçekte belki de en ilgi çekici projesi gecekondu önleme bölgesinin oluşturulmasıdır.

Kentin nüfusunun artması, ekonomik faaliyetlerinin çeşitlenmesi sonucu mekansal etki alanı genişlemiş; Talas, Erkilet, Hacılar, Hisarcık belediyeleri de ana yollar boyunca kentle mekansal bütünleşme sürecine girmişlerdir. 2004 yılındaki mevzuat değişikliği sonucu çevredeki birçok ilçe, belediye ve köy gibi yukarıda anılan yerleşmeler de Kayseri Belediyesi hinterlandı içine girmiştir. Bu kapsamda yeni çevre düzeni planı ve nazım plan yapılmaktadır. Henüz plan bilgilerine ulaşılamadığından son gelişmeler bu yazının kapsamı dışında bırakılmıştır.

Öte yandan yeni bir stadyum ve terminal yapılmasına karar verilmiş ve arazileri satış yoluyla özel şirketlere devredilmiştir. Boşaltılan alanlarla ilgili nasıl bir tasarrufta bulunulacağı tam olarak bilinmemekle birlikte çok katlı yoğun yapılaşma kararları ile kamusal bir alanın özel sektöre devri konusu tartışmalar ve belirsizlikler yaratmıştır. Kent merkezinde yer alan bu geniş alanların kentin görünümünü büyük ölçüde değiştireceği açıktır.

2000'li yıllarda kentin mekansal yapısını en çok etkileyen proje raylı sistem projesidir. Kentin doğu-batı aksı üzerindeki ana yol üzerinde planlanan hafif raylı sistem pek çok tartışmalar getirmekle birlikte tamamlanmış ve işletmeye açılmak üzeredir. Raylı sistem hattının ve diğer kentsel gelişim projelerinin yer seçimi üzerine yapılan tartışmalar halen sürmekle birlikte ayrı bir değerlendirme konusu olarak yine bu çalışmanın dışında tutulmuştur. 2000'li yılların kent makro formunda hissedilen en önemli değişimlerinden birisi de eski bağ alanlarının kente yakın kısımlardan başlamak üzere önce yazlık ev olarak sonra üst gelir grubuna yönelik sürekli kullanılan bahçeli evlere dönüşmekte olmasıdır. Kent peyzajının bu güzel unsurunun korunarak geliştirilmesi yerine tek tip bir yerleşme düzeninin hakimiyetine terk edildiğini belirtmek gerekir.

Kent içindeki 1930'lu yıllardan itibaren yapılan ve dönemin özelliklerini yansıtan konut alanlarının yoğunluk artışları verilerek yok edilmesi ve yenilenmesi süreci- Sümer, Hürriyet, Sahabiye, Aydınlıkevler gibi - dönemin diğer bir yapılaşma faaliyetidir. Önemli tarihsel birikiminin çoğunun yitirildiği kentte, günümüzde 20. Yüzyıl ve Cumhuriyet döneminin mimari özelliklerini yansıtan yapı stoku da ne yazık ki yok olmaya başlamıştır.

SONUÇ YERİNE

Kayseri'nin mekansal yapısında görülen değişimlerin, aslında ülke düzeyinde izlenen politikalarla yakından ilişkili olduğu görülür. **Cumhuriyetin ilk yıllarında aynı zamanda bir modernleşme hareketi içeren kentin imarı, başlangıçta demiryolları, çeşitli kamusal yapılar, sanayi ve çevresinde gelişen konut alanları ile kendini gösterir.** Kayseri çeşitli kamusal yatırımlar ve onların etrafında gelişen yeni konut alanları ile 'modern kent' görünümü ve yaşam biçimi sunarken, geleneksel kent dokusunun da yavaş yavaş değiştiği ikili bir yapı sergiler. Modernleşme projelerinin kentlerin planlı gelişmesini öngördüğü bu dönemde ilk plan yapılır. Kentin modernleşen bölümü çeşitli kamusal yapıları içeren bir aks ile eski kente bağlanır. Bu aksın demiryolu ağı ile buluştuğu yerde bir de gar kompleksi bulunmaktadır. Demiryolu fabrika alanı ile ilişkilidir. Yeni planlanan alan geleneksel dokunun organik yapısı ile belirgin farklılık gösteren ızgara sistemli bir yapılaşma sunar. Cumhuriyet Meydanı modern kent görünümünün tamamlayıcısıdır. Planda iç kaleden Kiçikapı'ya kadar olan yerleşik alan geleneksel dokunun tamamen değişimine yol açacak şekilde ızgara planlı olarak düzenlenir. Plancının eski kenti koruma önerisine karşın belediyenin istemi ile yapılan bu düzenleme ile mevcut geleneksel dokunun bir bölümü değişir. Bugün MİA içinde kalan alan karakteristik özellikleri ile dikkat çeker. Önemli kamusal yapılar korunduğu bu plan tam olarak uygulanmamakla birlikte bugünkü Kayseri'nin gelişimine yön vermiştir. Fabrika çevresindeki konut yapımının dışında önemli bir konut yapımı görülmez.

1950'li yıllar özel sektör yatırımlarının kamu yatırımlarının önüne geçtiği yıllardır. Kentin batı yönünde özel sektör tarafından kurulan fabrikalar yeni semtlerin oluşmasına yol açar. Konut üretimi hızlı bir şekilde artar. Planın uygulaması asıl bu dönemde gerçekleştirilir. Geleneksel doku büyük ölçüde tahrip edilir. Geniş bulvarlar açılır.

1970'li yılların başında kent, hala 1-2 katı geçmeyen düz damlı yığma taş yapı doku görünümündedir. En çok göç almaya başlandığı, bir yandan gecekondulaşmanın yaşandığı bu dönemde ikinci planın yapımına başlanır. Taşçı planında metropoliten kent olma vizyonu konularak kent planlanır. Kent bir hizmetler ve sanayi kenti olacaktır. Böylece kent geniş bulvarlı, çok katlı bir kent görünümü kazanır. Türkiye'de izlenen politikalara koşut olarak, **küçük girişimcilerin yapım faaliyeti ve gecekondulaşma** döneme damgasını vurur.

Kısa bir süre sonra 1986'da üçüncü plan yapılır. Bu planda da Taşçı planındaki genel ilkeler korunur. Küçük sanayi siteleri, toplu konutlar, gecekondu önleme bölgeleri yoluyla kent gelişmekte; merkezi iş alanı yoğunlaşarak daha etkin hale gelmektedir. Sit alanı üzerindeki yıkıcı tahribat artmakta, bağ alanları ikincil konut alanlarına dönüşmektedir. "...Eski Selçuklu ve Osmanlı kent dokusunun yerini geometrik parselasyon planı almıştır" (Aru, 1998). Kentte çok katlı ve yoğun yapılaşmanın arttığı görülür. Türkiye'de **neo-liberal politikalarla toplu konut yapımında radikal değişimlerin yaşandığı** bu dönemde Kayseri'de de toplu konutlar yapılır. Bu konutlar ayrık düzende kümelenmiş organize çok katlı bloklardır. Daha sonraki uygulamalar; ilave alanların planlanması ya da plan tadilatları yoluyla yoğunluk artışları getiren uygulamalar olmuştur.

2000'li yıllardan itibaren dünyada küreselleşme ekseninde düşünülen ve **büyük kentsel projeler gerçekleştirerek ekonomik gelişim sağlama** anlayışının yansımaları Kayseri'de de görülür. Raylı sistemin planlanması, kentsel ölçekte bazı projelerin gerçekleştirilmesi kentte yeni bir dönüşümün yaşanmakta olduğunu göstermektedir. Değişimin diğer bir tarafının plan uygulama anlayışında olduğu söylenebilir. Bu, çoğu kez spekülatif nedenlerle, plan bütünlüğü aranmaksızın, gerçekleştirilmesi istenilen bir projeye uygun olarak kısmi plan değişikliği yapılması anlayışıdır. Yapılaşmanın ana ulaşım aksları boyunca gelişmesi, kent makroformunun kent çevresinde ışınsal olarak gelişmesine neden olmuştur.

Bugün kentte yerleşik dokuda görülen en önemli dönüşümler, Cumhuriyet döneminin önemli mimari ve kültürel mirası olan alanlar üzerindedir. Ne yazık ki kentteki rant baskısı ile gelişen plan kararları günümüzde bu alanların yok edilmesine neden olmaktadır. Kentsel sit alanında birkaç yapının dışında hemen hemen hiçbir yapı kalmamıştır. Kentin doğu yönünde artan yoğun yerleşme kararları doğal ve kentsel sit özelliği gösteren küçük yerleşimleri tehdit edecek boyutlara ulaşmıştır (Bilsel, G. ve diğerleri, 2001). Yapı stokunun yeniden değerlendirilmesi ve korunması gereken kültür varlıklarının korunması uzun vadeli stratejiler belirlenmesi ile olanaklıdır. Bu amaçla kentsel yenileme ve dönüşüm alanları belirlenmeli ve uygun politikalar geliştirilmelidir.

Son yıllarda yapılan uygulamaların plan bütünlüğünden yoksun ele alınması, birçok eleştirinin kaynağını oluşturmaktadır. Kayseri'nin hinterlant sınırı genişletildikten sonra yeni bir imar planı yapılmaya başlanmıştır. Bu planla eklemlenen yeni alanların kentte önemli mekansal değişiklikler yaratacağı açıktır. TOL

NOT

(*) Bu çalışma Kasım 2003'de İTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü Şehir Planlama Programında Prof. Dr. Fulin Bölen danışmanlığında tamamlanan yazara ait "Kayseri'de Konut Alanlarının Yer Seçimi ve Hanehalkı Hareketliliği" başlıklı doktora tezinden genişletilerek düzenlenmiştir.

KAYNAKLAR

Aru, K.A., 1998. Türk Kenti, YEM Yayın, İstanbul

Asiliskender, B., 2009. "Anadolu'da Modern Bir Yaşam Kurmak: Sümerbank Kayseri Bez Fabrikası ve Lojmanları", Fabrika'da Barınmak, Der: Ali Cengizkan, Arkadaş Yayınları.

Bilsel, G.,Büyükmıhçı, G., Kocatürk Özcan F., Hisarlıgil, H., Yıldız, T. 2001. Geleceğin Orta Anadolu Metropolü Kayseri Yakınında İki Küçük Tarihsel Kent: Germir ve Tavlusun, TAÇ Vakfı'nın 25 Yılı Anı Kitabı, Türkiye'deki Risk Altındaki Doğal ve Kültürel Miras, Türkiye Anıt Çevre Turizm Değerlerini Koruma Vakfı, İstanbul

Çalışkan, N., 1995. Kuruluşundan Günümüze Kayseri Belediyesi, Kayseri Büyükşehir Belediyesi Yayınları

Gabriel, A. 1954. Kayseri Türk Anıtları, Güneş Matbaası, Ankara.

Karatepe, Ş. 1999. Kendini Kuran Şehir, Kayseri Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Önder Matbaası, Ankara.

Kocatürk, F. 2003. Kayseri'de Konut Alanlarının Yer Seçimi ve Hanehalkı Hareketliliği, İ.T.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul.

Taşçı, Y. , 1975, Kayseri Nazım Plan Raporu

Topaloğlu, M., Berksan, B.,Topaloğlu, M.A., 1986 , Kayseri İmar Planı Araştırması.

KAYSERİ KENTSEL SİT ALANI'NIN "PLANLI" DEĞİŞİMİ (*)

Neşe Yılmaz Bakır
Şehir Yüksek Plancısı
Erciyes Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Planlama Bölümü, Öğretim Görevlisi

Değişim kavramının kelime anlamı "bir başka biçime ya da duruma girme" (TDK, 2005) olarak ifade edilmektedir. Ancak bu kavramın tartışılması insanoğlunun varoluşundan bugüne değin süregelmektedir. İlk çağların önemli filozofu Herakleitos (M.Ö.540-480) "Değişiklikten başka hiç bir şey devamlı değildir", sözü ile konuya sanırım bugün içinde oldukça geçerli bir tanımlama getirmiştir. Zamanın sürekliliği içerisinde değişim kaçınılmaz bir olgudur ve etkisini yaşantının her alanında her an gözlemleyebilmek olanaklıdır.

Değişimin en temel aktörü olan insan ürünü çevre yani kentler üzerinde -kaçınılmaz olarak- değişme yönünde sürekli bir baskı vardır. Kentsel değişim olarak ifade edebileceğimiz bu süreç, etkilerini kentlerin sosyal, ekonomik ve dolayısı ile mekansal yönleri üzerinde daha yoğun göstermektedir.

İlk şehirler toplumların kapasitesi daha çok yerleşebilecek ve kalıcı olabilecek şekilde büyüdüğü zaman ortaya çıkmıştır. Kentleşme süreci olarak tanımlanan bu durum, ekonomik, politik ve toplumsal boyutları da hesaba katarak, sanayileşmeye ve ekonomik gelişmeye bağlı olarak, kent sayısının artması olarak tanımlanabilir (Keleş, 2002). Kısaca kentleşme zaman içerisinde yaşanan bir gelişme ve değişimi anlatmaktadır. Bu sürecin sonucunda da kentler giderek büyümekte, yaşam biçimleri, yönetim yapısı, kapital gücü, nüfus artışı-yığılmaları, göçler, ekonomik şartlar gibi nedenler ile değişmektedir. Ancak günümüze gelindiğinde kentler, kademesiz, denetimsiz, kontrolsüz ve sınırsızca büyümeye çalışan metropolitenleşme süreçlerini de tıpkı kentleşme süreçleri gibi kontrolsüz yaşayarak değişen, dönüşen bir yapı olarak karşımıza çıkmaktadır.

Sözü edilen bu sürecin getirisi olan kentsel mekanın değişimi yönündeki baskılar özellikle yıllar önce gelişimini tamamlamış kentin yerleşik dokularında daha yoğun olarak hissedilmektedir. Zira kentler büyüdükçe kent merkezi ve çevresi arasındaki bağlantı zayıflamakta ve nüfusun çevreye yayılmasına paralel olarak kent merkezi de kaçınılmaz olarak çevredeki alanlara kaymaktadır. Bu desantralizasyon ve nüfus yapısındaki değişme kent merkezlerinin boşalmasına ve sonuç olarak da çöküntü sürecini yaşamaktadır (Schilding, K.,1981).

Bu durumdan özellikle kentin tarihsel merkezine yakın konumdaki 'geçmişin kültür kalıtı' geleneksel dokular etkilenmektedir. Pek çok ülkede olduğu gibi ülkemizde de tarihi kent dokuları kentlerin merkezinde yer almaktadır. Genellikle sit bölgesi ilan edilen bu alanlar değişim baskılarına karşı durmakta zorlanmakta giderek eskime-köhneme-harap olma- terk edilme sürecini yaşamaktadırlar. Bu sürecin nedenleri olarak artan yoğunluk sonucu oluşan rant talepleri; binalarda fiziki eskime; nüfusun azalması; kamusal politikaların yavaşlığı ve yetersizliği, taşıt ulaşımına elverişli yol,su, kanalizasyon telefon ve elektrik gibi altyapı eksiklikleri, asıl kullanıcıların bu bölgeyi terk etmesi sonucu yaşanan sosyal bozulma gösterilebilir. Sonuç ta olarak ta bu alanlar genellikle düşük gelir gruplarının barındığı sosyal ve ekonomik açıdan çöküntü alanları haline gelmektedirler.

Yukarıda ifade edilenlerin yanı sıra bu süreci hızlandıran en temel etken ve değişim aracı şüphesiz izlenen planlama politikalarıdır. Politikalar, her dönemde kentsel mekanı biçimlendirmişlerdir. Kent ve politika arasındaki ilişkide kent, zaman zaman, amaç olma niteliğini kaybederek, siyasi ve politik beklentilerin karşılanması için sahip olunan bir araç olarak ele alınır. Gerçekte kent mekanında aynı anda yaşanan bu ikili ilişkide kent, özellikle fiziksel yapısı ile, ciddi düzeyde (olumlu ya da olumsuz) değişim yaşar (Richards, Biddick, 1994). Bu açıdan da plan, kentsel politikanın etkili aracı ve kentsel değişimin yönlendiricisi olarak kabul edilebilir. Ancak planlama anlayışının da geçirdiği bir değişim süreci bulunmaktadır. Yaşanan değişim sürecinde kentsel servisler, zoning'e ait ölçütler ve mülkiyet üzerine uygulanacak yasal kontroller gibi geleneksel işlevini sürdüren planlar yeni amaçlar da edinmiş, menfaat gruplarını harekete geçirici bir rol üstlenmiştir (Neuman, 1998). Zaman içerisinde planlama kavram olarak değişirken, dolayısı ile,planlarda da değişim yaşanmaktadırlar. Zira uzun soluklu karar verme hızla gelişim gösteren kentsel organizma söz konusu olduğunda yetersiz kalmaktadır. Planlarda yaşanan değişimlerin en temel nedeni; plan amaç ve ilkelerine ilk planlarda gereğince uyulmaması, böylece planın temel stratejileri ile uygulamaya yönelik kararların yeterince güçlü olamaması,olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca planlama alanındaki (olumlu veya olumsuz) fiziksel, sosyal, kültürel ve ekonomik kökenli değişiklikler, planların uygulanabilme potansiyellerinin az olması, planda belirlenen, parasal örgütsel ve yasal modellerin gerçekleştirilememesi, en önemlisi de yerel yönetimlerin taleplerini yeterince karşılayamaması diğer etkili nedenler olarak sayılabilir (Mardan,Özgönül,1993).

KAYSERİ KENTSEL SİT ALANINDA DEĞİŞİM SÜRECİ

Yukarıda sözü edilen sürecin yansımasını bugün ülkemizdeki bir çok kentte olduğu gibi Kayseri'de de gözlemleyebilmek olasıdır. Özellikle bugün kent merkezinde yer alan Kayseri Kentsel Sit Alanı kentsel değişim baskısını oldukça yoğun biçimde yaşamakta ve giderek doku özelliğini de yitirerek yok olmaktadır.

Kentsel Sit Alanı'nda yaşanan bu süreci sürecini tariflerken bir çok etkenin varlığından söz etmek olasıdır. Örneğin 19.yy. ın ortalarından itibaren Kiçikapu'nun güneyinde kalan ve bugün Sit Alanı sınırları içerisnde yer alan mahallelerde oturan, aralarında Hristiyanların bulunduğu kullanıcıların bu mahallelerden ayrılmaları, yine varlıklı kesimin Sivas, İstanbul ve İstasyon caddelerinin olduğu bölgelere daha modern gereksinimleri karşılayan konutlara taşınmaları, otomobilin hayata girmesiyle de geleneksel mahallelerin sokakları ihtiyacı karşılayamaz hale gelmesi gibi etkenler bu kapsamda ele alınabilir. Ayrıca diğer bir önemli etken olarak Kayseri Kent Merkezi'nin 1717 ve 1835 yıllarında yaşadığı iki büyük depremde oldukça büyük oranda zarar görmesi gösterilebilir. O dönemde Sivil Mimari -az sayıdaki zengin ve yönetici evleri dışında- çoğunlukla ihtiyacı karşılayacak türden yapıldığı için deprem sonrası kent merkezi kaçınılmaz olarak oldukça yıpranmıştır. Sağlam malzeme ile yapılmaları ve vakıfları tarafından korunmaları nedeniyle kurumsal yapılar ayakta kalırken, sivil yapılar sözü edilen deprem ayrıca yangınlar gibi nedenlerle giderek yıkılma-harap olma sürecine girmiştir. (Karatepe, 1999)

Ancak bu süreçte Kayseri geleneksel kent dokusunu etkileyen en önemli değişim aracı şüphesiz planlama faaliyetleridir. Kayseri'de imar hareketlerinin İmparatorluğun sonlarında ve özellikle de II.Abdülhamit döneminde başladığı söylenebilir. İlk imar planı çalışma-

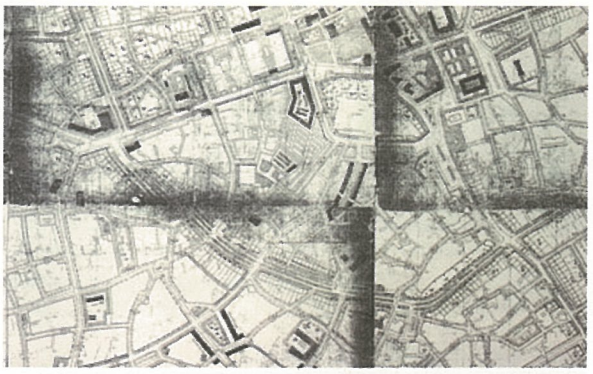

Şekil 1 Kemal Ahmet Aru Planı (Tarihsel Kent Merkezi sınırları temel alınmıştır)

Şekil 2 Hatıroğlu Camii ve önündeki yeni açılan bulvar

sı ise 1944 yılında hazırlanmıştır. İlk planı, Kayseri'ye davet edilen Alman şehirci Prof. Gustav Oelsner başkanlığında Kemal Ahmet Aru hazırlamıştır (Şekil 1).

Oelsner eski şehrin korunmasından yana tavır almasına teklifini Belediye meclisi reddetmiştir. Belediyenin isteği doğrultusunda Oelsner eski şehri planlamaya yönelmiştir. Eski kentteki sivil mimarlık örneklerinin kalitesiz ve derme çatma yapılar olarak nitelendirilmiştir. Planda bu nedenle cami, medrese, hamam, kümbet ve çarşı gibi yapıları korumuş, 3-5 örnek dışında konut dokusunun yıkılmasını öngörmüştür. Hazırlanan plan, 1950 yılında Osman Kavuncu tarafından uygulamaya konulmuş, İç kalenin güneyinden Kiçikapu'ya kadar olan bölgeyi kamulaştırılarak yıkım başlamıştır. Hunat ve Lale Camii'nin etrafı yıkılmış, Hatıroğlu Camiinin önündeki bulvar açılmıştır (Şekil 2). 1960 darbesi ile ara verilen yıkım süreci 1963 yılında Mehmet Çalık'ın belediye başkanı seçilmesiyle devam etmiş, 1944 yılındaki Ölsner Planı'nın 1973 'e kadar uygulaması kökten yıkım politikası olarak izlenmiştir. (Karatepe'den Yılmaz, 2005)

08-02-1975 tarihinde Yavuz Taşçı tarafından Kayseri için yeni bir nazım plan hazırlanmıştır (Şekil 3). Bu plan ile sur dışındaki bölgelerde yıkılan eski mahalleler ve yeni imara açılan alanlarda yüksek bloklu geniş bulvarlı şehir anlayışına geçilmiştir. Geleneksel dokunun bir bölümü sit bölgesi sınırları içerisine alınarak ticaret ve hizmet sektörünün yoğunlaştığı Cumhuriyet Mahallesi tampon bölge olarak öngörülmüştür. Konut alanları 20-80 bin nüfuslu mahalleler olarak biçimlendirilmiştir. Bu mahallelerin yoğunlukları merkezden uzaklaştıkça azalan biçimde planlanmıştır. Ancak bu yıllarda da kentin yenilenmesi adına yapılan çalışmalar özellikle tarihi dokuyu yok ederek sürmektedir. (Kocatürk, 2000)

1989'da Bülent Berksan tarafında revize edilen imar planında da aynı ilkeler korunmuştur (Şekil 4). Kent-

Şekil 3 08-02-1975 tarihli Yavuz Taşçı planı

Şekil 4 Bülent Berksan Planı (1989)

Şekil 5 Kayseri Kentsel Sit Alanı Hava Fotoğrafı

te ulaşım aksları doğu batı yönünde lineer büyürken merkez fonksiyonları olduğu yerde büyümeye devam etmiş, bu durum, etrafında yer alan geleneksel doku üzerinde yıkıcı etkisini artırmıştır (Kocatürk, 2000).

Nihayet Anıtlar Yüksek Kurulu'nun 08-02-1975 tarih ve 5271 sayılı kararı ile belirlenen 13-08-1975 tarihinde resmen onaylanan Nazım İmar Planı ile; Kiçikapu Mahallesi'nin güneyinde kalan eski mahallelerin tamamına yakınını (yaklaşık 110 hektar) 'Sit Bölgesi' olarak ilan edilmiştir. Ancak; 13.8.1975 tarihinde tasdik edilen şehir nazım planında sit bölgesi olarak tasdikli nazım planı paftasında belirlenmiş bulunan Kayseri kentsel sit alanının yeniden incelenmesine karar verilmiştir. Bu konu için Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları Yüksek Kurulu 'na belediye başvurmuştur. Yapılan inceleme sonucunda 27.4.1984 tarih ve 250 sayılı Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları Yüksek Kurulu kararı mevcut 110 hektar büyüklüğündeki alan 8.8 hektara düşürülerek bölge daraltılmıştır

Günümüzde fiziki ve sos- yo ekonomik açıdan çöküntü halinde bulunan Sit Alanı (Şekil 5) içerisinde Tosun Mahallesi, Tavukçu Mahallesi, İsmetpaşa Mahallesi, Hacı Mansur Mahallesi yerleşimleri yer almaktadır. (1) Sit Alanı içerisinde bir kısmı 19. yüzyılın zengin Hıristiyan ailelerine ait olan 429 adet ev bulunmaktadır. Bu evlerden 20 adeti korunmak üzere sivil mimarlık örneği olarak Kayseri Evleri listesine alınmıştır. Ancak sadece 7 adet yapının Erciyes Üniversitesi tarafından restorasyonu gerçekleştirilmiş, korunması sağlanmıştır (Şekil 6).

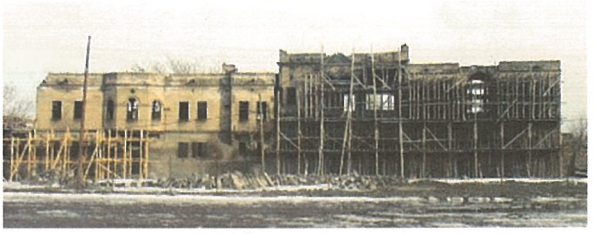

Şekil 6 Erciyes Üniversitesi Tarafından Restorasyonu Gerçekleştirilen Konutlar (2005)

KAYSERİ KENTSEL SİT ALANI "KORUMA" İMAR PLANI DENEYİMİ

Koruma Amaçlı İmar Planları, hızla değişen yaşam koşullarına karşın doğal ve kültür varlıklarının korunması, bakımı ve günümüz yaşamı ile bütünleştirilerek kullanılabilmesi amacı ile yapılan planlardır. Ancak ülkemizde, özellikle uygulama aşamasında bir çok güçlükle karşılaşılmakta sonuç olarak sit alanı ilan edilerek koruma amaçlı hazırlanmış planı olmasına rağmen bir çok geleneksel doku yok olma sürecini yaşamaktadır.

Kayseri kentsel sit alanı için de koruma çalışmaları 1990 yılında Kayseri K.T.V Koruma kururlunun 26.02.1990 gün ve 691yılı kararı ile Bülent Berksan tarafından Kayseri Sit Alanı için Koruma Amaçlı İmar Planı hazırlanması ile başlamıştır.

Sit Alanı Korumanın özellikleri imar planı raporunda; kentte eski dokusunu büyük ölçüde koruyan tek bölge olması, bölgede pitoresk, sanat ve tarihi değerler açısından önemli yapıların yer alması,belirli bir bölgede toplanmış olan evlerin plan şemaları, bezemeleri, yapı malzemeleri, yapı sistemleri, ve yapı ögeleri açısından benzerlik göstermeleri ve hemen hepsinin 19.yy. sonu ve 20. yy. başı aynı tarihi dönemi karakterize etmesi ve evlerde ahşap, taş ve yağlı boya resimler şeklinde bezeme türlerinin çok güzel örneklerinin bulunması, olarak belirtilmiştir (3).

Sit Alanı Koruma Amaçlı İmar Planı'nda 3 Bölgeye ayrılmıştır.

1.Bölge: Sit alanı merkezinde Yalçın Sokağın iki yanı ile Bayram Sokak, Gündoğdu Sokak, arasında kalan alana ilaveten Setenönü Caddesi doğusunu tamamlayan Bahçe Sokak ile Büyükçeşme Sokak arasında kalan alanlar;

2.Bölge: Setenönü Caddesi ve batısı ve Hamam Yeri, İstiklal İlkokulu'nun kuzeybatısı ve güneyi ille doğudaki alanlar;

3.Bölge: Hatiroğlu Camii güneyinde bulunan 8 katlı imar affından yararlanan bina ile güneyinde bulunan parselli alanlar, İstiklal ilkokulu, Kadı Burhanettin Ortaokulu ve Kiçikapu Karakolu'nun bulunduğu parsellerdeki bina ve alanlarından oluşmaktadır.

1.Derecede koruma programına alınacak olan bölgede; tescilli ve tescilsiz tüm yapılar sokaklar, bahçelere ve ağaçlar, çeşmeleri, kuyuları vb. tüm elemanları ile koruma altına alınacak adaların içerisinde kalan ve yola cephesi olmayan ya da çevre gereği kamulaştırılması gereken parseller dinlenme mekanları, günlük aktivite alanlarında günün her saatinde yılın her döneminde yaşamın sürekliliğine ve canlılığını sağlayacak öneriler getirilmesi karalaştırılmıştır.

2. Derece Koruma Bölgesi; kısıtlı yenileme ve koruma alanı olarak tanımlanan alanda mevcut yapılar kendi parseli içerisindeki orijinal duruma getirmeye, yabancı eklentilerden arındırılmaya, sağlıklaştırılmaya, yaşanır hale getirilmeye çalışırken, bölge için önerilen kullanma oranlarına göre parsellerinde noksan olan hakları alırsa onları kullandırmaya olanak verilmesi önerilmiştir.

3. Derece Koruma Bölgesi; ise yeniden yapılaşmanın ağırlıklı olduğu tamamen boş yapı adalarını ve Sit Bölgesi ile etrafını çevreleyen trafik çemberi arasında kalan alanları kapsamaktadır. Sitin yakın çevresini oluşturan Merkez bankası ve çevresi Hatıroğlu camii ve güneyi Setenönü hamamı pazaryeri ve yeni caminin de yer aldığı bu alanlar otoparklar ve yeşil alan kullanımları yaya yolları ve gereğinde sit alanına hizmet götürülebilecek olan trafiğin de girebileceği yollar vasıtasıyla kentsel çevre ile ilişkiyi sağlayabilen daha ziyade yayalara hizmet veren bir anlayışla düzenlenecek biçimde planlanmıştır.

SONUÇ

Ancak bugüne gelindiğinde Kayseri kentsel sit alanı doku özelliğini yitirmiş, sosyal ve ekonomik açıdan çöküntü haline gelmiş bir bölge halindedir. Koruma imar planının ne derece uygulanabildiği sit alanı içersinde neredeyse iyi durumda sivil yapı örneğinin kalmadığı gerçeğinden de anlaşılabilir (Şekil 7). Burada en temel açmaz İmar planlama çalışmaları ile sit alanlarının planlanması birlikte yürütülmesi gerçeğidir. Zira planlamanın en temel gereklerinden biri plan bütünlüğüdür. Bugün Kayseri Kentsel Sit alanı, nazım planda kuzeyinde 50m., doğusunda 70m., güneyinde ise 40-50m. genişlikte ana yollardan oluşan bir ulaşım ringi ile çevrelenen, en yoğun ve aktif bölümü içerisinde yer almaktadır. Kuzeyden iş ve ticaret bölgesine güneyden de 350 kişi/ha. yoğunluktaki meskun konut alanlarına dayanmaktadır. Oysaki, kentsel sit alanında yeniden yapılanan alanlarda KAKS =1,2 olarak belirlenmiş, yapılar en fazla iki kat olarak belirlenmiştir. Parsellerin ise hiçbir şekilde ifraz edilemeyeceği

Şekil 7 Sit alanı içerisinde yer alan konutlardan örnekler

kararı verilmiştir. Turistik tesis alanlarında; turizm yönetmeliği uygulanması, sosyal tesis alanları; gençlik merkezleri, halk eğitim tesisleri, yurtlar ve benzeri tesislerin yapılması kararı verilmiştir.

Dolayısıyla, bu kararlar sit alanı içerisindeki mülkiyet sahiplerini rahatsız etmektedir. Normal planlamayla verilen imar haklarının koruma ile sınırlandırılması planlamanın doğasında olan bir durumdur. Ancak mal sahipleri sit alanı çevresindeki planla verilen 350 kişi/ha. yoğunluk ve çevredeki büro ve çeşitli plan revizyonları ile yapılaşan özel hastaneler dolayısı ile artan ranttan kaçınılmaz olarak faydalanmak istemektedirler.

Yine sit alanındaki korumaya yönelik uygulamaların (özellikle kamulaştırmaların) belediyelere kaldırılamayacak bir parasal yük getirdiği belirtilmektedir. Bu yükten kurtulmak, planın eylem gerektiren bölümlerinin değiştirilmesi ve/veya azaltılmasıyla mümkündür. Bilindiği gibi alan kullanımının değiştirilmesi de belediyelerin revizyon isteklerinde önemli bir yer tutmaktadır. Ayrıca ulaşım ağının yetmemesi, 18. madde uygulanamaması gibi geleneksel/kentsel dokuyu yakından ilgilendiren eylemler de plan değişikliği istemlerinin nedenleri arasındadır.

Yine yıkımlar için gösterilen diğer önemli nedenler, asıl sahipleri tarafından terk edilen alan içerisindeki yapıların strüktürel olarak maili inhidam (yıkılacak şekilde tehlike oluşturan) durumunda olması ve özellikle günümüzdeki kullanıcılarının etkisi ile yaşanan ve giderek artan güvenlik sorunudur. Bu nedenler sonucunda da gerek alanın gerekse yapıların tehlike arz ettikleri gerekçe gösterilerek sahiplerinin de talebiyle alan içerisinde yıkımlar gerçekleştirilmektedir. Sit alanındaki yapılara ilişkin yıkım kararlarında Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları Yüksek Kurulunun 6.1.1984-58 (korunması gerekli kültür varlıklarının maili inhidam durumlarına ilişkin) ve 6.1.1984-59 (korunması gerekli sivil mimarlık örneklerinin kazaen veya kasden ortadan kaldırılmasına ilişkin) kararları ile 2863 sayılı yasaya göre işlem yapılmaktadır. Sonuç olarak bu sürecin gelişme yönünü metropol olmak olarak belirleyen bir kentte yaşanması vizyonu ile çelişkili bir durum yaratmaktadır. Özellikle küresel çağda yerel değerlerin giderek önem kazandığı bir gerçektir ve artık günümüzde planlama bu değerlerin ön plana çıkaran projeler üzerine odaklanmaktadır. Burada unutulmaması gereken en önemli konu, planlama sürecinde eylemlerin projelendirilmesinde değişim kadar devamlılığın da göz önünde bulundurulması gerektiğidir. Ayrıca temelde de korumanın ve gelişmenin birbirlerinin karşısında olmadığının anlaşılması gerekmektedir. TOL

NOTLAR

** Konu hakkında detaylı bilgi için, yazara ait "Kent Merkezlerindeki Kentsel Sit Alanlarında Değişim Sürecinin Değerlendirilmesi Kayseri Kentsel Sit Alanı Ve Talas Kentsel Sit Alanları Örneği" başlıklı Yüksek Lisans çalışmaya bakılabilir (Yılmaz, 2005).*

1. Kayseri Koruma Amaçlı İmar plan Raporu
2. Koruma imar planı raporundan alınmıştır.

KAYNAKLAR

Karatepe ,Ş, 1999. Kendini Kuran Şehir", Kayseri Büyükşehir Belediyesi Yayınları

Keleş, R., 2002. Kentleşme Politikaları, İmge Kitabevi , Ankara.

Kocatürk. F., 2003. Kayseri'de Konut Alanlarının Yer Seçimi ve Hane Halkı Hareketliliği, Doktora Tezi, İ.T.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

L Richards, I Biddick, 1994, Sustainable Economic Development and Environmental Local Authority Perspective, Journal Of Environmental Planning & Management, v.37(4),

Neuman, M. 1998. Does Planning Need The Plan?; Journal of American Planning Association, v.64(2), p.208,

Madran, E., Özgönül N., 1993. Koruma Planlarının Yenilenmesinde Nedenler Ve Ölçütler, ICOMOS Ulusal Koruma Planlaması Semineri II, ICOMOS Milli Komitesi-YTÜ, İstanbul.

Schilding ,K., 1981. Decentralization And Decline Of The Central City, A Case Of Demografic And Economik Change İn Bridgeport, Conn, American Journalof Economy Sociology Inc. vol 40,no.4.

TDK, 2005. Türk Dil Kurumu Web Sayfası, www.tdk.gov.tr

Yılmaz N., 2005. Kent Merkezlerindeki Kentsel Sit Alanlarında Değişim Sürecinin Değerlendirilmesi Kayseri Kentsel Sit Alanı Ve Talas Kentsel Sit Alanları Örneği, Yüksek Lisans Tezi, İTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü İstanbul.

İç Mimarlık Stüdyosuna Mekânsal İlişkiler Yoluyla Çağdaş Bir Yaklaşım

Meral Nalçakan
Mimar, Prof. Dr.
Özlem Mumcu Uçar
Mimar, Yrd. Doç. Dr.

Anadolu Üniversitesi,
Güzel Sanatlar Fakültesi,
İç Mimarlık Bölümü

Bu çalışma; iç mimarlık eğitiminde proje sürecinin, bir dizi sorgulamalar ve araştırmalarla, kuramsal temellere oturtularak kurgulanması ve geliştirilerek yaşama geçirilmesi deneyimini aktarmayı amaçlamaktadır.

Bu süreçte ilk adım, bütüncül bir yaklaşımla içinde yaşadığımız kentteki fiziksel çevrenin var olan potansiyellerinin bulunmasıdır. Daha sonra bunlardan yararlanarak tasarım problemi oluşturulmaktadır. Dikkat çekilen problem alanları, çağdaş gereksinme ve beklentiler çerçevesinde dönüştürülme, değiştirilme ve yeniden kullanılma potansiyeli olan, sıra dışı mekân ve yapısal öğelerdir. Proje derslerinde seçilen çalışma alanları, rastgele olmayıp kişisel akademik çalışmalarımız çerçevesinde yaptığımız kuramsal araştırmalara konu olmuş mekânlardır. Prof. Dr. Meral Nalçakan, Yard. Doç. Dr. Özlem Mumcu Uçar ve Öğr. Gör. H.Alev

Bu çalışma; iç mimarlık eğitiminde proje sürecinin, bir dizi sorgulamalar ve araştırmalarla, kuramsal temellere oturtularak, tarafımızdan özgün bir yaklaşımla kurgulanması, geliştirilerek yaşama geçirilmesi deneyimini aktarmayı amaçlamaktadır. Bu süreçte ilk adım, bütüncül bir yaklaşımla içinde yaşadığımız kentte yer alan fiziksel çevrenin varolan potansiyellerin bulunması ve bunlardan yararlanarak tasarım probleminin oluşturulmasıdır.

İç Mimarlık Stüdyosuna Mekânsal İlişkiler Yoluyla Çağdaş Bir Yaklaşım

Bölümümüzde ikinci sınıftan başlamak üzere alt yapısının 1. sınıfta kurulduğu altı adet iç mimari proje dersi bulunmaktadır. Bu çalışma, Ekim 2008'e kadar üç öğretim elemanının ortak yürüttüğü son yıl projelerinden İç Mimari Proje 6 üzerine odaklanmaktadır. Bu projeye kadar olan süreçte daha küçük ölçekli ve detaya inilen iç mekân problemleri verilmekte ve çözüm önerileri istenmektedir. Daha çok 1/20 ve detay ölçeğinde çalışılan bu projeler kişisel gereksinmeler, kurum kimliği, çağdaş malzeme, detay ve fonksiyon çözümlerini içermektedir. Bu çalışmaya konu olan atölyemizin geçmişte yürütmüş olduğu son sınıf projelerindeyse; yakın çevre verileri de işin içine katılarak, kent kimliğinin parçası olan mevcut mekânların tekrar ele alınması ve bütüncül olarak kurgulanması daha önceki başlıklara ek olarak öğrenciden istenir.

Özkul'dan oluşan proje atölyemizin yaklaşımı, öğrencilerin içinde yaşadıkları çevrenin farkına vararak, analiz etme ve bütünü oluşturan parçalar arasındaki ilişkileri keşfetme reflekslerini geliştirmeye yöneliktir. Bu süreç oluşturulan tasarım problemine ilişkin mevcut ilişkileri, bazen ters yüz ederek, bazen de bilinçli olarak yok sayarak, üzerine farklı anlamlar binmiş ilişkileri algılayıp, anlayarak, çağdaş ve özgün kişisel yaklaşımlarla yeniden ele almayı içermektedir. Bu atölyenin yaklaşımı, iç mekân tasarımını bütüncül olarak ele almak ve çok yönlü bağlamını göz önüne tutmaktır.

İç Mimari Proje dersinde öne çıkarılanlar; yakın çevresiyle karşılıklı ilişkileri destekleyen, iç-dış kavramlarıyla bütünün parçası olarak tanımlanan, ana konsept çerçevesinde özgün mobilya-donatı tasarımı, renk-malzeme seçimi ve projeye özgü detay çözümlerini de içeren mekan tasarım problemlerinin oluşturulmasıdır. Bu yolla öğrenciye, problemin içerdiği çoklu ve farklı ölçeklerdeki mekânsal ve sosyal ilişkilerin farkına varma, geliştirme, yeniden kurgulama becerisi ve alışkanlığı kazandırılması amaçlanmaktadır. Söz konusu ele alış, Schulz, Heidegger, Kahn ve Benzel gibi mekân kuramcılarının çalışmalarında farklı ifadelerle üzerinde durulan tasarım yaklaşımlarından yararlanılarak kuramsal bir temele oturtulmuştur.

Burada söz edilecek olan projeler, geçmiş dönemlerde sorumluluğumuzda açılan İç Mimari Proje V ve VI derslerinde verilen tasarım problemlerinden seçtiğimiz örnekleri kapsamaktadır. Bunlardan biri atölyenin yaklaşımını ve öğrenci çalışmalarını örneklemek için kullanılacaktır. Çağdaş yaşamın getirdiği gereksinme ve beklentileri karşılamak için kentsel yenilenme hızının artmasıyla diğer kentler gibi içinde yaşadığımız Eskişehir'de geçmişten bu güne toplumsal ve kültürel değişimleri yansıtan kent kimliğini kaybetme tehlikesiyle karşı karşıyadır. Bunun sonucu olarak çok kısa sürede gerçekleşen kalıcı değişimlerle, kentsel belleği oluşturan ve aidiyet duygusu yaratan öyküler de farkında olunmadan hızla kaybolmaktadır. Böyle bir kentte sorumluluğunun farkında olan tasarımcı ve eğitimciler olarak öğrencilerin, evrensel değerler ve çağdaş tasarım yaklaşımları üzerinde düşünmesi ve yaratıcı öneriler geliştirmesi için proje konuları kapsamlı birer araç olarak değerlendirilmektedir.

Söz konusu tasarım problemlerine örnekler;

• "Dünya Evi" konsepti ile verilen işlevini yitirmiş, endüstri arkeolojisi kapsamında kültürel varlık olarak tanımlanan eski tuğla fabrikası,

• Bugün hala işlevini sürdüren ve kent kimliği açısından değer taşıyan Eskişehir DDY Gar Binası Ana Holü ve yan kanadının yeni gereksinmeler çerçevesinde tasarlanması,

• Otele dönüşmüş olan Toprak Mahsulleri Ofisi Silo Binasının Lobi ve Türk Kahvesi Konsepti ile verilen giriş kat tasarımı.

• Kent merkezinde sıkışan ve işlevini yitiren bir endüstriyel yapının farklı kullanıcılara sunulmak üzere farklı birimler içeren bir konut kompleksine dönüştürülmesi,

• Eskişehir fabrikalar bölgesinde yer alan eski bir un fabrikasının yönetim binasının ve avlusunun evcil hayvan kliniği olarak yeniden ele alınması,

• Eski fabrikalar bölgesinde bir deponun üç-beş yaş çocukların fiziksel gelişimine katkıda bulunacak bir çocuk yuvası olarak tasarlanması.

• Eski bir fabrika binasının Hi-Tech konsepti ile bir Spor Kulübüne dönüştürülmesi.

• Kentin gelişim aksında göz önünde yer alan, yasal nedenlerle yarım kalmış betonarme strüktür halinde bulunan un fabrikası binası ve yakın çevresinin "2+1" konseptiyle iş ortağı olan iki kişi için atölye ve iki farklı konut(yaşam alanı) olarak tasarlanmasıdır.

Çalışmanın bu bölümde; yukarıda tanımlanan projelerden, İç Mimari Proje 6 olarak öğrencilere verilen DDY Eskişehir Gar Binası tasarım problemi ayrıntıları ve öğrenciler tarafından getirilmiş farklı tasarım duyarlılıkları, farklı konseptler içeren proje yaklaşımları aktarılmaktadır.

TCDD ESKİŞEHİR GAR BİNASI

20. yüzyılın ikinci yarısında inşa edilmiş, ana mekânını betonarme dev bir tonozun oluşturduğu ve Eskişehir kent kimliğinin önemli bir parçası olan gar binası bu projeye "yer" olarak seçilmiştir (Şekil 1,2).

Şekil 1. Eskişehir Gar Binası

Şekil 2. Gar Binası dış mekân

Şekil 3. İç mekândan detay

Halen şehirlerarası ulaşımda önemli ölçüde kullanılan bu istasyon, aynı zamanda bir kent kapısı niteliğini taşıyan ve yirmi dört saat yaşayan kamusal mekândır. İstanbul-Eskişehir-Ankara hızlı tren projesinin gündeme gelmesiyle ikincil istasyon durumuna gelecek bu mekânın kendi fonksiyonunu devam ettirirken kentle ilişkisini yeniden sorgulayarak farklı fonksiyonlarla desteklenmesi tarafımızdan İç Mimari Proje 6 dersi kapsamında tasarım problemi olarak ortaya konmuştur. Burada amaçlanan, toplumsal değişim sonrasında kültürel varlık olarak görülmesi gereken bu yapının, mevcut mekânsal ilişkilerinin güçlendirilmesi, "içten dışa" gelişen ve yansıyan yeni mekânsal ilişkiler kurgulanarak, kente yaşamsal katkısının sürdürülmesidir.

Öğrencilerle iç mimari proje sürecinde ilk olarak; kullanıcı davranış analizleri, farklı ölçeklerde mekânsal analizleri ve fotoğraflarla durum tespitleri gerçekleştirilmiştir. Bu çalışma sonucunda zaman içerisinde binaya farklı dönemlerde farklı nedenlerle yapılan bilinçsiz müdahalelerinin yapının bütünlüğünü bozduğu ve çağdaş yaklaşımdan uzak olduğu görülmüştür. Döneminin toplumsal, kültürel koşullarını, malzeme ve yapım teknikleriyle mimari anlayışını hala güçlü bir şekilde yansıtan, bir toplanma ve geçiş mekânı olarak tanımlanan ana giriş holü ve binanın sağ kanadına zaman içinde yapılan müdahaleler aşağıda belirtilmektedir.

• İç mekânda değiştirilenler oturma elemanları, süs havuzu, engelli sandalyeleri, bankamatikler, tabela ve bilgilendirme panoları, saat, dolaşım aksları (ana giriş-çıkış, kanat bağlantıları), kafe-büfe, hediyelik satış, bekleme salonları, tuvaletler, güvenlik birimleri eklenmiş ve var olanlara da müdahale edilmiştir (Şekil 3).

• Dışta ise, cephedeki logo ve bilgilendirme panoları, boya badana rengi, peron yer kaplamaları ve giriş-kaldırım-bina ilişkisini kurgulayan yan kollarda yer alan arkadların kaldırım ve binayla olan mekansal ilişkileri değiştirilmiştir (Şekil 4).

Analizler ve yapılan araştırmalar sonucu öğrenciler; tasarıma veri oluşturacak yeni gereksinme ve istekle-

ri de yapının estetik değerlerini de göz önüne alarak Gar Binası ve binanın sağ kanadı için, çağdaş ve bütüncül bir tasarım anlayışıyla özgün çözüm önerileri geliştirmişlerdir. Aşağıda yer alan projeler bu önerilerden farklı yaklaşımları örneklemektedir.

Bu projeler incelendiğinde; ana konsept olarak öne çıkan ve insan ölçeğinin çok üstünde bir üçüncü boyuta sahip olan tonoz altına üç farklı yaklaşım görülmektedir. İlk yaklaşımda; "Ana giriş holü"nün bugünkü fonksiyonunu aynen tutup orjinal projede yer alan daha sonra güvenlik nedeniyle kapatılmış giriş kapılarının açılarak lineer bir giriş çıkış aksı oluşturulmuştur. Bu ele alışın dört ayrı projede ana fikir aynı kalmakla birlikte, sağ kanatla kurulan mekânsal ilişki ve üçüncü boyuttaki form arayışlarıyla farklılaştığı görülmektedir. Mekâna yerleştirilen mobilya ve donatılarla bitirme detayları da ana konsepti aynı olan bu projeleri birbirinden farklı kılmaktadır. Tasarımda iç-dış, alt-üst ve yakın çevre ilişkileri gözetilmiş ve mevcutta tamamen saydam karşılıklı giriş cepheleri yoluyla kurulmuş olan görsel sürekliliğin korunmasına özen gösterilmiştir. Bu grupta yer alan H. İşçimen projesinde, diğerlerinden farklı olarak her iki saydam cephede arkad hizasında içte ara yüzler oluşturmuş, bilet satış otomatları ve telefonları bir rüzgârlık gibi de değerlendirdiği bu arakesit mekânına yerleştirmiştir. Ö.Engin'e ait projede ise ana holü kuran üst örtü ve saydam iki cephenin oluşturduğu boşluğa giriş çıkışı tanımlamak ve mevcut algıyı farklılaştırmak üzere parçalanmış bir kutu takılmıştır. Rengiyle de farklılaşan kutu iki ana cepheyi yırtarak diyagonal bir aksla ana mekânı geçip peronlara ulaşmaktadır. Böylece ana mekanda yer alan diğer fonksiyonlarla sirkülasyon birbirinden belli oranda ayrılırken istenildiğinde ilişki kurmak mümkündür (Şekil 5-15).

Şekil 4. Dış mekân, arkad

İkinci yaklaşımda ana hol ve sağ kanat olarak adlandırılan hizmet mekânlarına ait sınırlar (bölücü duvarlar) kaldırılarak, dolu - boş mekânlar ters yüz edilerek mevcut durumda koridor hizası binayı boydan boya gecen bir kapalı kutu olarak tanımlanmıştır. Bu kutu-

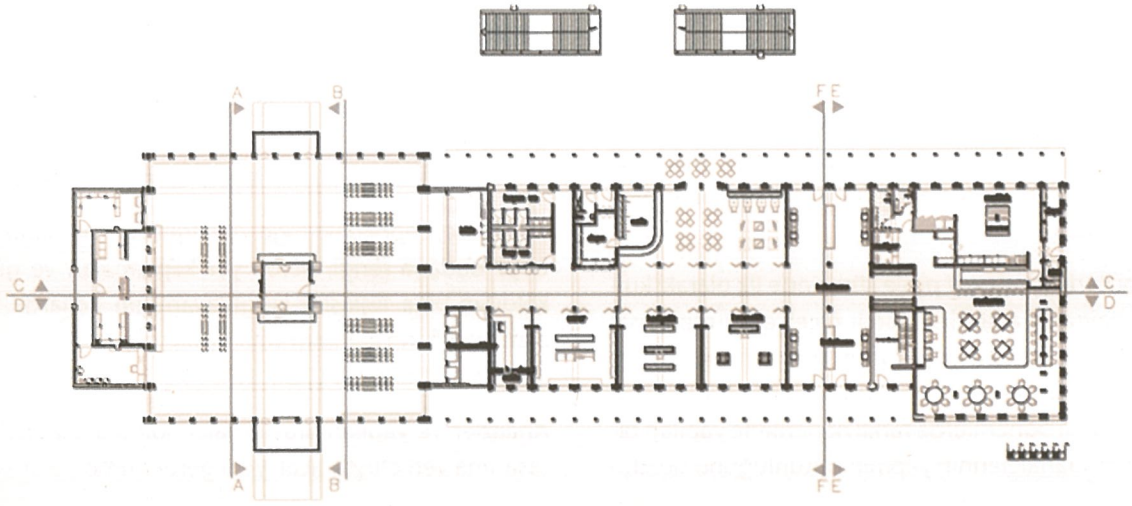

Şekil 5. M. Bayram'a ait proje 1/20 Plan

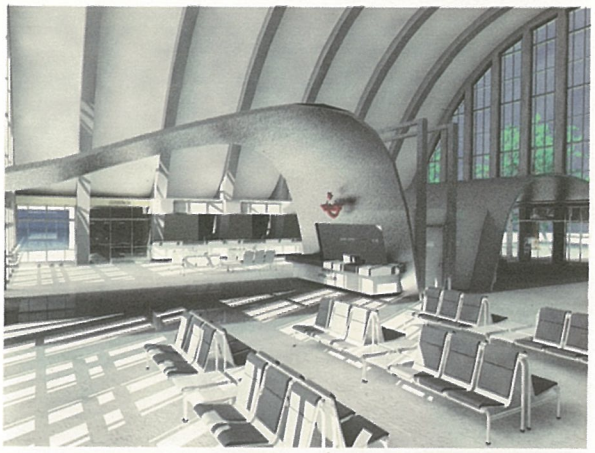

Şekil 6. İç mekân - M.Bayram

Şekil 9. İç Mekân- Ş.Şafak

Şekil 7. İç mekân- M.Bayram

Şekil 10. İç Mekân- Ş.Şafak

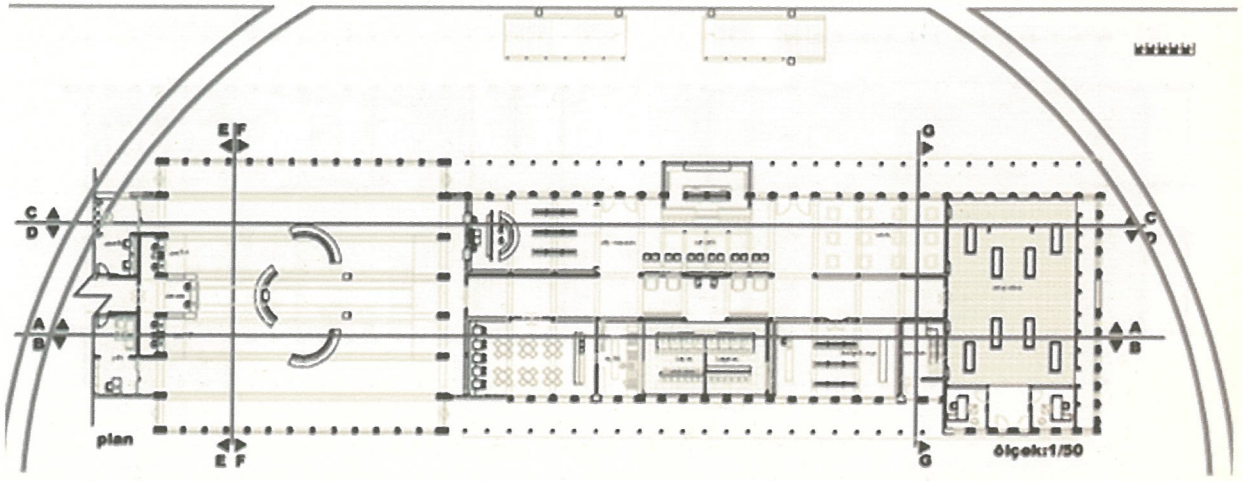

Şekil 8. Ş.Şafak'a ait proje 1/20 Plan

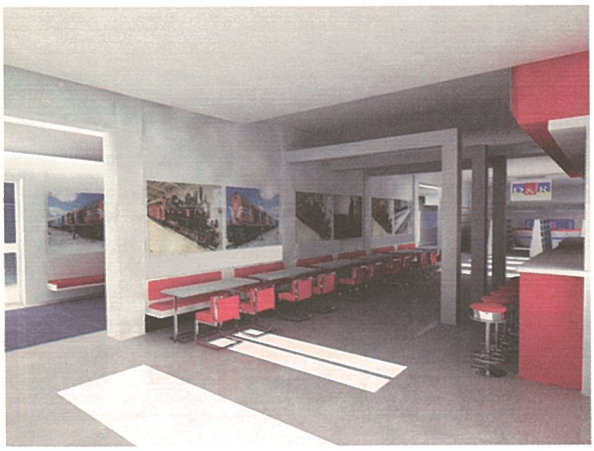

Şekil 11. İç Mekân- Ş.Şafak

Şekil 14. İç Mekân- H.İşçimen

Şekil 12. İç Mekân- Ş.Şafak

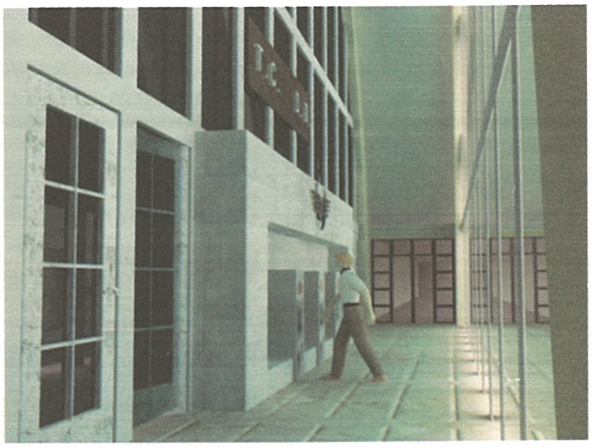

Şekil 15. İç Mekân- H.İşçimen

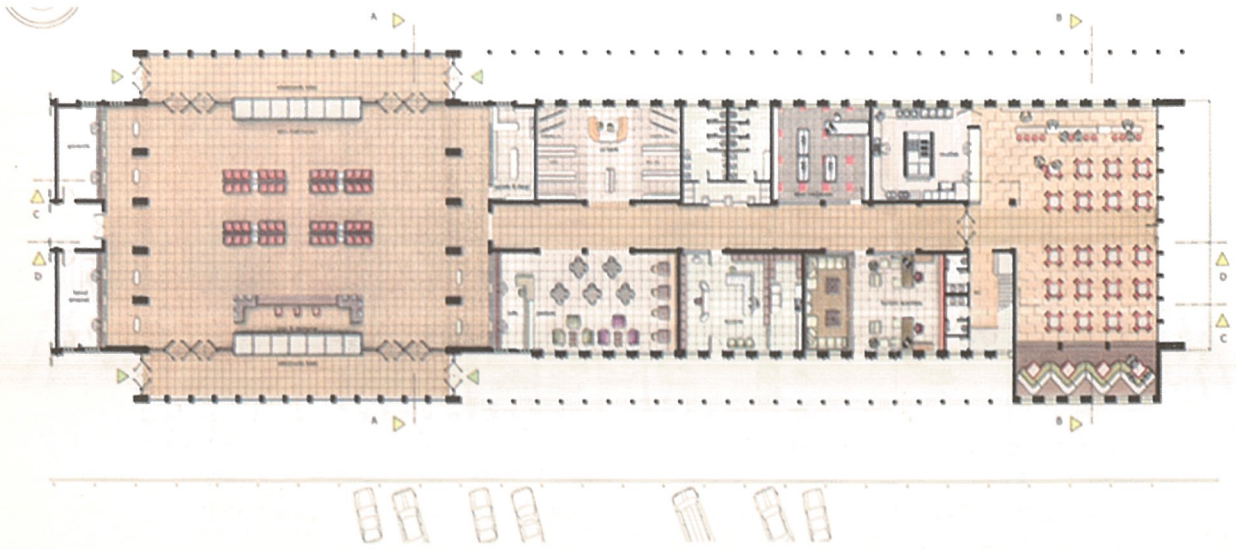

Şekil 13. H.İşçimen'e ait proje 1/20 Plan

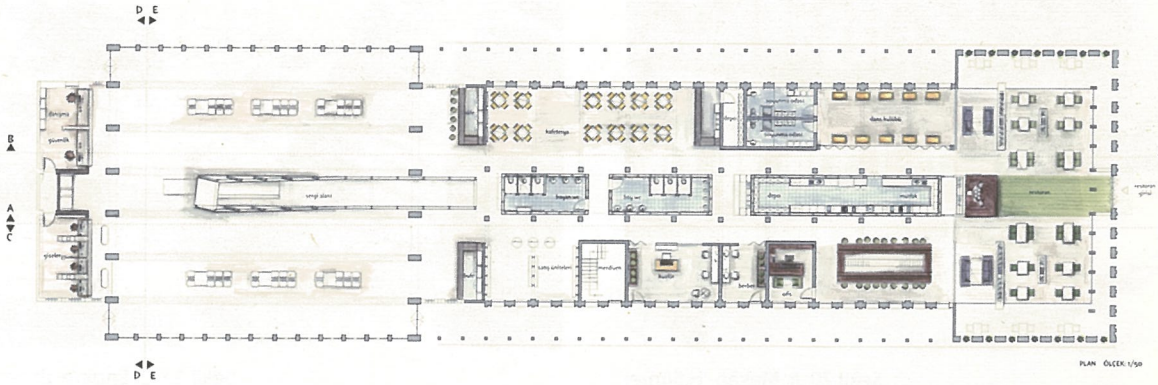

Şekil 16. H.Sümer'e ait proje 1/20 Plan

nun sağ kanatta kalan bölümü içinde ek fonksiyon olan restaurant ve kafenin ana girişini, mutfak-servis, tuvaletler gibi ıslak hacimleri barındırmaktadır. Ana hole çıktığında her yönüyle farklılaşan bu kutu bir sergi mekânına dönüşmektedir. Üst kotta ise farklı mekânsal deneyimler yaşatan küçük bir seyir-oturma-bekleme alanı bulunmaktadır. Bu projede de ana hol mevcut fonksiyonunu sürdürmektedir (Şekil 16-20).

Üçüncü ve son yaklaşımda ise mevcut fonksiyonunu sürdüren ana holün mekânsal boşluğuna ondan bağımsız yeni bir mekân yerleştirilmiştir. Alt kotta geçiş ve sergi mekânı olarak kullanılan bu strüktür üstte de bekleme alanı ve küçük bir kafe olarak ele alınmıştır.

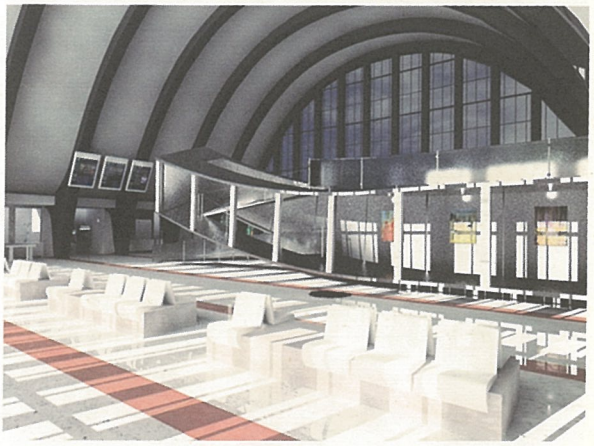

Şekil 18. İç Mekân- H.Sümer

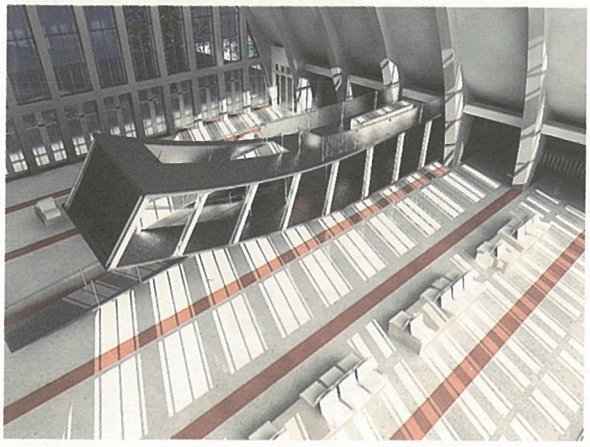

Şekil 17. İç Mekân- H.Sümer

Şekil 19. İç Mekân- H.Sümer

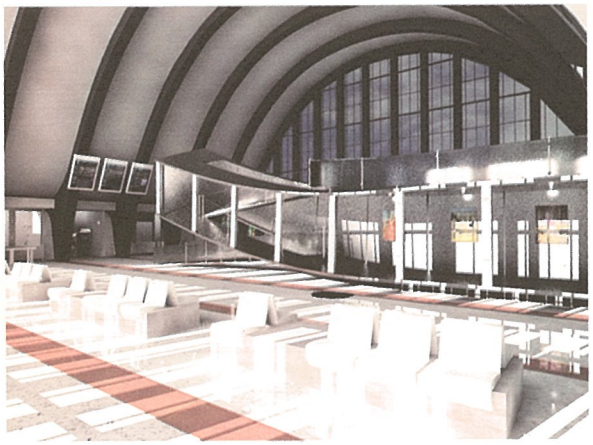

Şekil 20. İç Mekân- H.Sümer

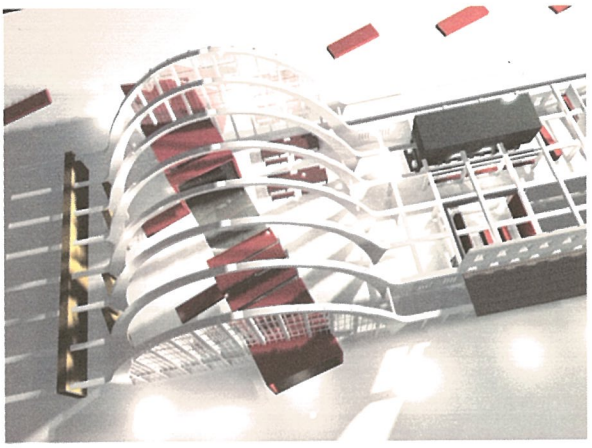

Şekil 22. Ö. Engin'e ait proje

Bu mekân içinde mekân da var olana ek fonksiyonlar getirirken, kullanıcılarına farklı mekânsal algılar yaşatmayı da amaçlamaktadır. (Şekil 21-24).

Sonuç olarak tüm projelerde buraya yansıtılması mümkün olmayan farklı mekânsal kaygılar, duyarlılıklar, bütüncül ele alışlar ve detaylar mevcuttur. Bu süreçte yukarıda açıklanan hedeflere ulaşılmış ve öğrencilerde iz bırakacak, mesleki ve yaşamsal sorgula-

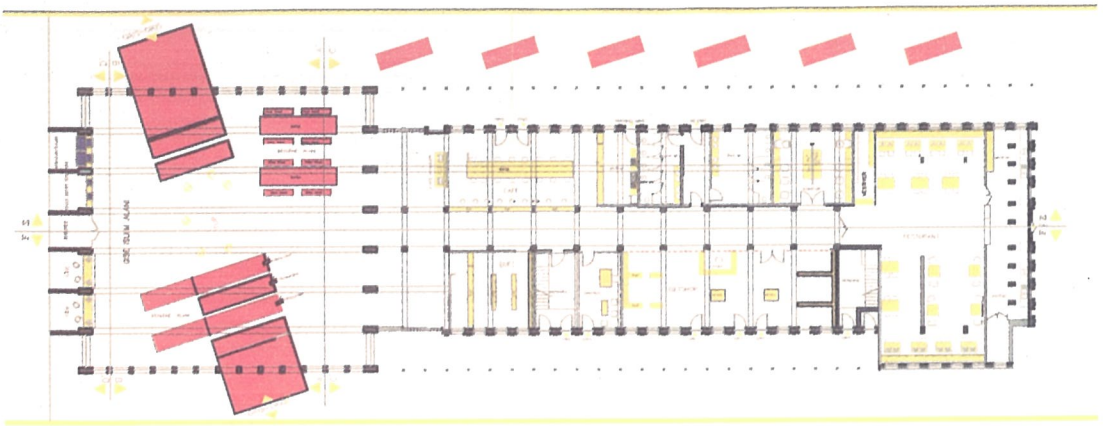

Şekil 21. Ö. Engin'e ait proje 1/20 Plan

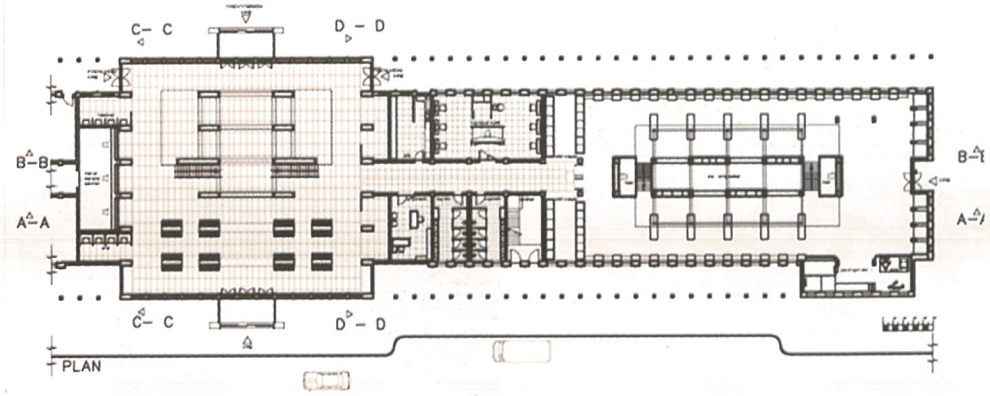

Şekil 23. E.Çolak'a ait proje 1/20 Zemin kat planı

malara yol açacak pek çok başlık üzerinde amaçlanan tartışma gerçekleştirilmiştir. Böylece tüm öğrenciler hem kendi projeleri hem de diğer projeler üzerinden bir paylaşım ortamı yaşayarak kalıcı edinimlerle bu süreci başarıyla tamamlamışlardır. TOL

NOTLAR

(*) İTÜ, Mayıs 2007 İç Mimarlık Sempozyumunda bildiri olarak sunulmuştur.

KAYNAKÇA

Abercombie, S., 1990. A Philosophy of Interior Design, Icon Editions, USA.

Benzel, K., 1996. The Room in Context, Meggraw-Hill.

Heidegger, M., 1996. The Phyloshophy of the City, Cogito, Sayı 8, YKY, İstanbul.

Lynch, K., 1975. The Image of the City, MIT Press, USA.

Rapoport, A., 1977. A Human Aspect of Urban Form, Oxford, England, Pergamon Press.

Schulz, N.C., 1984. Genius Loci, Rizzoli International Publications, Milano.

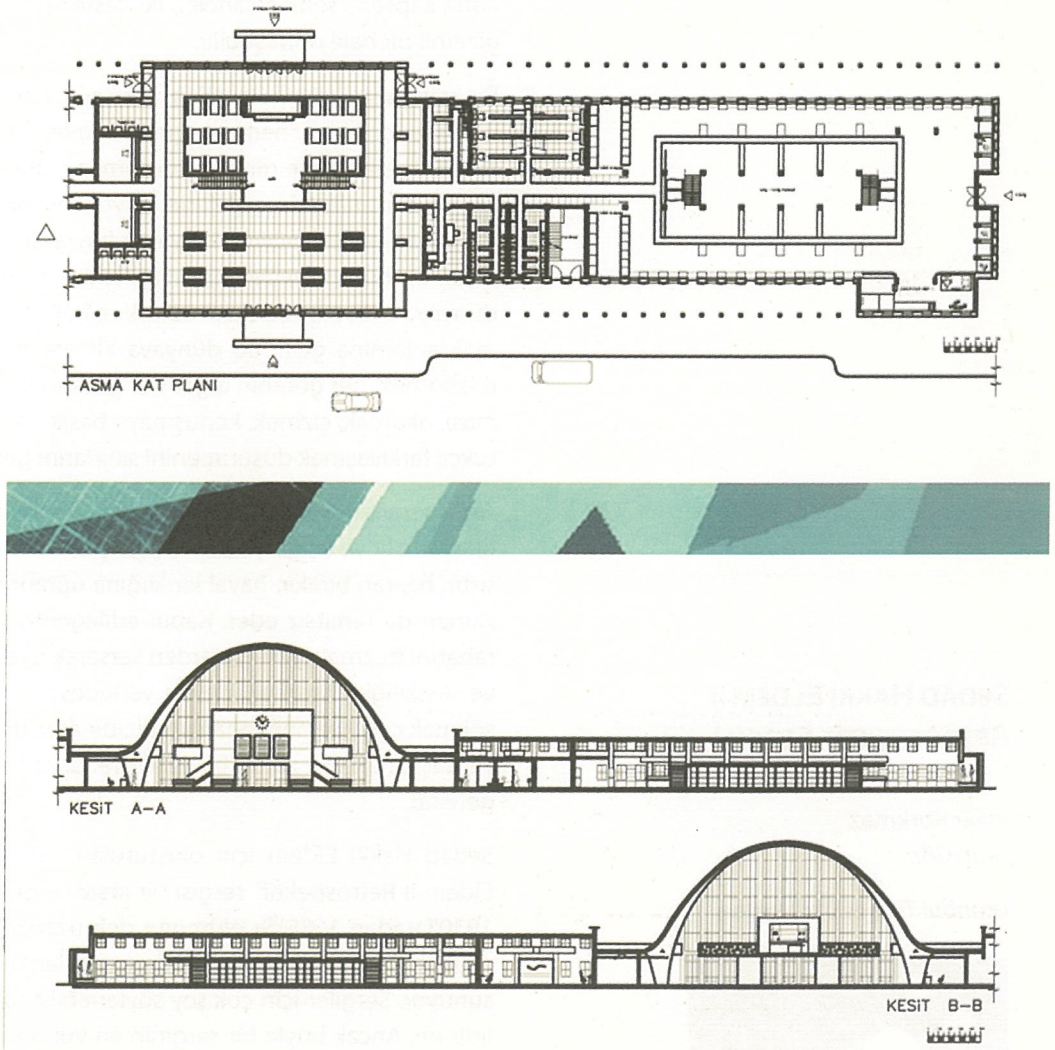

Şekil 24. E.Çolak'a ait proje 1/20 Asma kat planı ve kesitler

SEDAD HAKKI ELDEM II RETROSPEKTİF SERGİSİ

Pınar Korkmaz
Araş. Gör.

İstanbul Ticaret Üniversitesi

"Bu bir arşiv sergi. Sedad Hakkı Eldem'in tüm etkinliklerini onun arşivindeki belgelere dayanarak ve arşiv düzeninde görselleştiriyor. O arşiv, mimar daha yaşarken bile kapsamı ve erişilmezliği ile merak uyandırıyordu. Dolayısıyla sergi bir büyüyü bozuyor: uzun bir meslek yaşamının verimini estetize eteden ortaya döküyor. Çok daha fazla belgeyle temsil edilse daha anlamlı olacak tasarımları, veri kıtlığından ötürü, yetersizce anlatıyor; mimarın tarihsel rolü bağlamında hiç gösterilmemesi yeğlenebilecek ürünleri de fazlasıyla açığa çıkarıyor. Arşivler tam da bunu yapmak ve konuşabilenin sınırlarını genişletmek için var" (1)

Arşivler gizemlidir... Hele ki kişisel arşivler, içinde ne olduğu bilinemeyen ama az çok kestirilmeye çalışılan hatta kapsamı şehir efsaneleri ile destekliyse daha da gizemli bir hale dönüşebilir.

Bir arşivi sergilemek öncelikle o arşivin içine girmek ve daha sonra onu herkese açmak demek. Biriktirmenin mahremiyetine girerek görünmez olanı görünür kılmak bir anlamda arşivlerin büyüsünü bozmaktır. Karşılaştıklarınla şaşırmanın ya da hayranlığının ötesinde bir burun ötede olup sergilenene bakmak, bu dünyaya aidiyetini de tescil etmek ve kutsallığını bozmak anlamına gelir. Bu dünyaya ait olanın üzerine düşünmek, her görenin diğer her görenden farklılaşması, okumak, çizmek, konuşmaya başlamak, konuştukça farklılaşmak düşünmenini sınırlarını genişletir.

Arşiv sergileri tozlu odalardan, raflardan, biriktirilmiş olanları alır ve açığa çıkartır. Açığa çıkanlar insanı şaşırtır, hayran bırakır, hayal kırıklığına uğratır ve çoğu zaman da rahatsız eder. Kabul edilegemiş herşeyin rahatını bozmak, yattığı yerden sarsarak uyandırmak ve sessizliğini bozmak, deyim yerindeyse işe çomak sokmak çoğu zaman rahatsız edicidir ama düşünmeye başlamak için zaten bir az da rahatsız hissetmek gerekir!

Sedad Hakkı Eldem için oluşturulan "Sedad Hakkı Eldem II Retrospektif" sergisi bir arşiv sergi. Mimarın 1930'laradan 1988'de ölümüne dek uzanan biriktirdiklerini, arşivin erişilmezliği ile meraklanan gözlere sunuyor. Sergiler için çok şey söylenebilir söylenmelidir de. Ancak böyle bir serginin en vurucu noktalarından biri ve belki en önemlisi Sedad Hakkı Eldem

gibi toplumsal bir mimar / aktör / figürün arşivinden oluşturulan ve estetize edilmeden sunulan bir belgeler topluluğu ile göz göze gelmektir. Bilineni sahneye koymanın çok ötesinde bilinmeyen ile göz göze gelmek ve bu noktada, tarihsel bir rolü yıllardır bir efsaneye yakışır biçimde üstlenmiş ve zaman içinde bu role daha bir çok anlam da yüklenmiş mimar aktörün – Sedad Hakkı Eldem-in bilinmezliklerine girmenin rahatsızlığını hissetmemek mümkün değil gibi görünmektedir. Bu rahatsızlık, görmek ile görmeyi yeğlememek arasındaki ince bir çizginin ortasında kalmak, düşünmek ve o noktadan üretmek (konuşabilmeyi başarmak) ile geçebilir.

Sedad Hakkı Eldem'in yıllar içinde tuttuğu notları, eskizleri, mektupları, çizimleri, projeleri ve daha bir çok şeyi titizlikle saklaması, birey olmayı seçtiğinin ifadesidir. Adsız usta / meçhul askerden, modern birey olmaya doğru giden bir yolculuktur bu ve bu yolculuğun şahitleri olan yazdıkları / çizdikleri / biriktirdikleri; kopamadığı tarihselliği ile modernizmle bitmek bilmeyen flörtü, varolan / varedilen tarihsel anlatı ile yüzleşebilmenin imkanını da sunmaktadır.

Bu yüzleşebilme durumu, bir kez daha benzer anlatılar üretebilir bu duruma az çok alışığızdır da, ama burada önemli olan farklılığın üretimi de bir ihtimal olarak orada durmaktadır.

NOTLAR

(1) "Sedad Hakkı Eldem II Retrospektif" Sergisinin, Osmanlı Bankası Müzesindeki sergi mekanının içine, sergi küratörleri Bülent Tanju ve Uğur Tanyeli tarafından yazılmış bilgilendirme metninden alıntılanmıştır.

ekolojiünesürdürebilirlikmalzeme
minimarlıkveyenidendönüşüm
doğasürekliliktasarımgerilimdönüşüm
etkinenerjiyasam

Ekolojik Mimarlık, Geri Dönüşüm, Geçmişimiz - Geleceğimiz

Vacit İmamoğlu
Mimar, Prof. Dr.
ODTÜ Mimarlık Fakültesi Öğretim Üyesi

Son yıllarda yurdumuzda olsun, yurtdışında olsun mimarlık ortamlarında ekoloji, ekolojik denge, ekolojik mimarlık, sürdürülebilirlik, psikoloji ve sürdürülebilirlik, sürdürülebilir mimarlık, yeşil binalar, yenilenebilir enerji, geri dönüşüm gibi kavram ve sözcüklere sık sık rastlıyoruz. Bu başlıklar altında toplantılar düzenleyip, fikirler geliştiriyor; konunun uzmanı olduğunu düşündüğümüz kimseleri ülkemize davet ediyor, onlardan dersler, seminerler ve konferanslar vermelerini istiyoruz. İstanbul'a, Ankara'ya davet ettiğimiz bazı ünlüler yardımıyla da bu konuyu taze tutmaya, toplumu adı geçen sorunlara eğilmeye çağırıyoruz.

Antalya Mimarlar odasının 2007 yılında "Ekolojik Mimarlık ve Planlama" başlığı altında düzenlemiş olduğu toplantı, bu tür çabalardan biriydi. Toplantı, konunun önemli bazı boyutlarının geniş bir mimarlar topluluğunca önemsenip, tartışılmasına olanak tanımıştı. Katıldığım o toplantıda İç Anadolu bağ evleri ve geleneksel bağ yaşamından örnekler vermiş, Anadolu'nun köklü kültürüne değinmiş, 1960'lı yıllara kadar ülkemizde ekolojik denge ile ilgili büyük sorunların yaşanmadığını söylemiştim (İmamoğlu, 2007). Orada vurgulamak istediğim şey, çevreye duyarlı ve sorumlu bir yaklaşımla ekolojik bozulmaların birçoğunu önlememizin mümkün olabileceğiydi. Çok yakın geçmişimizdeki bağ yaşamı da, buna güzel bir örnekti. Burada da bu tür bir yaklaşımın "geri dönüşüm" için geçerli olabileceğine, geçmişimizden gelen bir "doğa saygısı" ve "sorumluluk anlayışıyla" çözüme kavuşabileceğine işaret edeceğim. Ancak daha önce konuya daha yakından bakmakta yarar görüyorum.

Ekoloji Ve Ekolojik Mimarlık

Yaşayan varlıklarla çevreleri arasındaki ilişkileri inceleyen bilim dalına ekoloji adı verilmektedir. Bitkileri, hayvanları, böcekleri inceleyen bilim insanları, ekolojiyi de kendi açılarından tanımlamakta, önemli gördükleri boyutları ön plana çıkarmaktadır. Ekoloji sözcüğü bugün biraz daha geniş, hatta küresel bir anlamda kullanılmaktadır: Ekvatordaki yağmur ormanlarının tahribinden, ozon tabakasının incelmesine; küresel ısınma ve olası iklim değişikliklerinden, su havzalarının yok olmasına; yaygın kentleşmenin getirdiği sorunlardan, enerji ve kirlilik sorunlarına kadar çok geniş bir alana yayılmış görünmektedir.

İnsanlarla ilgili ekoloji tanımında (human ecology), insanların yaşadığı doğal ve yapay çevre ile iklim ön plandadır. Ekolojik mimarlık ise daha karmaşık, hatta biraz da belirsiz bir kavramdır. Ekolojik mimarlığın kabaca, tasarlayıp yaptığımız binaların çevreleriyle olan ilişkilerinin daha özenle ele alınması, çevreye saygılı, çevreyi ve doğayı koruyan, ona sahip çıkan bir mimarlık anlayışı olduğunu söyleyebiliriz. Deneyimlerimiz çerçevesinde, ekolojik mimarlık yaklaşımını da, yapıların bulunduğu çevrenin topoğrafik özelliklerini, mikro ve makro iklim koşullarını, arazinin olumlu ve olumsuz yanlarını gözönüne alarak değerlendirecek bir yaklaşım, olarak tanımlayabiliriz. Bu ilkelere göre yapacağımız binalar, çağdaş bir yaşamın gereklerini ve standartlarını yerine getirirken, doğadan yararlanabildiği kadar yararlanacak ama ona mümkün olduğu kadar az zarar vermeye çalışacaktır. Yani bir yandan güneş enerjisiyle ısınmaya; rüzgarın, yeşilliğin, buharlaşan suyun ve nemin getireceği serinlikten ve alt katmanlardaki toprağın sağlayacağı yalıtımdan yararlanmaya çalışacak; diğer yandan doğayı kirletmekten, ona dönüşü olmayacak zararlar vermekten kaçınacaktır. Her mimarın müşterisine olduğu kadar çevreye ve doğaya karşı da sorumluluğu, vicdani yükümlülükleri vardır. Mimarlık eğitimi veren okulların hemen hepsi bu sorumluluğu öğrencilerine vermeye çalışmakta, toplumlar da doğrusu, böyle bir yükümlülüğü mimarlardan beklemektedir.

Son 20-30 yıl içinde dünyanın çeşitli yerlerinde bu ilkelere uymaya çalışarak yapılmış evler, siteler, köyler ve mahalleler bulunmaktadır. Bunlar ekolojik dengeye saygılı, güneş enerjisi ile ısınmaya ve sıcak suyunu üretmeye çalışan, yağmur sularını depolayıp kullanan, atık suyunu arıtıp bitkilere veren, çevreyi kirletmemeye gayret eden insanların biraraya gelip yaşadığı bina ve çevrelerdir.

Çevreye duyarlı ve sorumlu bir yaklaşım ifade eden ekolojik mimarlık kavramını ele alırken iki kavramdan daha söz etmemiz gerekir. Bunlar sürdürülebilirlik ve yeşil binalar kavramlarıdır. Bunlardan sürdürülebilirlik, son 25-30 yılda çeşitli şekillerde karşımıza çıkmaktadır. Çevrenin küresel ölçekte bozulmasına dur diyebilmek için 1960-1970'li yıllarda Birleşmiş Milletler bu kavramı kullanmaya başlamıştır. "Ortak geleceğimiz" başlıklı Brundtland Komisyonu toplantı kitabı, sürdürülebilirliği "gelecek kuşakların ihtiyaçlarını kurban etmeden, günümüz ihtiyaçlarının karşılanması" olarak tanımlamıştır (Steele, 2005). Bu tanım, özellikle dünyadaki yenilenemeyen kaynakların, var olan ekonomik ağ anlayışı çerçevesinde sakınılıp, gerçekçi ve hakkaniyetli bir biçimde değerlendirilmesine ve gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin arasındaki bir orta yolun bulunmasına yardım etmiştir. Tabii bu ve benzeri sorunlar, gelecek kuşakları düşünen, dünyanın geleceğini önemseyen, aklı başında herkesin ilgi duyacağı, samimi bir şekilde sorumluluk yüklenmesi gereken sorunlardır.

Sürdürülebilirlik üzerinde biraz daha duracak olursak, bu kavram, atıkları ve çevre kirlenmesini azaltan, enerji tüketimini, kullanım ve bakım giderlerini en aza indirmeye çalışan bir anlayışı ifade eder. Başka bir deyişle sürdürülebilirlik, dünyanın sahip olduğu sınırlı kaynakları, gelecekle ilgili tahminler çerçevesinde, şimdiki ve gelecek kuşakların ihtiyaç ve beklentilerini de gözönüne alarak karşılama çabasıdır. Temel amaçları özetle: 1.Malzeme ve enerji harcamalarını azaltmak, 2. Çevreye zarar vermemeye çalışmak ve 3. İnsan ihtiyaç ve isteklerini karşılamak şeklinde ifade edilebilir. Sürdürülebilirlik insanla yakından ilgili olduğu için, çok zaman çevre psikolojisinin kapsamı içinde ele alınmaktadır (Pol, 2007, Viek & Stek, 2007).

Sürdürülebilir mimarlık hareketi ise, çevre bilinci ile yapılan mimarlıktır; mimari tasarıma gerekli olan malzemeyi ve enerjiyi en iyi şekilde kullanıp doğal kaynak tüketimini en aza indirmeye çalışan, doğal çevreyi tahrip etmeyerek yeryüzündeki yaşamın sürdürülebilmesine katkıda bulunan bir mimarlıktır. Amacı, çevreye zararsız, en az malzemeyle, bakımı, yenilenmesi kolay, uzun ömürlü binalar üretmektir (Canarslan 2007).

Yeşil Hareketi'ne gelince, bu hareket 1960'lı yıllarda başlayan ekolojik duyarlılığın radikalleşmiş bir şekli olarak görülebilir. Özellikle batı dünyasında endüstri kirliliği ve doğanın korunması konularında direnişçi ve diretici bir niteliğe sahiptir. 1980'li yıllarda yayılan bu akım, zamanla politik boyutlar kazanmış, birçok Avrupa ülkesinde kurulan "Yeşiller", "Yeşil" veya "Ekoloji Parti"leri meclislere milletvekilleri göndermiştir.

Yeşil hareketinin belki en çok duyulan kuruluşu ise, çevreyi koruma ve kurtarma konusunda zaman zaman saldırgan denebilecek bir tutum izleyen uluslararası "Greenpeace"dir. 1971 yılında Kanada'nın Vancouver kentinde kurulan ve "büyümeme" ilkesini benimseyen bu kuruluş "barış" ve "çevre hareketi" arasındaki bağı ön plana çıkararak, daha iyi bir gelecek için dünyanın çeşitli yerlerinde eylemler düzenlemekte, olumsuz olarak değerlendirdikleri durumları her fırsatta protesto etmektedir.

Yeşil bina düşüncesi, doğa ve yeşilliğin insan yaşamında ön planlara geçmesini, fiziki çevre ve binaların bu doğrultuda tasarlanıp yapılmasını amaçlar. Bu yaklaşımı benimseyen mimarlar, binalarının çevresini, içini, hatta damlarını yeşilliklerle donatır; yapıların yalıtım değerlerini artırmak için topraktan yararlanırlar. Güneş enerjisini kullanabilmek için binalarını seralarla ve Trompe duvarlarıyla birlikte tasarlarlar, damlarını genellikle toprakla yalıtır ve yeşillendirirler; çevredeki yağmur sularını toplayıp değerlendirmek, atık suları yeniden kullanmak için önlemler alırdır.

Geri Dönüşüm

Tol Dergisi'nin bu sayısında ağırlık verdiği "Geri dönüşüm" ekolojik dengenin korunması, çevreye saygı ve bir tür tutumlu olma kaygısından kaynaklıyor olmalı. Geri dönüşüm (recycling), kullanılan bir malzemenin, belli aşamalardan geçirildikten sonra eski haline geri getirilmesi, özellikle de atıkların yeniden kullanılması için izlenen yol, olarak tanımlanabilir.

Tabii ki her yapı belli bir derceye kadar doğayı bozar, toprağın doğal dokusunu sertleştirir, onu adeta taşlaştırır. Ama mimarlar ve plancılar doğaya bu şekilde verdikleri zararların hiç olmazsa bir bölümünü, birkaç şekilde telafi edebilirler.

Bunlardan biri bina çevresini yeşillendirmek, mümkün olursa yakın çevrelerine parklar, bahçeler yapmak, ya da bu yönde bazı sorumluluklar yüklenmek şeklinde olabilir. Başka bir yol, malzeme seçerken dikkatli davranıp, yeniden kullanılması, geri dönüşümü kolay ve ucuz olan malzemelere ağırlık vermek olabilir. Bu yolla, ekolojik dengenin korunmasına ve sürdürülmesine yardımcı olabilirler.

Batıda olduğu gibi, gün geçtikçe ülkemizde de, mimari ve planlama projelerinde, çevreye ve doğaya daha çok saygı, doğaya yakınlaşma, hatta doğayla bütünleşme çabasını görüyoruz. Hiç olmazsa büyük projelerin kamuya sunuluş şekli veya reklamlara yansıması bu çizgiler içinde oluyor. Bazı örnek uygulamalar da gittikçe yaygınlaşıyor. Örneğin binaların daha iyi yalıtılması gereği herkes tarafından kabul edilmiş durumda. Aynı tutumu güneş enerjisinden yararlanma konusunda da söyleyebiliriz. Ancak bu tür uygulamaların yaygınlaşması için daha etken bir politika izlememiz gerektiği de açıktır. Bazı yapılarımızda "yeşil bina" uygulamalarının örneklerini görüyoruz; İstanbul'un Anadolu yakasındaki Meydan alışveriş merkezindeki yapıların damları yeşil olarak tasarlanmış, binalar arasındaki açık alanlarda havuz ve su kullanımı da mikroiklim yaratma açısından iyi ve yararlı örnekler oluşturmuştur. Yakın gelecekte, iklimle ve doğayla daha da uyumlu; ısıtması, soğutması daha ekonomik; geri dönüşüm özelliği olan malzemeyle yapılmış çok sayıda ilginç bina örnekleri göreceğimize inanıyorum.

Geri Dönüşümün Aşamaları

Geri dönüşümü belki birkaç biçimde tanımlayıp ele alabiliriz. Bunlardan ilki "kurtarma" (recovery), yani yıkılacak veya yıkılmış bir yapıdan bazı şeyleri kurtarıp yeniden kullanmak (re-use) olabilir. Bunlar çoğunlukla, radyatör, lavabo, eviye, küvet, musluk, boru gibi sıhhi tesisat ve donatı elemanları veya kapı, pencere, korkuluk, dolap gibi bazı bina bileşenleri veya taş, tuğla gibi malzemelerdir. Bunlar kurtarıldıktan ve temizlendikten sonra, şüphesiz, başka ortamlara uydurulup yeniden kullanılabilirler.

Doğrudan kurtarılması mümkün olmayan cam, demir, beton, saç, aluminyum, plastik gibi malzemeler ise hurda veya moloz olarak gruplanacak ve bir bölümü yeniden üretim aşamalarına (recycling) sokulacaktır.

Geçmişte Geri Dönüşüm

Hemen her coğrafyada ören yerleri binlerce yıl boyunca yeni yapılacak binalar için malzeme kaynağı olmuş, yıkılmış yapılardaki taşlar, sütunlar, sütun başları, süslemeler tekrar tekrar kullanılmıştır. Bu tutumun eski çağlarda olduğu gibi, Ortaçağ'da da çok yaygın oldu-

ğunu biliyoruz. Avrupa'da olduğu gibi Anadolu'da da yeniden kullanım (spolia) çok olağandı; Bizans, Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde çok sayıdaki kamu yapısı, hatta zaman zaman evler bile bu şekilde -yöredeki eski yapıların yıkıntılarından arta kalan devşirme malzemelerden- yapılmıştır. Özellikle temel ve köşe taşları, oymalı ve işlemeli bloklar, hatta kitabeler, yeni binaların hem sağlam hem de albenili olmasına katkıda bulunmuş, onlara görsel zenginlikler katmıştır. Aynı şeyler burçlar, kale duvarları, sarnıçlar, camiler, medreseler için de söylenebilir. İstanbul'daki Yerebatan Sarayı'ndaki medusa başlı taşlar, mermer sütunlar, sütun ayakları, Ayasofya'daki, Süleymaniye'deki daire kesitli sütunlar, büyük olasılıkla Anadolu'da veya Orta Doğu ülkelerinde daha önceki dönemlerde yapılmış olan yapılardan İstanbul'a taşınmıştır. Bodrum, Ankara, Karaman kaleleri; Konya Alaaddin Camii, Diyarbakır ve Manisa Ulu Camileri de bu tür devşirme taşların bolca kullanıldığı yapılar arasındadır.

Taş kadar uzun ömürlü olmasa da aynı şeyi ahşap için de söyleyebiliriz. Katran çamları başta olmak üzere, böceklere karşı dayanıklı olan ve çok nemli veya ağır koşullar altında kalmayan ahşap elemanların da yüzlerce yıllık ömrü vardır. Kayseri örneklerinden bildiğimiz kadarıyla, hem kent, hem bağ evlerindeki direk ve hezenler tekrar tekrar kullanılmıştır. Bazı kaynaklar, geri dönüşümün Osmanlılar döneminde sistematik bir biçimde yapıldığına işaret etmektedir. Yıkılan binalardan çıkan malzeme ve yapı elemanları kayıtlara geçirilmiş, başka bir yerde yeniden kullanılıncaya kadar da depolarda saklanmıştır (Özkan, 2000, s.7)

KAYSERİ'DE GERİ DÖNÜŞÜM

1950'li yıllarda, Kayseri Belediye Başkanlığını yürüten Osman Kavuncu'nun liderliğinde -yürütülen imar faaliyetleri sırasında kentin merkezinde bulunan eski mahallelerin büyük bir bölümü yıktırılmıştı. Yıkım sırasında, faaliyetin en yoğun olduğu Kazancılar Çarşısı'nın doğu yanı boş arsalara dönüşmüş, bu arsalar üzerinde ve dışkale duvarları boyunca yapılardan çıkarılan taş, ahşap, demir gibi malzemeler sergilenmiş ve satılmıştı. Direkler, pencereler, kepenkler, kapılar, zarlar, şerbetlikler... Kentin bugünkü merkezi çarşı bölgesi bu tür geri dönüşüm malzemeleriyle doluydu. Orta okula başladığımda, resim dersi için bu tür görünüşleri konu alan çok sayıda resim yaptığımı hatırlıyorum; duvarlara yaslanmış binlerce direk yanında, tavan göbekleri, camekanlar, süslü kapılar, ferforje korkuluklar, ve yere yurda sığmaz bir yıkıntı artığı... Bunların büyük çoğunluğu, büyük olasılıkla, kentte ve yakın köylerde yapılan evlerde kullanılmış, bir bölümü de yakılmış olmalıdır.

MALZEMELERİN GERİ DÖNÜŞÜMÜ

Yapı yıkıntıları ve inşaat atıkları dünyanın her yerinde çevreye zarar vermekte, çeşitli sorunlar çıkarmaktadır. Yapılarımızı ister buldozerle, ister planlı bir şekilde yıkalım, ortaya büyük bir moloz yığını çıkar. Bu molozların içinde mutlaka yeniden kullanılabilecek veya toplanıp yeniden işleme sokulacak malzemeler vardır. Bunları değerlendirmek bazen mümkün bazen mümkün olmamaktadır. Yığılan molozun, belediyelerin uygun gördüğü alanlara götürülüp dökülmesi veya dolgu maddesi olarak kullanılması gerekmektedir. Atıklar o kadar çoktur ki, çok zaman yerel yönetimler moloz dökecek yer göstermekte zorluk çekmekte; varsa doğal çöküntüler, denizler bunlarla doldurulmakta, zaman zaman da denizden toprak kazanmak için kullanılmaktadır. Örneğin New York kentinin güney tarafındaki Stanten Adası, bu tür molozların kullanılmasıyla oluşturulmuş bir adadır. Birçok kentte bu tür atıklarla ortaya çıkan tepeler vardır ve çoğu zaman oradaki doğal çevreyi olumsuz yönde etkilemektedir.

Bir süredir atık kağıtta başarıyla yapılan "geri dönüşüm" ün yapı malzemelerine uygulanması tabii ki o kadar kolay olmayacaktır. Yıkılan binalardan çıkan malzemeler yeniden elden geçirilip işlense, tabii ki yeniden kullanılabilir. Ancak bunların toplanıp, fabrikalara götürülmesi, temizlenip ham madde olarak işlenmesi ve piyasaya sürülmesi maliyetlerine bağlıdır. Cam, demir, çelik, aluminyum, bakır, kereste, bir dereceye kadar da bazı plastikler, beton ve tuğla bize bu şansı vermektedir. Ancak herbirinin geri dönüşüm maliyetleri farklıdır ve çoğu zaman da ekonomik değerlendirmeleri, geri dönüşüm işlemine değmeyecek düzeylerde kalabilmektedir. Başlıca yapı malzemelerinin bu tür değerlendirmelerine çok kısa olarak bakacak olursak:

Demir-çelik ve diğer metaller- Dünyada en çok geri dönüşümü olan malzemelerden biridir. Ülkemizde çok az olsa da, çelik yapılardan çıkanlar yanında, betonarme yapıların molozundan çıkarılan demirler, demir-çelik fabrikalarına hurda olarak satılmakta, yeniden üretime sokulmaktadır. Ayrıca yapılardan arta kalan demir korkuluklar, trabzanlar, ızgaralar çoğunlukla başka yerlerde yeniden kullanılma potansiyeline sahiptir.

Aluminyum, bakır, çinko, kurşun gib metallerin geri dönüşümü de benzer şekillerdedir. Bunlardan bakır ve kurşun için gereken işlemler diğerlerine göre daha kolay, çabuk ve ucuzdur

Cam- Camın geri dönüşümü, hem işlenmemiş malzemeden hem enerjiden tasarruf etmemizi sağlar. Böylece çevremizi daha az tahrip etmiş olur, daha az enerji tüketmiş oluruz. Ayrıca camı porselen yapımında ve iyi bir yalıtım malzemesi olan cam yünü üretiminde kullanabiliriz. Granül camı, agrage olarak da beton karışımına katabiliriz.

Ahşap- Yapı artığı ahşap malzeme çoğunlukla parçalanıp sunta ve benzeri yapı elemanlarının yapılmasında ham madde olarak, ya da yakıt olarak kullanılmaktadır. Bazı araştırmacılar, atık ahşabın küçük parçacıklara dönüştürülüp çimento ile karıştırılmasıyla, testere ile kesilebilen yapı elamanı elde etmeye çalışmaktadır.

Beton- Beton, dönüşümü kolay olmayan bir malzeme olsa da, fazla parçalanmadan inşaat dolgularında, yolların ve kaldırımların yapımında kullanılmaktadır. Beton daha ufak parçalara ayrılır, kırılıp ufalanırsa, kum ve çakıl yerine agrega olarak da kullanılabilir. Bu malzeme yeni karılacak betona katılacak olursa, doğal kaynakların korunmasına ve enerji sakınımına katkılarda bulunabilir.

Tuğla- Yıkıntılardan çıkan tuğlalar genellikle kırıktır. Bunlar, inşaat dolgularında veya taşıyıcı olmayan betonlarda dolgu malzemesi olarak kullanılmaktadır. Tuğlalar iyice parçalanır, öğütülürse, geleneksel türde harç ve sıva yapımında kullanılan "horasan"ın temel malzemesini oluştururlar. Horasan, eski duvarların ve horasan sıvaların yenilenmesinde ve benzeri restorasyon işlerinde kullanılmaktadır.

Plastikler- Plastiklerin türü çok olduğu için yeniden kullanımları her zaman mümkün olmayabilir. Ama hurdaya çıkarılan plastiklerin bir bölümü Portland çimentosuna dolgu malzemesi olarak katılmakta, içi dolu veya boş brikete benzer yapı bloklarına dönüştürülmektedir. Plastiklarin bir bölümü de kıyılarak çeşitli yerlerde dolgu maddesi olarak kullanılmaktadır.

Sıhhi tesisat elemanları- Binalar yıkılmadan önce çıkarılabilen -çatlak veya çıtlamamış- seramik elemanlar başka yerlerde yeniden kullanılabilir. Ancak fayans ve seramikler fazlasıyla kırılgan oldukları için, çatlamaları veya çıtlamaları çok kolaydır. Bu tür defosu olan malzemeler sağlık açısından sakıncalı olabilir. Bu nedenle de, ya inşaatlarda dolgu malzemesi olarak, ya da betona güç verecekleri için, beton içine agrage olarak katılabilirler. Yapılardaki sıhhi tesisatı oluşturan, boru, küvet, musluk ve benzeri elemanların bazıları yeniden kullanıma, bazıları da geri dönüşüme uygun olan malzemelerdir.

Madeni aksam, nalburiye, hırdavat- Yıkılacak binalardaki radyatör, kilit, kapı kolu, menteşe gibi madeni aksam toparlanıp yeniden kullanabilir. Ancak bunların kullanımı genellikle aynı dönemde yapılmış olan ve benzer tasarım anlayışı taşıyan yapıların yenilenmesi ile sınırlı kalmaktadır.

KAYNAKLARIN SAKINILARAK KULLANILMASI -TUTUM VE DAVRANIŞLARIMIZDAKİ DEĞİŞİKLİKLER

Öğrencilerim ve arkadaşlarımla gerek Kayseri kenti ve yakınlarındaki bağlarda ve köylerde, gerek Anadolu'nun çeşitli yerlerinde yaptığımız araştırmalarda doğal kaynakların hep sakınılarak kullanıldığını gördük. Bu hem yapıların ölçülendirmesinde, hem malzeme kullanımında, hem de enerji harcamaları için doğruydu (İmamoğlu, 2006, 2001 a,b, İmamoğlu & İmamoğlu, 2003, İmamoğlu & Korumaz, 2003, Cimrin, 1996, Renda, 1991). İnsanlar evlerini genellikle mütevazı bir yaşam için planlıyorlar, doğaya saygılı ve koruyucu davranıyorlardı. Doğanın sunduğu tüm nimetleri iyi değerlendiriyor, ona ve onu kendileriyle paylaşan diğer varlıklara zarar vermeden kullanmasını biliyorlardı. Doğal denge, yaşayan her varlık için hayati bir öneme sahipti ve bu düşünce, herkesin ona uyma-

sı gereken kültürel, hatta dini bazı boyutlar taşıyordu. Bina yapımında temel malzeme olarak kullanılan taş ve ahşap doğadan alınan ve doğaya kolayca dönecek malzemelerdi. Duvar yapımında kullanılan harçlar da kireç, horasan veya kil gibi benzer özelliklere sahip malzemelerdi. Evlerin damları topraktı, döşemeleri de taş, toprak veya ahşaptı. Evlerin avlularının her yeri taşla kaplanmıyor; böylece toprağın kar ve yağmur suyunu emerek bitkilere geçirmesi, çevrenin yeşil ve çekici kalması sağlanıyordu. Hiçbir malzeme doğayı kirletecek, ona zarar verecek özellikler taşımıyor, binalar yıkılınca da doğa içinde yavaş yavaş kaybolup gidiyordu. Su kullanımı sınırlıydı, kuyular, kar kuyuları, akarsular büyük dikkatle kullanılıyor, yağmur suları ise kuru bölgelerimizde sarnıçlarda saklanıyor, diğer bölgelerimizde bitkilere yönlendiriliyordu. Güneşten olabildiğince yararlanmak yaygındı; gerek dış mekanlardaki faaliyetlerin çokluğu, gerek oralarda geçirilen zamanın uzunluğu, iç mekanların daha az sayıda ve daha küçük ölçülerde yapılmasına neden oluyor, insanları güneşten daha çok yararlanmaya yöneltiyordu. Ayrıca kullanım suları güneşte ısıtılıyor, meyvalar, sebzeler ve kış için hazırlanan yiyecekler güneşte kurutuluyordu.

Yirminci yüzyıldaki teknolojik gelişmeler, artan refah düzeyi ve İkinci Dünya Savaşı sonrasındaki hızlı kentleşme, Anadolu'da binlerce yıldır süren doğa-insan ilişkisi anlayışını altüst etmiştir. Gelişmiş ülkelerde olduğu gibi, bizde de gelişen teknolojileri kullanan insan doğaya hükmetmeye, toprakla ve çevresiyle uyumunu yavaş yavaş kaybetmeye başlamıştır. Kalkınma adına ama çoğunlukla, kısa vadeli kazançlar uğruna doğal peyzajı bozmaya, akarsuları, havayı, toprağı kirletmeye başlamıştır. Toprakaltı su kaynakları azalmakta veya kirlenmekte; ormanlar, meralar, çayırlar, bağlar, bahçeler gün geçtikçe küçülmektedir. Doğaya saygı teorik düzeyde kalmış, insanlar adeta kendi kendilerine zarar verecek duruma düşmüşlerdir.

Düşünce Ve Tutumlarımızda Gerekli Olan Dönüşüm

Mimarlığın bugün gelmiş olduğu düzeyi düşünürsek, yeniden kullanım ve geniş kapsamlı bir geri dönüşümün – hiç olmazsa uzunca bir süre daha- mimarlık dünyası için fazla bir önemi olamayacağını söyleyebiliriz. Özellikle kentleşmenin yoğun olduğu yerlerdeki, büyük kentlerdeki ve metropollerdeki binalarımızı çok farklı kaygılarla tasarlayıp yapıyoruz. İmarlı alanlardaki yaklaşımımız, evrensel ölçütlere uyan, üst düzey veya "elit" diyebileceğimiz bir yaklaşımdır. Halkın kendi eliyle yaptığı binalar da gün geçtikçe azalmakta ve mimarların büyük çoğunluğunu pek de ilgilendirmemektedir. Malzeme seçimi de dönem dönem değişmekte, son dönemin moda akımları ve mimarın istekleri yanında, piyasa koşulları ve pazardaki rekabete göre belirlenmektedir.

Artık günümüzde çok az insan kerpiçle, taşla, ahşapla bina yapma zahmetine katlanmaktadır. Daha önce başka bir yapıda kullanılmış olan malzemeleri, yeniden kullanmayı düşünen de yok gibidir. Belki halkın kendi başına ürettiği gecekondularda uzun süreler bu tür malzeme ve yapı bileşenleri kullanıldı. Ama son yıllarda büyük kentlerimizde yapılmakta olan "dönüşüm" projeleriyle gecekondularda yaşayanlar, yavaş yavaş planlı alanlarda, imara uygun olarak yapılan konutlarda yaşamaya başladılar. Bu nedenle de bina bileşenlerinin ve yıkım yerlerinden çıkarılan malzemelerin yeniden kullanım olasılığı oldukça düşük düzeylere inme yolundadır. Malzemelerin geri dönüşümü ise şimdilik maliyetlerle yakından ilişkilidir. Başka bir deyişle, içinde bulunduğumuz sistem ve serbest pazar ekonomisi, çevre için ne kadar önemli olsa da, maliyetleri yüksek olacak malzemelerin yeniden dönüşümlerine pek de fırsat tanımayacaktır. Tabii insanlara çevre bilinci ve sorumluluk verecek bir eğitim ve Avrupa Birliği'ne girerken yapacağımız yasal değişiklikler, geri dönüşümün gün geçtikçe artmasına ve doğanın korunmasına katkıda bulunacaktır. Ancak benim kişisel düşüncem, böyle bir sorunun üstesinden gelebilmek için, öncelikle köklü bir tutum değişikliğine gitmemiz, düşünce ve tutumlarımızda bir dönüşüm yaşamamızdır. Bu da tıpkı Anadolu'da yaşamış atalarımız gibi, doğayı fazla hırpalamamak, onunla yeniden yakınlaşmak, daha az kaynak kullanarak, daha mütevazı bir yaşama şekline razı olmakla mümkündür. Bu, tabii ki kısa zamanda gerçekleşecek bir durum olamaz; ancak, düşünerek, geçmişimize bakıp dersler çıkararak, insan yaşamında doğanın sunduğu ruhsal, duygusal ve tedavi edici güzellikle-

rin yavaş yavaş tadına vararak elde edelebileceğimiz bir durumdur. Öz olarak:

1. Yapacağımız binaları öyle özenerek, öyle dikkatli, öyle güzel yapalım ki gelecek kuşaklar yıkmaya kıyamasın. Yıkmak yerine yenileyip, tekrar tekrar kullansınlar. Yenilemeler sırasında bazı malzeme ve bina bileşenlerinin tekrar kullanılması mümkün olacak, doğaya vereceğimiz zararlar azalacaktır.

2. Gösterişten çok öze yönelip, küçük ama kullanışlı, bakımı ve temizliği kolay, sağlam yapılar tasarlayalım.

3. Evlerimizi de mümkün olduğu kadar küçük tutalım, onları az katlı, toprağa yakın, yeşillikler içinde yapalım. Toprakla haşır neşir olmanın, meyva ve çiçek yetiştirmenin tadına yeniden varalım. Ev ve bahçelerin bakımlarında aktif roller üstlenip, evlerimize kendi ellerimizle birşeyler ekleyip, güzelleştirelim.

4. Binalarımızı ısıtmak ve soğutmak için gereken enerjiyi güneşten sağlamaya çalışalım, suyu sakınarak kullanalım. Savurgan ve doğaya saygılı olmayan davranışlara son verelim. Gerekli yerlerde ileri teknolojiden yararlanalım ama ilke olarak önce doğal verileri, iklimi, güneşi, rüzgarı iyi değerlendirip, sürdürülebilirliği olan yaşam ortamları planlayalım.

5. Çevremizle ilgili olarak –tıpkı atalarımız gibi- samimi sorumluluklar yüklenmeye, yöresel çevre etmenleri ve geçmişimizle uyum içinde olmaya çalışalım.

6. Binaları bir eğitim aracı olarak kullanıp, insan yaşamının devamı için çevrenin ne kadar önemli olduğunu, iyi örneklerle göstermeye çalışalım. Yöresel, bölgesel ve küresel kaynaklarla uyumlu, sağlıklı bir "ilişkiler düzeni" kuracak şekilde, yeni yaşam biçimleri ve değerler sistemi yaratmanın yollarını araştıralım.
TOL

KAYNAKLAR

Canaraslan, Ö. (2007). Evaluation Indicators for Selection of Sustainaable Building Materials.

M.Sc. Thesis, METU, The Graduate School of Natural and Applied Sciences, Ankara.

Cimrin, E. (1996). Traditional yayla houses in the vicinity of Alanya. M.Arch.Thesis. METU,

The Graduate School of Natural and Applied Sciences, Ankara.

İmamoğlu, V. (2007). İç Anadolu Bağ Evleri ve Bağ Yaşamındaki Ekolojik Denge. Ekolojik Mimarlık ve Planlama Ulusal Sempozyumu. Antalya: Mimarlar Odası Antalya Şubesi Yayınları, 39-44.

İmamoğlu, V., (2006/1992). Geleneksel Kayseri Evleri – Genişletilmiş İkinci Basım. Ankara: Kayseri Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları No: 49, 290s.

İmamoğlu, V., (2001a). Kayseri Bağ Evleri. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları No: 513.

İmamoğlu, V., (2001b). Doğal Malzemeler ve kullanımları: Kerpiç ve taş. XXI, No. 7.

İmamoğlu, V. & İmamoğlu, Ç. (2003). Water Supply and Drainage in Traditional Buildings of Kayseri and its Summer Resorts until the 1950's. In V. Demirçay & A.

Tavukçuoğlu (Eds.) Water Supply and Drainage for Buildings. Ankara: METU, Faculty of Architecture, 43-53.

İmamoğlu, V. & Korumaz, M. (2003). Sculptural Water Elements of Traditional Buildings in

Central and Southeastern Anatolia. In V. Demirçay & A. Tavukçuoğlu (Eds.) Water

Supply and Drainage for Buildings. Ankara: METU, Faculty of Architecture, 401-413.

Özkan, S.T.E. (2000). Recovery and Re-use of Demolition Waste: Recycling Rubble for

Concrete Componenets. Ph.D. thesis, METU, The Graduate School of Natural and Applied Sciences, Ankara.

Pol, E. (2007). Blueprints for a history of environmental psychology (II): From architectural psychology to the challenge of sustainability. Medio Ambiente y Comportamiento Humano, 8(1,2), 1-28. Retrieved February 15, 2009, from http://webpages.ull.es/users/mach/PDFS/Vol8_1y2/Vol8_1y2_a.pdf

Renda, D. (1992). Effective factors in designing ecological buildings. M.Sc.Thesis, METU

The Graduate School of Natural and Applied Sciences, Ankara.

Steele, J. (2005). Ecological Architecture. London: Thames & Hudson Ltd.

Vlek, C., & Steg, L. (2007). Human Behavior and Environmental Sustainability: Problems, Driving Forces, and Research Topics. Journal of Social Issues, 63, (1), 1-19. DOI 10.1111/j.1540-4560.2007.00493.

GÜNEŞLE TASARIM

Sultan Şimşek
Y. Mimar, Öğr. Gör.,
Erciyes Üniversitesi
Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü

Küreselleşmenin bir sonucu olarak dünyada yaşanan enerji krizi, konvansiyonel enerji kaynaklarının ve enerji stoklarının tükenir konumda bulunması, tükenmeyen ve yaşamın kaynağı konumundaki güneş kazancının ön plana çıkmasını sağlamıştır. Dünyadaki uygulamalarda enerji kazancına ilişkin olarak yapı tasarımı aşamasında yerleşim, yönlenme, yapı formu ve yapı elemanları bazında doğru kararların alınması uygulanma sürecini gerçekleştiren mimarı, yapımcı grupları ve uzun vadede de kullanıcıyı oldukça rahatlatmıştır.

TASARIMDA GÜNEŞ ENERJİSİNİN YERİ

Yaşanılan bölgedeki iklim koşulları ile güneş ışınlarının yapılar üzerindeki etkileri, kuşkusuz mimarlık çalışmalarına yön veren doğal etkenlerin en önemlilerinden biridir. Bu doğal etkenler asırlar boyu sezgisel olarak, yapıların plan kurgusuna ve biçimlenişine tesir etmiştir (Demir, 1973).

Çağdaş tasarımcı, tasarladığı yapının iç ve dış çevresini kullanıcının gerek duyduğu tüm aktiviteleri kolayca gerçekleştirmesine imkan tanıyacak ve güneşten maksimum kazanç sağlayacak şekilde tasarlamak durumundadır. Binalarda kullanılan enerjinin büyük bir bölümü, iç mekanın ısıtılması için tüketilmektedir (Şimşek, 2000). İç mekanda tüketilen enerjinin çok büyük bir oranının güneşten sağlanması ve kazanılan enerjinin kaybedilmeden depolanarak gerekli olduğu durumlarda kullanılmasına olanak sağlayan tasarımların yapılması önemli kriterler arasındadır.

GÜNEŞ ENERJİSİ TASARIM SİSTEMLERİ

Enerji kazancı, uygulanabilirlik ve maliyet açısından değerlendirildiğinde, güneş enerjisinden faydalanarak iç mekanı ısıtmak, iki ayrı sistemle mümkün olmaktadır. Bu sistemlerden birincisi aktif sistemdir. Bu sistemi kısaca özetlemek gerekirse; Aktif sistemler mekanik donanım ve ekipmanlarla ısıyı toplar ve dağıtırlar. Düz ya da parabolik toplayıcılar (kollektörler), su tankları, fanlar, pompalar ve ısı depolayıcı üniteler sistemin en temel elemanlarıdır. Kollektörlerin arasından geçen su veya hava güneşten aldıkları ısıyı emer ve depolayıcı ünitelere iletir. Isı depolayıcı ünitelerden sağlanır ve tamamen mekanik dağıtma sistemiyle kullanım alanlarına iletilir (Utkutuğ, 1994).

Bu sistem daha çok yapı tasarımı dışındaki mühendislik alanlarının inceleme konusunu oluşturmaktadır. Tasarımcıların yararlandığı sistem ise bu çalışmanın da temelini oluşturan pasif sistemlerdir.

Pasif sistemde; ısının toplanması ve dağıtılması mekanik sistemlerin dışında tamamen doğal yollardan (radyasyon, kondüksiyon ve konveksiyon) gerçekleştirilir. Bu sistemde kollektörler, depolayıcı üniteler ve mekanik araçlar kullanılmamaktadır (Utkutuğ, 1994). Her pasif güneş ısıtma sisteminde, iki temel eleman vardır: Güneş enerjisini toplamak için cam kaplı güney yüzeyler, ısıyı emmek ve depo etmek için ısıl kütle.

Pasif sistemler güneşten faydalanma yöntemleri açısından 3 türlü incelenebilir: Doğrudan Kazanç Sistemleri, Dolaylı Kazanç Sistemleri ve Ayrık Sistemler (Tablo 1).

Pasif Güneş Enerjisi Tasarım Sistemleri		
Doğrudan Kazanç Sistemleri	Dolaylı Kazanç Sistemleri	Ayrık Sistemler
1-Isı depolama duvarları 2-Su duvarları	1-Isı depolama duvarları * Su duvarları ** Greenhouse 2-Çatı havuzları	

Tablo 1. Pasif sistem yöntemleri

1. Doğrudan Kazanç Sistemleri

Doğrudan kazanç sistemleri pasif sistemler içerisinde en basit olanıdır. Bu sistem, güneş enerjisinin cam yüzeylerden bina içerisine alınması ve iç yüzeylerde ısıya dönüştürülmesi şeklinde çalışır. Doğrudan kazanç sistemleri günün her saatinde çalışmaktadır. Bu sistemde, direk ya da emilerek camdan geçen enerjinin her bir parçasını kullanmak esastır. Keza bu sistem sadece güneşli iklimlerde çalışmakla kalmaz, aynı zamanda bulutlu iklimlerde de çalışabilir.

Doğrudan kazanç sistemlerinde geniş camlı yüzeyler ve yeterli ısıl kütleler ısıyı emmek ve depolamak için vardır. Güney camlı yüzeyler kışın güneş enerjisini en yüksek seviyede ortaya çıkarır, yazın ise en düşük seviyede tutar. Bu durum, güneş ışığının içeri alınmasında ideal şartlar yaratmaktadır (Mazria, 1979).

Bu sistemde ısı depolamak için iki ortak materyal kullanılır. Bunlar duvar elemanları ve sudur. Isı depolayıcı duvar tipleri, beton bloklar, tuğla, taş veya bu materyallerin birlikte kullanımı ile oluşmaktadır. Tipik olarak tasarlanan kalın duvarlar, toplam yüzey alanının yarısını ya da 2/3'ünü kaplamaktadır (Şekil1).

Su duvarları ise genellikle yapının tek bir yüzünde tasarlanmaktadır. Su duvarı, güneş ışınlarının gün içinde en fazla direk geldiği yöne konumlandırılır (Mazria, 1979). Bu duvarlar genellikle plastik veya metal malzemelerden inşa edilirler.

Gün boyunca kütlede biriken ısı, geceleyin dışarıda gittikçe azalmaya başlayan yüzey ısısından dolayı alana doğru kaymaya başlar. Böylece özellikle sıcak yaz mevsimlerinde gece serinliği yaratır. Bina dışında hava sıcaklığı çok daha düşük olmasına rağmen yapının içinde yer alan masif duvarlar ısıyı çok daha iyi muhafaza ederler. Dış hava bina boyunca sirküle edilir.

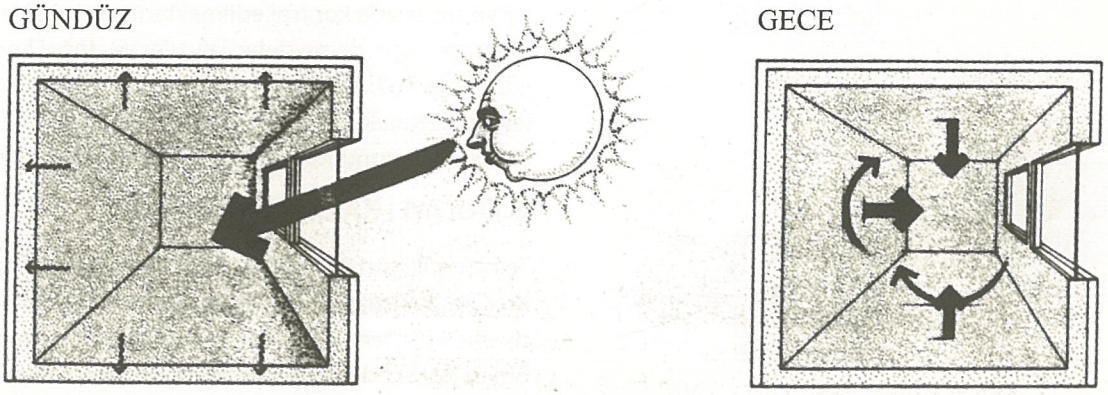

Şekil 1. Doğrudan Kazanç Sistemlerinde Isı Depolama Duvarları (Mazria, 1979).

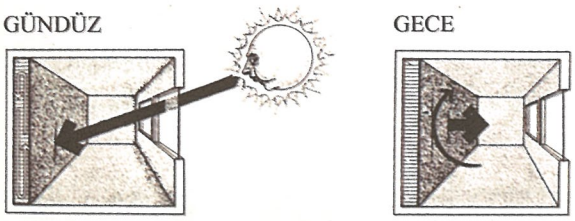

Şekil 2. Doğrudan Kazanç Sistemlerinde Su Duvarları (Mazria, 1979)

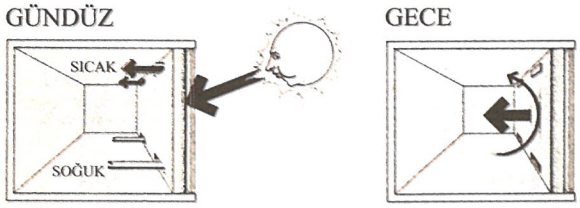

Şekil 3.Dolaylı Kazanç Sistemlerinde Isı Depolama Duvarları (Mazria, 1979)

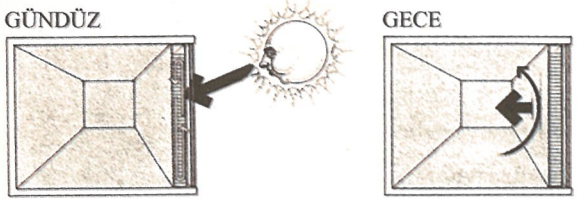

Şekil 4. Dolaylı Kazanç Sistemlerinde Su Duvarları

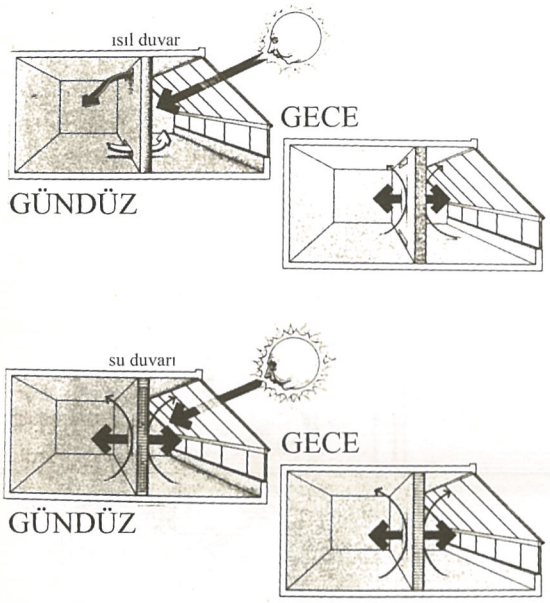

Şekil 5. Dolaylı Kazanç Sistemlerinde Seralar (Mazria, 1979)

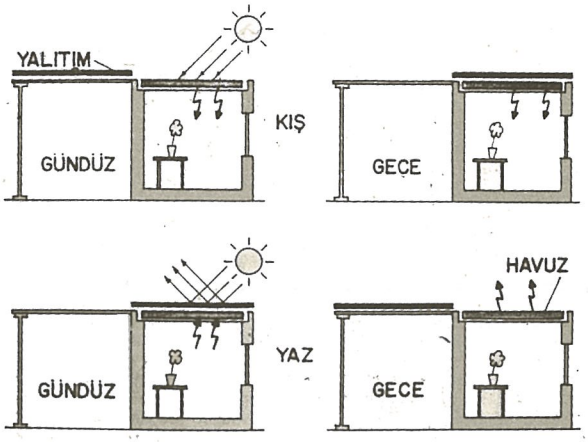

Şekil 6.Dolaylı Kazanç Sistemlerinde Çatı Havuzları (Deriş, 1984)

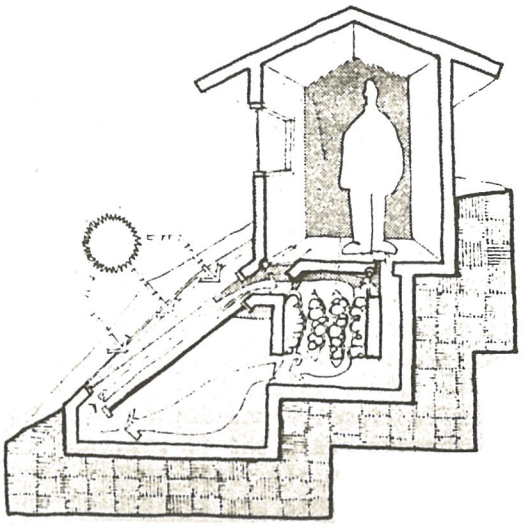

Şekil 7. Ayrık Kazanç Sistemleri (Goulding, and etc, 1992).

Özellikle doğrudan sistemlerde camlı alanlar aşırı ısınmanın önlenmesi açısından güneş kırıcı elemanlar ve saçaklarla kontrol edilmektedir. Isı kaçaklarının önlenmesi için de perdeler, jaluziler ve doğal koruma yöntemleri gibi tedbirler alınmaktadır. Kuzey cephelerinin korunaklı ve sağır olarak tasarlanması, ısı yalıtımı ile ısı korunumunun da sağlanmasını gerektirir.

2. Dolaylı Kazanç Sistemleri

Temelde iki türlü dolaylı kazanç sistemi bulunmaktadır. Çatı havuzları ve ısı depolama (trombe) duvarlarıdır. Bu iki sistem arasındaki fark kütlede ortaya çıkar. Biri ısı ihtiva eden duvarlar ve diğeri ise ısıtılmış alanların çatısıdır (Mazria, 1979).

Dolaylı kazanç sisteminin işleyişi temel olarak şu şekildedir. Güneş ışınları ilk olarak camdan geçerek güneş ile yüzey arasında bulunan ısıl kütleye çarpar. Güneş ışığı ısıl kütle tarafından, emilir ve ısıl enerjiye çevrilir, daha sonra da yaşam alanına transfer edilir.

Isı Depolama (Trombe) Duvarları

Isı depolama duvarlarının esas elemanları, güney yüzlü cam alanlar ve ısıyı depolama ve dağıtmaya yarayan ısıl kütlelerdir. Bir depolama duvarının, cam yüzeyden geçen güneş ışığını emmek ve sonra oluşan ısıyı duvardan kondüksiyon yoluyla transfer etmek gibi görevleri bulunmaktadır. Camdan direk geçen güneş ışınları 150 °F gibi yüksek bir sıcaklık düzeyine ulaşıncaya kadar yüzeyi ısıtmaktadır (Mazria, 1979). Bu ısı, duvar ve cam arasındaki alanda bulunan hava ile transfer olmaktadır. Camdan geçen yüksek dereceli ısının duvar tarafından kolay emilimini sağlamak için duvarın yüzeyi siyaha boyanmaktadır.

Su duvarlarının çalışma prensibi ile ısı depolama duvarlarının çalışma prensibi hemen hemen aynıdır. Tek fark su duvarları depoladıkları ısıyı konveksiyon ve radyasyon yolu ile iç mekana transfer etmektedir.

Hava sirkülasyonunu sağlamak için duvarın üst kısmındaki açıklık veya menfezden ılık hava iç mekana girerken, duvarın alt kısmındaki açıklıktan soğuk hava iç mekanı terk etmektedir. Bu yolla elde edilen ısı, güneşli hava boyunca mekanların ısı ihtiyacını karşılamak için kullanılmaktadır.

Seralar yapının güney tarafında bulunan ve yapıdan bir duvar kütlesi ile ayrılan mekanlardır. Basitçe trombe (ısı depolama) duvarı ile cam arasındaki mesafenin geliştirilmiş şeklidir. Aynı zamanda doğrudan ve dolaylı kazanç sistemlerinin bir kombinasyonudur. Duvarın sera tarafına bakan kısmından emilen güneş ışığı ısıya dönüştürülerek duvarda depolanır ve bina iç kısmına transfer edilir. Seralar bitki yetiştirmek amaçlı kullanıldığı gibi mekana hizmet eden bir oda olarak da kullanılmaktadır. Seralarda biriken ılık hava kapı, pencere veya menfezlerle diğer yaşama alanlarına iletilmektedir. Buradaki ısıl kütle su duvarı veya ısı depolama duvarlarıdır. Seralar gün ışığını direk geçiren cam, saydam plastik gibi malzemelerden inşa edilir.

Çatı Havuzları

Çatı havuzlu sistemler, binaların çatılarında bulunan ısıl kütlelerdir. Bir bakıma su duvarlarının yatay olarak planlanmış şeklidir. Siyah plastik poşetlerin içerisine su doldurularak havuzun içerisine yerleştirilir. Havuzun üzeri yalıtım plakalarıyla kapatılır.

Kışın gündüz vakti güneşli günlerde yalıtım plakaları kenara çekilerek plastik poşetlerin içerisindeki suyun güneş enerjisiyle ısıtılması sağlanır. Güneş çekildikten sonra yalıtım plakalarıyla havuzun üzeri örtülür. Enerji depolayan su, tavandan binanın içine doğru radyasyon yolu ile enerji aktarır ve böylece odaların ısı enerji girdisi sağlanır. Yalıtım plakaları enerjinin dışarı kaçmasına engel olur. Yazın ise bunun tam tersi yapılır. Güneşli saatlerde yalıtım plakası kapalı tutularak güneş enerjisinin suyu ısıtması engellenir. Buna karşın, binanın içinde mevcut ısı artarak su ısıtılır. Gece vakti yalıtım plakaları kenara çekilerek suyun içerisindeki ısı enerjisi radyasyon yolu ile dışarı verilir. Bu yöntemle ev serinletilmiş olur (Deriş, 1984).

3. AYRIK KAZANÇ SİSTEMLERİ

Güneş ışığının toplanması, depolanması tamamen binanın dışında yapılıyor ve kontrollü bir şekilde bina içerisine alınıyorsa bu tür sistemler ayrık sistemlerdir (Mazria, 1979). Isı transfer etmek ve depolamak için su ve çakıl taşlarından oluşan depolayıcılar kullanılmaktadır. En çok tercih edileni ise çakıl taşlarıdır. Bu sistem daha çok eğimli araziler için uygundur (Demirbilek, 1999). Yapının dışında eğimli alanda siyah renkli camdan alınan güneş ışığı ısıya dönüştükten sonra ısıtılacak mekanın altındaki çakıl taşları tarafından depolanır ve döşemede açılan menfezlerle iç mekana verilir. Bu durumda mekan döşemesi hep sıcaktır. Havalandırma gerektiği durumlarda ise mekan pencerelerden havalandırılır.

DÜNYADAN ÖRNEKLER

Giffard Park Örneği (Milton Keynes/İngiltere) (C.S.A.E, 1992). Giffard Park kooperatif evleri bekar insanlar ve çocuksuz çiftler için planlanmıştır. Binalar Milton Keynes'de Grand Union Kanalı boyunca dikdörtgen alanlar üzerine birbirinin güneşini kesmeyecek şekilde yerleştirilmiştir. (Şekil 8 ve Şekil 9).

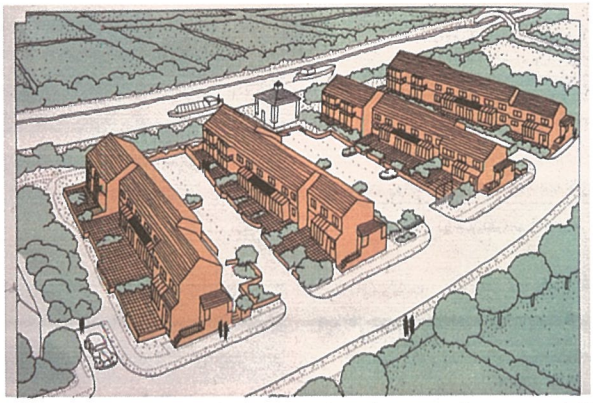

Şekil 8. Giffard Park yerleşmesinden perspektif

Konutlarda odaların yönleri güneye doğru olup kışın gölge olayını azaltacak şekilde planlanmıştır. Büyük evlerdeki yaşama alanları güney yöndeki camlı alanlara uzatılarak güneş odaları oluşturulmuştur (Şekil 10).

Pasif Güneş sistemi açısından bakıldığında, güney yönündeki tek kişilik katların cam çatı ile birleştirilmesi camlı alanların artırılmasına sebep olmuştur. Bu da fazladan doğrudan kazanç sağlayacağı için önemli bir sonuçtur.

Her evin önünde dokuz tane ön camlı, ön yataklıklı paslanmaz çelik paneller vardır. Panellerin her biri sıcak su silindiri ile tavan arasındaki soğuk su temin edilen bölüm arasındadır. Bu sistem aynı zamanda evin sıcak su ihtiyacını da karşılamaktadır.

Isı depolama duvarı olarak su duvarları kullanılmıştır. Bu duvarlar, yazları güneş ışınlarını içeri almadığı için iç duvarlarda ve döşemelerde emilen ısı sonradan kullanılmak üzere depolanmaktadır. Kışları sular donma tehlikesine karşı boşaltılıp duvarlar katlanmaktadır.

Bu proje, İngiltere'deki standart evlerle karşılaştırıldığında, ısınma gereksiniminden %60 oranında bir tasarruf sağlamaktadır.

Şekil 10. Konutlarda Güneş Odası

Maison Quınet (Nandrin / Belçika) (C.S.A.E, 1992).

Maison Quinet 1978 yılında iki katlı özel bir konut olarak yapılmıştır. Seralı olağandışı bir planı olan evin yapımında, hem müşterinin ekzotik bitkilere olan tutkusu hem de enerji tasarrufu ön planda tutulmuştur. (Şekil 11).

211 m^3 hacmi olan büyük sera bu evin ana elemanıdır. Bu hacim bütün binanın 1/32'sini kaplamaktadır. Bütün odaların kapısı seraya açılacak şekilde planlanmıştır. Böylece seranın ısısındaki en küçük artıştan bile yararlanabilecek duruma gelinmiştir. Buna karşılık hava soğuk olduğu zaman odalardan gelen ısı, seranın ısısını dengeleyerek bitkilerin zarar görmesini önleyecektir. Serada bulunan ek ısıtıcı, hava sıcaklığını belli bir sınırda tutmakta ve bitkilerin donmasına engel olmaktadır (Şekil 12).

Dış pencereler güneş ışığını alacak şekilde yerleştirilmiştir. Burada amaç, doğrudan güneş sistemlerinden faydalanmaktan çok manzaraya hakim olmaktır. Serada bitkilerin yarattığı gölgeden başka gölgeleme olayı yoktur. Havalandırma bahçeye açılan kapılar ve pencerelerden sağlanmaktadır.

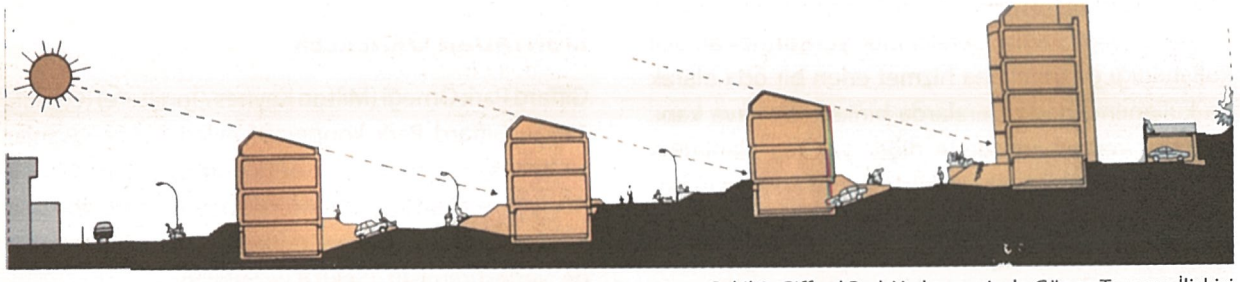

Şekil 9. Giffard Park Yerleşmesinde Güneş-Tasarım İlişkisi

Casa Terminacamente Optimizada (Porto /Portekiz) (C.S.A.E, 1992).

Bu proje, 150 m² bir alan üzerinde iki katlı, üç yatak odalı tipik bir aile evidir. Amaç, evin yedek ısıtma sistemine ihtiyacı olmaksızın kışın talep edilen ısı seviyesinin karşılanmasını sağlamak olmasıdır. Genellikle Portekiz evlerinde kalorifer sistemi olmadığı için güneş sistemleri özellikle tercih edilmektedir.

Şekil 11. Maison Quinet'in Greenhouse Görünüşü

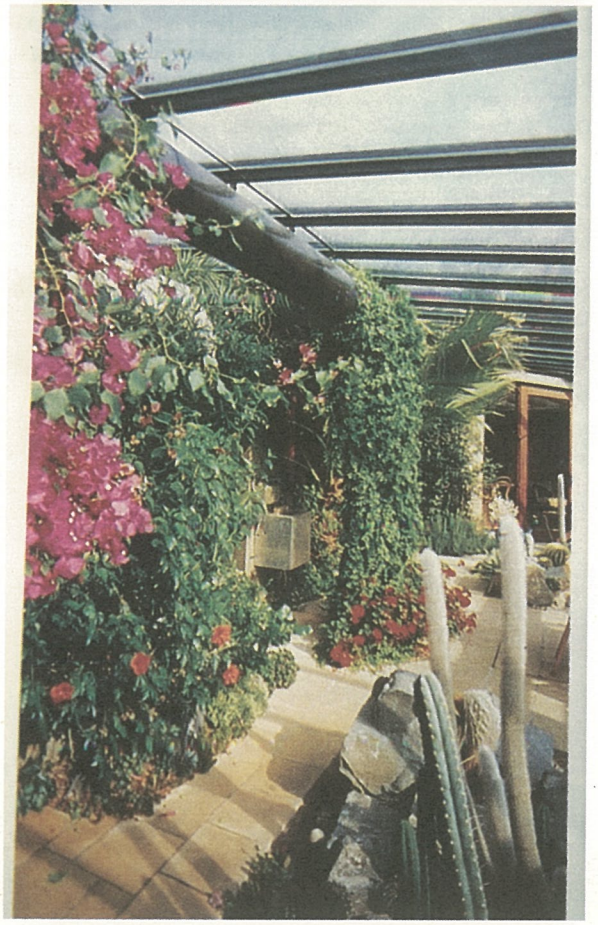

Şekil 12 Greenhaouse'ın İç Görünüşü

Evin planı tamamen güneye konumlandırılmıştır. Kuzeyde sadece havalandırma amaçlı pencereler kullanılmıştır. Doğu ve batıda ise küçük pencereler yeralmıştır. Ana odaların etrafında ısı kontrolünü sağlamak için servis alanları tasarlanmıştır (Şekil13).

Konut dışardan yalıtımlıdır. Ahşap çerçeveli, çift camlı ve hava akımını geçirmeyen pencereler kullanılmıştır. Su dolu düşey silindirler ve trombe duvarları ile yapının ısı kazancı artırılmıştır. Bu duvarlar, çift camlı, kalın beton bloklu ve 50 mm'lik hava boşluklu olarak tasarlanmıştır. Trombe duvarları depolanan ısıyı erteleyerek geceleri ortaya çıkan ısı kaçağını telafi etmek için kullanılmıştır. (Şekil14).

Yerde ve tepede bulunan vantilatörler havalandırma için, katlanabilir kepenkler ise yazın gölge kış gecelerinde yalıtım sağlamak için sistemde yerini almıştır.

Her biri 180 lt su kapasiteli fiber cam su silindirleri, her alanda 3 tane olmak üzere oturma odasındaki pencerelerin altına yerleştirilmiştir. Bunlar, odaların içinde birer ısıl hacim oluşturmuştur (Şekil 15).

SONUÇ

Güneş enerjisi tasarımlarında özellikle tercih edilen pasif güneş sistemleri, ömrünün yapı ömrüyle aynı olması, bakım ve işletim maliyetinin olmaması, tasarımcı dışında uzman gerektirmemesi gibi nedenlerle çok ekonomiktir.

Şekil 13. Casa Terminacamente Optimizada'nın Batı Perspektifi

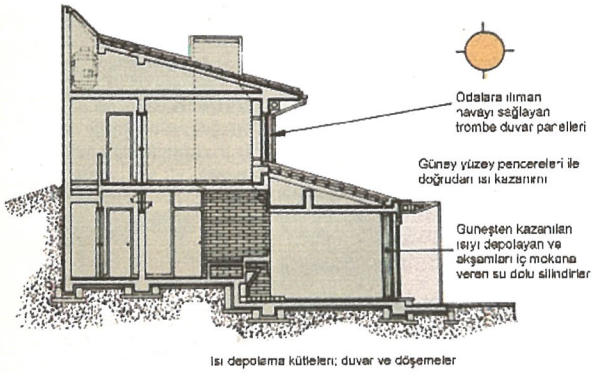

Şekil 14. Yapı Kesitinde Trombe Duvarları

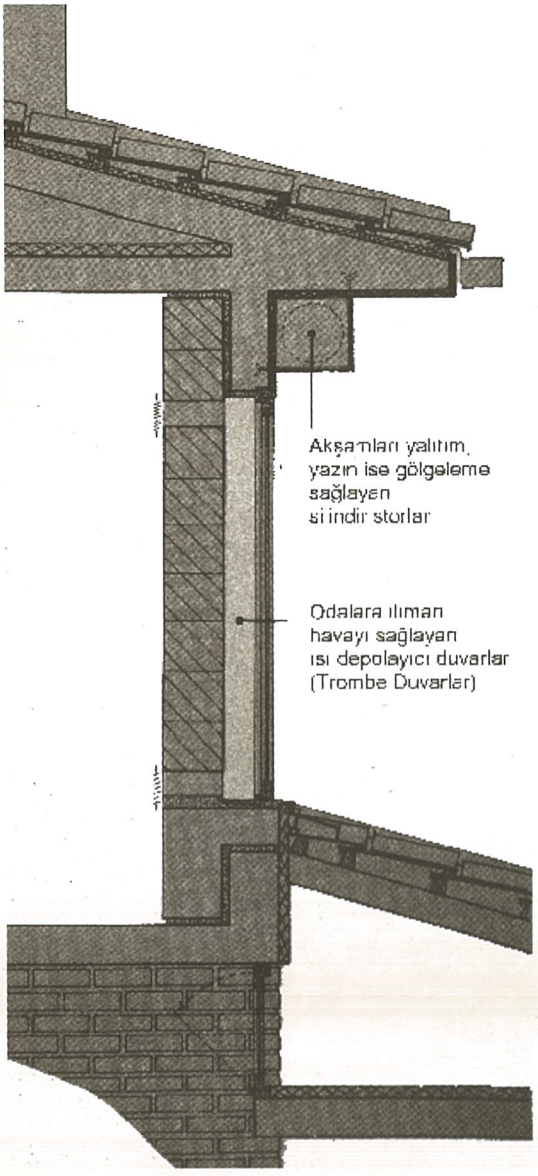

Şekil 15. Trombe Duvarı Detayı

Her pasif güneş sisteminin tasarımı kendine özgüdür. Tasarımda değişen iklim koşulları, arazi özellikleri, yapının formu ve kullanılan malzemeler birlikte düşünülmek zorundadır . Özellikle soğuk iklim bölgelerinde pasif güneş sistemleriyle ısıtma yeterli olamamaktadır. Bu nedenle ek ısıtma sistemlerine gerek duyulmaktadır. Ek ısıtmanın gerektiği koşullarda aktif güneş sistemleri devreye sokularak güneşten max. derecede faydalanmak ön planda tutulmalıdır. Bu durum tasarımcı ile mühendis işbirliğini ön plana çıkartmaktadır. TOL

KAYNAKLAR

Anon., 1992. Solar Architecture in Europe, Commission of The European Communities.

Demir A., 1973. Güneş Işınımından Korunmak ve Yararlanmak Amacıyla Mimaride Alınan Tedbirler Üzerine Bir Araştırma, Mimarsinan Üniversitesi Yayını,İstanbul.

Demirbilek N., 1999. "Mimarlıkta Güneşten Pasif Yöntemlerle Yararlanma ve Korunma", Güneş Günü Sempozyumu Bildiriler Kitabı, Kayseri.

Deriş N., 1984.Güneş Evleri, İstanbul, 1984

Goulding J.R.,Lewis J.O., Steemers T.C., 1992. "Energy Conscious Design", London.

Mazria E., 1979. "The Passive Solar Energy Book", USA.

Şimşek S., 2000. "Geleneksel Kayseri Evlerinde Isıl Korunumun Sağlanması", Yayınlanmamış Y.Lisans Tezi, Ankara.

Utkutuğ G., 1994. "Güneş Tasarımı Yaklaşımları", Fiziksel Çevre Kontrolü Ders Kitabı, Gazi Üniversitesi, Ankara.

TÜRKİYE'DE YAPISAL ATIK YÖNETİMİ İLE İLGİLİ YASAL DÜZENLEMELER ve YETERSİZLİKLER

Burcu SALGIN
Y. Mimar, Araş. Gör.,
Erciyes Üniversitesi Mimarlık Fakültesi

Yapı üretim sektörünün üretim alanında dünya üzerinde önemli bir yeri vardır. Artan nüfusun başta barınma olmak üzere çeşitli gereksinimlerini karşılamak amacıyla yapılar/yapı grupları üretilmektedir. Ancak yapı üretim etkinliklerinin bütün evrelerinde yapısal atıklar oluşmakta, doğal çevre zarar görmektedir. Yapısal atıkların kontrolsüz şekilde doğaya bırakılmasını önlemek amacıyla çeşitli ülkelerde farklı atık yönetim modelleri oluşturulmuştur. Türkiye'de de konuya ilişkin uygulamalar ve mevzuat bulunmaktadır. Ama günümüze kadar etkin ve sürdürülebilir bir atık yönetim sistemi oluşturulamamıştır. Bu durumun temel nedenlerinden biri mevzuatta ve mevzuatın uygulamasında görülen eksikliklerdir. Bu bağlamda, çalışma kapsamında Türkiye'de yürürlükte olan mevzuat incelenmiş, etkin bir yapısal atık yönetimi için yapılması gereken düzeltme ve düzenlemeler belirtilmiştir.

GİRİŞ

Doğada katı, sıvı ve gaz halde bulunan, üretim ve kullanım etkinlikleri sonucu ortaya çıkan, insan ve çevre sağlığına zarar verecek şekilde doğrudan veya dolaylı biçimde ortama verilmesi sakıncalı olan her türlü madde atık olarak tanımlanmaktadır. Atıklar evsel, endüstriyel, tıbbi, tarımsal, madensel ve yapısal olarak gruplandırılabilir. Bu atık türleri içinde ise büyük pay hem kapladıkları alan hem de nicelik açısından yapı üretim sektörünün etkinlikleri ile ortaya çıkan atıklara aittir.

Yapma çevre olarak nitelendirilen yapıyı oluşturan yapı ürünleri yaşam döngüleri boyunca yenileme, bakım, onarım, yıkılma gibi etkinlikler sonucunda doğaya yapı atıkları olarak dönmekte ve zarar vermektedir. "Türkiye'de Yapısal Atık Yönetim(sizlik) Sorunları" adlı çalışmada belirtildiği üzere; doğal çevre açısından yapısal atıkların yönetimi 21. yüzyılın en önemli sorunlarından birisidir (Coşgun ve Esin, 2006).

Dünyada, kentlerde oluşan katı atıkların %13-29'unu yapısal atıklar oluşturmakta; doğal afetlerle bu oran %50'ye çıkmaktadır (Öztürk, 2005). Yapı/altyapının üretimi, yenilenmesi, değişiklik ve onarımı, yolların ve köprülerin yapımı ve yenilenmesi gibi etkinlikler sonucu Avrupa Topluluğu ülkelerinde yılda 180 milyon ton, A.B.D.'de 136 milyon ton yapısal atık oluşmaktadır (Öztürk, 2005). İngiltere'de 2006 yılının verilerine göre yılda 30 milyon ton yapısal atık üretildiği belirtilmektedir (Jennings ve Innes, 2006).

Avustralya/Sydney'de oluşan inşaat/yıkıntı atığı miktarı toplam katı atığın %60'ını oluşturmaktadır. 1998 yılı verilerine göre Hong Kong'da günde üretilen yapı atığı miktarı 32.710 tondur (Öztürk, 2005). Bir başka deyişle

toplam katı atık alanlarının %65'ini yapısal atıklar kaplamaktadır (Stokoe, Kwong ve Lau, 1999). Kanada'da bu değer %35 olarak saptanmıştır (Anon. 2008a).

Sorunun önemini ve büyüklüğünü kavrayabilme amacıyla belirtilen bu verilerden de anlaşılacağı üzere günümüzde yapısal atıkların miktar, tür ve üretim hızlarının artması; atık bileşiminin farklılıklar göstermesi; kentsel alanların genişlemesi nedenleriyle, yapısal atık yönetimi ile ilgili sorunlar daha karmaşık hale gelmiştir (Büyükbektaş ve Varınca, 2008). Hava, su, toprağın kirlenmesi ve gürültü kirliliğine neden olması etkin, sistematik bir yapısal atık yönetimini kaçınılmaz hale getirmiştir.

Dünya'da ve Türkiye'de bu amaçla çeşitli çalışmalar yapılmış, yasa ve yönetmelikler düzenlenmiştir. Ancak bugüne kadar Türkiye'de etkin ve sürdürülebilir bir atık yönetim politikası oluşturulamamıştır.

Bu durumun temel nedenleri:

- Atık yönetimine ulusal politika öncelikleri arasında yer verilmemesi,
- Atık yönetiminin ulusal ve yerel düzeyde yetkin bir kurumsal altyapıya kavuşturulmamış olması; yetkili kurumlar arasında işbirliklerinin geliştirilmemesi,
- Atık yönetimi hizmetlerine yeterli kaynak ayrılmaması; bu alanda verilen hizmet karşılığında alınan vergi ve ücretlerin yetersiz olması,
- Mevcut teknik kapasitenin yetersiz, altyapı tesislerinin sayıca az ve ilkel koşullarda olması,
- Atık yönetimi ile ilgili yasal düzenlemelerin yetersizliğidir (T.C. Sayıştay Başkanlığı Raporu, 2007).

Bu çalışmanın amacı; belirtilen sorun dilimleri içinden atık yönetimi ile ilgili yasal düzenlemelerin ve uygulama düzeyinin saptanması; yetersizlik ve eksikliklerin düzenlenmesine ilişkin çözümlerin üretilmesidir.

Çalışmanın yapısal atık yönetimi –önleme, azaltma, geri kazanma, geri dönüştürme, uygun depolama, yok etme- konusunda; yapı üretim sektörü çalışanlarında ve kullanıcılarda bilinç düzeyi oluşturmaya katkıda bulunacağı düşünülmektedir. Bu konu üzerinde çalışma yapan kamu kuruluşlarının dikkati çekilerek, uygulamaya yönelik doğru önerilerin mevzuata girmesi sağlanabilecektir.

Çalışma sonucu, ülkenin yapısal atık yönetimi ile ilgili yetersizlikleri ortaya konmuş; bunların düzeltilebilmesi için öneriler geliştirilmiştir. Türkiye'deki atık yönetimine ilişkin mevzuatın eksiklikleri saptanırsa oluşturulacak yönetim planının da ortaya çıkacağı varsayılmaktadır.

Konu Türkiye'de yapısal atıkların yönetimi için hazırlanmış mevzuatın araştırılması ve eleştirisi ile sınırlandırılmıştır. Yöntem olarak mevcut durum incelenmiş, yetersizlikler belirlenmiş, etkin bir atık yönetim modeli oluşturabilmek için yasalar ve yönetmelikler çerçevesinde yapılması gerekenler saptanmıştır.

Bu amaçla; ikinci bölümde; yapı üretim sürecinde yapısal atıkların neler olduğu, üretim sürecinin hangi evrelerinde ne çeşit atıkların oluştuğu belirtilmiştir. Üçüncü bölümde yapısal atık yönetiminin temel ilkeleri ortaya konmuş; yapı atıklarını önleme, azaltma, geri dönüştürme, geri kazanma, uygun depolama ve yok etme işlemleri incelenmiştir.

Çalışmanın dördüncü bölümünde yapısal atık yönetimine ilişkin dünyada yapılan yasal düzenlemeler/uygulamalardan bazıları ortaya konmuştur. Çalışmanın beşinci bölümünde Türkiye'de yapısal atık yönetimi kapsamında yapılan çalışmalar, yürürlükteki mevzuat ve bunların uygulanma düzeyi incelenmiştir. Çeşitli nedenlerle mevzuat çerçevesinde etkin bir önlem alınmamasına bağlı olarak uygulama alanındaki yetersizlikler belirtilmiştir. Çalışmanın sonuç bölümünde ise yapısal atık yönetimi ile ilgili Türkiye'deki durum değerlendirilmiş, yürürlükte olan mevzuatın yeniden ele alınması ve daha doğru biçimde uygulanabilmesi için öneriler geliştirilmiştir.

Yapısal Atık Oluşumu

Yapı ürünlerinin yaşam döngüsü doğadan hammadde elde etme, ürünün üretimi, uygulanması, kullanımı, geri dönüşümü ya da yok edilmesi süreçlerini kapsamaktadır (Tuna Taygun ve Balanlı, 2005). Yapı ürünlerinden yaşam döngüsü sürecinin her evresinde ortaya çıkan atıklar, yapısal atıklar olarak tanımlanmaktadır ve hacimce kapladıkları alanın, çeşitlerinin fazla olması nedeniyle pek çok ülkede öncelikli atıklar arasında yer almaktadır (Coşgun ve Esin, 2006).

Yapısal atıklar yapı ürünlerinin türüne bağlı olarak değişmektedir. Bazı ülkelerde taşıyıcı olarak çelik sistemler kullanılırken bazı ülkelerde betonarme sistemler daha yaygın uygulanmaktadır. Yöresel ürün kullanımına bağlı olarak bazı bölgelerde taş, bazı bölgelerde ahşap kullanımı yaygındır. Eskiden doğrama olarak kullanılan ahşap yerini PVC, alüminyum ve çelik doğramalara bırakmıştır. Bütün bu ve benzeri ürünlerin yaşam döngüsü evrelerinde ortaya çıkan atıklar ise miktar ve tür olarak farklılıklar göstermektedir.

Hammadde edinimi sürecinde, yan ürün olarak katı, sıvı ve gaz atıklar ortaya çıkmaktadır. Yapı ürünlerinin üretimi aşamasında, sonuç ürüne ulaşmak için yapılan düzeltmeler ya da hatalı üretimler nedeniyle yapısal atıklar oluşmaktadır. Yapı ürününün uygulama aşamasında çıkan atıklar ise; ürünün alındığı yerden şantiyeye taşınması sırasında oluşabileceği gibi, şantiyede uygun depolanamaması ve mimari tasarıma uygun olmayan boyut / biçimde ürün kullanımına bağlı olarak da meydana gelmektedir. Ayrıca yapının kullanım sürecinde; bakım, onarım etkinlikleri ve değişen moda/beğeniler sonucu yapılan yıkım işlemleri yapısal atık oluşumuna neden olmaktadır.

Bunların dışında, kullanım ömrünü tamamlayan yapıların yıkım sürecinde, kimi zaman da kullanım ömrünü tamamlayamadan deprem, kentsel dönüşüm projeleri ve izinsiz yapılaşmanın yok edilmesi gibi nedenlerle gerçekleşen yıkımlarda tüm yapı atık haline gelmektedir. Bütün bu yapım etkinlikleriyle ortaya çıkan atıklar çevreye ciddi zararlar vermektedir. Türkiye'de yapı atıklarına ilişkin mevzuatta ve mevzuatın uygulanmasında görülen eksiklikler nedeniyle çevreye verilen zarar katlanarak büyümektedir.

YAPISAL ATIK YÖNETİMİ: TEMEL İLKELER

Günümüz dünyasında sürekli yaşanan gelişim ve değişime bağlı olarak ortaya çıkan atık sorunu kaçınılmaz bir gerçektir. Ancak bu alanda önlem alınmaz ise doğal çevre açısından geri dönüşü olmayan sorunlar yaşanacaktır. Yapısal atık yönetiminin amacı da bu noktada anlaşılmaktadır.

Yapısal atık yönetimi;
- Önleme,
- Azaltma (reduce),
- Geri Kazanma / Yeniden Kullanma (reuse),
- Geri Dönüştürme (recycle),
- Uygun Depolama,
- Yok Etme işlemlerini içermektedir (Hafriyat Toprağı, İnşaat ve Yıkıntı Atıklarının Kontrolü Yönetmeliği,2004).

Bu ilkeler çerçevesinde değerlendirmek gerekirse yapı yaşam döngüsü sürecinde çeşitli nedenlerle ortaya çıkan her türlü yapı ürünü kaynaklı atıkları olabildiğince önlemek, tamamen önlenemiyorsa azaltmak birincil amaç olmalıdır (Dereli ve Baykasoğlu, 2002).

Bir diğer yöntem yeniden kullanım ve kazanımdır. Daha çok katı atıklar için kullanılabilen bu yöntemle atıklar toplanır, biriktirilir, tipine göre ayrılır ve yeniden kullanılmaya elverişli ise yeniden kullanılmak için yönlendirilir.

Yeniden kullanılamayan yapısal atıkların türlerine göre ayrılıp yetkili istasyonlara gönderilmesi geri dönüştürme adımını oluşturmaktadır. "Kolay ayrıştırılabilme" ve "kolay kazanılabilme"; geri dönüştürme işleminde kullanılan önemli iki kriterdir. Buna göre, yapı ürünü üretiminde kolayca geri dönüştürülebilecek, yeniden kullanılabilecek veya ayrıştırılabilecek ürünlerin kullanımı önem kazanmaktadır (Dereli ve Baykasoğlu, 2002).

Yeniden kullanımı ya da geri dönüşümü mümkün olmayan yapısal atıklar ise ulusal/yerel yönetimlerce belirlenmiş depolama alanlarında geçici ya da sürekli depolanabilmeli ya da tamamen yok edilmelidir. Yok edilme işlemi ise kompostlama ya da yakma süreçlerini kapsamaktadır. Etkin bir atık yönetimi politikası izlenerek yapısal atıkları önlemek/azaltmak, oluşanların ise %90'ını geri kazanmak mümkündür. Günümüzde Avrupa ülkelerinde toplanan inşaat ve yıkıntı atığının %80-90'ı geri kazanılmaktadır (Öztürk, 2005). Böylelikle ülkenin ekonomisi ve doğal kaynakları korunmuş olacaktır.

DÜNYADA YAPISAL ATIK YÖNETİMİNE İLİŞKİN YASAL DÜZENLEMELER

Dünyada çeşitli kurumlar 1970'lerden bu yana yapısal atıkların yönetimine yönelik çalışmalar yapmaktadır (Coşgun ve Esin, 2006). Avrupa ülkelerinin çoğunda

atık yönetimi hükümet politikası olarak ele alınmış, yapısal atık yönetimine ilişkin adımlar yönetmeliklerle belirlenmiştir. Her türlü yapım etkinliğinden önce, sürecin çevre üzerindeki bütün etkilerini kapsayan ayrıntılı Çevresel Etki Değerlendirme (ÇED) raporlarının hazırlanması gerekmektedir (Erdin, Alten ve Tunalı, 2004). Ayrıca Avrupa Birliği (AB) ülkelerinin atık yönetimi konusunda sorumluluklarını tanımlamak amacıyla 2006/12/EEC sayılı "Atık Çerçeve Direktifi" yayınlanmıştır. Bu direktifin amacı AB genelinde atık yönetimine ilişkin bir model oluşturmaktır (Büyükbektaş ve Varınca, 2008).

Danimarka'da belediyeler yapısal atıkları ayrı toplamaktadırlar. Danimarka'daki belediyelerin yarısından fazlası -özellikle kentlerde- yapısal atıkları kaynağında ayırmak için kurallar koymuştur. Her bir belediyenin yapı atıklarına ilişkin bir yönetim planı bulunmaktadır (Öztürk, 2005).

Hollanda'da yapı atıklarının gelişigüzel alanlara dökülmesini önlemek amacıyla bir yönetmelik hazırlanmıştır. 1993/2000 yılları arasında yapılan çalışma ile geri kazanılabilir yapı atıklarının depolanması yasaklanmıştır ve geri kazanım özendirilmiştir. 2000 yılı verilerine göre Hollanda'da %90 oranında yapı atığı geri kazanılmaktadır (Öztürk, 2005).

İngiltere'de yapısal atıkların denetimine ve düzenli depolama alanlarında bedel karşılığı yok edilmesine ilişkin yasalar çıkarılınca, birçok yerde yapı atığı geri dönüşüm tesisleri kurulmuştur. Ayrıca yapı atıklarından elde edilen agrega ile ilgili BS 6543 standardı ve bu ürünlerin yol kenarı ve kaldırım yapımında nasıl kullanılacağına dair standart yayınlanmıştır (Öztürk, 2005).

Birçok Avrupa ülkesinde olduğu gibi Amerika'da da yapı atıklarının yönetimine ilişkin yasa, yönetmelik ve zorunluluklar geliştirilmiştir. Örneğin bölgesel olarak Massachusetts'de atıkların azaltılması, yok etme maliyetinin düşürülmesi ve çevresel zararlı etkilerinin azaltılması için yasa ve düzenlemeler getirilmiştir (Anon., 2008b).

Yukarıda verilen örneklerden de anlaşılacağı gibi Avrupa ve Amerika'da yapısal atıkların çevre zararlarını azaltmak için atık yönetimi ulusal politika öncelikleri arasında ele alınmış; belirtilen örnekler ve benzeri zorunluluklar düzenlenmiştir. Bu düzenlemelerin uygulanabilmesi için ise denetim mekanizmaları geliştirilmiştir. Böylelikle ülkelerin geliştirdikleri yapısal atık modelleri doğru biçimde işlemektedir.

TÜRKİYE'DE YAPISAL ATIK YÖNETİMİNE İLİŞKİN YASAL DÜZENLEMELER VE YETERSİZLİKLER

Atık yönetimi, Türkiye'de 1930'lardan bugüne çeşitli yasal düzenlemelere konu olmuştur. Bu yıllardan itibaren çevre koruma alanında çalışan kurumların sayısı da artmıştır.

1930 yılında yürürlüğe giren 1580 sayılı Belediye Kanunu ile 1593 sayılı Umumi Hıfzısıhha Kanunu, atıkların toplanması, depolanması, halk sağlığının korunması için gerekli önlemlerin alınması vb. konulara ilişkin düzenlemeler içermektedir. Bu tarihten itibaren gerçekleştirilen diğer yasal düzenlemelerde de atık yönetimine ilişkin doğrudan ya da çevre ve insan sağlığının korunması bağlamında dolaylı hükümler yer almıştır (T.C. Sayıştay Başkanlığı, Performans Denetimi Raporu, 2007).

Yapısal atıkların yok edilmesine ilişkin yapılan çalışma ise 1959 tarih ve 7269 sayılı "Umumi Hayata Müessir Afetler Dolayısıyla Alınacak Tedbirlere Yapılacak Yardımlara Dair Kanun"un 4. maddesinde "Doğal afetler sonrası oluşan atıkların temizlenmesi" başlığıyla gündeme getirilmiştir (Umumi Hayata Müessir Afetler Dolayısıyla Alınacak Tedbirlere Yapılacak Yardımlara Dair Kanun, 1959). Aynı konuya doğal afetler sonucu oluşan yıkıntılar ve bunların temizlenmesi başlıklarıyla Bakanlar Kurulu'nun 1988 tarih ve 88/12777 sayılı "Afetlere İlişkin Acil Yardım Teşkilatı ve Planlama Esaslarına Dair Yönetmelik" Madde, 14/b, 24 ve 25'te yer verilmiştir (Afetlere İlişkin Acil Yardım Teşkilatı ve Planlama Esaslarına Dair Yönetmelik, 1988).

Yapısal atıklara daha kapsamlı olarak 14 Mart 1991 tarih ve 20814 sayılı "Katı Atıkların Kontrolü Yönetmeliği"nin 23. maddesinde Hafriyat Toprağının Depolanması başlığıyla "Hafriyat toprağı üreticileri ve/veya taşıyıcılarının, topraklarını belediyelerinin gösterdiği yerlerin dışına dökmeleri yasaktır. Aksi davranışta bulunanlar hakkında kanun çerçevesinde

işlem yapılır. Hafriyat toprağının denizlere, göllere, akarsulara dökülmesi ve bunlarla dolgu yapılması yasaktır" içeriğindeki maddesiyle değinilmiştir (Katı Atıkların Kontrolü Yönetmeliği, 1991).

Bu alanda yapılan en kapsamlı çalışma ise 18.03.2004 tarih ve 25406 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren "Hafriyat Toprağı, İnşaat ve Yıkıntı Atıklarının Kontrolü Yönetmeliği" ile belirlenmiştir. Yönetmelikte; hafriyat toprağı ile inşaat ve yıkıntı atıklarının çevreye zarar vermeyecek şekilde azaltılması, kaynağında ayrılarak toplanması, taşınması, geçici biriktirilmesi, depolanması, geri dönüştürülmesi, yeniden kullanılması ve yok edilmesine yönelik esaslar ile uyulması gereken genel kurallar yer almaktadır (Hafriyat Toprağı, İnşaat ve Yıkıntı Atıklarının Kontrolü Yönetmeliği, 2004).

VIII. Beş Yıllık Kalkınma Planı Katı Atık Yönetimi Alt Komisyonu Raporunda yapısal atıklara "İnşaat-Yıkım ve Hafriyat Atıkları" başlığı altında değinilmiştir. Özellikle 17 Ağustos depremi sonrası oluşan yapısal atıklara değinilerek; doğal afetler sonucu oluşan atıkların yönetiminin yeni yasal düzenlemelerle yapılması gerektiği vurgulanmıştır. Ayrıca "Bölgesel Moloz Yönetim Planı" hazırlanarak molozlardan demir, çimento ve çakılın geri kazanılması gerekliliğine dikkat çekilmiştir (DPT Katı Atık Alt Komisyonu Raporu, 2000).

Türkiye'de yapı atıklarının yönetimine ilişkin çalışmalar yukarıda belirtilen yasa ve yönetmelikler çerçevesinde yapılmaktadır. Ancak bu çalışmaların ulusal/yerel yönetimlerce tam anlamıyla uygulamaya geçirilemediği ve mevzuatın bu şekliyle eksiklikler içerdiği saptanmıştır (Coşgun ve Esin, 2006).

Yürürlükte ki mevzuatın uygulanmasına yönelik sorunlar ve yetersizlikler;

- Denetim ve izleme etkinliklerinin çok yetersiz olması,
- Aykırı davranışlara karşı etkili cezaların uygulanamaması,
- Atıkları toplama ve yok etme görevlerinin "Hafriyat Toprağı, inşaat ve Yıkıntı Atıklarının Kontrolü Yönetmeliği" hükümlerine göre büyükşehir ve ilçe belediyeleri arasında paylaştırılması, organizasyonun tek merkezden yönetilememesi sonucu uygulamada ortaya çıkan karışıklıklardır.

Mevzuatta görülen yetersizlikler ise;

- Yapısal atıkların miktar ve türleriyle ilgili envanter çalışması yapmayı gerektirecek yasal bir zorunluluk olmadığı için elimizde sorunu kavrayabilecek veri olmaması,
- Bu konuda çalışma yapan kurumların sorumluluklarının ve kurumlar arası işbirliklerinin yasa ve yönetmeliklerde tanımlanmamış olması,
- Yapısal atık yönetim etkinliklerine özel sektörün katılımını engelleyen yasaların bulunması,
- Ulusal teknik performans ve teknoloji uygulama standartlarının olmaması,
- ÇED Yönetmeliği'nin yapısal atık yönetim sistemine tam olarak uygulanamamasıdır.

DEĞERLENDİRME VE ÖNERİLER

Türkiye gibi gelişmekte olan bir ülkede yapı üretim sektörü etkinlikleri yoğunlukla devam etmektedir. Ayrıca kanunsuz yapılaşmayı önlemek amacıyla ve kentsel dönüşüm projeleri kapsamında kullanım ömrünü tamamlamayan pek çok yapı yıkılmaktadır. Bunlara ek olarak aktif fay hatları üzerinde konumlanmış Türkiye'nin doğal afetlere bağlı olarak ürettiği yapısal atık miktarı oldukça fazladır. Bu bağlamda yapısal atıklara ilişkin ciddi çalışmalar yapılmaması durumunda ülke için çeşitli kirlenmeler kaçınılmaz olacaktır.

Türkiye için yapısal atık yönetimine ilişkin mevzuatta bulunan hükümleri iyileştirmek/değiştirmek ve bunları uygularken karşılaşılan sorunları en aza indirmek amacıyla çeşitli öneriler geliştirilmiştir. Bunlar:

- Hem aciliyeti hem de yüksek maliyeti düşünüldüğünde konunun mevcut düzenlemelerle çözülemeyeceğini kabul etmek; ulusal ve yerel yönetimlerden, özel sektörden, konuyla ilişkili çalışan akademisyenler ve sivil toplum örgütlerinden gelecek yeni açılımlara açık olmak,

- Atık yönetiminin tüm adımlarının yasa ve yönetmeliklerle uyumlu bir şekilde uygulanmasını denetlemek,

- Yasa ve yönetmeliklere uyulmaması durumunda caydırıcı nitelikte cezaları uygulamak,

- Atıkları toplama ve yok etme görevlerini farklı belediyelerin sorumluluğuna bırakmak yerine organizas-

yonun tek merkezden yönetilmesi için gerekli yasal düzenlemeyi yapmak,

- Yapısal atıkların miktar ve türlerini belirlemek amacıyla belli aralıklarla envanter çalışması yapmayı zorunluluklar arasına almak, veritabanı oluşturmak,

- Yapısal atık yönetiminde kurum, ekip ve yetkililerin görev tanımlarını yasa maddeleriyle net biçimde ortaya koymak, doğru işbirlikleri oluşturmak,

- Yapısal atık yönetim etkinliklerine özel sektörün katılımını sağlayabilecek yasal düzenlemeleri yapmak,

- Atık yönetiminin tüm adımları için yurt dışında yapılmış çalışmaları incelemek, bunları ülke koşullarına uyarlayarak gerekli yasal düzenlemeleri yapmak, alt yapıyı oluşturmaktır. TOL

KAYNAKLAR

Afetlere İlişkin Acil Yardım Teşkilatı ve Planlama Esaslarına Dair Yönetmelik, 1988, Sayı: 88/12777, Ankara, http://www.mevzuat.adalet.gov.tr/html/20189.html, (12.11.2008).

Anon., 2008a, Cedar Corner Construction, Construction Wastes, http://www.cedarcorner.com/construction.htm (20.11.2008).

Anon., 2008b, Wastecap of Massachusetts, http://www.wastecap.org/wastecap/commodities/construction/construction.htm (10.11.2008).

BÜYÜKBEKTAŞ F., VARINCA K., 2008, "Entegre Atık Yönetimi Kavramı ve AB Uyum Sürecinde Atık Çerçeve Yönetmeliği", ÇESKO 2008 Üniversite Öğrencileri III. Çevre Sorunları Sempozyumu, Fatih Üniversitesi Çevre Mühendisliği Bölümü, İstanbul, 15-16 Mayıs 2008.

COŞGUN N., ESİN T., 2006, "Türkiye'de Yapısal Atık Yönetim(sizlik) Sorunları", Türkiye'de Çevre Kirlenmesi Öncelikleri Sempozyumu V, Gebze İleri Teknoloji Enstitüsü Çevre Mühendisliği Bölümü, Kocaeli, 11-12 Mayıs 2006, s: 19-24.

DERELİ T., BAYKASOĞLU A., 2002, "Atıklar ve Çevre Sorunları: Mühendislik Cephesinden Çevre Sorunlarına Bakış", Endüstri Mühendisliği Dergisi, Sayı:1.

DPT 8. Beş Yıllık Kalkınma Planı 2001-2005, Katı Atık Alt Komisyonu Raporu, 2000, Ankara, http://ekutup.dpt.gov.tr, (30.11.2008).

ERDİN E., ALTEN A., TUNALI T., 2004, "İnşaat Atıklarının Değerlendirilmesi", 5. Endüstriyel Hammaddeler Sempozyumu, İzmir, 13-14 Mayıs 2004, s: 387-393.

Hafriyat Toprağı, İnşaat ve Yıkıntı Atıklarının Kontrolü Yönetmeliği, 2004, T.C. Çevre ve Orman Bakanlığı, sayı: 25406, Ankara.

JENNINGS, P., INNES, S., 2006, "Construction Industry Urged to Halve Construction Waste by 2012",

http://www.hub-4.com/news/364/construction-industry-urged-to-halve-construction-waste-by-2012, (18.11.2008)

Katı Atıkların Kontrolü Yönetmeliği, 1991, T.C. Çevre ve Orman Bakanlığı, Sayı: 20814, Madde: 23, Ankara, www.cevreorman.gov.tr, (10.11.2008).

ÖZTÜRK, M., 2005, "İnşaat Yıkıntı Atıkları Yönetimi", Çevre ve Orman Bakanlığı, Ankara, www.cevreorman.gov.tr, (15.11.2008).

STOKOE M.J, KWONG P.Y., LAU M.M., 1999, "Waste Reduction: A Tool for Sustainable Waste Management for Hong Kong", In: Barrage, A., Edelmann, Y., editors. Proceedings of R'99 World Congress, vol.5, Geneva, Switzerland, pp.165-170.

Türkiye'de Atık Yönetimi, Ulusal Düzenlemeler ve Uygulama Sonuçlarının Değerlendirilmesi, Performans Denetimi Raporu, 2007, T.C. Sayıştay Başkanlığı, Ankara.

TUNA TAYGUN G., BALANLI A., 2005, "Yaşam Döngüsü Süreçlerinde Yapı Ürünü-Çevre Etkileşimi", Megaron, YTÜ Mim. Fak. e-Dergisi, Cilt:1, Sayı:1, s: 40-50, http://www.megaron.yildiz.edu.tr/yonetim/dosyalar/01_07_TAYGUN_G.pdf, (10.11.2008).

Umumi Hayata Müessir Afetler Dolayısıyla Alınacak Tedbirlere Yapılacak Yardımlara Dair Kanun, 1959, T.C. Bayındırlık ve İskan Bakanlığı, Sayı: 7269, http://www.hukuki.net/kanun/7269.13.text.asp, (10.11.2008).

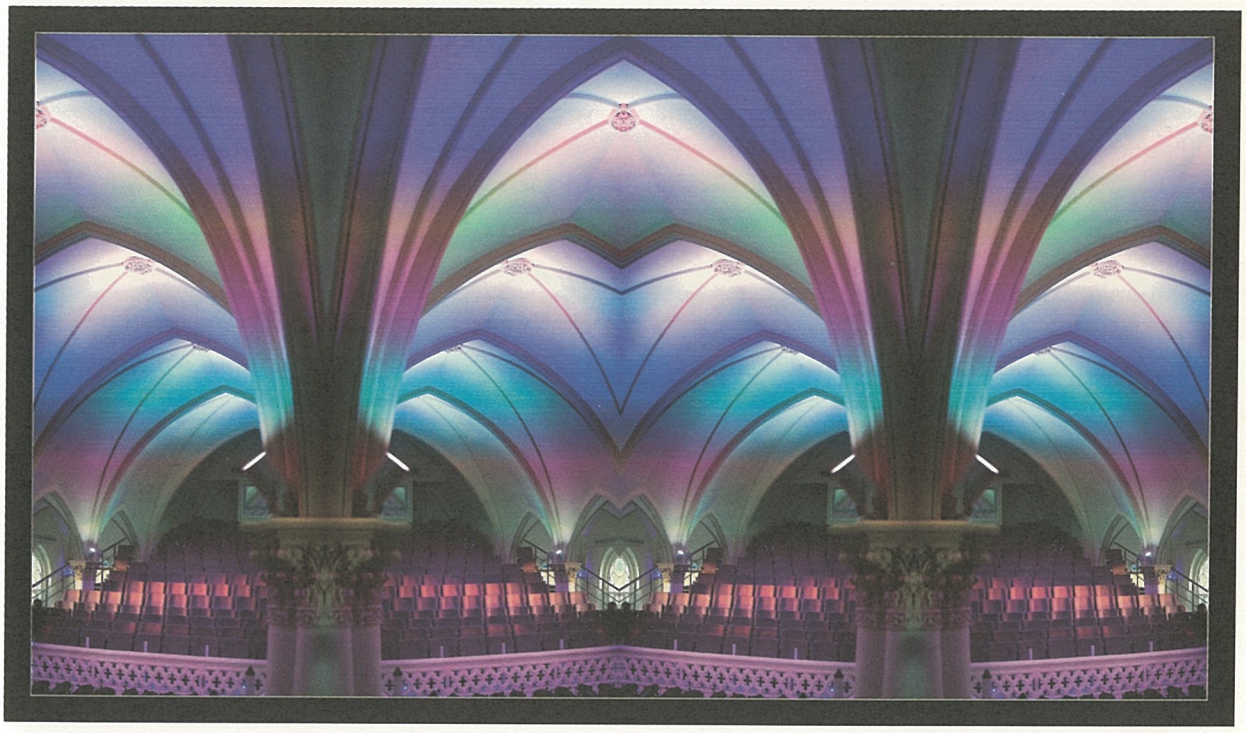

İstanbul Notre Dame De Sion Şapeli Restorasyonu Davetli Sergisi

onun gözüyle...

MURAT GERMEN İLE FOTOĞRAF VE MİMARLIK ÜZERİNE SÖYLEŞİ

TOL MİMARLIK KÜLTÜRÜ DERGİSİ

Burak Asiliskender
Ayşegül Kıdık,
Ayşe Nihan Tarınç

TOL Kim için, kime, ne için fotoğraf?

MG Kullandığım diğer fotoğrafik ifade biçimlerine ek olarak, fotoğraf üzerinden mimarlığı yeniden kurgulamak gibi bir güncel pratiğim var benim. Fotoğrafın nesnel bir gerçeği değil fotoğrafçının öznel gerçeğini yansıttığına inandığımdan, orada olan dünyayı belgelemek yerine kendi algıma yaklaşan bir dünyayı hiç yoktan kurgulamayı tercih ediyorum.

Fotoğrafa geçmemin nedenlerinden biri kendimi bu alanda çok özgür hissetmem. Kendine has bir bakış açısı tutturduğunuz zaman insanlar onu talep ediyorlar sizden, kendi istedikleri veya istediklerini varsaydıkları malzemeyi diretmiyorlar. Halbuki mimarlığın kendisi söz konusu olunca herkesin bir fikri oluyor, bazen kimse mimarı ciddiye almıyor. Bir doktora gittiğimizde kendisine nasıl ameliyat yapması gerektiğini anlatmıyoruz değil mi? Kendimizi doktorun ellerine bırakıp iyi şeyler olacağını umuyoruz. Ama kimse mimara bu derece eksiksiz bir salahiyet vermek istemiyor.

Gerçek dünyada fotoğraf üzerinden mimarlık kurgulamak bana heyecan verdiği için bunu sanal dünyaya da taşımak ihtiyacı hissettim. Second Life adlı üçboyutlu

sanal ortamda üçboyutlu modellemeler yaptım ve bu modellerin yüzeylerine kendi fotoğraflarımı doku olarak sararak yeni mimariler ürettim. Bu çalışmalarla yurtdışındaki çeşitli konferanslara başvurdum ve en son ISEA 2009 (International Symposium for Electronic Arts - http://www.isea2009.org) adlı elektronik sanat dünyasının en önemli 3 etkinliğinden birisi olan bir sempozyum da dahil olmak üzere, toplam 4 adet konferanstan kabul aldım. Lebbeus Woods sadece kağıt üzerinde var olan bir mimarlık pratiği yürütebiliyorsa, sadece fotoğraflar üzerinden üretilen bir mimarlık da mümkün olabilmeli. Uluslararası ortamlarda bu fikre bayağı ilgi gösteriyor insanlar.

Second Life'ı amaç olarak değil de bir araç olarak, deney ortamı olarak görüyorum. Olumlu yönünü şöyle tanımlamaya çalışayım; yaratıcılık konusunda uç noktada bazı deneyler yapan insanların söylediğine göre, ileri yaşlarda bile çocuk gibi oyun oynayabilmek yaratıcılığa çok büyük katkı sağlıyor. Second Life ortamında yapacağınız çalışmaları, sizi temsil eden ve "avatar" olarak adlandırılan bir karakter olarak yürüttüğünüz için gerçek hayata göre daha cesaretli davranma şansı doğuyor. Bu sayede gerçek hayatta yapmaya çekindiğiniz bazı "delilikleri" burada yapmaya yeltenebildiğinizden, yaratıcılığınızın yularlarını serbest bırakıp hiç ummadığınız sonuçlara erişme şansı bulabiliyorsunuz.

Fotoğraf ve / veya Second Life üzerinden mimarlık üretmek gerçek hayatta mimarlık yapan, binalar inşa eden insanların şüpheyle bakacağı bir şey olabilir tabi. Çünkü mimarlık salt tasarımdan ibaret bir şey değil. Doğru malzemeler seçildi mi, bina ayakta duruyor mu, yağmur yağdığında su akıyor mu, içine girince bina bana ne gibi bir his veriyor gibi sorulara cevap vermek gerekiyor. Sanal ortamda keşfedemeyeceğimiz dünyevi şeyler bunlar. Sözü geçen tasarım ve sorgulama çalışmaları, gerçek dünyaya tercüme edilme veya aktarılma kaydıyla önem taşıyor tabi.

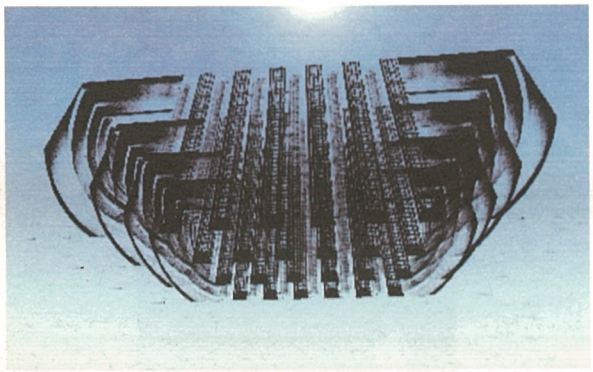

Second Life Mimarlık Kurgu Çalışması

TOL Bu çalışmaya, süreç ağırlıklı bir deneyim diyebilir miyiz?

MG Tabi kesinlikle. Tasarımda veya herhangi bir yaratı alanında süreç benim için çok önemli, son üründen bazen süreçten hoşlandığım kadar hoşlanmayabiliyorum. Kişisel sergilerimde insanların eserlerle ilgili güzel şeyler söylemesinden elbette hoşlanıyorum ama o fotoğrafı çekerken ki duyduğum his bambaşka bir şey, karşılaştırılabilir gibi değil. Ben fotoğraf çekerken bütünüyle başka bir boyuta geçiyorum, o an odaklandığım eylem dışında hiçbir şey düşünmüyorum, tamamen soyutluyorum kendimi.

TOL Özgeçmişinize baktığımızda, kent planlama eğitimi aldığınızı görüyoruz. Fotoğraflarınızda kentte, yapıya, o yapının kent içindeki konumuna, detaylarına vurgu yapıyorsunuz Kent planlama eğitimi alan biri olduğunuzu dikkate aldığımızda, tasarım eğitiminizin fotoğrafa bakış açınızı etkilediğinizi söyleyebilir miyiz?

MG Kesin etkisi olmuştur. Severek devam ettiğim bir bölümün, İstanbul Teknik Üniversitesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü'nün ilk mezunlarındanım. Biraz deneme tahtası olarak kullanıldık bu yüzden ama gene de şikayetçi değilim. ODTÜ, planlama politikaları falan gibi benim hazzetmediğim konular üzerine yoğunlaşırken, İTÜ'de eğitimi daha kentsel tasarım ve yerel müdahaleler ölçeğine çekmeye çalışan bir hoca

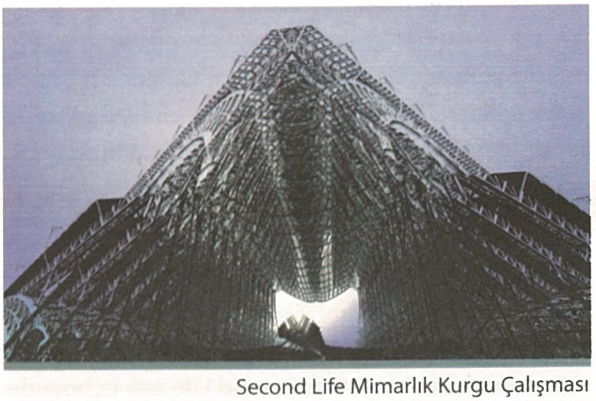

Second Life Mimarlık Kurgu Çalışması

grubu vardı. Hiç unutmuyorum, bitirme jürisinde biraz cesaretli davranmaya çalışıp imar planına farklı bir bakış getirmeye çalışmıştım. Herkes bir hafta çalışıp projeyi bitirdi, ben tam üç hafta çalışmıştım. İşi uzatan, kasap mantığıyla yapılan imar planlaması pratiğine daha insancıl bir boyut getirmekti. Genelde yapı adası ölçeğinde kararlar verilir imar planlarında, ben ise yapı adasını, üzerindeki yapı stoku ve topografik özelliklerine göre çeşitli parçalara ayırmış ve yapılanma kararlarını ona göre vermiştim. Şehir dediğiniz şey tek seferde tepeden düşme gelmiyor. Sevdiğimiz Anadolu köyleri, İtalyan kasaba veya şehirlerindeki müthiş kentsel yapılanma, vb. bunların hepsi zamanla birikim sonucu oluşmuşlardır. Mimar veya kent plancısı buralarda başarılı bulduğu şeyi şeklen taklit etmeye kalkıştığı zaman aynı şey olmuyor tabi. Çünkü zamanla ihtiyaca göre gelişmenin getirdiği doğallığı yakalayamıyorsunuz. İnsanların şahsen yaşadıklarıyla, gerektiği zaman yapılan bireysel katkılarla kendi kendine şekilleniyor kent, tepeden dikte edilen bir şekilde tek seferde değil.

Bitirme ödevimde, arazideki tüm yapı adalarını dolaşarak korunması gereken binaları kırmızı renk ile belirttikten sonra, yapı adasını bazen üçe, bazen ikiye, bazen de dörde böldüm; hiçbir zaman üstüne tek tip yapılanma olacak şekilde kendi haline bırakmadım. "Burasını iklimsel nedenlerden dolayı daha alçak tutalım ve ayrık nizam olsun, arka tarafa doğru daha yüksek ve bitişik nizam yapılar olsun" gibi lokal kararlar verdim ve hepsinin bir mantığı vardı. Sırf bunun için projeyi tamamlamak üç hafta sürdü, herkesin harcadığının üç katı zaman harcadım ama çok tatmin oldum yaptığımdan. Ondan sonra çıktım jüriye, acayip hazırlanmışım, her türlü soruya cevabım var... Ama hocalar dediler ki, "Murat böyle şey olmaz, sen imar planı mantığını değiştirmişsin, aslında sana düşük not vermemiz lazım ama çok çalışmışın, bunu görüyoruz, 85 verelim de sen bu sevdadan vazgeç" dediler. Verdikleri not yüksekçe olmasına karşın çok ciddi hayal kırıklığına uğramıştım, mantığı falan değiştirdiğim hiç yoktu, sadece devasa müdahale ölçeğini daha insancıl alt parçalara bölmüş, insanlara daha yaşanır yerler sunmaya niyetlenmiştim. Hocalarım ise bildiklerinin ötesine geçmek istememişlerdi, sorgulama yapacak enerji ya da cesaretleri yoktu, "uğraştırma bizi, eski köye yeni adet mi getireceksin şimdi!" demediler belki ama demeye getirdiler.

20 küsur yıl sonra Taşkışla'daki binamıza başka bir amaçla uğradığımda, o sıra daha genç nesil hocalarımızdan olan Cengiz Giritlioğlu'na rastladım. "Gel sana yeni yaptıklarımızı göstereyim" dedi. Planladıkları bir yerleşimi gridlere bölmüşler, hepsini ayrı öğrenciye vermişler, yerel ölçekte ve insani boyutlarda çözümler getirmişler. "Ya hocam, siz bana yıllarca önce jüri

"Olağan Şeyler: Merdiven" Serisinden

"Olağan Şeyler: Merdiven" Serisinden

grubu olarak ne demiştiniz hatırlıyor musunuz, benzer bir öneri getirdim diye beni yanlış iş yapmakla suçlamıştınız..." diye serzenişte bulundum tüm samimiyetimle. "Ben tamamıyla senin gibi düşünüyordum ama tartışma açamadım, seni savunamadım çünkü iş çok uzayacak ve anlamsız yerlere doğru gidecekti" dedi. Bu tepeden düşme dikte edilen dogmatik yaklaşımlar yüzünden şehirciliği hayal kırıklığı ile bıraktım. Zaten kim karar veriyor planlama kararlarına: Para babaları, otomobil fabrikası sahipleri, spekülasyon yapan büyük arsa sahipleri... Sizin şehirci olsanız da olmasanız da uzman olarak üstünüze düşen fazla bir görev olmuyor. Bu nedenle ölçeği küçültüp mimarlığa geçtim, ama gördüm ki orada da durum çok farklı değil. Dedim ben en iyisi fotoğrafa vereyim kendimi.

TOL İster istemez bu deneyimlerin fotoğraftaki bakış açınıza büyük katkısı olmuştur.

MG Şehircilik platformundayken büyük ölçekte bakmayı öğrendim. Mimarlıkla biraz daha detaya indim. Fotoğrafımda uç noktaları aynı düzlemde aktarmaya çalıştığım örneklerde tabii ki farklı ölçekte çalışmayı öğreten bu mesleklerin büyük etkisi var. Kentten kopamamamın, şu veya bu şekilde kentin fotoğrafıma girmesinin nedeni de bu.

TOL Mimarlık ve kent planlama eğitimlerinden beslenen bir kişi olarak, sizce fotoğraf bu meslekleri eğitiminde nasıl dahil edilmeli?

MG Temel tasarımın, bütün mimarlık eğitimi içinde önemli bir yer kapsadığı gibi, fotoğrafın da her türlü tasarım eğitiminde benzer bir önem taşıması gerektiğini düşünüyorum. Çünkü fotoğraf bir gözlem işi. Fotoğraf makinesiyle dışarıda dolaştığınız zaman gözünüz bir başka bakıyor. Bu belgesel anlamda bir kayıt yaptığınız zaman da böyle, sanat iddiası olan çalışmalarda da böyle. İki türlü fotoğrafçılık var. Biri oltayla balık tutma kabilinden ilerliyor; yola çıkarken hiçbir planınız yok, "ne bulursam o, rastgele" diyorsunuz. Bir de konsept, tema, kurgu üzerine temellenen kavramsal fotoğrafçılık var. Bir konu belirleyip algınızı ona göre yönlendiriyorsunuz. Bunda da yine gözlem var ama daha seçici bir algı söz konusu. İlkinde daha tesadüfi bir tavır varken, sonuncusunda daha bilinçli bir tavır var. Ama her ikisinde de gözler sonuna kadar açık bir şeyler arıyor ve bu ekstra bir bilinç hali yaratıyor. Le Corbusier'nin sık ve uzunca seyahat yaptığını, hatta bir ara Türkiye'ye geldiğini, İstanbul'daki bazı detaylardan ne kadar etkilendiğini, dünyanın başka ülkelerine de gittiğini, bunları eskiz defterlerine detaylı olarak çizdiğini biliyoruz. Seyahat, farklı sanat dallarıyla ilgilenmek, fotoğrafla ilgilenmek, bunlar mimarlığa çok büyük katkı sağlayan şeyler. Burada sanıyorum, disiplinlerarası, platformlararası kavramları devreye giriyor ve özellikle bizimki gibi meslekler arası bilgi akışı çok yoğun olmayan ülkelerde bu kavramlar çok önemli yer tutuyor.

Ayrıca fotoğrafta temsil boyutu da söz konusu olduğu için, mimarlığın vazgeçilemez bir parçası oluyor haliyle. Fotoğraf olmazsa mimarlık kimseyle paylaşılamaz. Mimarlığı şahsen ve fiziki olarak görme şansı olmayan insanlar ancak fotoğraflarıyla algılamak durumundalar. Fotoğraflar olmasaydı mimarlık eğitiminin hali nice olurdu bir düşünün.

TOL Bu bakışla, sizce fotoğraf mekanı yeniden üretmenin bir aracı mıdır?

MG İstenirse o şekilde de kullanılabilir. Fotoğraf sadece bir tanıklık aracı değildir, fotoğrafla sadece belgelemezsiniz. Belgelemenin ötesine geçip orada olmayan yeni dünyalar kurgulayabilir, insanların orada olan içeriğe farklı bir şekilde bakmalarını sağlayabilirsiniz. Nasıl tasarım süreci sırasında belli form arayışlarının sonucu olarak ortaya eskizler çıkarıyor isek, fotoğrafla da mimarlıkta kullanılacak formlar üretilebileceğine inanıyorum ben.

Buna 8 adet davetli fotoğrafçının katıldığı "Under Construction" adlı Kanyon Alışveriş Merkezi'ni konu edinen bir sergiden örnek vereyim. Sergiye Bennu Gerede, Koray Erkaya, Lal Dedeoğlu, Merih Akoğul, Oliviero Olivieri, Sıtkı Kösemen, Tamer Yılmaz ve bendeniz çağrıldı. Fotoğrafları çekip sergiye hazır getirdikten sonra şöyle bir metin yazma ihtiyacı duydum: "Gittim, gördüm, durdum, baktım, anlamayı ve içine girmeyi denedim, inşa eylemine ve icra edenlere saygı ile baktım, içselleştirmeye çalıştım, belli bir süreliğine sahiplenebilmek istedim, o an içinde bulunduğum dünyadan yeni bir alt-dünya yaratmayı hayal ettim, fotoğraf çektim, çektim, çektim ve seçtim: Ortaya

"Under Construction" Davetli Sergisi

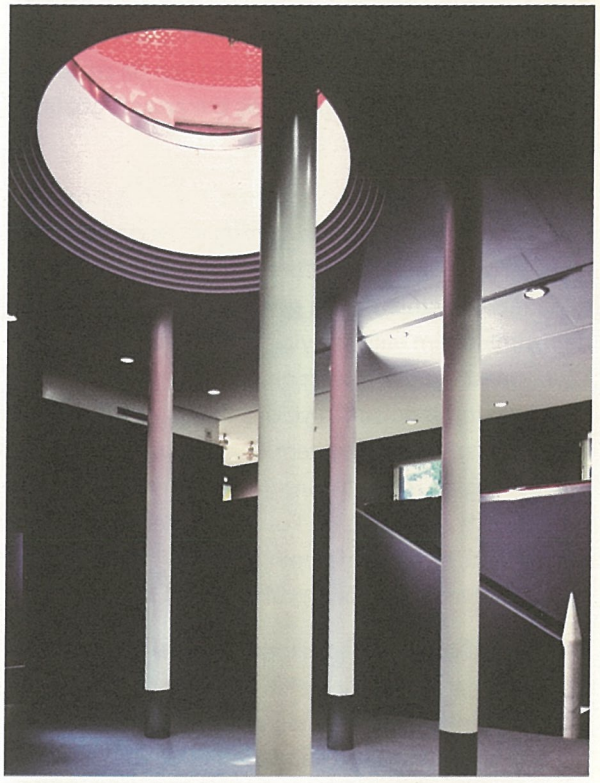

Frankfurt Steidl Museum

çıkan dünya herkes için amaçlanan, ama aslında hayli kişisel nitelikte bir sanrı belki de..."

TOL Fotoğrafa deneyimsel bir nitelik yüklüyorsunuz. Fotoğrafı sadece bir belgeleme aracı olarak görmeyip, bir deneyim olarak kavranması gerektiğini mi söylüyorsunuz?

MG Geçenlerde Fotoritim adlı online fotoğraf dergisinin şahsımla yaptığı bir söyleşi sırasında söyle bir soru geldi: "Çalışmanızı belgesel fotoğraf olarak tanımlar mısınız? Fotoğraflarınızın içinde insan olup olmaması konusunda bir yaklaşım tercihiniz var mı?" Cevabım şöyle oldu: Yaptığım işin herhangi bir kategoriye sokulmasından pek hoşlanmıyorum aslında. İzleyici belgesel fotoğrafın tanımını nasıl yapıyorsa ona göre benim işime dair algısı da şekillenecektir, işin ne olduğu kadar farklı kişiler tarafından nasıl algılandığı da önemli burada. Bu yüzden yaptığım çalışmalarda farklı boyutlar olmasına çalışıyorum, tek bir çalışmada bunu yakalayamıyorsam da bir sonraki sergide kullandığım dile ufak da olsa bir farklılık getirmeye çalışıyorum. Köprü6 katılımım normal fotoğraf pratiğimin hafif dışında sayılabilecek bir iş olarak ortaya çıktı. Daha çok mimari içerikli işlerle tanınıyor olsam da ('İkon Olarak Endüstri: Endüstriyel Estetik' ve 'İnşa' sergileri), salt bu tip işler yapmıyorum ve nitekim Köprü6 sergisindeki işler de mimari içerikli değillerdi. İçinde insan barındıran işlerim de var ('Çocuk', 'Tren', 'Cepten Paranoya', 'Gerçekliğin Simgesi: Yemen' gibi seriler örneğin) ve 'fotoğrafın içinde insan muhakkak olmalı' veya 'kesinlikle olmamalı' gibi bükülmez kurallarım yok. İnsanı fotoğrafın içine sadece gerektiği zaman koymayı seviyorum; insan o derece kendini merkeze koyan, koydurtan bir varlık ki fotoğraftaki başrolü çalıyor çoğu zaman ve sizin anlatmak istediğiniz konuya odaklanamıyor izleyici. Bu yüzden aktarmak istediğim konuyu insan olmadan ifade edebiliyorsam tercih ediyorum ya da insanı başrolü çalamayacak derecede küçük, ikincil veya önemsiz bir plana itiyorum. Yeni fotoğrafçılıkta buna benzer bazı tavırlar görmek hiç zor değil, insan eskisi kadar fotoğrafın vazgeçilmez 'kadrolu' bir ögesi olmak zorunda değil artık. Ayrıca, sadece doğa fotoğrafı çekmiyorsanız ve işlerinizde kent, mimarlık, nesneler, yazılar, işaretler, sokaklar, meydanlar özne teşkil ediyorsa bunların hepsi zaten insanlar tarafından inşa edili-

yorlar ve dolayısı ile insanlardan izler barındırıyorlar. İnsanın 'şahsen' olmadığı fotoğraflardan da çeşitli öyküler okunabilir; buna bu şekilde bakarsanız gözünüz ezbere bir şekilde insan aramaz.

Sergileme amaçlı yaptığım sanat çalışmalarında ise galerinin önemli bir noktasına muhakkak dahil ettiğim konsept metni benim için fotoğraflar kadar, hatta belki daha fazla önemli. Çünkü genellikle bu metin benim deneyimlediğim halin izleyici tarafından doğru şekilde kavranmasında çok faydalı oluyor. Yazdığım metinlere "laf olsun torba dolsun" diye düşünür ismi ve karmaşık felsefi kavramlar dahil etmem. Rahatlıkla anlaşılsın isterim ki fotoğraflarımın aktardığı deneyimin algılanması da o derece zengin olsun. Fotoğraf sadece tanıklıktan ibaret değil, fotoğrafı çekenin öznel tavrı ne kadar net olursa o derece samimiyet yüklü olabiliyor işler.

Neden endüstri yapıları üzerine bir belgeleme çalışması yaptığımı ise şöyle açıklayayım: Endüstriyel estetiğin kendini beğendirme, satma gibi bir endişesi yok; bu estetiği örnekleyen yapıların kendilerini var edebilmek için milyonlarca adet satılması gerekmiyor. Bu yüzden endüstri yapısı ne kadar gerekiyorsa "o kadar tasarlanıyor" ve ortaya, çok yalın, içten, yarışmayan ve en önemlisi kolay anlaşılır, dışlayıcı olmayan bir tasarım dili çıkıyor. Sanayi yapılarındaki bu arka planda kalma olgusu kimliklerinde bir anonimleşmeye yol açıyor, ki anonim olan tarih boyunca hep danışılan, hatta kopya edilen olmuştur. Zamanımızdaki acımasız tasarım yarışında fikir haklarının ne derece ciddi yaptırımlarla korunmaya çalışıldığı ortada. Dolayısıyla, anonim nitelikte olan her zaman revaçta oldu / olacak, çünkü anonimi tekrar yorumlayacak tasarımcı, telif hakkı ödemek zorunda kalmadı / kalmayacak, tasarımının "taklit" diye adlandırılması olasılığı çok zayıf. Aynı anonimlik, endüstri estetiğinin hiçbir "izm"le veya akımla direkt olarak bağdaştırılmamasına da yol açmıştır. Tersine bazı izm'ler endüstri estetiği üzerine temellendirilmiş veya ona referans vermişlerdir.

Endüstri yapısının, kendisini istem dışı "dayatan" bir güzelliği vardır; amacı kendisini size beğendirmek olmasa da. Bir köşede kendi başına oturmuş, sakin, kendinden emin görünen ve sade kişiliğinin altında derin ve karizmatik bir şahsiyet taşıyan bir birey gibidir (Walter Gropius bu olguyu "endüstri yapılarının amaçlanmamış güzelliği" olarak adlandırır). Endüstri estetiğinin karizmatik minimalizmi, yapmacık tavırlı değil, katışıksız ve nesneldir, parlak bitmiş yüzeyler oluşturma amacıyla ortaya çıkmamıştır. Bunun farkında olan Fransız mimar Dominique Perrault, kendisine 1980'lerin ortalarında ün kazandıran Hôtel Industriel Jean-Baptiste Berlier için "[Endüstriyel varoşların] artık "lanetli yerler" olduğunu düşünmüyoruz, aksine bu yerlerden enerji alıyoruz" açıklamasını yapıyor. Bu ifade Perrault'nun, otoyollar, demiryolu hatları, beton silolar, duman bacaları ve kullanılmayan fabrikalar içeren Paris'in, banliyöleriyle kurmayı amaçladığı ilişkiyi açıkça gösteriyor. Dominique Perrault, bu endüstriyel varoşlar için "Aslında günümüzün 'sevimli' bir şehir manzarasıydı onlar" diyor. Endüstri yapı ve alanlarının hacim ve mimari açıdan potansiyel taşıdığının diğer bir göstergesi de son zamanlarda bolca rastlanan dönüşüm projeleridir. Hem dünyada hem ülkemizde sanayi yapılarının okul, müze, ofis gibi yeni işlevlerle yeniden kullanıma sokulduğu projeler artmaya başlamış ve hatta daha da ileri gidersek, mimarların heyecanla beklediği projeler haline gelmiştir.

"İkon Olarak Endüstri" Serisi

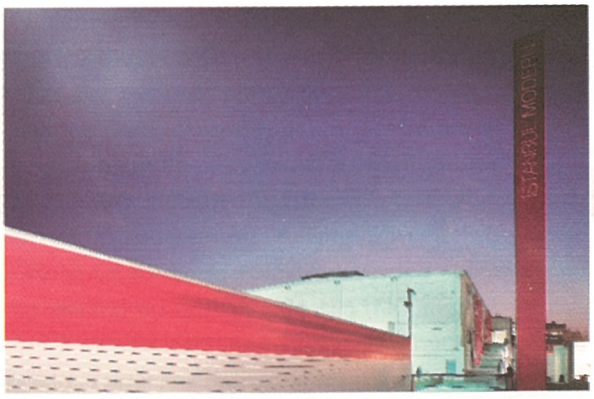

İstanbul Modern

Valencia, İspanya

Cadiz, İspanya

Bu sergi fikri ve onun kavram yazısı bir "form işlevi izler" manifestosu olarak düşünülmedi. İşlevin ön planda olduğu bir süreç içinde elde edilen tasarım, gene de, "albeni" veya "cezbe" barındırabilir ve "kuru, mekanik" olarak nitelendirilmeden var olabilir diye düşünüyorum. Örneğin, Art Nouveau, her ne kadar stilistik bezemenin görece yoğun olduğu bir tasarım akımı gibi görünse de kullanılan malzemeler, onların bir araya getiriliş biçimleri ve konstrüktif detaylar göz önünde tutulduğunda endüstriyel estetiğin en "edalı" örneklerinden biri olarak değerlendirilebilir. Diğer yandan, sadece endüstri yapılarında rastladığımız alışılagelmedik formların dantelimsi bir bünye oluşturarak bir araya gelmelerini bir çeşit bezeme olarak algılamak olasıdır. Bu yüzden endüstri estetiğinin, ille de sanayi devrimi / makine çağı ile bağdaştırılan "pürizm" veya "mükemmel form" ile birebir ilişkisi olduğunu düşünmüyorum. Endüstri yapılarının kaydetmeye çalıştığım doğalarında pürizmin ötesinde, derin ve hatta içselleştirebileceğiniz bir "enformellik" ve "uyarlanabilirlik, esneklik" olduğu görüşündeyim. Bu esneklik endüstri yapıları dışındaki diğer mimari yapıların pratiğinde devreye giren simgeselliği de daha başka bir boyuta taşımaktadır. Örneğin, birbirlerinden durmaksızın daha uzun inşa edilmeye çalışılan gökdelenlerde veya insan boyutunun çok üzerinde bir ölçekte, hakim düzeni birebir yansıtan katı simetrik kompozisyon kullanılarak üretilen faşist mimaride, belirgin bir şekilde "güç" simgelenmektedir. Ancak endüstri yapısında bu anlamda bir simgesellik yoktur, sanayi yapısı bireysel değil kolektif niteliği ön plana çıkarır ve bu yüzden de anonimliğin bir ikonu olarak nitelendirilebilir.

Endüstri serisi gibi mesaj vermeye çalıştığım işlerim var evet ama hiçbir zaman dünyayı kurtarmak iddiam yok; sanat temel olarak egoist bir şeydir bunu unutmamak lazım, sanatla dünya kurtarılmaz. Belki belli bir konuya dikkat çekebilirsin ama sonuçta sanatçı sergi açılışında oradakilerle kadeh tokuşturuyor, "nasıl olmuş fotoğraflar beğendin mi?" sorusuna olumlu bir cevap almak beklentisi ile. Sergiye gelen izleyici ise aslen duyarlılık değil sanat görmeye geliyor. Sanat üzerinden duyarlılık iddialarını ben samimi bulmuyorum. Sanatçının üzerine çalıştığı konudan muzdarip kişilerin hayatları iyileşiyor mu, hayır; o zaman niye "dünyayı kurtarıyorum" iddiasından ille de vazgeçmiyor sanatçı anlamıyorum...

TOL Endüstri yapılarından oluşan fotoğraflarınız için nasıl bir süreç izlediniz. Bu yapıları nasıl belirlediniz.

MG Kendim belirledim. Binaların hiçbirinin mimarlarını bilmiyordum, kimse bilmiyordu. O yüzden endüstri yapıları tasarlayan ve danışabileceğim bir mimarla iletişime geçme şansım olmadı. Kurguyu, beni ve izleyiciyi etkileyeceğini varsaydığım daha büyük ölçekli yapılar üzerine temellendirdim. Örneğin demir-çelik fabrikaları müthiş etkileyici oluyorlar. Diğer yapıları ise internetten bulabildiğim hava fotoğraflarına bakarak seçtim, az sayıda yapının ise nasıl olacakları konusunda hiç fikrim yoktu, "umarım buraya gitmeme değer" hissiyatı ile gittim...

TOL Peki, mimarlar ya da yapı sahipleri/kullanıcıları sizden yapılarını fotoğraflamanızı istediklerinde, nasıl bir yöntem izliyorsunuz?

MG Fotoğrafı kullanacak tasarımcı veya yapıyı tasarlayan mimar çekimde bizzat bulunmak isterse hiç

rahatsız olmam (bazı fotoğrafçılar hiç sevmez bu durumu ve karşıya da açıkça belli ederler). İlginçtir, zorlanacağım, baskı göreceğim çekim ya bana gelmiyor, ya ben peşinden koşmuyorum ya da her ikisi birden. Biraz özgürlüğüne düşkün bir adam olduğum için, bir şekilde öyle tanınıyorsunuz herhalde. Sizi istediği gibi kullanmaya ve kendi isteklerini kayıtsız şartsız dayatmaya niyetli insanlar sizi aramaz hale geliyorlar. Beni arayanlar genelde benim bakış açımı, sanatımı, çalışma sürecimi özellikle tercih edenlerdir. Piyasada, reklam dünyasında pek iş yapmam çünkü hem bu dünyanın kuralları beni çok ilgilendirmiyor, hem de acı çekeceğim bir iş yapacağıma ertesi sergime çalışmayı tercih ederim. Dolayısı ile bir profesyonel olarak değil de bir sanatçı olarak var olmayı ve profesyonel anlamda iş yaptıran birisinin bile işlerimi salt belge olarak değil de aynı zamanda sanat eseri olarak algılamasını tercih ederim.

TOL Çalışma öncesi yapıların mimari projelerini inceler misiniz? Yapıları fotoğraflarken tasarımın ana fikrinden mi yola çıkıyorsunuz yoksa kişisel bir deneyiminizi mi yansıtıyorsunuz?

MG Proje bana mimar tarafından yollanırsa incelerim, ama özellikle görmeyi talep etmiyorum çok gerekmedikçe. Özel açı talepleri olursa muhakkak onları yerine getiririm, ama kişisel algımın sonuçları olan ve özellikle istenmemiş açıları içeren fotoğrafları da teslim ederim bir önerme olarak. Kendimden bir şeyler katmayı seviyorum... Mimarilerde şahsen önem verdiğim şeyler; üç boyuttaki zenginlik, farklı mekânlar arasındaki akışkanlık, nitelik olarak farklı yüzeylerin ustalıkla yan yana getirilmesi, ışık ve gölgenin ardışık kullanımındaki mükemmeliyet, iç-dış mekânlar arası yakın / esnek / saydam ilişkiler, sadelikle elde edilen görkem, detaylarla bütün arasındaki ilişki, eski-yeni arasındaki bağ(sızlık), yapının kent ve / veya çevresi ile olan uyumu... Bunlar arasındaki kendine has, biricik ilişkileri yakalamaya çalışıyorum genellikle. Benden özellikle istenmedikçe tam karşıdan cephe çekmeyi pek tercih etmiyorum örneğin. Evet, bu şekilde çok "güzel" bir grafik elde etmek olası, fakat salt yüzeysel grafik zenginlik beni etkilemiyor mimaride. Benim için iyi mimari ne ise, fotoğraflarımda onu ortaya koymaya çalışıyorum. Tabii ki müşterinin özel isteklerini hiç bir zaman kırmam ve benden istenen fotoları da çekerim; ama her zaman, benden özellikle istenmemiş olsa bile kendi açımdan daha doğru bulduğum fotoğrafları dâhil ederim alternatif önermeler olarak. En güzel durum müşterinin beni serbest bırakıp "istediğini yap" demesi ki, genelde böyle oluyor neyse ki.

Lizbon, Portekiz

TOL Kişisel bakışınız, fotoğrafını çektiğiniz yapının algılanmasına farklı bir deneyim kazandırıyor diyebilir miyiz?

MG Evet tabi ki. Bir mekanın, binanın ruhu, tek bir anla, tek bir fotoğrafla yansıtılamaz. Çünkü bu mekan yazın başkadır, kışın başkadır, gece başkadır, sabah başkadır, ben mutluyken başkadır, keyfim yokken başkadır. O yüzden benim için gösterilmesi gereken tek bir gerçek yok. Mimarlık fotoğrafını, en basitinden mimarlık eserlerini başka hiçbir yöntemin becerememeyeceği düzeyde bir şahitlikle temsil eden; bu eserleri, şahsen göremeyen insanlara ve tarihin derinliklerine taşıyan bir araç olarak görmek olası. Mimari fotoğraf çekerken kullanılan perspektif düzeltme lensleri, düşey çizgileri fotoğrafın dikey kenarlarına paralel yapmak uğruna çıplak gözle göremeyeceğimiz görsel temsiller yaratırlar. Dolayısı ile aslında, mimarlık fotoğrafının, aynı zamanda mevcut mimariyi yeniden inşa etmek eylemi olarak da algılanabileceğini düşünüyorum. Bu yüzden de, mimarlık fotoğrafının neyi amaçladığının, fotoğrafı çeken kişiye göre değişebileceğini varsayıyorum. Bazı fotoğrafçı orada var olanı (daha doğrusu orada algıladığını) "aynen" aktarmayı seçebilir, bir diğeri ise "yorum" katmak ister. Ben galiba "bir diğeri" kategorisindeyim. Genelde amaçladığım; belki yapının mimarının bile üzerine düşünmediği, fark etmediği bir detayı, mekân ilişkisini, grafiği, hacmi ortaya çıkarmak. Bunu becerebildiğim zamanlar, yani müşterinin ve / veya mimarın bana "yahu nerden çıkardın şimdi bunu, hiç böyle bakmamıştım" demesi beni çok mutlu eder...

Frankfurt

TOL Bu deneyimsel yaklaşımınızda deformasyon nerde duruyor? Bir şeyi yansıtırken aslının aynısını hep sorguluyoruz ama onu deforme etmek, imaja dönüştürürken deforme etmek, bilgiyi değiştirmekten bahsediyoruz.

MG Her fotoğraf şu veya bu şekilde bir deformasyona uğramıştır. Sadece dereceleri vardır bu deformasyonun. Bu biraz da benim tarihe, büyük G ile yazılan Gerçeğe, kurumsal dogmalara karşı olan inançsızlığımın ardından ortaya çıkan bir görüş biçimi aslında. Tarihi, aynı fotoğrafta olduğu gibi, sorgulamadan inanabileceğimiz nesnel ve gerçek bir dayanak noktası olarak görmüşüz hep. Halbuki tarih dediğimiz, her zaman güçlü olanın yazdığı ve öznel olmaktan öteye geçemeyen bir romancılık eylemi aslında; aynı "belgesel" diye tabir edilen fotoğrafın nesnel gerçeği değil de fotoğrafçının öznel algısını yansıttığı gibi. Dolayısı ile deformasyon zaten kaçınılmazdır. Fotoğrafın deforme edilmemiş bir gerçeği yansıttığına anlaşılabilir bir saflıkla inanıyoruz. Sanki hiç bireysel bakış açısı olamazmış, bir yerlerde hiç kimseye fark ettirmeden kendi başına fotoğraf çeken görünmez ve "objektif" bir objektif-makine seti varmış, tüm görüntüleri o üretiyormuş gibi. Lafı şöyle bitireyim: "Gerçek hiç bir şeydir, algı her şey..."

TOL Bildiğimiz, aşina olduğumuz nesneler ve durumlar üzerinden, dikkatimizden kaçan bir şeye vurgu yapıyorsunuz. Keşfinizi, tüm yalınlığıyla fotoğraf karesine aktarıyorsunuz? Fotoğrafı bir keşif aracı olarak kullandığınızı söyleyebilir miyiz?

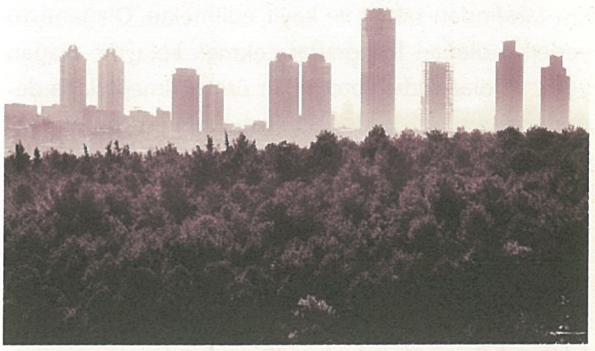

Hatırla Stairways

beylerbeyi rezidans

MG Gayet güzel özetlediniz. Keşfetmek için fotoğraf çekip, keşfettiğimi paylaşmak için de sergiliyorum.

TOL Hayatın tam ortasından, sürekliliği içinden bir anı yakaladığınız fotoğraflar da var.

MG Evet ama onları sergilemekten daha çok dergilerde yazdığım yazılara eşlik etmeleri için kullanıyorum. Bence gezi fotoğrafları sergilenmek için kullanılmamalı, sergilenecekse de sanat iddiasında olmamalılar.

TOL Bir röportajınızda, olağan durumları olağandışı fotoğrafladığınızdan bahsetmişsiniz...

MG Şu an birçok şey o kadar olağandışılaştırıldı ki, olağana karşı ilgimizi kaybettik. Halbuki olağan şeyler de güzeldir, onlarsız hayat geçmez. Sitemin girişinde yer alan bir metni alıntılayayım: "Fotoğrafı, insanların görmediği veya bilinçli olarak umursamadığı olağan şeyleri gündeme getirme ve bu konulardaki önyargılarını değiştirebilme fırsatı olarak değerlendirmeye çalışıyorum. Olağanüstü şeylere karşı merakım yok; çoğunluğun ünlülere, sansasyonel olana, şöhrete karşı olan yoğun ilgisi yüzünden bu tarz şeyler zaten birçok kişi tarafından takdir ve kayıt edilmekte. Olağanüstü yerlerde olağan fotoğraflar çekmek kolaydır, olağan yerlerde olağandışı fotoğraflar üretebilmeyi daha değerli buluyorum, bunun için çaba sarf ediyorum. Olağanın içindeki güzelliği aradığım söylenebilir. İçimi olabildiğince yansıtabilmek için ise 'gündemi yakalamaya çalışma, yapabildiğine odaklan' düsturunu izliyorum."

TOL Olağandışılığı doğal olarak mı yakalamak istiyorsunuz, yoksa bilgisayarda ya da makinede kullandığınız efektlerle mi?

MG Her ikisi de olabiliyor ama büyük çoğunlukla doğal olarak yakalamaya çalışıyorum. Belli bir yere bu nedenle gidiyor, belli bir konuyu bu nedenle çekiyorum. Bilgisayar tekniklerini sadece orada yakaladığım etkiyi artırabilmek için kullanıyorum. Örneğin endüstri serisinde renk doygunluk oranı yüksektir. O seride endüstriye bir güzelleme yapmakta olduğum için, sanayi mekanlarında görmeye alışık olmadığımız doygun renkleri ortaya çıkarıp insanların beğenmesini sağlamaktı amaç.

TOL Fotoğraflarınızı, kişisel bakış açınızı, deneyimizi yansıtan bir araç olarak nitelersek, izleyicinizin başka bir deneyim çıkarmasını bekliyor musunuz?

MG Benim düşündüğümün, amaçladığımın ötesinde alternatif başka dünyalar da açabiliyorsa işler ne mutlu bana. Bu genelde birçoğumuzu mutlu eden, peşinden koştuğu bir şeydir zaten. Farklı yapıda, düşüncede insanlara farklı şeyler düşündürtebiliyorsam bu heyecan verici bir şey. Bazen yanlış da anlaşılıyor olabilirim ama herkese, arzu edilen ideal şekilde hitap edilemeyeceğini düşünüyorum. Burada önemli olan, sizin anlatmak istediğinizi düşünsün ya da düşünmesin, izleyicinin eser karşısında belli bir zaman geçirip, kendini özdeşleştirebileceği noktalar bulabilmesi, gerektiğinde içeriği sorgulayabilmesi, ona vaktini verecek kadar değer vermesi...

TOL Son olarak sizce fotoğraf merak mı gidermeli, merak mı uyandırmalı?

MG Her ikisi de olmalı. Fotoğrafçı kendi merakını giderdikten sonra izleyicide bir merak uyandırabilmeli.

TOL

ÖNSÖZ / *Şeyda Güngör Açıkgöz*

2009'un ilk günlerinde, kentin gelecekteki sahiplerinin; çevresinin farkında, sorunları ve güzellikleri bir arada görebilen, çözüm ve katkı üreterek o çevrenin aktif bir parçası olabilen bireyler olarak yetişmeleri umudundan beslenen Komisyon kurulur. Çocuklar için çalışacak olmanın çocuksu heyecanıyla fikirlerin havada uçuştuğu iki toplantıdan sonra ilk projenin adı konur: "Nerede yaşıyorsun?"

Sorarak öğrenir ne de olsa çocuklar... Kendilerine soracakları bu soruyla, yaşadıkları çevrenin farkına varmalarını sağlamak istiyorduk. Farkına varmak; üzerine düşünmeyi, düşünmek; sorgulama ve eleştiriyi, eleştiri; öneri ve hatta sahiplenmeyi getirebilirdi beraberinde. Böylece yaşadıkları çevreye tutunan, sorunlarıyla ilgilenen ve değerlerini koruyabilen bireyler yetişebilirdi...

Proje için pilot olarak Besime Özderici İlköğretim Okulu seçildi. 4 ve 8. sınıflardan 35 öğrenci ile yürütülmesi kararlaştırılan çalışma haftalık takvime bağlandı. Mekan /algı /mimarlık başlıklı girişi; ev, sokak-mahalle ve kent temaları ile kurgulanan buluşmalar izledi. Sunuş ve tartışma biçiminde gelişen her buluşmanın sonunda çocuklardan kendi çevrelerini/dünyalarını bu temalar çerçevesinde ifade etmeleri istendi. Bu formatın dışında iki de atölye çalışması gerçekleştirildi. Genellikle resmin tercih edildiği bu çalışmalarda yazı ve makete de başvuranlar oldu.

Sunuşlarla ilgili kısa ayrıntı vermek gerekirse: daha çok algı üzerinden yürütülen mekan tartışmaları, mekanın tasarım ve mimarlıkla ilişkisine kadar taşındı. Kültür ve yerle ilişki kurmaksızın ilginç biçimlerde inşa edilmiş

NEREDE YAŞIYORSUN?

M. O. Kayseri Şubesi
Çocuk ve Mimarlık Komisyonu

Şeyda Güngör Açıkgöz,
Burak Asiliskender,
Sibel İmamoğlu Erginler,
Hakan Kılınç,
Hatice Köseler Şen,
Hale Kozlu,
Sibel Livdumlu,
Pembegül Selman,
Tuğba Sevilay

örnekler "ev" temasının tartışma zeminini oluşturdu. "Sokak-mahalle" teması, bu mekanların barındırdıkları yaşamlarla ilişkisi bağlamında; Türkiye'den geleneksel sokak/mahalle örnekleri ve Avrupa'dan sosyal aktivitelerle renklenen kamusal alanlar açısından ele alındı. Kent teması; yoğunluk (nüfus), hareket (ulaşım) ve ticaret gibi üç temel nitelik üzerine çekilerek kent ve kentte yaşam değerlendirildi...

Bir çocuğa soru sorduğunuzda duyacağınız cevap sizin "gerçeklerinizden" çok uzak olabilir. Onun bambaşka bir algı dünyası ve çoğu zaman hayallerinden ayrıştıramadığı kendi gerçekleri vardır. O dünyaya kabul edilirseniz aslında bildiğinizi sandığınız çoğu şeyin, bilmediğiniz yönleri olduğunu görürsünüz. "Nerede yaşıyorsun" projesinde biz de bunu yaşadık. Bu, çocukların duyarlılık ve sorgulama yeteneklerini geliştirme süreci olduğu kadar kendimizi tanıma süreciydi aynı zamanda. Çocuklar, henüz kalıplara fazla kaptırmadıkları duruluklarıyla en açık görme biçimlerimizdi. Onlara biz ne bıraktık zaman gösterecek belki ama güdülenmemiş zihinlerin geniş açılımlı, bir o kadar da yalın yaklaşımıyla mimarlığa tekrar baktık.

MEKAN/ALGI/MİMARLIK/ ŞEYDA GÜNGÖR AÇIKGÖZ

Nerede yaşıyorsun projesinin ilk adımı, "mekan" kavramıyla atıldı. Amaç, mimarlığın temel uğraşı olan bu kavramın mimar olsun olmasın herkesle ne kadar ilgili olduğuna dikkat çekmekti. Karşılıklı olarak birbirimizi biçimlendirdiğimiz, tarifinin belirsizleşmesiyle kendimizi boşlukta hissetmeye başladığımız mekan ancak onu algılayabildiğimiz oranda var olabilirdi. Çocuklarla paylaşılan ise, çevremizi nasıl algıladığımız ve mekandan ne zaman söz etmeye başladığımızı görmeye çalışmaktı. Bir yer nasıl mekana dönüşebilirdi, mekansal nitelikleri kavrayışımız göreceli miydi algımızla mekanı yeniden üretebilir miydik? Bu zeminde mimarlık nerede duruyordu?

Bu ilk buluşmada gerek çocuklarla birbirimize ısınıp iletişim kurabilmek gerekse üzerinde tartışma ortamı yaratmak için resimler kullanılmıştır. İlk olarak dümdüz bir tarla ve ufuk çizgisiyle ayrılmış gökyüzü görüntüsü kullanılmış, alabildiğine az tarifli böyle bir ortamın hissettirecekleri ile başlayan sorgulama, çit, elektrik direkleri, yol gibi her karede değişen ögelerle ilerlemiştir. Mekan kurucu olarak iddiasız ancak, sınır ve yer duygusuna tutunmak için hiç de yabana atılmayacak bu ögelerden sonra farklı boyut ve konumlarda yerleştirilen yüzeylerin algımızı nasıl etkilediği üzerine tartışılmıştır. Işık, gölge, ses, koku ve nem gibi algının görmekle sınırlı kalmadığına dikkat çeken ögelerin tek başlarına dahi ne kadar tanımlayıcı olduğu görseller ve çocukların verdiği örneklerle ortaya konmuştur. Tartışma bu ögeler üzerinden algının değişebilirliğine ve mekanın kişisel yorum ve kavrayışlar karşısındaki esnekliğine çekilmiştir. Aynı mekanların

gece /gündüz, kış /yaz, tenha / kalabalık hallerine değinilmiş, başka yerlerde durulduğunda mekanla ilişkinin farklı farklı ve her defasında yeniden kurulduğu örneklenmiştir. Çocukların -biz yetişkinlerin çoktan unuttuğu- deneyimlerinden çıkardıkları örnekler kimi zaman konuyu pekiştirmiş, kimi zaman başka yerlere sürüklemiş ama her durumda zenginleştirmiştir.

Mekanı algılamanın psikolojik ve fizyolojik bir gereksinim olduğuna değinildikten sonra, mimar ve nasıl tasarladığı konu edilmiştir. İklim, manzara, topoğrafya, kültür, malzeme gibi girdilerin; ev, sokak, mahalle ve kente nasıl dönüştüğü Türkiye ve başka bölgelerden görseller aracılığıyla irdelenmiştir. Bu koşul ve nesnelerin, bulundukları yerin kültürünü, dolayısıyla da kimliğini belirleyeceği vurgusuyla ilk buluşma son bulmuştur.

Algı üzerinden yürütülmeye çalışılan mekan tartışmaları çocukların konuyu kişiselleştirerek kendilerini kolaylıkla ifade ettiğini göstermiştir. Hatta bazıları; aidiyet, yer ve kimlik gibi kavramlar etrafında dolaşan örneklerle duyarlılıklarını açıkça ortaya koymuştur.

Ev / HATİCE KÖSELER ŞEN

Yapılan çalışmanın amacı çocukları, zihinlerinde oluşmuş ve yaşamlarını sürdürdükleri konvansiyonel ev – yaşam alanı – kavramı ile biçimsel ve fonksiyonel olarak alışılmışın dışına taşmış ev kavramı ile karşı karşıya bırakarak muhakeme etme şansı vermekti.

Sunulan örneklerin sıra dışılığı ve bir hikayesi olması çocukların ilgilerini çekebilmek, hayal dünyalarına ulaşabilmek ve onları heyecanlandırmak açısından önemliydi. Farklı ülkelerde inşa edilmiş, yapım amaçları ve mimari üslupları birbirinden farklı olan örneklerle çalışmaya başlandı. Yapıların hikayeleri anlatılmadan önce çocuklardan, görsel verilerde gördükleri ev tiplerinin formsal ve yapısal niteliklerini yorumlamaları ve yapılış amaçları ile ilgili fikir yürütmeleri istenildi. Pek çok öğrenci gördükleri ev tipleri karşısında heyecanını gizleyemedi. İlk dakikadan itibaren "neden kendilerinin de böyle evlerde yaşamadıkları" konusunu sorgulamaya başladılar. Görsel veriler aktarılırken söz konusu evlerin tasarımcıları, tasarım ilkeleri, kısa tarihçeleri, bu evleri kimlerin ne amaçla kullandığı, hangi istek ve ihtiyaçlara cevap verdiği

ve hangi yapı malzemelerinin kullanıldığı konusunda kısa bilgiler verildi. Alışılageldik dikdörtgen ya da kare formlardaki betonarme yapılar dışında modern ve organik mimari tarzda yapıların da var olduğu, doğada bulunan pek çok farklı yapı malzemesi ile ev inşa edilebileceği konusuna dikkat çekildi. Bu tip evlerde yaşamayı tercih etmenin bireyin kendisini, yaşam alışkanlıklarını, ihtiyaçlarını, zevklerini iyi tanıyarak, kendisine ait olan bu verileri yaşadığı yerin kültürü ve fiziksel çevresi ile birleştirerek hayata geçirilebileceğinin mümkün olduğu anlatıldı.

Yaşadıkları evler ile sunulan görsel verilerdeki evler arasında kurulan bağların ve ortaya çıkan farkların sorgulanması ile farklı kültürlerin yaşam tarzının ve insansı isteklerin tasarımı ve insan hayatını nasıl şekillendirdiği konusunda çocukların izlenimleri alındı. Pek çoğu kendi istek ve ihtiyaçlarının farkında olan çocuklar, yaşamak istedikleri evlerle ilgili özlemlerini dile getirdiler.

Pek çok öğrenci arkadaşımız yapılan sunum sonrasında yaşadıkları evleri seçerken ekonomik tercihlerinin değil, yaşam tarzlarının ve mimari tercihlerinin önde gelmesi gerektiği konusunda bilinçlenmişti.

SOKAK - MAHALLE / HALE KOZLU

Besime Özderici İlköğretim Okulu'nda gerçekleştirilen "Nerede Yaşıyorsun?" projesi kapsamında yürütülen bir dizi etkinliğin parçası olan "Sokak-Mahalle" konulu çalışmada, öncelikle çocukların "sokak" ve mahalle" kavramlarını sorgulamalarını sağlayan bir sunu hazırlanmıştır. Daha önceki haftalarda "mekan" ve "ev" üzerine düşünen, bu kavramlar üzerinden atölye çalışmaları gerçekleştiren öğrencilerin, yaşam alanlarına daha üst ölçekten bakmaları, yaşadıkları sokağı ve mahalleyi farklı konularda sorgulayarak düşüncelerini ifade etmeleri istenmiştir.

Öğrencilerin, öncelikle farklı bölgelerde yer alan ve farklı karakteristik özelliklere sahip İstanbul, Kayseri, Mardin, Amasya, Giresun, Antakya gibi şehirlerden tarihi doku özelliklerini koruyan sokak örnekleri üzerinden fikirlerini belirtmeleri, şu anda yaşadıkları sokaklar ile karşılaştırma yapmaları istenmiştir. Bu tarihi sokaklar hakkında bazı çocuklar "aile büyüklerinin evlerini, onların sokaklarında oynadıkları oyunları, arkadaşlarını" hatırlayarak böyle mahallelerde yaşamaya yönelik özlemlerini dile getirirken, bazıları bu sokakların "boş, ürkütücü, esrarengiz, eski ve kirli" bularak böyle bir yerde yaşamak istemediklerini belirtmişlerdir. Yine bu görsel malzemeler üzerinden çocukların mahalle kavramı hakkında düşünceleri sorgulanmış, günümüzde ve geçmişte mahallelerde yapılan sosyal etkinlikler hakkındaki görsel malzemelerle, mahalleyi oluşturan fiziksel ögelerin ve sosyal ilişkilerin konuşulması sağlanmıştır. Ülkemizdeki örneklerin ardından İtalya, Avusturya, Fransa, Hindistan, Çin, Tayland,

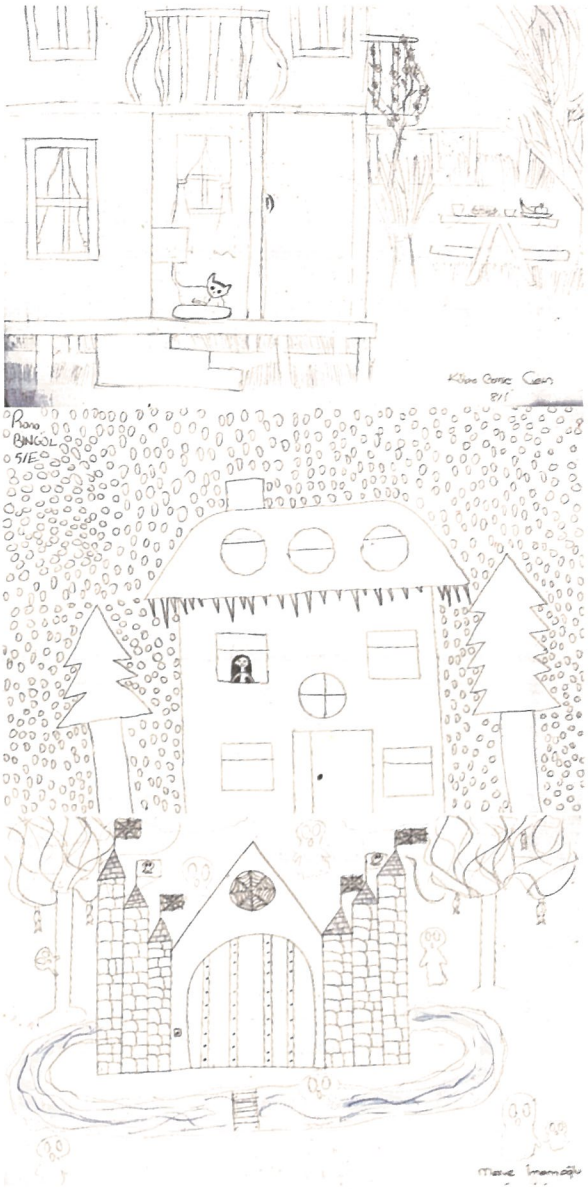

Makedonya gibi farklı ülkelerden ve bu ülkelerdeki şehirlerden sokak örnekleri üzerinde durulmuş, bu ülkelerin karakteristik özelliklerinin sokaklara yansımaları üzerinde tartışılmıştır. Özellikle sokaklara taşan sosyal faaliyetler çocukların çok dikkatini çekmiştir. Sokak ressamları, müzisyenler, pandomimciler, sokak satıcıları, cadde ve duvarlara yapılan sanat eserleri gibi örnekler üzerinden, yapılar içerisine sıkışmış faaliyetlerin açık mekanlara nasıl yansıyabileceği konusunda çocukların fikirlerin belirtmeleri sağlanmıştır. Çalışma sonucunda öğrencilerden kendi sokakları ve mahalleleri konusunda resimler yapması istenmiş,

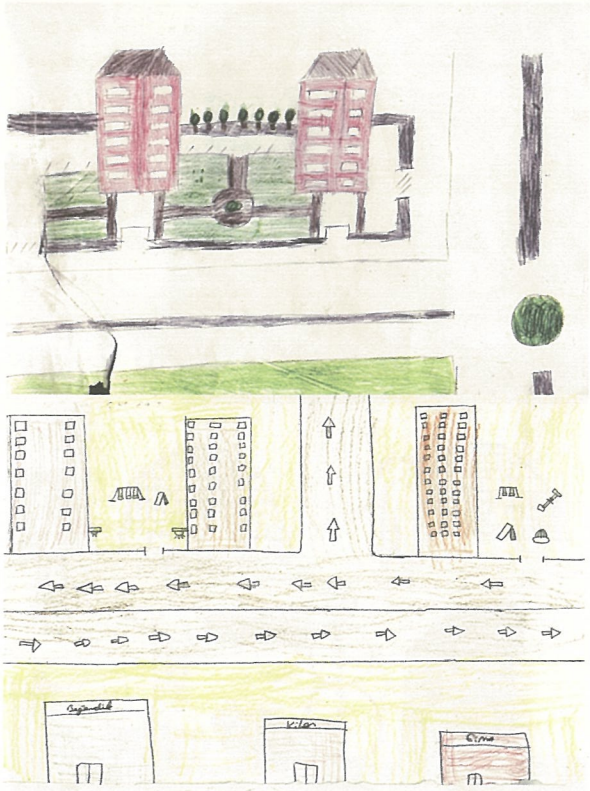

nasıl bir sokak veya mahallede yaşamak istedikleri konusunda düşünceleri sorgulanmıştır. Özellikle mahallelerindeki sosyal alanların azlığından veya olmamasından şikayetçi olan çocuklar, komşuların birbiriyle selamlaşmaması, akşamları sokağa çıkılamaması, evler dışında arkadaşları, akrabaları veya aileleriyle bir arada olabilecekleri mekanların yeterli olmaması gibi konulardaki rahatsızlıklarını dile getirmişlerdir.

KENT / BURAK ASİLİSKENDER

İlköğretim kitaplarında yer alan tanımlamalar üzerinden, şehir/kent kavramının içeriği tartışmaya açılmıştır. Kırsal yaşam ve kent arasındaki faklılıklar değerlendirilmiştir. Çocukların dikkati, kenti ortaya çıkaran yoğunluk (nüfus), hareket (ulaşım) ve ticaret gibi üç temel nitelik üzerine çekilerek kent ve kentte yaşam değerlendirilmiştir. Bu kapsamda, New York, Paris, Amsterdam, Venedik, Roma, Brüksel, Helsinki, Torino, Moskova, Londra ve Berlin gibi kentlerle birlikte İstanbul, Ankara, Antalya, İzmir ve Kayseri gibi yerleşimlere ait görsel malzemeler kullanılmıştır.

Kent ve yapılı çevre ilişkisi için New York, Amsterdam ve İstanbul örneklerinden hareket edilmiştir. Çocuklar ile kenti var eden yoğunluğu; nüfus ve yapılı çevreyi ortaya çıkaran etmenler ve sonuçları tartışılmıştır. Venedik, Antalya, Helsinki, Torino, Ürgüp/Nevşehir ve Kayseri yerleşimleri üzerinden coğrafyanın kentsel mekana etkisi ve mekanın biçimlenişi gözden geçirilmiştir. Roma kentinin ilk yerleşim şeması ve kamusal mekanları üzerinden, kentin "buluşma" ve "ticari" niteliğine vurgu yapılmıştır. Ayrıca, Kızıl Meydan/Moskova, San Marco Meydanı/Venedik ve Roma'daki bir çok örnek üzerinden, "buluşma" kavramı, kamusal mekan ve kentsel yaşam değerlendirilmiştir. Londra, Berlin, Moskova ve Ankara'ya ait planlar ve hava fotoğrafları kullanılarak, yerleşimlerin birbiri ile olan ilişkisi ve ulaşım ağlarının önemi açıklanmıştır. Kentlerdeki hareketlilik ve erişim kavramı tartışılmıştır. En bildik örneklerden biri olduğu için seçilen Eiffel kulesi ve Paris kenti üzerinden, kentler ve simgeleri değerlendirilmiştir. İstanbul, Ankara ve Kayseri'ye ait simgelerin neler olduğu üzerine yorumlar istenmiştir.

Kentler üzerinden yapılan değerlendirmelerden sonra, karikatür, resim, fotoğraf ve edebi metinler kullanılarak, kentsel yaşamın sanatçılar tarafından nasıl yorumlandığı değerlendirilmiştir. Kentte yaşama deneyimine bağlı olarak kalabalıklık/yoğunluk, yapılı çevre, hareket gibi kavramların bu sanat eserlerinin yaratılmasındaki etkisi tartışılmış ve kentsel mekanın oluşumda bu kavramların önemine vurgu yapılmıştır.

Çocuklardan, ev, sokak, mahalle ve kent üzerine yapılan sunuşlar ve değerlendirmeler sonucunda nasıl bir ortamda yaşadıklarını betimlemeleri istenmiştir. Ayrıca, etkinliğin temasını oluşturan "Nerede Yaşıyorsun?" sorusunu soyutlamak için tat alma, dokunma, koklama gibi duyularımız aracılığıyla nasıl ifade edeceğimiz üzerinde durulmuştur. Bu amaçla çocuklardan, kentin kokusunu, rengini ve tadını ifade edecek açıklamaları yazmaları istenmiştir. Ayrıca, kenti anlatan beş farklı kelime seçmeleri beklenmiştir.

DEĞERLENDİRME / SİBEL İMAMOĞLU ERGİNLER

"Nerede Yaşıyorsun?" çalışması ile çocukların bilinçli yaşama, yaşadığı yeri hissedip algılayabilme, bu algıları artırarak geleceğe yönelik sorgular üretip prob-

lem çözme yeteneklerini geliştirebilmeleri hedeflenmiştir. Çocukların "mekan" kavramı üzerine düşünmeleri sağlanmış, yaşama alanının en küçük birimi olan odalarını, evlerini sorgulamaları istenmiştir. İlerleyen haftalarda ölçek büyütülerek çocuklar, sokak, mahalle ve kent üzerinden düşüncelerini farklı yollarla sergilemeleri yönünde teşvik edilmiştir.

Çalışma sırasında, günümüz çocuklarının aslında gelişime ve algıya açık, yaşadıkları şehir hakkında yorum yapabilme yeteneğine sahip, hatta mimarlık disiplini hakkında kendilerine dayatılan bir takım yaşam ögelerini sorgulayacak kadar yetkin oldukları gözlemlenmiştir. Bizler, Mimarlar Odası Kayseri Şubesi Çocuk ve Mimarlık Komisyonu olarak hayata geçirmiş olduğumuz bu çalışmayı bir veri kabul edip 'öğretirken öğrenmek' prensibi ile bundan sonraki olumlu projelerde de çocuk dilini kullanarak bilinçli, algısı açık, sorgulama yetisini kullanabilen, yüksek özgüven sahibi çocukların yetişmesinde katkıda bulunmayı arzulamaktayız..

SONSÖZ / GAMZE ÖZBAL

Çoğu zaman kendimize de sorduğumuz, sorguladığımız bu soruyu bu kez çocuklara soralım onlardan dinleyelim fark edemediklerimizi fark edelim istedik. Onların gözüyle görelim istedik; mahalle nedir, sokak nedir ,mekan nedir, ev nedir, ve kent nedir...

Heyecanlıydık onlardan duyacağımız anlatımlar ,resimler ,saptamalar için nitekim onlarda bizi yanıltmadı çocuk olmak hep aynıydı. Onlar zaten biliyorlardı olması gerekenleri aslında farkındalardı her şeyin. Çimlere basmak için kamera karşısında söyledikleri ,oyun alanları park ve bahçelere olan özlemleri,çoğu zaman okul dışında arkadaşlarıyla buluşup oyun oynayabilecekleri ,çeşitli aktiviteler yapacakları platformların olmayışından şikayetlenmeleri sanki birçok şeyi anlatır gibiydi aslında ...

Biz onlardan ev,sokak ,mahalle ,kent nedir farkında olmalarını beklerken onların birtakım sosyal ihtiyaçlarını ihmal ettiğimizi fark ettik .Oysa sorduğumuzda ne güzel anlattılar nasıl bir yerde yaşamak istediklerini ,nasıl güzel saptadılar yaşadıkları mahallenin ,sokağın sıkıntılarını, kentin sorunlarını: Çok büyüktü aslında yaşadıkları kent o kadar geniş arazi vardı peki

neden bu kadar sıkışıktı oturdukları apartmanların arasıda, oralara parklar yapılamamıştı ve neden yeterince yeşil alan yoktu. Onlar çok uzaklara gitmek istemiyorlardı mahallelerinde olsun alışveriş yapacakları yer de oyun oynayacakları parklar da hastaneleri de, okulları da ...

Bütün bu söyledikleri ne kadarda doğru saptamalardı aslında olmaması içinde hiçbir sebep yoktu onlara göre... Biz fark etmelerini istedik önce kendilerini fark etmelerini ne istediklerini sorgulamalarını istedik, sonra bu isteklerini ifade etmelerini istedik ,onlar

çok güzel sorguladılar ve ifade ettiler. Artık farkına vardıkları yakın çevrelerinde kendilerinin söz sahibi olduğu faaliyetler gerçekleştirmeliydiler. Bu düşüncelerinin bir aktiviteyle hayata geçmesi onların çevreyle ilgili duyarlılıklarını artıracak, sorumluluk kazanmalarını sağlayacaktır.

Çalışmaya Katılan Besime Özderici İlk Öğretim Okulu Öğrencileri

Ahmet Can Altındal, Mert Anıl Altun, Emine Başgül, Rana Bingöl, Latife Beyza Nur Börkü, İrem Büyükşerbetçi, Furkan Caner, Ahmet Çalışkan, Gamze Çetin, Mert Korkut Çoban, Merve Demircioğlu, Şevval Deniz, Mustafa Eprimez, Didem Rana Ekinci, Beyza Erdem, Rabia Gülsezer, Feyza Gürel, Sena Güven, Merve İmamoğlu, Furkan Kacur, M. Utku Karahan, Tuğçe Karatoprak, Dilruba Pehlivanoğlu, İsmail Ramazanoğlu, Mustafa Tan, Mustafa Nazım Tarınç, Yusuf Kemal Tok, Pembegül Usluer, Begüm Uyan, Fatma Ceyda Ünal, Melike Yağan, İsmail Yaman, Nur Sultan Yıldırım, Birsel Yılmaz, Melis Kübra Yılmaz. TOL

M.O. Kayseri Şubesi 2009 Sinan Günleri Etkinlikleri

"Sinan'ın Kentleri; Kentlerde Sinan İmgesi"

Hikmet Eldek
Güntülü Gündoğ
Seven Yücel

Mimarlar Odası Kayseri şubesinin geleneksel olarak düzenlediği Mimar Sinan'ı anma günlerinin ilki 2007 yılı Nisan ayında "Işık, Mekan ve Sinan", ikincisi 2008 Nisan ayında "Sinan'dan bugüne Kamu Mimarlığı "Devlet ve Uygarlık"" konulu başlıklarla düzenlenmiştir. Bu yıl 3. sü düzenlenen anma etkinliklerinde "Sinan'ın Kentleri, Kentlerde Sinan İmgesi" başlığı altında afiş yarışması ve sempozyum düzenlenmiştir.

Sinan'ın eserlerinin sadece mekansal olmadığı kentleri tanımlayan ve birer simge haline getiren imgeler olduğu gerçeği bu yıl ki temanın çıkış noktasını oluşturmaktadır. Edirne Selimiye olmadan düşünülebilir mi? İstanbul Sinan'ın eserleri olmadan bu kadar etkileyici olabilecek miydi? Kent siluetlerinden eserlerini çıkarsak elimizde ne kalır? Bu soruların cevabı hepimiz için oldukça açık aslında, Selimiye olmadan Edirne şimdiki Edirne olamaz veya yedi tepeli İstanbul Sinan' sız bu kadar etkili olmazdı. 16. yüzyılda yaşayan (1488-1590) büyük usta kendinden sonraki yüzyılları da en az yapıldığı dönem kadar etkileyen eserler bırakmıştır. Kentler Sinan ile Sinan'ın eserleri ile anılmaktadır. Yaşadığımız kentte eserlerinden biri varsa daha özel bir yerde yaşanılıyormuş hissi veren 500 yıl önce yaşayan biri ile gurur duymak yapıtlarının sadece mimari, mekansal veya statik çözümlerinin büyüklüğü ile anlatılamaz aynı zamanda size ve kente bıraktığı veya yüklediği değer ile tanımlanabilir. Kayseri'nin Ağırnas ilçesinde doğması ile "Kayserili" olarak kendimize pay biçmeye çalıştığımız büyük ustanın 421. ölüm yıldönümü için "SİNAN'IN KENTLERİ; KENTLERDE SİNAN İMGESİ" teması seçilmiştir.

"Sinan'ın Kentleri, Kentlerde Sinan İmgesi" konulu afiş yarışması 27 Şubat 2009 tarihinde son bularak 13 Mart 2009 tarihinde sonuçları ilan edilmiştir. Yeşim Ünal Alemdar, Hakan Mahiroğlu, Hakan Özkan, Burak Asiliskender, Murat Germen, Alidost Ertuğrul ve Pembegül Selman'dan oluşan seçici kurul 281 afiş arasından değerlendirme yapmıştır. Birincilik ödülüne Nesil Kalenderoğlu, ikincilik ödülüne Merve Babalı, birinci mansiyon ödülüne Zeynep Çiğdem Çınar- Büşra Barutçu, ikinci mansiyon ödülüne Özlem Atak- Umut Doğan layık görülmüştür. Mimar Sinan'ı anma etkinlikleri 6 Nisan günü protokol konuşmaları ile başlamıştır. Mimarlar Odası Kayseri Şube Başkanı Hakan

Mahiroğlu'nun konuşması ile başlayan program Mimarlar Odası Genel Saymanı Aysel Çetinsoy, Erciyes Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Dekanı Prof.Dr.Sevgi Lökçe, Kayseri Büyükşehir Belediye Başkanı Mehmet Özhaseki ve Kayseri Valisi Mevlüt Bilici'nin konuşması ile devam etmiştir.

Protokol konuşmalarının ardından davetli konuşmacılardan Adelaide Üniversitesi Mimarlık, Peyzaj Mimarlığı ve Kentsel Tasarım okulu öğretim elemanı Dr. Selen B. Morkoç "İstanbul, Edirne ve Kayseri'den Sinan İmgeleri" başlıklı konuşmasının sunumu kapsamında Sinan imgesinin tarihsel, sosyal ve kavramsal içeriğinden söz etmiştir. Bilinen, kabul edilen Mimar Sinan'ın gerçekliğinin, kentlere bıraktığı eserler üzerinden bir okumasının yapılması hedeflenmiş, Avrupa çağdaşları ile karşılaştırmalı olarak hazırlanan çalışma farklı görseller ile de desteklenmiştir. Etkinlik kapsamında düzenlenen afiş yarışmasının ödül töreni aynı günün akşamında Kayseri Hilton Oteli konferans salonunda protokol ve davetliler ile gerçekleştirilmiştir.

Sinan'ı anma etkinliklerinin ikinci günü sabah programında İstanbul Yeditepe Üniversitesi Sanat, Tasarım ve Mimarlık Bölümü öğretim elemanı Yrd. Dç.Dr. Luca Orlandi "Trakya Peyzajında Sinan'ın Simgelerini İzlemek" başlıklı konuşmasını sunmuştur. Sunumunda Sinan tarafından tasarlanan kentsel alanlar ve mimarlık ürünlerinin, Trakya Bölgesinde yer alan Sinan eseri camiler, kervansaraylar, köprüler ve kompleksler aracılığıyla tanımlanmasına değinmiş ve görsel sunumlarıyla bölgedeki Sinan yapılarına ait bilgilendirme vermiştir. Öğleden sonraki sunum öncesinde Mimar Sinan'ın doğduğu Ağırnas Beldesi'ne teknik gezi düzenlenmiş, beldeyle ve restorasyonu tamamlanmış Mimar Sinan evi ile ilgili bilgilendirme yapılmıştır. Gezi sonrasında Politecnico di Bari' de ziyaretçi öğretim elemanı olarak görev yapan Nicola Parisi " Mimar Sinan'ın Kubbeli Osmanlı Mimarisi" başlıklı konuşmasını yapmıştır. Sunumunda inceleme ve araştırmalara dayanarak sınıflandırılan Sinan yapılarının üç boyutlu modelleme ve maket tekniğiyle ortaya çıkartılan oran ve strüktürel kurgudaki başarısına değinilmiş, Sinan yapılarındaki plansal sınıflandırmalar görsellerle desteklenerek aktarılmıştır. Etkinliğin üçüncü günü sabah proğramı Y. Mimar Alidost Ertuğrul'un "Sinan'ın kenti İstanbul, İstanbul' da Sinan imgesi" başlıklı sunuşu ile başlamıştır. Sunum kapsamında Sinan'ın Osmanlı İmparatorluğu'nun değişik kentle-

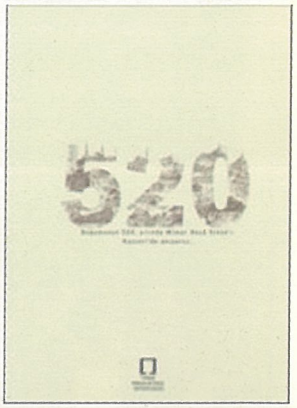

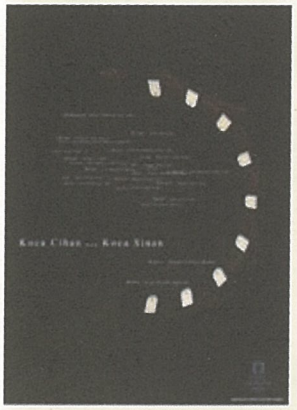

rinde verdiği eserleriyle kentleri dönüştürücü gücünden bahsetmiştir. İstanbul'un Mimar Sinan yapılarıyla bütünleşmiş şehirselliğinden, adeta bir Sinan müzesi gibi öne çıktığından ve İstanbul imgesinin Sinan yapılarından bağımsız düşünülemeyeceğinden bahsetmiş ve İstanbul Sinan yapılarının fotoğraflarıyla sunumunu desteklemiştir. Etkinliğin son konuşmacısı olarak Muzaffer Özgüleş "Sinan'ın İstanbul'u dönüştüren heykelsi mimarlığı" sunuşunda Sinan yapılarını adeta bir heykel olarak betimlemiş ve Sinan yapılarındaki estetiği ön plana çıkaran bir sunum yapmıştır. Mimar Sinan'ın ölümünün 421. anmak üzere düzenlenen uluslar arası katılımlı sempozyum bir kez daha Usta Mimar'ın önemini bize hatırlattı. Yaptığı çalışmalar günümüzde mimari platformlarda plan şemaları, cephe organizasyonu, strüktürel çözümleri, topografya kullanımı ve fonksiyonelliğin yanında estetik değerlerden de ödün vermemesi ile tartışılmaktadır. Bu etkinlik Sinan'ın sadece Türkiye de değil Dünya mimarisinde de çağdaşları ile beraber araştırıldığı ve gerekli önemin verildiğini göstermiştir. Her geçen gün öneminin ve değerinin daha da fazla bilindiği Mimar Sinan bundan sonraki yıllarda da eserleriyle olduğu kadar kendisi üzeriden yapılan çalışmalarla, konuşmalarla, tartışmalarla ve yarışmalarla anılmaya devam edecektir. TOL

Mimarlık Eğitiminin Başlıca Tartışma Konuları Bağlamında Kış Okulu

Nur Çağlar
Mimar, Prof. Dr.

Gazi Üniversitesi
Mühendislik ve Mimarlık Fakültesi,
Mimarlık Bölümü, Öğretim Üyesi

EWSAD Proje Koordinatörü

Resim 1. Kış Okulu 2003,2004,2005 ve 2006nın afişleri

Geçtiğimiz otuz yıl içerisinde Avrupa'da ve Türkiye'de mimarlık okullarının birçoğu ders program ve içeriklerini iyileştirme/düzeltme çalışmaları başlatmıştır. Bu çalışmalar bağlamında eğitim programları ile derslerin süre ve içeriklerinde köklü değişiklikler yapılmaktadır. Mimarlık eğitiminde yer alan kimi konular önemini yitirirken, çeşitli yeni konu ve uzmanlık alanlarının eğitim programlarına eklenme gerekliliği doğmaktadır. Bu değişiklikler son yıllarda artarak belirginleşen toplumda çağdaş mimar profilinin yeniden tanımlanması eğilimi ve bu profili sağlayacak mimarlık eğitimi stratejileri ile ilişkilenmektedir. İyileştirme/düzeltme çalışmalarının özünde yer alan başlıca hedefler değişimi/dönüşümü soğurabilir yetenekte mimarlık eğitim programlarının tasarlanması ve aynı tasarım anlayışının eğitim programını yapılandıran tematik modüller ile derslere de kazandırılması, derslerin konusal (tematik), içeriksel, yöntemsel (metodolojik) ve eğitimsel (pedagojik) kurgularının mimarlığın mesleki ve disipliner alanındaki değişime/dönüşüme koşut olarak güncellenmesi ve sürdürülebilir kılınmasıdır. Bu bağlamda Gazi Üniversitesi Mühendislik ve Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümünün Uluslar arası Mimari Tasarım Kış Okulu (1) seçmeli dersine ilişkin deneyimlerimi TOL okuyucularıyla paylaşmayı yararlı buluyorum. (Resim1)

Bir süredir mimarlık eğitimi üzerine deneyimlerime ilişkin yazılı ve sözlü sunumlarımı "Mimarlık Eğitiminin Başlıca Tartışma Konuları" başlığında ele almaktayım. Bana alt başlıklarını ve içeriğini belirlerken özgür kalabilme avantajı sağlayan geniş kapsamlı, esnek bir başlık. Mimarlık eğitimi kendisi çok tartışmalı bir konu ve içinde binbir farklı tartışma konusu barındırmakta. Tartışma konularını mimarlık disiplini içinde varlığı, yararı, gerekliliği, düşünme, ele alma ve başa çıkma yolları sürekli sorgulanması ve irdelenmesi gerekli olan konuları anlatmak üzere kullanıyorum. Bu nedenle Kış Okulu yapılanmasını da mimarlığın tartışma konuları üzerinden anlatmayı yöntem olarak benimsiyorum. Tümü meydan okuma gerektiren zorlu konulardan burada değineceğim başlıca tartışma konuları; mimarlık eğitiminin omurgasını oluşturan mimari tasarım eğitimi, mimari tasarım eğitiminin yeri ve ortamı olan mimari tasarım stüdyoları, mimarlığın disiplinler arası, disiplinler geçişli ve karma

okuldan

disiplinli olma özelliğini vurgulayan mimari tasarımın kentsel bileşenleri ve mimarın sahip olması gereken her düzeydeki yetkinlikleri olarak belirliyorum.

MİMARİ TASARIM EĞİTİMİNE DAİR

Mimarlık eğitimi ilkesel olarak 3 bileşenden oluşmaktadır. 1- kuramsal, 2- teknik, 3- uygulama içeriği. Her üç içerik bileşeni bir yandan kendi iç yapılanmasını oluştururken diğer yandan diğer bileşenlere katkı ve katılımı gerçekleştirmektedir. Sağlıklı bir eğitim programı/müfredat yapılanmasında her üç bileşen gerek kendi içinde gerekse diğer bileşenlerle etkileşim ve eşgüdüm içindedir.

Mimari tasarım stüdyosu/atölyesi mimarlık eğitiminin uygulama içeriğini oluşturan çalışma alanlarından biridir. Eğitim programı/müfredatın kuramsal ve teknik içeriklerinden edinilen bilgi birikimi desteği ile öğrenciler stüdyo/atölyeler de bir mimari tasarım sürecini deneyimler.

Mimari tasarım eğitiminin mimarlık eğitiminin omurgası olduğu yadsınamaz. Mimari tasarım eğitimi stüdyo ve/veya atölye olarak adlandırılan kavramsal olgu kapsamında pratiğe taşınmaktadır. İlkçağlardan bu yana mimari tasarım eğitimi stüdyo/atölyelerde gerçekleştirilmektedir. Kavramsal olarak çöküşte/ krizde olduğu, mimari tasarım eğitiminin ortamı olmayı sürdüremeyeceği yönündeki tüm karamsar yaklaşımlara karşın günümüzde stüdyo/atölye varlığını sürdürmektedir. Stüdyo/atölye uğraşı alanı mimari tasarım eğitimi olanların gündelik konuşmaları içinde sıklıkla, olumlu olumsuz tüm anlamlarıyla ama üzerinde pek düşünmeden kullana geldikleri başlıca sözcüktür.

Oysa, varlık nedeni etkili biçimde tanımlanırsa tasarım eğitiminin ortamı stüdyo/atölye adıyla çağrılmayı ve günümüz koşullarına uygun biçimde dönüştürülür güncellenirse, canlılığını ve etkinliğini, mimari tasarım eğitiminin odağı olmayı sürdürebilir. En azından, mimari tasarım eğitimi üzerindeki rolünün irdelenmesi ve sorgulanması, bir tasarım eğitimi modeli olarak eleştirilebilmesi için varlığını sürdürmelidir.

MİMARİ TASARIM STÜDYOSUNA DAİR (2)

Stüdyo mimari tasarımı öğrenme ve öğretme ortamıdır. Bu ortamın başlıca dört bileşeni vardır. 1- stüdyo / atölye mekanı:içinde mimari tasarım deneyiminin gerçekleştirildiği fiziksel mekan ve donanımı, 2- know-how: ortamı besleyen ve etkinleştiren mesleki ve disipliner bilgi, ortak bilgi birikimi, yapabilme kuralları ve bilgisi, 3- pedagojik/eğitimsel yaklaşım: mekanda gerçekleştirilen etkinliklerin gerçekleştirilme sürecine dair içeriklerinin yapılandırılmasıdır, 4- metodolojik / yöntemsel yaklaşım: gerçekleştirilen etkinlikler üzerinde mekanda çalışan kişilerin etkileşim ve iletişiminin, konuların ve kapsamının, üretim sürecinin, üretilenleri sunma ve değerlendirme biçimlerinin seçilmesi, planlanması / programlanması, gerçekleştirilmesi etkinliklerinin tümüdür.

Stüdyo / atölye ortamı dört bileşenin tümünü kapsayan güçlü bir bünyedir. Bünyenin tüm bileşenleri birbirleri ile etkileşim içindedir. Dolayısıyla stüdyo / atölye ortamının güncellenmesi tüm bileşenleri kapsayan bir yenileme / iyileştirme sürecidir.

Know-how bileşeni stüdyo ortamını iki uçtan beslemektedir. biri öğretim üyeleri ucu diğeri ise öğrencilerin bulunduğu uçtur. Öğretim üyeleri mesleki ve akademik anlamda gerçekleştirdikleri çalışmalar kapsamında kendi bilgi birikimleri ve mesleki donanımlarını geliştirmelidir.

Ancak öğrencilerin stüdyo/atölye ortamına know-how katkısı büyük ölçüde diğer içerik bileşenlerinde edindikleri bilgi birikimi üzerinden olmaktadır. Bu nedenle stüdyo / atölye ortamının güncellenmesi, başarısı, eğitim programının tümüne bağımlıdır. Çünkü stüdyo/atölyeler eğitimin kuramsal ve teknik bileşenlerinin sağladığı donanım desteğiyle bir tasarım deneyimi başka bir deyişle aksi durumda mimarlık eğitiminin uygulama içeriğini oluşturan stüdyo/atölyeler de gerçekleştirilmek istenen iyileştirme güncelleme çalışmalarının başarılı olması beklenemez.

Stüdyo / atölye üzerine düşünmek kaçınılmaz olarak mimari tasarım eğitiminin sorunlarını çağrıştırmakta ve mimarlık eğitimini tümüyle sorgulamayı gerektirmektedir. Bu nedenle mimari tasarım stüdyo / atölyesi ile ilgili sorgulama, yeniden kurgulama, güncelleme çalışmaları genel mimarlık ortamının (mesleği ve eğitimi) bütünü ile karşılıklı etkileşim içindedir.

YETKİNLİKLERE DAİR

Yetkinlikleri üniversite eğitimi ile kazanılması beklenen genel yetkinlikler, formel veya informel mesleki eğitim aracılığıyla, belirli bilgi, kavrayış ve yetenekleri kazanması ile elde edilen mesleki yetkinlikler ve kişisel yetkinlikler olarak ele almaktayım. İlk çağlardan bu yana mimarın eğitimi aracılığıyla edinmesi gereken bilgi, kavrayış ve yetenek birçok düşünür / yazar tarafından birçok kez tanımlanmıştır. Bunlar güncel deyimiyle mimarın mesleki yetkinlikleridir.

Mesleki yetkinlikleri kazanmanın en bilinen ve kullanılan yöntemi mimarlık okuluna gitmektir. Okulun süresi ne olursa olsun mimar eninde sonunda belirlenen bilgilerle donatılır ve mesleki yetkinliklerini kazanır. Ancak, sezgi, yaratıcılık ve tutkudan oluşan mesleki sihirli üçlemeyi nasıl kazanacağı önemli tartışma konularından biri olarak kalır. Mimari tasarım eğitiminin temel görevinin mimarın kişisel yetkinliklerinin gelişmesine yol göstermek olduğuna inanıyorum. Kişisel yetkinlikleri, mimarı diğer meslektaşlarından farklı kılan ve onun mesleğine karşı duruşunu bakışını belirleyen ayırıcı özellikleri olarak tanımlıyorum. Sezgi, yaratıcılık ve tutku için verilecek tatminkâr bir tek tanım yoktur. Ancak, üçü bir araya geldiğinde kişisel yetkinlikleri oluştururlar. Kişisel yetkinlikleri kazanmanın bir okulu olmadığına inanıyorum. Burada mimarın yaşam düşüncesi ve paylaştığı ortamlardan ve deneyimlerden kendine çıkardığı dersler önem kazanmakta.

MİMARİ TASARIMIN KENTSEL BİLEŞENLERİNE DAİR

Mimarlık eğitiminin tartışma konularından birisi de mimarlığın interdisipliner, multidisipliner, transdisipliner özellikleridir. Mimarlık bünyesinde birçok akademik bilgiyi barındırır ve aynı zamanda bir çok akademik alandan aktardığı bilgiyi kullanır. Çeşitli alanlardan bilgiler derlemek, daha önce keşfedilmemiş alanlardan dokunulmamış düşünceler almak, yaratıcılığa dayanan sıradan alışılmışın dışında yaklaşımlarda bulunmak olanağı vardır. Sadece yaratıcı ve seçici değil, üretken de olmak gerekir. Çünkü mimarlık düşüncesinin ayrılmaz parçalarından biri de yeni düşünceler üretmektir. Dolayısıyla mimarlık çeşitli disiplinlerin üyeleri arasında yüksek düzeyde işbirliği ve eşgüdüme gerek duyar. Mimarlık eğitimi uğraşı içinde olanlar çeşitli akademik alanlardan derledikleri/edindikleri bilgileri öğretme aracı olarak kullanarak bu görüşü güçlendirirler. Bu bağlamda kentsel bileşenler mimari tasarım için stüdyonun kalbine yerleşmesi gereken konulardır. Çünkü mimari tasarımın her zaman bir kentsel açılımı vardır. Kentsel mekan mimari tasarımın yeri, gerçek bağlamıdır. Bu gerçek bağlam olmadan mimarlık tartışılamaz.

Kentsel konularda bilgilenmek için çeşitli kaynaklar bulunmaktadır. Trancik, Lynch, Anderson, Jacobs, Krier, Tschumi, Koolhaas, Rossi, Venturi, Harvey, Benjamin, Baudlaire'in kente dair eserleri okunarak bilgili olunur. Londra'yı Dickens'dan, Dublin'i Joyce'dan, Paris'i Zola'dan, St. Petersburg'u Gogol'den, İstanbul'u Pamuk'tan, Venedik'i Calvino'dan okumak bilgeliktir. Ancak, gerçek kentsel deneyim güçlü bir amacı ve belirli bir varış noktası olmadan kentin sokaklarını kenti önemsediği ve evi gibi benimsediği için adımlayan "flanör" ündür.

MİMARLIK EĞİTİMİNİN AVRUPA BOYUTUNUN GÜÇLENDİRİLMESİNE DAİR

Mimarlık eğitiminin Avrupa boyutunu güçlendirmek amacını güden uluslar arası programların başında Erasmus programı gelmektedir. Bu program amacını üniversiteler arasında uluslararası işbirliğini özendirerek öğrencilerin ve eğitimcilerin Avrupa'da karşılıklı değişimini sağlayarak ve Avrupa birliği ülkelerindeki çalışmaların ve alınan derecelerin akademik olarak tanınması ve şeffaflığın gelişmesine katkıda bulunarak gerçekleştirmeye çalışmaktadır. Birçok Avrupa ve Türkiye Mimarlık Okulları öğrencilerin ve eğitimcilerin bu programlardan yararlanmalarını sağlayacak biçimde eğitim programlarında düzenlemeler yapmaları gereği ortaya çıkmaktadır. Bu durumda, öğrencilerinden bakış açısından mimarlık eğitiminin, mimarlık gündeminin başlıca konularını konu alan bütünleyici, tamamlayıcı etkinlikler ile donatılması, okulun bakış açısından mimarlık eğitimine pedagojik değişim ve deneyim paylaşım ortamları sağlamak önem kazanmaktadır.

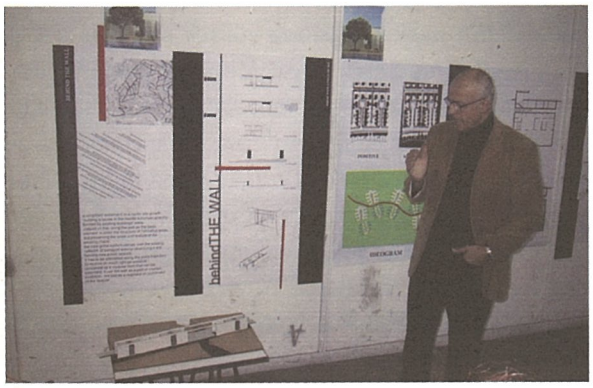

Resim 2. Çeşitli Sunumlar

Gazi Üniversitesi Mühendislik ve Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümünün Avrupa Mimari Tasarım Kış Okulu seçmeli dersi yukarıda değindiğim tartışma konularının yarattığı iklimin yan ürünü olarak yapılandırılmıştır.

Kış Okullarının Geçmişine Dair

Kış Okullarının geçmişinden söz edebilmeyi etkinliğin uzun soluklu olduğunu ve yedi yıllık deneyimin birikimini ifade edebilmek açısından çok sevindirici ve değerli buluyorum. Geçmişte, uzun yıllar boyunca, bir çok kez Gazi Üniversitesi Mühendislik ve Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümünde ulusal düzeyde çeşitli akademik etkinlikler düzenlenmiştir. Değişik Türkiye Mimarlık Okulları ile ortak tasarım stüdyosu çalışmaları yapılmış ve deneyimleri mimarlık ortamında paylaşılmıştır.

İlk kez 2003 yılında uluslar arası düzeyde, mimari tasarım eğitimine ilişkin, müfredat dışı bir etkinlik düzenlenmesi olanağı elde edilmiştir. 2002-2003 ders yılının I. ve II. dönemleri arasında, yarıyıl tatili döneminde düzenlenen bu etkinliğe kış aylarına rastlamasından esinlenerek Kış Okulu adı verilmiştir. 2003 Kış Okulu etkinliği GÜMMF Mimarlık Bölümü öğrencilerine, kendilerini Avrupa okullarının sunduğu değişim olanaklarından yararlanmaya hazırlamaları için ikram niteliğinde sunulmuştur. Kış Okulu kavramı ve kurgusu tutunca, 2003, 2004, 2005, 2006 yıllarında müfredat dışı yıllık bir etkinlik olarak düzenlenmiştir (resim 1a,b,c,d). İlk dört kış okulu beşer günlük yoğun programlar olarak düzenlenmiştir. Çeşitli Avrupa Mimarlık Okullarından 7-8 konuk öğretim üyesi yürütme yöntemlerini, temalarını yerlerini, tasarım yaklaşımları, stüdyo sürecini planlama ve yönetme, üretme ve sunma biçimlerini seçmekte özgür oldukları, özgün tasarım stüdyoları yürütmüşlerdir. Bu stüdyolarda konuk öğretim üyelerinin beraberinde gelen 20-30 konuk öğrenci, GÜMMF Mimarlık Bölümü öğrencileri, ve duyuru ve çağrılarımıza olumlu tepki veren diğer Türkiye Mimarlık Okullarının öğrencileri katılmışlardır. Stüdyolara GÜMMF Mimarlık Bölümü öğretim elemanları gönüllü olarak eşlik ederek, destek vermişlerdir.

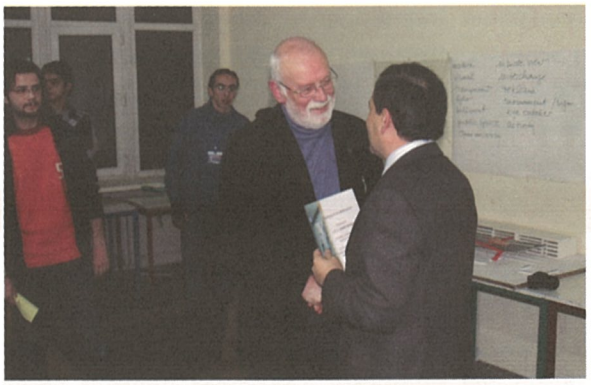

Resim 3. Teşekkür ve katılım belgelerinin sunulması

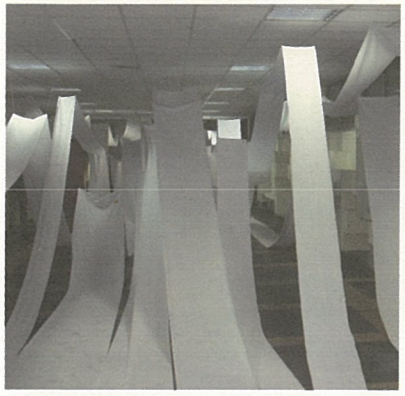

Resim 4. Atölye Çalışmaları

Pazartesi sabahı tanışma ve atölyelerin oluşturulması ile başlayan çalışmaların cuma öğleden sonra her stüdyonun sırayla kendi çalışmasını tema, yer, yöntem ve tasarım yaklaşımları ile ürünler bağlamında sunması Kış Okulunun genel kurgusunu oluşturmaktaydı. Genel olarak öğrencilerin ilişkisi pazartesi sabahı çekingen ve uzak, salı günü kaynaşmış, çarşamba çok eğlenceli bir hal almaktaydı. Perşembe günü sona yakın olduğundan biraz gergin geçmekteydi. Perşembe akşamı çoğunlukla okulda kalınmakta ve Cuma sabahı hummalı bir biçimde sergi ve sunumlar hazırlanmaktaydı.

Sunumların (resim 2) tamamlanmasından sonra katılımcı öğrenci ve öğretim elemanlarına katılım/teşekkür belgeleri sunulmaktaydı (resim 3).

Cuma akşamı etkinliğin bitiminde parti düzenlenmekteydi. Kış Okulu etkinliklerini herhangi bir biçimde paylaşan herkes yapılan işin hazzı ve gururuyla, başarıyla bitirmenin rahatlığıyla eğlenmekteydi.

Hafta boyunca katılımcı öğretim elemanlarının gündeminde hep bir sonraki yıl yeniden ve daha güçlü bir düzenleme için neler yapılması gerektiğine ilişkin düşünce paylaşımları yer almaktaydı (resim 4-5).

Kış Okulu etkinliklerine katılan GÜMMF Mimarlık Bölümü öğrencileri kişisel ve sosyal- kültürel anlamda kendilerini geliştirme, yabancı dillerini ilerletme, farklı kültürleri tanıma, değişik ülkelerden arkadaşlar meslektaşlar edinme, onların mimari tasarım düşünce ve yaklaşımlarını öğrenme, onlara ise kendilerininkini ifade edebilme, kentlerini ve okullarını tanıtabilme olanaklarını bulmuştur. Kış Okuluna katılan konuk öğretim elemanları GÜMMF Mimarlık Bölümü ile kendi kurumları arasında öğrenci ve öğretim üyesi değişimi sözleşmeleri yapılması için gönüllü elçiler olmuştur. Sağlanan olanaklar onlarca öğrencinin Avrupa Mimarlık Okullarına değişim öğrencisi olarak gitmesine katkıda bulunmuştur. Kış Okulu öylesine renkli, coşkulu, çok boyutlu ve nitelikli bir eğitim ortamı yaratmaktaydı ve öyle güçlü bir alternatif stüdyo deneyimi olmaktaydı ki aslında burada sözcüklerle anlatmanın yetersiz kaldığını düşünmekteyim.

Dört yıl boyunca gözlemlenen tüm olumlu ve olumsuz yanlarıyla birlikte yadsınamaz bir başarı düzeyi yakalayan Kış Okuluna hak ettiği güçlü ve kalıcı statüyü sağlamak üzere 2006 yılında iki boyutlu bir çalışma yürütülmüştür. İlk olarak, GÜMMF Mimarlık Bölümü müfredat programına "Mimari Tasarım Avrupa Kış Okulu" adı altında bir seçmeli ders yerleştirilmiştir. İkinci olarak Kış Okulu modeli geliştirilerek Erasmus -Yoğun Programlar projesi olarak önerilmiş ve kabul edilerek üç yıllık destek almıştır.

2007, 2008 ve 2009 Kış Okulları Erasmus - Yoğun Programlar (3) pojesi olarak gerçekleştirilmiştir. Yoğun programların koşulları uyarınca çalışma süresi iki haftaya çıkarılmıştır. GÜMMF Mimarlık Bölümü müfredat programında, seçmeli dersler havuzunda 2-0 kredi saat / 3 ects değerinde M 398 Kış Okulu olarak yerini almıştır. Bu süreci izleyen gelişmeler oldukça heyecanlandırıcıdır. Çünkü Kış Okulu ortağı olan tüm Avrupa ve Türk Mimarlık Okulları seçmeli ders statüsünü kabul etmiş ve katılan ve başarılı olduğunu belgeleyen öğrencilerinin not dökümlerine eklemiştir. Böylece bir ders modülü düzeyinde olsa da karşılıklı tanınırlık ve eşkredilenme gerçekleşmiştir. Kış Okulu modelinin başarı göstergelerinden biri olarak bu du-

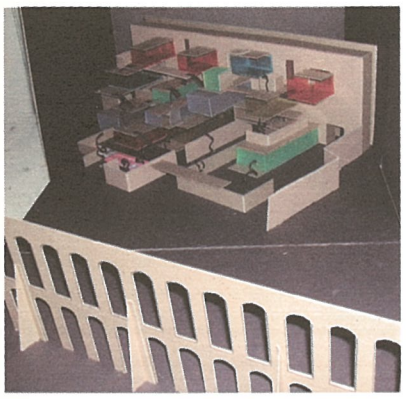
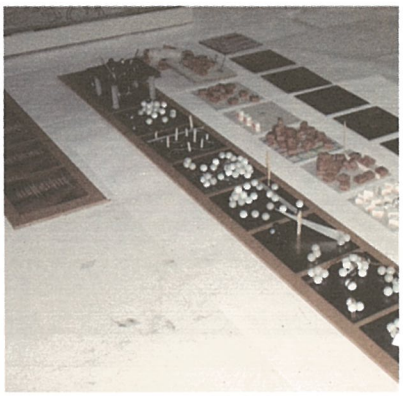

Resim 5. Atölye Çalışmaları

rumu çok önemsiyorum. İlerleyen çalışmaların lisans ve lisansüstü düzeyde eğitim ortaklıklarına açılım sağlayacağına inanıyorum (4).

Kış Okulu 2007, 2008, 2009'a Dair

2. kuşak Kış Okullarına üç yıl boyunca 13 Avrupa Mimarlık Okulundan 37 konuk öğretim elemanı konuşmacı, stüdyo yürütücüsü, eleştirmen olarak katılmıştır. Toplam 25 mimari tasarım stüdyosunda gerçekleştirilen çalışmalara 120 kadar konuk öğrenci, 80 kadar GÜMMF Mimarlık Bölümü öğrencisi, 18 farklı Türk Mimarlık Okulundan 80 kadar konuk öğrenci yararlanmıştır. 18 konuşma sunulmuş, 25 grup çalışması final sunumlarında yer almıştır. Hafta sonu etkinliklerinde Ürgüp, Safranbolu ve İstanbul gezileri düzenlenmiştir.

2. kuşak Kış Okullarının kurgusuna tema, yer, program üzerinden bakılabilir. Stüdyoların üst teması kayıp mekanlar/ lost spaces olarak belirlenmiştir. Roger Trancik'in Finding Lost Space (5) adlı kitabında kayıp mekanlar, anti mekanlar tartışılmaktadır. Trancik kayıp mekanları "tanımlanmış sınırları olmayan, elemanları uyumlu biçimde birleştirmeyi başaramayan ve yeniden tasarım gereksinmesi olan artık kentsel parçalar olarak" tanımlamaktadır.

Elisabeth Grosz'un Architecture From Outside (6) adlı eserinde aradaki mekan / in between space kavramı benzer biçimde ele alınmaktadır. Grosz bu kavrama, yabancı tuhaf bir mekan..., bir pozisyon, bir ilişki... diğer yerlerle ilişki içinde olan ama kendisine ait bir yeri olmayan... biçiminde açıklama getirmektedir. Aradaki mekan / in between space kavramının başlıca özelliği sosyal, kültürel, ve doğal dönüşümlerin yeri olmasıdır. Kayıp mekanlar / lost spaces teması altında üç yıl boyunca üç farklı ama ilişkili yer üzerinde tasarımlar geliştirilmiştir. 1- Atatürk Kültür Merkezi, 2- Zafer Meydanı ve Zafer Park, 3- İskitler Büyük Sanayi Bölgesi.

Stüdyolar yeri tanımak, okumak- anlamak ve tasarım önerileri geliştirmek üzere süreci yönetmek ve anlatmak / sunmak konusunda özgür bırakılmışlardır. Hiçbir alt tema dışlanmamıştır. Böylece benzer ve/veya farklı birçok çalışma üzerinden hem temayı hem yeri yeniden tartışma olanağı yaratılmıştır.

Programlama çalışması öğrencilere sosyal, mekansal, kültürel, işlevsel ilişkilere karma disiplinli bir perspektifle yaklaşmalarına özgün yorumlama yollarını keşfetmelerine olanak sağlanmıştır. Böylece tasarımlarıyla dünyayı değiştirme hevesinde olan mimarlık öğrencileri bu ideallerini gerçekleştirmekte özgür bırakılmıştır.

2. kuşak Kış Okulları hakkındaki kısa açıklamalarımı görselleştirmek üzere her yıldan birer stüdyonun çalışmalarını örneklemekte yarar görüyorum (resim 6).

Sonsöz

Mimarlığın tartışma alanlarından birine veya bir kaçına odaklanmak mimarlık düşüncesinin klişeleri doğal olarak reddettiğini görmeye yeterlidir. Çağdaş mimarlık düşüncesinin, eğitiminin, pratiğinin, bilgisinin kalıplaşmış bakma ve görme biçimleriyle tartışılması artık yeterli olmamaktadır . Deneyimin yanı sıra, sezgi, yaratıcılık ve tutku ile üretilen yeni bilgilere gerek duyulmaktadır. Çağdaş mimarlık düşüncesinin kısıtlarını ve sınırlarını var olan konvansiyonel yaklaşımları

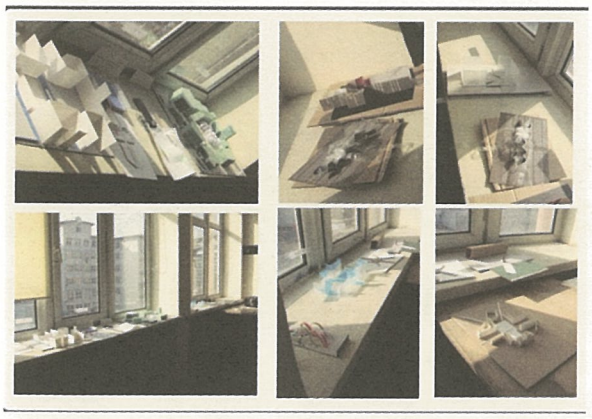

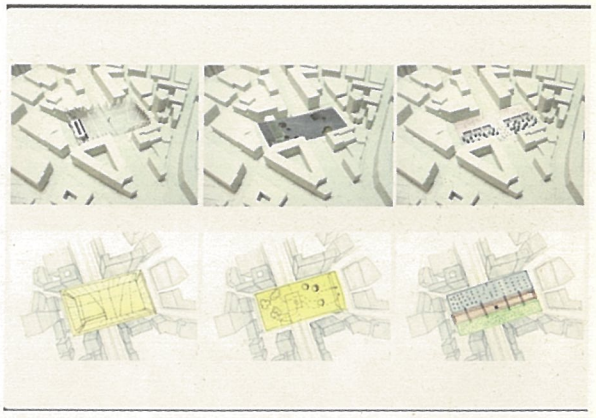

Resim 6. Zafer Meydanı ve Zafer Park

yadsımadan ve küçümsemeden yenilikçi ve girişimci alternatifler üreterek ve tekil kavramların değerini ve geçerliğini saygıyla kabullenerek tartışmaya açmak önemsenmektedir. Bu bağlamda, Kış Okulunda, çağdaş mimarlık düşüncesini, dünyadaki dönüşümün hızını yakalamak üzere kendi dışına açmanın ve açık tutmanın yolları ve olanakları başlıca tartışma alanı olarak benimsenmiştir.

EWSAD 2007, 2008, 2009'un başarıyla gerçekleştirilmesinde emeği, katkısı ve katılımı bulunan herkese sonsuz teşekkürler sunuyorum. TOL

NOTLAR

1. Kış Okulu etkinliğin genel adıdır. European Winter School in Architectural Design başlığıyla Erasmus/IP projesi başvurusu yapılmıştır. Proje aynı başlıkla EWSAD 2007, 2008, 2009 olarak gerçekleştirilmiştir. Ancak, GÜMMF Mimarlık Bölümü ders programında Türkçe adıyla Uluslar arası Mimari Tasarım Kış Okulu olarak yer almıştır.

2. Bu kısımda verilen bilgiler GÜBAP 06/2003-45 "Mimarlık Eğitiminde Mimari Tasarım Stüdyosu Ortamının Güncellenmesine Dair Bir Araştırma" başlıklı araştırmanın raporundan alınmıştır. Proje yürütücüsü: Prof.Dr. Nur Çağlar, Araştırmacılar: Öğr. Gör. Adnan Aksu, Doç. Dr. Zeynep Uludağ, Yard. Doç. Dr. Pınar Dinç, Araş. Gör. Murat Sönmez

3. Ayrıntılı bilgi için http://www.ua.gov.tr/index.cfm?action=detay&bid=9 adresi ziyaret edilebilir

4. Bölümün sayfasına ulaşmak için http://www.mmf.gazi.edu.tr/mimarlik/indexs.html EWSAD'ın sayfasına ulaşmak için http://www.ewsad.gazi.edu.tr adresine başvurulabilir.

5. Trancik, R., Finding Lost Space: Theories of Urban Design, Van Nostrand Reinhold Company Inc., Newyork, 1986

6. Grosz, E., Architecture From The Outside:Essays on Virtual and Real Space, The MIT Press, Cambridge, 2001

Resim 1. EWSAD 2009 Kış Okulu, Stüdyo 4 Çalışma Grubu

okuldan

EWSAD 2009 KIŞ OKULU DENEYİMİ

Hamza Şahin

Mimarlık Öğrencisi,
Erciyes Üniversitesi
Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü

Ewsad'09 uluslararası kış okulu organizasyonunun düzenlediği buluşmanın amacı; farklı Avrupa ülkelerinden öğrencileri kaynaştırmak, kültürleri ve yasam tarzları farklı insanları bir araya getirmek üzerine kurgulanmıştı. Avrupa'nın ve Türkiye'nin farklı üniversitelerinden katılan öğrencilerle Türkiye platformunda bir araya gelip tasarım üzerine çalışmak ve arkadaşlık kurmak çok heyecan vericiydi. Farklı eğitim sistemlerinden öğrencilerin bir araya geldiği bu buluşma aynı zamanda bir sinerji ortamının da öğreticisiydi.

Gelecekte mimarlığa hizmet edecek olan bizler için, böyle sosyal ve kültürel bir ortam oluşturulması, bize de bu ortamda kendimizi özgürce ifade etme imkânı verilmesi, özgüveni yüksek bakış açısı esnek bireyler olarak yetişmemize katkı sağlayacaktır. Bu paylaşımlar, anlamaya, anlatmaya ve hayata geçirmeye çalışan bizlere yeni bakış açıları kazandıracağı gibi kendi kabuğumuzun dışında olup bitenleri yorumlama fırsatı da verecektir. Bu tür çalışmalarda bilgi birikimimizi paylaşmak, mimari arşivimizi genişletmekte, bu da hem mimarlık eğitimine hem de pratik mimarlığa hizmet etmektedir. (Resim 1)

Çalışma alanımız kentsel dönüşüm projesi kapsamında İskitler Büyük Sanayi bölgesi olarak belirlenmişti. Çalıştığımız yeri tanımak, okumak, anlamak, kentle ilişkisini yeniden düşünmek ve bölgenin kendi sosyal

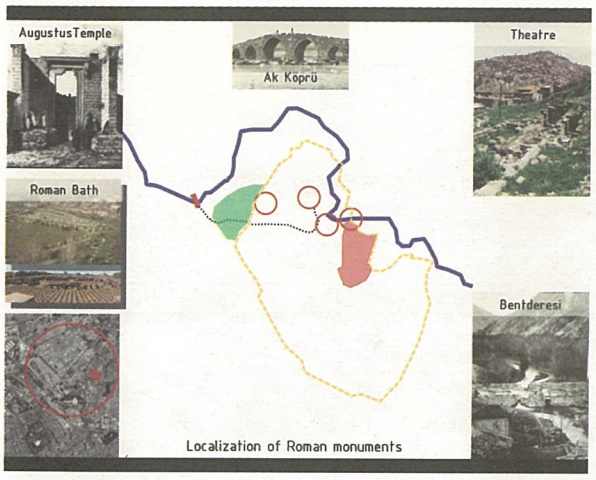

Resim 2. İskitler analiz çalışmasından örnekler

ve kültürel yapısını analiz etmek çok boyutlu düşünmeyi gerektiren bir çalışmayla gerçekleşti. Prof. Dr. Raman ve Dr.Giorgio Gasco' un sunumlarıyla bölge tarihi süreci ve kentsel verilerle tanıtıldı.

Ankara'nın hızlı büyüme sürecinde İskitler Büyük Sanayi bölgesi kentin dışında bir bölgeyken şimdilerde kentin ortasında kalmış kente cevap vermekte zorlanan kentle ilişkisi zayıf bir bölge haline gelmiştir. Analizlerle bölgenin sorunlarını, sosyal yapısını tespit etmeye çalıştık. Görece düşük gelir grubunun ikame ettiği bu bölgede, bizim için onların düşünceleri ve beklentileri çok önemliydi. Sık sık bölgeye gidip orada yaşayanlar hakkında araştırmalar yapıp bölge halkını tanımaya çalışıyorduk. Seyyar köfteciyle, berber amcayla, camdan bağıran adamla diyaloglar kurarak sunumlarda, onların beklentilerini, bakış açılarını ve sorunlarını dile getirmeye çalıştık. (Resim 2)

Farklı Avrupa ülkelerinden gelen arkadaşlarımızın bizim insanımızla olan sıcak ilişkisi beni oldukça şaşırttı. Bölge halkına yaklaşımları, onlarla paylaşımları ve girdikleri diyaloglar, mimarlığın insana yaklaşmak olduğunun bir göstergesiydi. Biz orada yaşayan halk için bir şeyler tasarlayacaktık ve onların da tasarımda paylarının olmasını istiyorduk. Tasarımda onların beklentilerine cevap verecek yaşayan mekanlar olmalıydı. Tasarımlarımızda kendilerini buldukları zaman kendimizi başarılı hissedecektik.

Kendi halkımızı, onların sosyal yapısını, alışkanlıklarını Avrupa'dan gelen arkadaşlarımıza tanıtırken aslında kendimizi tanıma fırsatı da buldum. Mesela her gün önünden geçtiğimiz bir şeyi fark edemeyebiliriz çünkü artık sıradanlaşmıştır bizim için. Dikkatimizden kaçan şeyler sıradan gelen şeylerdir. Kültürü yaşam tarzı farklı olan Avrupalı arkadaşlarımızın çevrelerine bakışını yakalayıp onların bakış açılarıyla gözlemlemek o sıradan şeyleri de yeniden düşünmemize, tanımamıza olanak sağladı. Grubumuzdaki bu çeşitlilik sayesinde ihtiyaç olarak görmediğimiz verilerin aslında bizim analizlerimiz için çok önemli kriterler teşkil ettiğini anladık.

Burada yaşayan insanlarla konuştuğumuzda bölgenin güvensizliğini, madde bağımlı insanların mekânı olduğunu ve boş terk edilmiş mekânların çöplük olarak kullanıldığını söyleyerek yaşam standartlarının çok düşük olduğunu dile getirdiler. Sorunları algılamada zorluk çekmiyorduk ama Prof. Dr. Raman'ın da dediği gibi "Zor olan kötünün içinde iyiyi bulmaktı."

Bölgenin sorunlu olmadığını tespit ettiğimiz, müdahale gerektirmeyen konut bölgelerine müdahale etmeden, korumaya değer yapı ve bölgeleri göz önünde bulundurarak çalışmalarımızı sürdürdük.

Çevresel verileriyle İskitler Büyük Sanayi bölgesi Ankara için önemli bir konumdadır. İskitler Büyük Sanayi bölgesini çevreleyen, Ankara kalesi, Atatürk Orman çiftliği, Akköprü, Atatürk Kültür Merkezi, Ankara çayı, Bent deresi, gençlik parkı vs. bir bütün olarak kent içinde yaşamaktadır.

Stüdyo 4 olarak, İskitler Büyük Sanayi bölgesini bir bütün olarak düşünüp ve bu bütünde her alanın

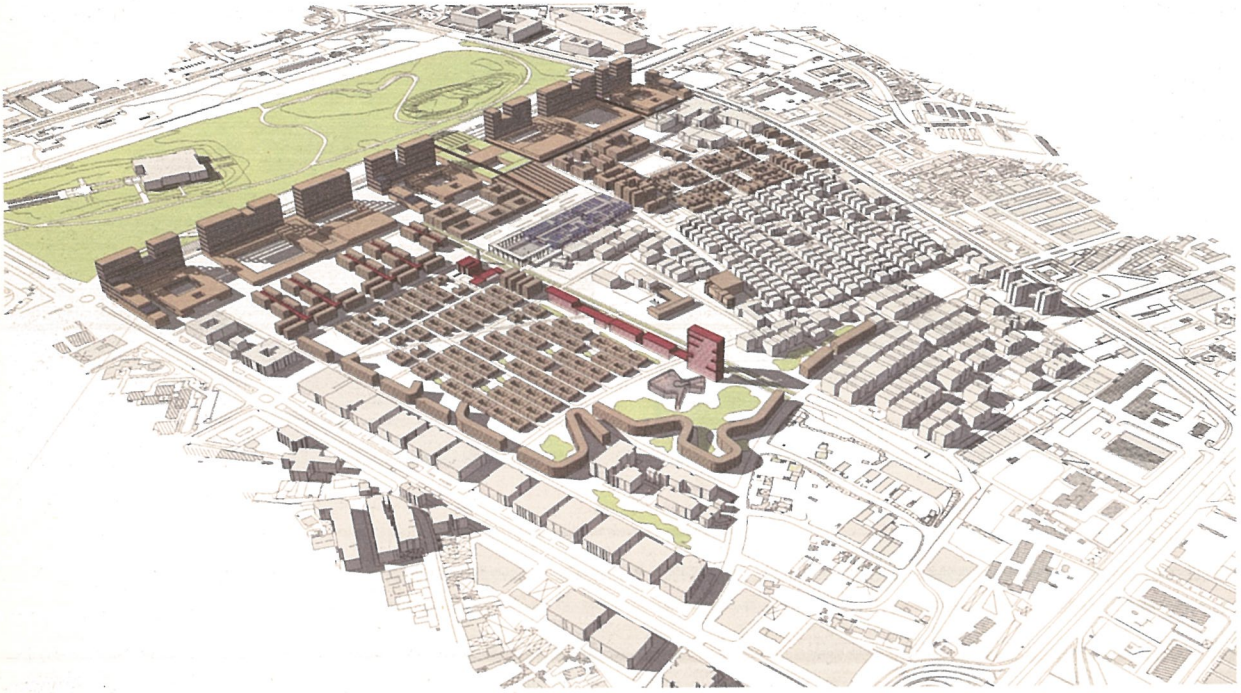

Resim 3. Stüdyo 4, İskitler önerisi

yaşamasını sağlayacak şekilde tasarıma yaklaştık. İskitler Büyük Sanayi bölgesinin ortasından geçen ve bölgenin omurgası niteliğindeki Tesviyeciler caddesini kullanarak ve bu caddeyi ticari donatılarla besleyerek bütün alana ulaşmayı ve bütün alanı yaşatmayı amaçladık. (Resim 3)

Yapıların bazılarını örnek olacak şekilde tasarlayıp, mikro ölçekte de tasarım önerileri getirdik. Kentsel dönüşüm projelerinde önemli olan, tek tek yapıları tasarlayıp insanlara yaşam sunmak değildi, önemli olan bir zemin hazırlayıp insanların kendi hayatlarını kendilerinin kurmaları için zaman vermekti.

Stüdyolardaki ortak yaklaşım duyarlılıktı. İnsana, doğaya, 'oradaki yaşantıya' önem veren projeler üretildi. Bazı gruplarda ekoloji üzerine kurulmuş fikirler paylaşıldı. Bu duyarlılıkları paylaşmak hepimize gelecek için bir umut oldu.

Bütün çalışmalarımızın sunumlarının sonunda Hassan Fathy'nin bir yazısını paylaştık, bu aslında yaptığımız çalışmaları özetler nitelikte bir yazıydı. Aynı etkiyi uyandıracağını düşünerek ben de yazımı o yazıdan alıntı bir paragrafla bitirmek istiyorum.

"Eğer bir çiçek istiyorsak, kağıt ve yapıştırıcıyla değil, alanı dikkatli bir şekilde ve akıllıca hazırlayalım. Daha sonra tohumları ekip büyümesi için bırakalım.

Eğer bir çiftçinin inşa etme isteğine dikkat etmek istersek, alanı hazırlamalı ve öyle bir atmosfer ya da bir sosyal ortam oluşturmalıyız ki yapım mümkün olsun. Enerjimizi, çabamızı binalar tasarlamaya harcamamalıyız, çünkü çok zarif ve dikkat çekici olsalar bile sonuçta yine de YAPAY BİR ÇİÇEK GİBİ verimsiz olacaklardır." TOL

Mimarlar Odası Kayseri Şubesi

TOL Mimarlık Kültürü Dergisi

Yazım Kuralları

TOL Mimarlık Kültürü Dergisi, Mimarlar Odası Kayseri Şubesi tarafından, **mayıs** ve **kasım** aylarında, yılda iki kez yayınlanır. *Bahar* sayımız için mart, *Güz* sayımız için ise eylül sonuna kadar yazı gönderebilirsiniz.

TOL, mimarlık kültürü ile ilgilenen herkesin, ürün, süreç, üretim, eğitim, güzel sanatlar ve diğer disiplinlerle mimarlık ilişkisi üzerine söz söyleyebildiği, mekanın kentsel ölçekten nesneye kadar deneyimiyle tartışıldığı bir mimarlık kültürü dergisidir. Her sayıda **Büyüteç** ve **Mimarlık ve...** olarak iki dosya hazırlanmaktadır. TOL Mimarlık Kültürü Dergisi ayrıca, güncel konular, kent ve kentsel yaşam üzerine eleştiriler için **Serbest Kürsü** başta olmak üzere, mimarlık kültürü ile ilgili her disiplinden katılıma açık **Kuram, Köprü, Sanat, Tasarım, Değerlendirme, Kent ve Kültürü** ve **1/Yapı** başlıklı bölümleri de içermektedir. Serbest Kürsü için en fazla 1000 kelimelik, diğer bölümler için en az 1800 en fazla 5400 kelimelik yazılarınızı **toldergi@gmail.com** adresine dijital olarak ya da posta ile ulaştırabilirsiniz.

Yazılarınıza 50 kelimelik bir özet eklemeniz gerekmektedir. Metin içinde sadece sonnot kullanabilirsiniz. Son notlar otomatik numaralandırma yerine, parantez içinde -(1), (2) şeklinde-numaralandırılmalıdır. İçerikle ilgili görsel malzeme, metin içinde (resim1) ya da (tablo1) biçiminde belirtilmeli ve her bir görsel için ayrı ayrı resim/tablo/çizim altı yazıları oluşturulmalıdır. Yazılarınızın içeriğine uygun fotoğraf, dia, renkli baskı ya da çizim gibi görsel malzemeler, kısa kenarı en az 15 cm olacak şekilde 300 dpi çözünürlükte taranmış olmalıdır. TIFF ya da JPEG formattaki görsel malzemelerinizi dijital olarak ulaştırabilirsiniz. Görsel malzemelerin alındığı kaynağı ya da kişiyi belirtmeniz gerekmektedir. Yararlanılan kaynaklar metin içinde **yazar soyadı, tarih** -(Soyisim, Yıl)- belirtilerek yazılmalıdır.

Kaynakça listesi metin sonunda Kaynaklar alt başlığında yazar soyadına göre alfabetik olarak sıralama yapılarak belirtilmelidir. Kaynakça gösterimi ise şöyledir;

Soyisim, İ., Yıl. Kitap adı, Çev. Soyisim, İ., Basımevi, Basım yeri, sayfa numarası.
Soyisim, İ., Yıl. Makale/Bildiri, *Kitap adı*, Edit. Soyisim, İ., Basımevi, Basım yeri, sayfa numarası.
Soyisim, İ., Yıl. Makale, *Dergi adı*, Sayısı, sayfa numarası.
Soyisim, İ., Yıl. Bildiri, *İlgili Konferans/Sempozyum*, Yeri, Tarihi, Basılmış ise sayfa numarası.
Soyisim, İ., Yıl. Tez adı, *Yüksek lisans-Doktora tezi*, Üniversite(ve Enstitüsü), Basım yeri.
Soyisim, İ., Yıl. a.g.e., sayfa numarası.
Soyisim, İ., Yıl. Başlık, http://www.kaymimod.org/toldergi.html (sayfanın izlendigi tarih Gün.Ay.Yıl)

TOL Mimarlık Kültürü Dergisi
Mimarlar Odası Kayseri Şubesi
Sahabiye Mahallesi Yıldırım Caddesi No:30
38010 Kocasinan / KAYSERİ

0352 222 8695

www.**kaymimod**.org
toldergi@gmail.com

MİMARLAR ODASI
KAYSERİ ŞUBESİ
Sahabiye Mahallesi
Yıldırım Caddesi No:30
Kocasinan / KAYSERİ
0352 222 8695

www.**kaymimod**.org
toldergi@gmail.com